00087069

BOMBAY BRANCH

OF THE

Royal Asiatic Society.

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 25 June, 2016

JOSEPH LOCK,
HIS BOOK,
MDCCLXIX.

BOMBAY BRANCH
JACKSON
MEMORIAL
COLLECTION.

00087069

# JUSTINI

## HISTORIARUM

EX

## TROGO POMPEIO

## LIBRI XLIV.

87069

*Ad Optimorum Exemplarium ſidem Recenſiti.*

EDITIO NOVISSIMA,

Ab innumeris Erroribus Emendata.

Huic EDITIONI acceſſêre

*JACOBI BONGARSII*

EXCERPTIONES CHRONOLOGICÆ,

Ad JUSTINI Hiſtorias accommodatæ.

*DUBLINII:*

Ex Officinâ GEORGII GRIERSON

MDCCXXVII.

# Jacobi Bongarſii
# EXCERPTIONES CHRONOLOGICÆ,
## AD
## JUSTINI Hiſtorias accommodatæ.

---

## AD
## JOANNEM NOELIUM.

QUOD oculus olim Polyphemo, id nobis in hiſtoriarum lectione notatio temporum: quæ apud Juſtinum nulla eſt. Quid itaque aliud eſſe dicemus, quam

*Monſtrum, horrendum, informe, ingens,*
*cui lumen ademptum?*

Trogum ipſum negligentiæ accuſandum nemo mihi perſuadeat: Juſtini abbreviatoris facinus eſt. Ergo, ne quid huic auctori à me deeſſet, ex Euſebii et Hieronymi chronico, ad optima et antiquiſ-

ſina exemplaria manuſcripta CL. V. Claudii Puteani, et doctiſſimi mihique amiciſſimi P. Danielis à me collato, excerpſi et excripſi, quæ lucis aliquid afferre Juſtino noſtro poterant: non quidem omnia, ſed ſumma faſtigia rerum. Nam illud injuriam eſſet facere amico noſtro Laur. Bochello, à quo veteres chronologos emendatiores et auctiores expectamus. Comparavi autem cum Euſebio Georgium Monachum, cujus Græcum codicem mecum vir eruditionis ſingularis Franciſcus Pithœus communicavit; et è noſtris Beroaldum, Funccium. Illi LXX. interpretes, hi Hebræos ſequuntur codices: tantâ opinionum varietate, ut Euſebio Nini regis annus primus incurrat in annum mundi III. CXLI. Georgio in CCLXXI. Beroaldo in annum M. DCCCCLXV. Funccio in M. DCCCCVI. Hujus varietatis originem pluribus perſequerer, niſi laborem iſtum mihi amici illius noſtri levaret labor. Interim lumen hoc tibi, cariſſime Noël, accendi, ne fortè in hiſtoriæ hujus tenebris aberres: et, ut illius

*Trunca manum pinus regit, et veſtigia firmat;*

ita hæc velim amplectaris excerpta, quo tutiùs poſſis et firmiùs ingredi: adferent tibi fortaſſe in hujus auctoris lectione non parvum adjumentum. Ad hiſtoriarum ſtudium ut accedas, requirit ætas tua; requirunt hæc tempora, quibus maturè firmare animum expedit conſtantibus exemplis: ea unde petas, niſi in hiſtoriis? Hiſtoriarum autem cognitionem ſi inchoare à Salluſtii, Livii, Taciti lectione volueris, neque rectè feceris, neque ordine: abrupta eſt, aut interrupta, in eorum libris, hiſtoriæ ſeries. Ab hoc tibi auctore principium ſit hiſtorici ſtudii. Hic à Nino, qui primus eſt τῶν εἰς ἱστορίαν καὶ μνήμην παραδεδομένων, ad Auguſtum Cæſarem, non ut Atticus apud M. Ciceronem ſeptingentorum, ſed ut Corn. Nepos omne ævum, id eſt,

eſt, duum millium annorum memoriam, uno libro colligavit. Tu, Noëli dulciſſime, utere, fruere hâc qualicunque operâ meâ, quæ ſi [illegible] endis ſtudiis tuis fuerit, ſatis [illegible] laboris mei fructum tulero.

*Vale.*

# Excerptiones Chronologicæ,

## Ad Justini Hiſtoriam accommodatæ.

# EUSEBIUS.

Cum Divinam Scripturam diligenter evolveris, à nativitate Abraham uſque ad totius Orbis Diluvium, invenies retrorſum annos DCCCCXLII. Item à Diluvio, uſque ad Adam, ĪĪ CCLII.

| Anni mun | Regnum Assyriorum. | |
|---|---|---|
| 3141 | Primus omni Aſiâ, exceptis Indis, regnavit Ninus F. Beli, annis de quo Juſtinus, I. I. 9. | 52 |
| 3193 | ii. Semiramis, I. I. 30. | 42 |
| 3235 | iii. Zameis, qui et Ninias, ibid. | 38 |
| 3273 | iv. Arius. | 30 |
| 3303 | v. Aralius. | 40 |
| 3343 | vi. Xerxes, qui et Balæus. | 30 |
| 3373 | vii. Armamitres. | 38 |
| 3411 | viii. Belochus. | 35 |
| 3446 | ix. Balæus. | 52 |
| 3498 | x. Altadas. | 32 |
| 3530 | xi. Mamitus. | 30 |
| 3560 | xii. Macchalæus. | 30 |
| 3590 | xiii. Sfærus. | 20 |
| 3610 | xiv. Mamilus. | 30 |
| 3640 | xv. Sparæthus. | 40 |
| | | 3680 |

| Anni mun | Regnum Hebræorum. et Athenienſium. | |
|---|---|---|
| 3184 | Nini xliii. anno natus Abraham, vixit annos. | 179 |
| | de eo Juſtinus, 36. 2. 2. | |
| | Zoroaſtres clarus habetur, 1. 1. 25. | |
| 3283 | Abraham, cum centenarius eſſet, genuit filium Isaac, is vixit ann. | 180 |
| 3344 | Sexagenario Iſaac naſcitur Jacob. qui poſtea Iſrahel, à quo Iſrahelitæ, qui nunc Judæi, vixit ann. | 147 |
| | de eo 36. 2. 2. | |
| 3435 | Joſeph natus: vixit ann. venditur à fratribus annum agens xvii. 36. 2. 15. | 110 |
| 3609 | Moyses naſcitur: vixit ann. | 120 |
| | Regnum Athenienſium. | |
| 3644 | xxxv. anno Moyſis Cecrops regnat in Atticâ, 2. 6. 16. | 50 |

| *Anni mun* | REGNUM ASSYRIORUM. | |
|---|---|---|
| 3680 | xvi. A[illegible]ades. Diluvium ſub Deucalione, Euſebius retulit in annum 33 Cecropis. Juſtinus ad tempora Amphictyonis refert, 2. 6. 22. | 40 |
| 3720 | xvii. Amyntes. | 45 |
| 3765 | xviii. Belochus. | 25 |
| 3790 | xix. Bellepares. | 30 |
| 3820 | xx. Lamprides. | 32 |
| 3852 | xxi. Soſares. | 20 |
| 3872 | xxii. Lampares. | 30 |
| 3902 | xxiii. Pannias circa ann. hujus 16. Tyrus condita, vide 18. 3. 11. | 45 |
| 3947 | xxiv. Soſarmus | 19 |
| 3966 | xxv. Mithræus Vexoris rex Ægypti, ſecundum Oroſ. lib. 1. cap. 4. de quo 2. 3. 15. Is, 1. 1. 12. antiquior Nino dicitur. | 27 |
| 3993 | xxvi. Tautanes | 32 |
| | LATINIS, qui poſteà Rom. nuncupati ſunt, poſt tertium ann. Captivitatis Trojæ, ſive, ut quidam volunt, poſt annum viii regnavit ÆNEAS, annos 3, Ante Æneam Janus, Saturnus, Picus, Faunus, Latinus, in Italiâ regnaverunt, annis circiter CL. 43. 1. 8. Poſt Æneam Aſcanius, an. 38. 43. 1. 52. | |
| 4025 | xxvii. Teutæus | 40 |
| 4065 | xxviii. Thineus | 30 |

4095

| *Anni mun* | REGNUM ATHENIENSIUM | |
|---|---|---|
| 3689 | Moyſes lxxx annum agens, du[illegible] ex Ægypto Hebræoru[illegible]is efficitur, 36. 2. 33. Athenienſ. | |
| 3694 | ii. Cranaus, 2. 6. 19. | 9 |
| 3703 | iii. Amphictyon, 2. 6 20. | 10 |
| 3713 | iv. Erichthonius | 50 |
| 3763 | v. Pandion | 40 |
| 3803 | vi. Erichtheus<br>Triptolemus frumenta diſtribuit 2. 6. 29 | 50 |
| 3853 | vii. Cecrops ſecundus. Hujus ann. 22. Dionyſius, qui et liber pater, adv. Indos dimicans, Niſam urbem juxta Indum flumen condidit, 12. 7. 16. | 40 |
| 3893 | viii. Pandion. | 25 |
| 3918 | ix. Ægeus Pandionis F. 2. 6. 31. Sub quo Argonautarum navigatio. 42. 2. 32.<br>Hercules conſummat certamina, 2. 4. 60. | 48 |
| 3966 | x. Theſeus 2. 6. 35. Cocalus in Siciliâ, 4. 2. 3. | 30 |
| 3996 | xi. Mneſtheus Peteo, Amazones Priamo tulêre ſubſidium, 2. 4. 76. | 23 |
| 4019 | TROJA CAPTA.<br>Colligitur omne tempus à 43. ann. regni Nini, ad captam Trojam, an. DCCCXXXV. à nativit. Moyſis an. CCCCX. | |
| 4019 | xii. Demophoon Theſei F. 2. 6. 35.<br>Pyrrhus Delphis in templo Apol. ab Oreſte occiditur, proditione ſacerdot. Machær, 1. 3. 7. | 33 |
| 4042 | xiii. Oxinthes | 12 |
| 4054 | xiv. Aphidas | 1 |
| 4055 | xv. Thymœtes | 8 |
| 4063 | xvi. Melanthus. | 37 |
| | | 4110 |

| Anni mun[illegible] | REGNUM ASSYRI[illegible]RUM. | |
|---|---|---|
| 409[illegible] | [illegible] Dercylus | 40 |
| 4135 | xxx. [illegible] | 38 |
| 4173 | xxxi. Laoſthenes. Hujus anno 14. Carthago conditur à Didone, vide 18. 5. 35. | 45 |
| 4218 | xxxii. Piritiades | 30 |
| 4248 | xxxiii. Ofratæus | 20 |
| 4268 | xxxiv. Ofratanes | 50 |
| 4318 | xxxv. Acrazapes | 42 |
| 4[illegible]60 | xxxvi. Tonos Concoleros, qui vocatur Græcè Sardanapalus, 1. 3. 1. | 20 |
| 4380 | Regnum Aſſyriorum deſtructum. | |

Omnes anni regni Aſſyriorum, à primo anno Nini ſupputantur M. CCXL, inquit Euſebius: ex ipſâ ratione uno anno minus prodit. Juſtinus habet M. CCC. Georgius Monachus, aliâ regum ſerie, M. CCCLX.

| Anni mun | REGNUM MEDORUM. *Medorum primus* ARSACES. | |
|---|---|---|
| 4381 | annis 1. 3. 5. | 28 |
| 4409 | ii. Soſarmus | 30 |
| 4439 | iii. Medidus. | 40 |
| | Circa Olymp. ix. Lacedæmonii contra Meſſenios vicennale bellum habent, 3. 4, &c. | |
| 4479 | iv. Cardyceas | 13 |

Anni mun | TROJA CAPTA.

4110 xvii. Codrus Melanthi F. 2. 6 [illegible] 21

4131 Hoc interempto, regnum [illegible]nthidarum deſtructum eſt, quod CCCCLXXXVII annis perſeverabat.

Poſt Codrum, principes quos mors finiebat, quorum primus Medon Codri F.

| Anni mun | Olr. | GRÆCORUM Et LYDORUM. |
|---|---|---|
| 4400 | | Lycurgi leges in Lacedæmone juxta Apollodori ſententiam, hac ætate ſuſcepta 2. 3. 8. |
| 4424 | 1 | OLYMPIAS PRIMA à captivitate Troja an. CCCV. Hic initium habet vera hiſtoria, nam ſupeperiora variis ſunt implicita fabulis. Varro apud Cenſor. |
| 4449 | 6 | Athenis principes qui uſque ad mortem præerant, eſſe deſierunt. Et in x. annos magiſtratuum conſuetudo verſa eſt: regnavitque primus Charops F. Æſchyli. |
| 4480 | 14 | Bellum quod in Thyria inter Lacedæmonios et Argivos geſtum eſt, de quo prolog. III. |

| Anni mundi. | REGNUM MEDORUM | |
|---|---|---|
| | *Medorum primus.* ARSACES. | |
| 4492 | v. Dejoces | 54 |
| 4546 | vi. Fraortes | 24 |
| 4570 | vii. Cyaxares | 32 |
| 4602 | viii. Aſtyages | 38 |

| Anni mundi. | MACEDONUM. | |
|---|---|---|
| 4387 | Macedonum primus, CARANUS, annis 7. I. 14. | 28 |
| 4415 | ii. Cœnus | 12 |
| 4427 | iii. Tyrimmas | 38 |
| | Theræi Cyrenem condidêrunt circa iv. Olymp. 13. 37. | |
| | Olymp. ix. MIDA regnavit in Phrygia, 11. I. 7. 4. | |
| 4465 | iv. Perdicca, 7. 2. I. | 51 |
| 4516 | v. Argæus, 7. 2. 4. | 38 |
| 4554 | vi. Philippus, 7. 2. 12. | 38 |
| 4592 | vii. Europus, *ibid.* | 62 |

Omnes anni regni Medorum, CCLIX, ſi Euſebii λογισμὸν ſequamur. Diodoro et Georgio in regum appellationibus et temporibus non convenit cum Euſebio, neque ipſi inter ſe cônſentiunt.

| *Anni mundi.* | *Oly.* | GRÆCORUM et LYDORUM. |
|---|---|---|
| 4484 | 16 | CANDAULES, iv. rex Lydorum, regnavit annos 17. 1. 7. 39. |
| 4501 | | Lyd. v. Gyges an. 25. |
| 4517 | 24 | Athenis annui principes conſtituti ſunt, 2. 7. 2. |
| 4605 | 46 | Solon leges ſcripſit Athenienſium, ut Gell. xxxiii. *Tarquinii, 2. 7. 4.* |

| *Anni mundi.* | *Anni ab urbe condita.* | LATINORUM et ROMANORUM. | |
|---|---|---|---|
| 4381 | | xiv. Latinorum rex, PROCAS Silvius, ann. | 23 |
| 4404 | | xv. Amulius pulſo Numitore, 43. 2. 1. | 44 |
| | | Hujus anno xxiv Remus et Romulus generantur Marte et Iliâ, 43. 2. 3. | |
| 4446 | | Anno III, Olymp. 6, ut alii 8. ROMA Palilibus, qui nunc dies feſtus eſt, condita, 43. 3. 1. | |
| | | Primus rex Romanus ROMULUS, ut alii, 37. et interregnum uno anno. | 38 |
| 4484 | 38 | ii. Numa Pompilius, ut alii, 43. | 41 |
| 4527 | 79 | iii. Tullus Hoſtilius | 32 |
| 4557 | 111 | iv. Ancus Martius, ut alii, 24. | 23 |
| 4580 | 134 | v. Tarquinius Priſcus, ut alii, 38. Maſſilia condita, 43. 3. 4. | 37 |

| *Anni mundi.* | REGNUM PERSARUM. | |
|---|---|---|
| 4640 | CYRUS regnavit Perſis, ſubverſo Aſtyage, 1. 6. 40. | 30 |
| 4670 | ii. Cambyſes, 1. 9. 1. | 8 |
| 4678 | iii. Fratres Magi, menſibus, 7. 1. 9. 9. | |
| 4679 | iv. Darius, 1. 10. 13. | 36 |
| 4715 | v. Xerxes F. Darii, 2. 10. 6. | 20 |
| 4735 | vi. Artabanus, de quo 3. 1. 4. menſes 7. | |
| 4736 | vii. Artaxerxes, qui Longimanus cognominabatur, 3. 1. 10. | 40 |
| 4776 | viii. Xerxes II. menſibus 2. | |
| | ix. Sogdianus, menſ. 7. | |
| 4777 | x. Darius cognomento Nothus | 19 |
| 4796 | xi. Artaxerxes, qui cognominatus eſt Mnemon, Darii et Pariſatidis F. 5. 11. 2. | 40 |
| | Cyri regis aſcenſus, de quo ſcribit Xenoph. 5. 11. 5. | |
| | Conon claſſi Perſicæ præficitur, 6. 1. 24. | |

| *Anni mundi.* | *Oly.* | LYDORUM et GRÆCORUM. |
|---|---|---|
| 4638 | 54 | Crœſus Lyd. ix, an 15. 1. 7. 11. |
| | 55 | Piſiſtratus Athenienſium tyrannus, 2. 8. 6. |
| 4653 | 58 | Crœſus à Cyro captus eſt, et Lydorum regnum deſtructum, quod ſtetit ann. ccxxx. |
| 4709 | 72 | Darii ann. xxx, Bellum quod in Marathone geſtum eſt, 2. 9. 22. circa ann. U. C. CCLX. Gellius, cui cum noſtrâ ratione non convenit. |
| 4721 | 75 | Xerxis ann. vi. Bellum in Thermopylis, et apud Salaminam navale certamen, 15. 4. et 2. 12. 17. an ab U. C. ccxxi, ut Gellius, et inſequenti ann. in Platæis et in Mycale, 2. 14. 15. |
| | | Pauſan. damnatus, 2. 15. 45. |
| 4740 | 79 | Artax. ann. iv. Cimon juxta Eurymedontem Perſas navali pedeſtrique certamine ſuperat et Medicum bellum conquieſcit, 2. 15. 48. Diod. retulit in ann. III. Ol. lxxvii. |
| 4769 | 87 | Ejus ann. xxxiii. initium belli Peloponneſiaci : quod Gellius refert in an. U. C. ccxxix, niſi legas cccxix, 3. 6. 12. |
| 4782 | 90 | Darii ann. v, clades quæ Athenienſibus accidit in Siciliâ, 4. 5. |
| 4786 | 91 | Ejuſdem ann. ix. Alcibiades profugus abit ad Tiſſapher, 5. 2. 15. |
| 4801 | 94 | Artax. ann. v., Athen. ſuſtinent tyrannidem, ad an. ferè U. C. ccc. xl. vii. ut Gell. 5. 8. 2. |

| *Anni mundi.* | REGNUM PERSARUM. | |
|---|---|---|
| 4836 | xii. Artaxerxes qui et Ochus, 10. 3. 1. | 26 |
| 4862 | xiii. Arſes Ochi F. | 4 |
| 4866 | xiv. Darius Arſami F. | 6 |

| *Anni mundi.* | MACEDONUM. | |
|---|---|---|
| 4618 | viii. Alcetas. | 29 |
| 4647 | ix. Amyntas, 7. 2. 29. | [illegible]0 |
| 4697 | x. Alexander, 7. 2. 1. | 43 |
| 4740 | xi. Perdicca | 28 |
| 4768 | xii. Archelaus | 24 |
| 4792 | xiii. Oreſtes | 3 |
| 4795 | xiv. Archelaus | 4 |
| 4799 | xv. Amyntas | 1 |
| 4800 | xvi. Pauſanias | 1 |
| 4801 | xvii. Amyntas, 7. 4. 2. | 6 |
| 4807 | xviii. Argæus | 2 |
| 4809 | Rurſum Amyntas | 18 |
| 4827 | xix. Alexander, 1. 7. 4. 3. | 1 |

| Anni mundi. | Oly. | LYDORUM et GRÆCORUM. |
|---|---|---|
| | | Alcibiadem Pharnabazus interficit, 5. 8. 33. |
| 4802 | 95 | Ann. 1. qui fuit 6. Artax. Tyranni Athenis oppreſſi, 5. 10. 14. |
| | 104 | Clearchus Heracleæ Tyrann. an. 12, Diod. 16. 4. 12. |

| Anni mundi. | Anni ab U. C. | ROMANORUM et SICULORUM. | |
|---|---|---|---|
| 4617 | 171 | vi. Servius Tullius | 34 |
| 4651 | 205 | vii. Tarquinius Superbus | 35 |
| | | Pythagoras in Italiam venit, auctor Gellius. Laërtius Olym. lx. floruiſſe ſcribit, vide Sol. c. 21. Plin. l. 2. c. 8. Juſt. 20. 4. 4. | |
| 4686 | 240 | Pulſi urbe reges | |
| | | Rom. reges imperavêrunt annis ccxl. ſive, ut quibusdam placet. ccxliii. | |
| 4700 | 254 | Circa Olym. 70. 71, &c. Anaxilaus in Siciliâ regnat, et poſt eum Micythus, Olym. 76. | |
| | | Diod 11. Juſt 4. 2. 7. | |
| | | Eodem ferè tempore Gelo obtinuit Syracuſas, à quo victi Carthaginienſes, 23. 4. 8. | |
| | Oly. | | |
| 4794 | 93 | Circa finem imperii Darii Nothi, Dyonyſius in Siciliam tyrannidem exercet, ann. 38. 20. 1, &c. anno ab U. C. 347. Gellius. | |
| 4811 | 97 | Ut Diodor. et Halic. 98. Galli Senones Romam invaſêrunt. 6. 6. 13. ab U. C. anno 365. Livius. | |

| Anni mundi. | MACEDONUM. | |
|---|---|---|
| 4805 | xx. Ptolemæus Alorites | 4 |
| 4832 | xxi. Perdicca, 7. 4. 14. | 6 |
| 4838 | xxii. Philippus circa ann. U. C. cccc. ut Gellius, 7. 5. 20. | 26 |
| 4864 | xxiii. ALEXANDER Phil. F. Olym. cxi. ſedit ann. menſ. 6. 11. 1. 16. | 12 |

| Anni mundi. | Oly. | |
|---|---|---|
| | | PERSARUM regnum ſtetit annis ccxxxii. 11. 14. 16, &c. |
| | 113 | Interfecto Dario, ALEXANDER regnum Aſiæ, anno regni ſui 7, occupat. |
| 4872 | 114 | Is 32 ætatis ſuæ anno moritur in Babylone, 12. 16. 2. |
| 4876 | 114 | Poſt quem tranſlato in multos imperio regnavit. |

| Anni mundi. | Oly. | ÆGYPTO. | |
|---|---|---|---|
| 4876 | 114 | i. Ptolemæus Lag. F. 13. 4. 22. | 40 |
| | | Lydiam et Thraciam et Helleſpontum Lyſimachus tenuit, 13. 4. 34. | |
| | | à quo Lyſimachia in Thracia condita, 17. 1. 5. | |
| 4916 | 124 | ii. Ptolemæus Philadelphus, 26. 2. 26. | 38 |
| 4954 | 133 | iii. Ptolemæus Evergetes, de quo 26. 2. 2. | 26 |

4980

| Anni mundi. | Oly. | ROMANORUM Et SICULORUM. | |
|---|---|---|---|
| | 103 | Ut Diodor. 105. Dionyſius rex Siciliæ anno xxxviii moritur: Poſt quem Junior Dionyſius regnum invadit, 21. 1. 1. | |
| | | Is Ochi an. x. Siliciâ pellitur, 21. 2. 22. | |
| | | Et ejuſdem xxi, Corinthum ſub fœdere navigavit, 21. 5. 5. | |

| Anni mundi. | Oly. | MACEDONIBUS. | |
|---|---|---|---|
| 4876 | 114 | xxiv. Philippus, qui et Aridæus, frater Alexandri, 13. 3. 3. | 7 |
| | | Bellum Lamiacum, 13. 5. 2. | |
| 4883 | 115 | xxv. Caſſander, 15, 2. 12. | 19 |
| 4902 | 120 | xxvi. Filii Caſſandri Antigonus (Juſtino eſt Antipater, et Georgio) et Alexander, 16. 1. 1. et 2. | 4 |
| 4906 | 121 | xxvii. Demetrius, 16. 1. 18. | 6 |
| 4912 | 122 | xxviii. Pyrrhus menſ. 7. 16. 2. 8. | |
| 4913 | | xxix. Lyſimachus, 16. 3. 4. | 5 |
| 4918 | 124 | xxx. Ptolemæus cognomento Ceraunus, 17. 2. 10. et 24. 1. 26. | 1 |
| 4919 | | xxxi. Meleagrus, menſ. 2. | |
| | | xxxii. Antipater dies 45. | |
| | | xxxiii. Soſthenes, 24. 5. 28. | |

| Anni mun. | Oly. | ÆGYPTO. | |
|---|---|---|---|
| 4980 | 140 | iv. Ptolemæus Philopator. 29. 1. 10. | 17 |
| 4997 | 144 | v. Ptolemæus Epiphanes, 30. 2. 6. et 31. 1. 1. | 24 |
| 5021 | 50 | vi. Ptolemæus Philometor, 34. 2. 19. | 35 |

| Anni mun. | Oly. | SYRIÆ et BABYLONIÆ. | |
|---|---|---|---|
| 4888 | 117 | i. Seleucus Nicanor, 15. 4. 1. &c. | 32 |
| 4917 | 124 | Seleucus, capto Demetrio in Siliciâ, SYRIÆ et ASIÆ pariter imperavit, 16. 2. 21. | |
| 4920 | 125 | ii. Antiochus Soter, 17. 2. 4. | 19 |
| 4939 | 129 | iii. Antiochus, qui vocabatur Theos, | 15 |
| 4954 | 133 | iv. Seleucus Callinicus, 27. 1. 2. | 20 |
| 4974 | 138 | v. Seleucus Ceraunus. | 3 |
| 4977 | 139 | vi. Antiochus Magnus, 29. 1. 7. | 36 |
| 5006 | | Bellum Rom. cum Antiocho, anno ab U. C. 560. Eutr. | |
| 5013 | 148 | vii. Seleucus, qui et Philopator | 12 |
| 5025 | 151 | viii. Antiochus Epiphanes, 34 2. 18. | 11 |

| Anni mun. | Oly. | MACEDONIBUS. | |
|---|---|---|---|
| 4921 | 125 | xxxiv. Antigon. Gonatas, 25.1.1. et 26.3.11. | 36 |
| 4957 | 134 | xxxv. Demetrius, 28. 1. 1. | 10 |
| 4967 | | xxxvi. Antigonus, 28. 3. 21. | 15 |
| 4982 | 140 | xxxvii. Philippus, 28. 4. 40. cum quo Germani bellum geſſerunt ab | 14 |
| 4997 | | U. C. 551. Eutr. | |
| 5024 | 151 | xxxviii. Perſes, 32. 3. 8. 33. pertot. | 10 |
| 5026 | | ab U. C. 580, bellum Perſicum Ma- | |
| 5034 | 153 | cedonum regnum defecit. | |

| Anni mun. | ASIÆ. | |
|---|---|---|
| 4878 | Agathocles Syracuſis tyrannidem exercet lib. 22. | |
| 4882 | In Aſiâ primus regnavit Antigonus, 13.4. 31, &c. | 18 |
| 4900 | ii. Demetrius qui et Poliorcetes, 15. 4. 56, &c. | 17 |
| 4954 | Parthis â Macedonum imperio recedentibus, primus regnavit ARSACES, 41.4.19. | |
| 4963 | Anno ab U. C. 517. ut Eutrop. Hamilcar occiſus, cui ſucceſſit Haſdrubal, 44. 5. 1. et 1. | |
| 4980 | ab U. C. 534. Annibal Imperator Carth. 44 5. 19. | |
| 5011 | ab U. C. 534. bellum cum Gallo-græcis. | |

| Anni mun. | Oly. | ÆGYPTO. | |
|---|---|---|---|
| 5052 | 159 | Ab. U. C. 606, bellum Achaicum, 34. 1. | |
| 5056 | | vii. Ptolemæus Evergetes | 29 |
| 5085 | 166 | viii. Ptolemæus Phyſcon, qui et Soter, 38. 8. 3, &c. | 17 |
| 5102 | 170 | ix. Ptolemæus, qui et Alexander, 39. 4. I. | 10 |
| 5112 | 173 | x. Ptolemæus Phyſcon, qui à matre fuerat ejectus, 20. 5. 1. | 8 |
| 5120 | 175 | xi. Ptolemæus Dionyſius | 30 |
| | | xii. Cleopatra | 22 |
| 5150 | 182 | Cleopatra et Antonius ſemet interficiunt et Ægyptus fit Romana provincia. | |
| 5172 | 187 | Lagidæi in Ægypto regnavêrunt ann. CCXCV. | |

| *Anni mun.* | *Oly.* | SYRIÆ et ASIÆ. | |
|---|---|---|---|
| 5036 | 154 | ix. Antiochus Eupator, 34. 3. 1. | 2 |
| 5038 | | x. Demetrius Soter, 34. 3. 19. | 12 |
| 5050 | 157 | xi. Alexander, 35. 1. 7. menſ. 10. | 9 |
| 5060 | 160 | xii. Demetrius, 35. 2. 1. | 3 |
| 5063 | | xiii. Antiochus Sidetes, 36. 1. 21. | 9 |
| 5072 | 163 | xiv. Demetrius iterum, 38. 10. 19. | 4 |
| 5076 | 164 | xv. Antiochus Grypus, 39. 1. 23. | 12 |
| 5088 | 167 | xvi. Antiochus Cyzicenus, 39. 2. 41. | 18 |
| 5106 | 171 | xvii. Philippus Antiochus in Parthos fugiens, Pompeio ſe deinceps tradidit, poſt quem Philippus captus eſt à Gabinio. | [illegible] |
| 5108 | | Hucuſque Syria poſſeſſa per reges in Romanorum ditionem ceſſit. | |
| | | Bellum Mithridaticum anno ab U. C. 662. ut Eutrop. 37. 1. 7. | |
| 5153 | 183 | Primus Rom. ſingulare imperium arripuit C. JULIUS CÆSAR, menſ. 6. | 4 |
| 5157 | 184 | Rom. II. Octavianus Cæſar AUGUSTUS, menſ. 6. Ab eo, an. U. C. 726, ut Eutr. Hiſpania domita, Janus clauſus, 45. 5. 8. | 56 |

PRÆ-

# PRÆFATIO JUSTINI.

QUum multi ex Romanis, etiam Conſularis dignitatis viri, res Romanas Græco, peregrinoque ſermone in hiſtoriam contuliſſent: ſive æmulatione gloriæ, ſive varietate & novitate operis delectatus, vir priſcæ eloquentiæ Trogus Pompeius, Græcas, & totius orbis hiſtorias Latino ſermone compoſuit: ut cum noſtra Græce, Græca quoque noſtra lingua legi poſſent: prorſus rem magni & animi, & corporis aggreſſus. Nam cùm pleriſq; auctoribus, ſingulorum regum vel populorum res geſtas ſcribentibus, opus ſuum ardui laboris videatur: nonne nobis Pompeius, Herculea audacia orbem terrarum aggreſſus videri debet: cujus libris omnium ſeculorum, regum, nationum, populorumque res geſtæ continentur? Et

quæ hiſtorici Græcorum, prout commodum cuique fuit, inter ſe ſegregati occupaverunt, omiſſis quæ ſine fructu erant, ea omnia Pompeius diviſa temporibus, & ſerie rerum digeſta compoſuit. Horum igitur quatuor & quadraginta voluminum (nam totidem edidit) per otium, quo in Urbe verſabamur, cognitione quæque digniſſima excerpſi: & omiſſis quæ nec cognoſcendi voluptate jucunda, nec exemplo erant neceſſaria, breve veluti florum corpuſculum feci: ut haberent & qui Græca didiciſſent, quo admonerentur; & qui non didiciſſent, quo inſtruerentur. Quod ad te, non tam cognoſcendi, quam emendandi cauſa transmiſi: ſimul ut & otii mei, Cujus & Cato reddendam operam putat, apud te ratio conſtaret. Sufficit enim mihi in tempore judicium tuum, Apud poſteros, cum obtrectationis invidia deceſſerit, induſtriæ teſtimonium habituro.

# JUSTINI HISTORIARUM EX TROGO POMPEIO.

## LIBER I.

### CAP. I.

PRINCIPIO rerum, gentium nationumque imperium penes reges erat: quos ad faſtigium hujus majeſtatis non ambitio popularis, ſed ſpectata inter bonos moderatio provehebat. Populus nullis legibus tenebatur: arbitria principum pro legibus erant. Fines imperii tueri magis, quàm proferre, mos erat: intra ſuam cuique patriam regna finiebantur. Primus omnium Ninus, rex Aſſyriorum, veterem, et quaſi avitum gentibus morem novæ imperii cupiditate mutavit. Hic primus intulit bella finitimis, et rudes adhuc ad reſiſtendum populos, terminos uſque Libyæ perdomuit. Fuere quidem temporibus antiquiores, Vexoris Ægypti, et Scythiæ rex Tanaus: quorum alter in Pontum, alter uſque Ægyptum exceſſit. Sed longinqua, non finitima bella gerebant: nec imperium ſibi, ſed populis ſuis gloriam quære-

bant; contentique victoria, imperio abſtinebant: Ninus magnitudinem quæſitæ dominationis continua poſſeſſione firmavit. Domitis igitur proximis, cum acceſſione virium fortior ad alios tranſiret, et proxima quæque victoria inſtrumentum ſequentis eſſet, totius Orientis populos ſubegit. Poſtremum illi bellum cum Zoroaſtre, rege Bactrianorum fuit, qui primus dicitur artes magicas inveniſſe, et mundi principia, ſyderumque motus diligentiſſime ſpectaſſe. Hoc occiſo, et ipſe deceſſit, relicto impubere adhuc filio Ninya, et uxore Semiramide.

CAP. II. Hæc nec immaturo auſa tradere imperium, nec ipſa palam tractare, tot ac tantis gentibus vix patienter uni viro, nedum feminæ parituris, ſimulat ſe pro uxore Nini, filium; pro femina, puerum. Nam et ſtatura utrique mediocris, et vox pariter gracilis, et lineamentorum qualitas matri ac filio ſimilis. Igitur brachia ac crura velamentis; caput tiara tegit: et ne novo habitu aliquid occultare videretur, eodem ornatu et populum veſtiri jubet: quem morem veſtis, exinde gens univerſa tenet. Sic primis initiis ſexum mentita, puer eſſe credita eſt. Magnas deinde res geſſit: quarum amplitudine ubi invidiam ſuperatam putat, quæ ſit fatetur, quemve ſimulaſſet. Nec hoc illi dignitatem regni ademit, ſed admirationem auxit; quod mulier non feminas modo virtute, ſed etiam viros anteiret. Hæc Babyloniam condidit, murumque urbi cocto latere circumdedit, harenæ vice, bitumine interſtrato: quæ materia in illis locis paſſim è terra exæſtuat. Multa et alia præclara hujus reginæ fuere. Siquidem non contenta acquiſitos viro regni terminos tueri, Æthiopiam quoque imperio adjecit. Sed et Indiæ bellum intulit; quò præter illam et Alexandrum Magnum nemo intravit. Ad poſtremum cum concubitum filii petiſſet, ab eodem interfecta eſt, duos et quadraginta annos poſt Ninum regno potita. Filius ejus Ninya contentus elaborato à parentibus

bus imperio, belli ſtudia depoſuit, et veluti ſexum cum matre mutaſſet, raro à viris viſus, in feminarum turba conſenuit. Poſteri quoque ejus, id exemplum ſequuti, reſponſa gentibus per internuntios dabant. Imperium Aſſyrii, qui poſtea Syri dicti ſunt, mille trecentis annis tenuere.

CAP. III. Poſtremus apud eos regnavit Sardanapalus, vir muliere corruptior. Ad hunc videndum (quod nemini ante eum permiſſum fuerat) præfectus ipſius, Medis præpoſitus, nomine Arbactus, cum admitti magna ambitione ægre obtinuiſſet; invenit eum inter ſcortorum greges purpuram colo nentem, et muliebri habitu, cum mollitia corporis, et oculorum laſcivia omnes feminas anteiret, penſa inter virgines partientem. Quibus viſis, indignatus tali feminæ tantum virorum ſubjectum, tractantique lanam, ferrum et arma portantes parère; progreſſus ad ſocios, quid viderit refert: Negat ſe ei parère poſſe, qui ſe feminam malit eſſe, quam virum. Fit igitur conjuratio; bellum Sardanapalo infertur, quo ille audito, non ut vir regnum defenſurus, ſed ut metu mortis mulieres ſolent, primo latebras circumſpicit: mox deinde cum paucis et incompoſitis, in bellum progreditur. Victus, in regiam ſe recipit; et extructa incenſaque pyra, et ſe et divitias ſuas in incendium mittit: hoc ſolo imitatus virum. Poſt hunc rex conſtituitur interfector ejus Arbactus, qui præfectus Medorum fuerat. Is imperium ab Aſſyriis ad Medos transfert.

CAP. IV. Poſt multos deinde reges, per ordinem ſucceſſionis, regnum ad Aſtyagen deſcendit. Hic per ſomnum vidit ex naturalibus filiæ, quam unicam habebat, vitem enatam, cujus palmite omnis Aſia obumbraretur. Conſulti harioli, ex eadem filia nepotem ei futurum, cujus magnitudo prænuntietur, regnique ei amiſſionem portendi, reſponderunt. Hoc reſponſo exterritus, neque claro viro, neque civi filiam, ne paterna maternaque nobilitas nepoti animos extolleret; ſed ex

 gente,

gente, obſcura tunc temporis, Perſarum, Cambyſi mediocri viro in matrimonium tradidit. Ac ne ſic quidem ſomni metu depoſito, gravidam ad ſe filiam arceſſit, ut ſub avi potiſſimum oculis partus necaretur. Natus infans datur occidendus Harpago, regis arcanorum participi. Is veritus, ſi ad filiam mortuo rege veniſſet imperium, quia nullum Aſtyages virilis ſexus genuerat, ne illa necati infantis ultionem, quam à patre non potuiſſet, à miniſtro exigeret; paſtori regii pecoris puerum exponendum tradit. Forte eodem tempore et ipſi paſtori filius natus erat. Ejus igitur uxor, audita regii infantis expoſitione, ſummis precibus rogat, ſibi afferri oſtendique puerum. Cujus precibus fatigatus paſtor, reverſus in ſilvam, invenit juxta infantem canem feminam, parvulo ubera præbentem, et à feris alitibusque defendentem. Motus et ipſe miſericordia, qua motam etiam canem viderat, puerum defert ad ſtabula, eadem cane anxie proſequente. quem ubi in manum mulier accepit, veluti ad notam puer alluſit: tantusque in illo vigor, et dulcis quidam blandientis infantis riſus apparuit, ut paſtorem uxor ultro rogaret, [quo ſuum partum pro illo exponeret] permitteret [que] ſibi, ſive fortunæ ipſius, ſive ſpei ſuæ puerum nutrire. Atque ita permutata ſorte parvulorum, hic pro filio paſtoris educatur: ille pro nepote regis exponitur. Nutrici Spacos poſtea nomen fuit, quia canem Perſæ ſic vocant.

CAP. V. Puer deinde cum inter paſtores eſſet, Cyri nomen accepit. Mox rex inter ludentes ſorte delectus, cum per laſciviam contumaces flagellis cecidiſſet, à parentibus puerorum querela eſt regi delata, indignantibus à ſervo regio ingenuos homines ſervilibus verberibus affectos. Ille arceſſito puero et interrogato, cum, nihil mutato vultu, feciſſe ſe ut regem reſpondiſſet; admiratus conſtantiam, in memoriam ſomnii reſponſique revocatur. Atque ita cum et vultus ſimilitudo, et expoſitionis tempora, et paſtoris confeſſio convenirent,

rent, nepotem agnovit. Et quoniam defunctus ſibi ſomnio videretur, agitato inter paſtores regno; animum minacem duntaxat in illo fregit. Cæterum Harpago amico ſuo infeſtus, in ultionem ſervati nepotis, filium ejus interfecit, epulandumque patri tradidit. Sed Harpagus ad præſens tempus diſſimulato dolore, odium regis in vindictæ occaſionem diſtulit. Interjecto deinde tempore, cum adoleviſſet Cyrus, dolore orbitatis admonitus, ſcribit ei, ut ablegatus in Perſas ab avo fuerit: ut occidi eum parvulum avus juſſerit: ut beneficio ſuo ſervatus ſit: ut regem offenderit: ut filium amiſerit. Hortatur, exercitum paret, et pronam ad regnum viam ingrediatur, Medorum tranſitionem pollicitus. Epiſtola, quia palam ferri nequibat, regis cuſtodibus omnes aditus obſidentibus, exinterato lepori inſeritur, lepusque in Perſas Cyro ferendus, fido ſervo traditur: addita retia, ut ſub ſpecie venatoris, dolus lateret.

CAP. VI. Lectis ille epiſtolis, eadem ſomnio aggredi juſſus eſt: ſed præmonitus, ut quem primum poſtera die obvium habuiſſet, ſocium cœptis aſſumeret. Igitur antelucano tempore ruri iter ingreſſus, obvium habuit ſervum de ergaſtulo cujuſdam Medi, nomine Sybarem. Hujus requiſita origine, ut in Perſis genitum audivit, demptis compedibus, aſſumptoque comite, Perſepolim regreditur. Ibi convocato populo, jubet omnes præſto cum ſecuribus adeſſe, et ſilvam viæ circumdatam excidere. Quod cum ſtrenue feciſſent, eoſdem poſtera die apparatis epulis invitat: deinde cum alacriores ipſo convivio factos videret, rogat, ſi conditio proponatur, utrius vitæ ſortem legant, heſterni laboris, an præſentium epularum: præſentium, ut acclamavere omnes; ait, Heſterno ſimilem labori omnem vitam acturos, quoad Medis pareant: ſe ſecutos, hodiernis epulis. Lætis omnibus, Medis bellum infert. Aſtyages meriti ſui in Harpagum oblitus, ſummam belli eidem committit; qui exercitum acceptum ſtatim Cyro per deditio-

deditionem tradidit, regisque crudelitatem perfidia defectionis ulciſcitur. Quod ubi Aſtyages audivit, contractis undique auxiliis, ipſe in Perſas proficiſcitur: et repetito alacrius certamine, pugnantibus ſuis, partem exercitus à tergo ponit, et tergiverſantes, ferro agi in hoſtes jubet: ac denuntiat ſuis, ni vincerent, non minus fortes etiam poſt terga inventuros, quam à frontibus viros: proinde videant, fugientibus hæc, an illa pugnantibus acies rumpenda ſit. Ingens, poſt neceſſitatem pugnandi, animus exercitui ejus acceſſit. Pulſa itaque cum Perſarum acies paulatim cederet; matres et uxores eorum obviam occurrunt: orant in prælium revertantur: cunctantibus, ſublata veſte, obſcœna corporis oſtendunt, rogantes num in uteros matrum vel uxorum velint refugere. Hac repreſſi caſtigatione, in prælium redeunt: et facta impreſſione, quos fugiebant, fugere compellunt. In eo prælio Aſtyages capitur: cui Cyrus nihil aliud quam regnum abſtulit, nepotemque in illo magis, quam victorem egit: eumque maximæ genti Hyrcanorum præpoſuit. Nam in Medos reverti ipſe noluit. Hic finis Medorum imperii fuit. Regnaverunt annos CCCL.

CAP. VII. Initio regni, Cyrus Sybarem cœptorum ſocium, quem juxta nocturnum viſum ergaſtulo liberaverat, comitemque in omnibus rebus habuerat, Perſis præpoſuit, ſororemque ſuam ei in matrimonium dedit. Sed civitates, quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato imperio, etiam conditionem ſuam mutatam arbitrantes, à Cyro defecerunt, quæ res multorum bellorum Cyro cauſa et origo fuit. Domitis demum pleriſque, cum adverſus Babylonios bellum gereret, Babyloniis rex Lydorum Crœſus, cujus opes et divitiæ inſignes ea tempeſtate erant, in auxilium venit; victusq; jam de ſe ſolicitus, in regnum refugit. Cyrus quoque poſt victoriam, compoſitis in Babylonia rebus, bellum transfert in Lydiam.

diam. Ibi fortuna prioris prælii perculſum jam Crœſi exercitum, nullo negotio fundit: Crœſus ipſe capitur. Sed quanto bellum minoris periculi, tanto et mitior victoria fuit. Crœſo et vita, et patrimonii partes, et urbs Barce conceſſa ſunt: in qua etſi non regiam vitam, proximam tamen majeſtati regiæ degeret. Hæc clementia non minus victori, quam victo utilis fuit. Quippe ex univerſa Græcia, cognito quod illatum Crœſo bellum eſſet, auxilia velut ad commune extinguendum incendium confluebant. Tantus Crœſi amor apud omnes urbes erat: paſſuruſque Cyrus grave bellum Græciæ fuit, ſi quid in Crœſum crudelius conſuluiſſet. Interjecto deinde tempore, occupato in aliis bellis Cyro, Lydi rebellavere: quibus iterum victis, arma et equi adempti, juſſique cauponas, et ludicras artes, et lenocinia exercere. Et ſic gens induſtria quondam, potens, et manu ſtrenua; effeminata mollicie luxuriaque, virtutem priſtinam perdidit; et quos ante Cyrum invictos bella præſtiterant, in luxuriam lapſos otium ac deſidia ſuperavit. Fuere Lydis multi ante Crœſum reges, variis caſibus memorabiles; nullus tamen fortunæ Candauli comparandus. Hic uxorem, quam propter formæ pulchritudinem deperibat, prædicare omnibus ſolebat, non contentus voluptatum ſuarum tacita conſcientia, niſi etiam matrimonii reticenda publicaret: prorſus quaſi ſilentium damnum pulchritudinis eſſet. Ad poſtremum ut affirmationi ſuæ fidem faceret, nudam ſodali ſuo Gygi oſtendit. Quo facto, et amicum in adulterium uxoris ſolicitatum, hoſtem ſibi fecit: et uxorem, veluti tradito alii amore, à ſe alienavit. Namque brevi poſt tempore cædes Candauli, nuptiarum præmium fuit, et uxor mariti ſanguine dotata, regnum viri et ſe pariter adultero tradidit.

CAP. VIII. Cyrus, ſubacta Aſia, et univerſo Oriente in poteſtatem redacto, Scythis bellum infert. Erat eo tempore Scytharum regina Tamyris, quæ non muliebriter adventu hoſtium terri-

ta,

ta, cum prohibere eos tranſitu Araxis fluminis poſſet, tranſire permiſit: et ſibi faciliorem pugnam intra regni ſui terminos rata, et hoſtibus objectu fluminis fugam difficiliorem. Itaque Cyrus trajectis copiis, cum aliquantiſper in Scythiam proceſſiſſet, caſtrametatus eſt. Dein poſtera die, ſimulato metu, quaſi refugiens caſtra deſeruiſſet, ita vini affatim, et ea quæ epulis erant neceſſaria, reliquit. Quod cum nuntiatum reginæ eſſet, adoloſcentulum filium ad inſequendum eum cum tertia parte copiarum mittit. Cum ventum ad Cyri caſtra eſſet, ignarus rei militaris adoleſcens, veluti ad epulas, non ad prœlium veniſſet, omiſſis hoſtibus, inſuetos barbaros vino ſe onerare patitur: priuſque Scythæ ebrietate, quam bello vincuntur. Nam cognitis his, Cyrus reverſus per noctem, ſaucios opprimit, omneſque Scythas cum reginæ filio interficit. Amiſſo tanto exercitu, et quod gravius dolendum, unico filio, Tamyris orbitatis dolorem non in lacrymas effudit: ſed in ultionis ſolatia intendit; hoſteſque recenti victoria exultantes, pari inſidiarum fraude circumvenit. Quippe ſimulata diffidentia propter vulnus acceptum, refugiens, Cyrum ad anguſtias uſque perduxit. Ibi compoſitis in montibus inſidiis, ducenta millia Perſarum cum ipſo rege trucidavit. In qua victoria etiam illud memorabile fuit, quod ne nuntius quidem tantæ cladis ſuperfuit. Caput Cyri amputatum, in utrem humano ſanguine repletum conjici regina jubet, cum hac exprobratione crudelitatis, Satia te, inquit, ſanguine quem ſitiſti, cujusque inſatiabilis ſemper fuiſti. Cyrus regnavit annos xxx. non initio tantum regni, ſed continuo totius temporis ſucceſſu, admirabiliter inſignis.

CAP. IX. Huic ſucceſſit filius Cambyſes, qui imperio patris Ægyptum adjecit: ſed offenſus ſuperſtitionibus Ægyptiorum, Apis, cæterorumque deorum ædes dirui jubet. Ad Ammonis quoque nobiliſſimum templum expugnandum, exercitum mittit;

mittit: qui tempeſtatibus et harenarum molibus oppreſſus, interiit. Poſt hæc per quietem vidit fratrem ſuum Mergim regnaturum. Quo ſomnio exterritus, non dubitavit poſt ſacrilegia etiam parricidium facere. Erit enim difficile ut parceret ſuis, qui cum contemptu religionis, graſſatus etiam adverſus deos fuerat. Ad hoc tam crudele miniſterium, magum quendam ex amicis delegit, nomine Cometem. Interim ipſe, gladio ſua ſponte evaginato, in femore graviter vulneratus, occubuit; pœnasque luit, ſeu imperati parricidii, ſeu ſacrilegii perpetrati. Quo nuntio accepto, magus ante famam amiſſi regis occupat facinus; proſtratoque Mergide, cui regnum debebatur, fratrem ſuum ſubjecit Oropaſten. Erat enim et oris, et corporis lineamentis perſimilis; ac nemine ſubeſſe dolum arbitrante, pro Mergide rex Oropaſta conſtituitur. Quæ res eo occultior fuit, quod apud Perſas perſona regis ſub ſpecie majeſtatis occulitur. Igitur magi, ad favorem populi conciliandum, tributa et militiæ vacationem in triennium permittunt: Ut regnum, quod fraude quæſierant, indulgentia et largitionibus confirmarent. Quæ res ſuſpecta primo Oſtani viro nobili, et in conjecturis ſagaciſſimo, fuit. Itaque per internuntios quærit de filia, quæ inter regias pellices erat, an Cyri regis filius rex eſſet. Illa nec ſe ipſam ſcire ait, nec ex alia poſſe cognoſcere: quia ſingulæ ſeparatim recludantur. Tum pertractare dormienti caput jubet. nam mago Cambyſes aures utrasque præciderat. Factus deinde per filiam certior, ſine auribus eſſe regem, optimatibus Perſarum rem indicat; et in cædem falſi regis impulſos, ſacramenti religione obſtringit. Septem tantum conſcii fuere hujus conjurationis, qui ex continenti, Ne dato in pœnitentiam ſpatio, res per quenquam narraretur, occultato ſub veſte ferro, ad regiam pergunt. Ibi obviis interfectis, ad magos perveniunt: quibus ne ipſis quidem animus in auxilium ſui defuit: ſiquidem ſtricto ferro duos de conjuratis

tis interficiunt. Ipſi tamen corripiuntur à pluribus: quorum alterum Gobryas medium amplexus, cunctantibus ſociis, ne ipſum pro mago transfoderent, quia res obſcuro loco gerebatur, vel per ſuum corpus adigi mago ferrum juſſit: fortuna tamen ita regente, illo incolumi Magus interficitur.

Cap. X. Occiſis Magis, magna quidem gloria recepti regni principum fuit: ſed multo major in eo, quod cum de regno ambigerent, concordare potuerunt. Erant enim virtute et nobilitate ita pares, ut difficilem ex his populo electionem æqualitas faceret. Ipſi igitur viam invenerunt, qua de ſe judicium religioni et fortunæ committerent. Pactique inter ſe ſunt, ut die ſtatuta omnes, equos ante regiam primo mane perducerent: et cujus equus inter ſolis ortum hinnitum primus edidiſſet, is rex eſſet. Nam et Solem Perſæ unum Deum eſſe credunt: et equos eidem Deo ſacratos ferunt. Erat inter conjuratos Darius Hyſtaſpis filius, cui de regno ſollicito equi cuſtos ait, ſi ea res victoriam moraretur, nihil negotii ſupereſſe: per noctem deinde equum pridie conſtitutam diem ad eundem locum ducit, ibique equæ admittit, ratus ex voluptate veneris futurum quod evenit. Poſtera die itaque, cum ad ſtatutam horam omnes conveniſſent, Darii equus, cognito loco, ex deſiderio feminæ hinnitum ſtatim edidit: et ſegnibus aliis, felix auſpicium domino primus emiſit. Tanta moderatio cæteris fuit, audito auſpicio, ut confeſtim equis deſilierint, et Darium regem ſalutaverint. Populus quoque univerſus, ſecutus judicium principum, eundem regem conſtituit. Sic regnum Perſarum, ſeptem nobiliſſimorum virorum virtute quæſitum, tam levi momento in unum collatum eſt. Incredibile prorſus, tanta patientia ceſſiſſe eo, quod ut eriperent magis, mori non recuſaverint. Quanquam præter formam, vir[illegible]mque hoc imperio dignam, etiam cognatio Dario juncta cum priſtinis regibus fuit. Principio igitur regni, Cyri

regis

regis filiam in matrimonium recepit, regalibus nuptiis regnum firmaturus: ut non tam in extraneum tranſlatum, quàm in familiam Cyri reverſum videretur. Interjecto deinde tempore, cum Aſſyrii deſciviſſent, et Babyloniam occupaſſent, difficiliſque urbis expugnatio eſſet; æſtuante rege, unus de interfectoribus magorum, Zopyrus domi ſe verberibus lacerari toto corpore jubet: naſum, aures, et labia ſibi præcidi: atque ita regi inopinanti ſe offert. Attonitum, et quærentem Darium cauſas, auctorémque tam fœdæ lacerationis, tacitus quo propoſito fecerit, edocet; formatoque in futura conſilio, transfugæ titulo Babyloniam proficiſcitur. Ibi oſtendit populo laniatum corpus: queritur crudelitatem regis, à quo in regni petitione, non virtute, ſed auſpicio: non judicio hominum, ſed hinnitu equi ſuperatus ſit: Jubet illos ex amicis exemplum capere, quid hoſtibus cavendum ſit: Hortatur, non mœnibus magis quam armis confidant, patianturque ſe commune bellum recentiore ira gerere. Nota nobilitas viri pariter et virtus omnibus erat: nec de fide timebant, cujus veluti pignora, vulnera corporis, et injuriæ notas habebant. Conſtituitur ergo dux omnium ſuffragio: et accepta parva manu, ſemel atque iterum cedentibus conſulto Perſis, ſecunda prælia facit: At poſtremo univerſum ſibi creditum exercitum Dario prodit, urbemque ipſam in poteſtatem ejus redigit. Poſt hæc Darius bellum Scythis infert, quod ſequenti volumine referetur.

---

## LIBER II.

### CAP. I.

IN relatione rerum ab Scythis geſtarum, quæ ſatis amplæ magnificæque fuerunt, principium ab origine repetendum eſt. Non enim minus illuſtria initia, quam imperium habuere: nec virorum imperio magis, quam fœminarum virtutibus claruere. Quippe cum ipſi Parthos Bactrianosque, fœminæ autem eorum Amazonum regna condiderint: prorſus ut res geſtas virorum mulierumque conſiderantibus incertum ſit, uter apud eos ſexus illuſtrior fuerit. Scytharum gens antiquiſſima ſemper habita: quanquam inter Scythas et Ægyptios diu contentio de generis vetuſtate fuerit: Ægyptiis prædicantibus, initio rerum, cum aliæ terræ nimio fervore ſolis arderent, aliæ rigerent frigoris immanitate, ita ut non modo primæ generare homines, ſed ne advenas quidem recipere aut tueri poſſint, priuſquam adverſus calorem vel frigus velamenta corporis invenirentur, vel locorum vitia quæſitis arte remediis mollirentur; Ægyptum ita temperatam ſemper fuiſſe, ut neque hyberna frigora, nec æſtivi ſolis ardores incolas ejus premerent, ſolum ita fœcundum, ut alimentorum in uſum hominum nulla terra feracior fuerit. Jure igitur ibi primum homines natos videri debere, ubi educari faciliime poſſent. Contra, Scythæ cœli temperamentum, nullum eſſe vetuſtatis argumentum putabant: quippe naturam, cum primum incrementa caloris ac frigoris, regionibus diſtinxit, ſtatim ad locorum patientiam, animalia quoque generaſſe: Sed et arborum atque frugum pro regionum conditione, apte genera variata. Et quanto Scythis ſit cœlum aſperius quam Ægyptiis, tanto et corpora et ingenia eſſe duriora. Cæterum ſi mundi, quæ nunc

nunc partes ſunt, aliquando unitas fuit; ſive illuvies aquarum principio rerum terras obrutas tenuit: ſive ignis, qui et mundum genuit, cuncta poſſedit; utriuſque primordii Scythas origine præſtare. Nam ſi ignis prima poſſeſſio rerum fuit, qui paulatim extinctus, ſedem terris dedit; nullam prius quam Septentrionalem partem, hyemis rigore ab igne ſecretam; adeo ut nunc quoque nulla magis rigeat frigoribus. Ægyptum vero, et totum Orientem, tardiſſime temperatum: quippe qui etiam nunc torrenti calore ſolis exæſtuet. Quod ſi omnes quondam terræ ſubmerſæ profundo fuerunt; profecto editiſſimam quamque partem decurrentibus aquis primum detectam; humillimo autem ſolo eandem aquam diutiſſime immoratam: et quanto prior quæque pars terrarum ſiccata ſit, tanto prius animalia generare cœpiſſe. Porro Scythiam adeo editiorem omnibus terris eſſe, ut cuncta flumina ibi nata in Mæotim, tum deinde in Ponticum et Ægyptium mare decurrant. Ægyptum autem, quæ tot regum, tot ſeculorum cura impenſaque munita ſit, et adverſum vim incurrentium aquarum tantis ſtructa molibus, tot foſſis conſciſſa, ut cum his arceantur, illis recipiantur aquæ; nihilominus coli, niſi excluſo Nilo, non potuerit, non poſſe videri hominum vetuſtate ultimam, quæ ſive ex aggerationibus regum, ſive Nili trahentis limum, terrarum recentiſſima videatur. His igitur argumentis ſuperatis Ægyptiis, antiquiores ſemper Scythæ viſi.

CAP. II. Scythia autem in Orientem porrecta, includitur ab uno latere Ponto, et ab altero montibus Riphæis: à tergo Aſia et Phaſi flumine. Multum in longitudinem et latitudinem patet. Hominibus inter ſe nulli fines; neque enim agrum exercent: nec domus illis ulla, aut tectum, aut ſedes eſt, armenta et pecora ſemper paſcentibus, et per incultas ſolitudines errare ſolitis. Uxores liberoſque ſecum in plauſtris vehunt, quibus, coriis imbrium hyemiſque cauſa tectis, pro domibus utuntur.

tur. Juſtitia gentis ingeniis culta, non legibus. Nullum ſcelus apud eos furto gravius: quippe ſine tecti munimento pecora et armenta habentibus, quid ſalvum eſſet, ſi furari liceret? Aurum et argentum non perinde ac reliqui mortales appetunt. Lacte et melle veſcuntur. Lanæ iis uſus ac veſtium ignotus: et quanquam continuis frigoribus urantur, pellibus tamen ferinis aut murinis utuntur. Hæc continentia illis morum quoque juſtitiam edidit, nihil alienum concupiſcentibus. Quippe ibidem divitiarum cupido eſt, ubi et uſus. Atque utinam reliquis mortalibus ſimilis moderatio, et abſtinentia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia ſecula terris omnibus continuaretur; neque plus hominum ferrum et arma, quam naturalis fatorum conditio raperet. Prorſus ut admirabile videatur, hoc illis naturam dare, quod Græci longa ſapientium doctrina, præceptisque philoſophorum conſequi nequeunt; cultosque mores incultæ barbariæ collatione ſuperari. Tanto plus in illis proficit vitiorum ignoratio, quam in his cognitio virtutis.

CAP. III. Imperium Aſiæ ter quæſivere, ipſi perpetuo ab alieno imperio aut intacti, aut invicti manſere. Darium regem Perſarum, turpi ab Scythia ſummoverunt fuga: Cyrum cum omni exercitu trucidaverunt: Alexandri Magni ducem Sopyriona pari ratione cum copiis univerſis deleverunt: Romanorum audivere, non ſenſere arma. Parthicum et Bactrianum imperium ipſi condiderunt. Gens laboribus et bellis aſpera: vires corporum immenſæ: Nihil parare quod amittere timeant: nihil victores præter gloriam concupiſcunt. Primus Scythis bellum, indixit Vexoris rex Ægyptius, miſſis primo legatis, qui hoſtibus parendi legem dicerent. Sed Scythæ jam ante de adventu regis à finitimis certiores facti, legatis reſpondent: tam opulenti populi ducem ſtolidè adverſus inopes occupaſſe bellum, quod magis domi fuerit illi timendum: quod belli certamen anceps,

præmia

præmia victoriæ nulla, damna manifeſta ſint. Igitur non expectaturos Scythas dum ad ſe veniatur, cum tanto ſibi plura in hoſte concupiſcenda ſint; ultroque prædæ ituros obviam. Nec dicta res morata: quos cum tanta celeritate venire rex addidiciſſet, in fugam vertitur, exercituque cum omni apparatu belli relicto, in regnum ſe recepit. Scythas ab Ægypto paludes prohibuere: inde reverſi, Aſiam perdomitam vectigalem fecere, modico tributo, magis in titulum imperii, quam in victoriæ præmium impoſito. Quindecim annis pacandæ Aſiæ immorati, uxorum flagitatione revocantur, per legatos denunciantibus ni redeant, ſobolem ſe ex finitimis quæſituras, nec paſſuras ut in poſteritatem, Scytharum genus per fœminas intercidat. His igitur Aſia per mille quingentos annos vectigalis fuit. Pendendi tributi finem Ninus rex Aſſyriorum impoſuit.

CAP. IV. Sed apud Scythas medio tempore duo regii juvenes, Ylinos et Scolopitus, per factionem optimatum, domo pulſi, ingentem juventutem ſecum traxere; et in Cappadociæ ora, juxta amnem Thermodonta conſederunt, ſubjectosque Themiſcyreos campos occupavere. Ibi per multos annos ſpoliare finitimos aſſueti, conſpiratione populorum per inſidias trucidantur. Horum uxores, cum viderent exilio additam orbitatem, arma ſumunt: fineſque ſuos, ſummoventes primo; mox etiam inferentes bella, defendunt. Nubendi quoque finitimis animum omiſere; ſervitutem, non matrimonium appellantes. Singulare omnium ſeculorum exemplum auſæ, auxere rempublicam ſine viris: jam etiam cum contemptu virorum ſe tuentur. Et ne feliciores aliæ aliis viderentur; viros qui domi remanſerant, interficiunt. Ultionem quoque cæſorum conjugum, excidio finitimorum conſequuntur. Tum pace armis quæſita, ne genus interiret, concubitum finitimorum ineunt. Si qui mares naſcerentur, interficiebant. Virgines in eundem ip-

ſis morem, non otio, neque lanificio; ſed armis, equis, venationibus exercebant, inuſtis infantum dexterioribus mammis, ne ſagittarum jactus impediretur: unde Amazones dictæ ſunt. Duæ his reginæ fuere, Martheſia et Lampeto, quæ in duas partes agmine diviſo, inclytæ jam opibus, vicibus gerebant bella, ſolæ, terminos alternis defendentes; et ne ſucceſſibus deeſſet auctoritas, genitas ſe Marte prædicabant. Itaque majore parte Europæ ſubacta, Aſiæ quoque nonnullas civitates occupavere. Ibi Epheſo, multiſque aliis urbibus conditis, partem exercitus cum ingenti præda domum dimittunt. Reliquæ, quæ ad tuendum Aſiæ imperium remanſerant, concurſu barbarorum cum Martheſia regina interficiuntur. In hujus locum filia ejus Orithya regno ſuccedit: cui præter ſingularem belli ſcientiam, eximia ſervatæ in omne ævum virginitatis admiratio fuit. Hujus virtute tantum additum gloriæ et famæ Amazonum eſt, ut Herculi rex, cui XII. ſtipendia debebat, quaſi impoſſibile, imperaverit, ut arma reginæ Amazonum ſibi afferret. Eo igitur profectus longis novem navibus, comitante principum Græciæ juventute, inopinantes aggreditur. Duæ tum ſorores, Amazonum regna tractabant, Antiope et Orithya: ſed Orithya foris bellum gerebat. Igitur cum Hercules ad littus Amazonum applicuit; infrequens multitudo cum Antiopa regina, nihil hoſtile metuente, erat. Qua re effectum eſt, ut paucæ repentino tumultu excitæ, arma ſumerent, facilemque victoriam hoſtibus darent. Multæ itaque cæſæ, captæque. In his duæ Antiopæ ſorores captæ ſunt, Menalippe ab Hercule, Hyppolite à Theſeo. Sed Theſeus obtenta in præmium captiva, eandem in matrimonium aſſumpſit, et ex ea genuit Hyppolitum. Hercules poſt victoriam, Menalippen captivam ſorori reddidit, et pretium arma reginæ accepit. Atque ita functus imperio, ad regem revertitur. Sed Orithya ubi comperit bellum ſororibus illatum, et raptorem eſſe Athenienſium

princi-

principem; hortatur comites, fruſtraque et Ponti ſinum, et Aſiam edomitam eſſe dicit, ſi Græcorum non tam bellis, quam rapinis pateant. Auxilium deinde à Sagillo rege Scythiæ petit: Genus ſe Scytharum eſſe: cladem virorum, neceſſitatem armorum, belli cauſas oſtendit; aſſecutaſque virtute, ne ſegniores viris fœminas habere Scythæ viderentur. Motus ille domeſtica gloria, mittit cum ingenti equitatu filium Panaſagorum in in auxilium. Sed ante prœlium diſſenſione orta, ab auxiliis deſertæ bello ab Athenienſibus vincuntur: receptaculum tamen habuere caſtra ſociorum, quorum auxilio intactæ ab aliis gentibus, in regnum revertuntur. Poſt Orithyam, Pentheſilea regno potita eſt, cujus Trojano bello inter fortiſſimos viros, cum auxilium adverſus Græcos ferret, magna virtutis documenta extitere. Interfecta denium Pentheſilea, exercituque ejus abſumpto; paucæ, quæ in regno remanſerant, ægre ſe adverſus finitimos defendentes, uſque tempora Alexandri Magni duraverunt. Harum Midithya, ſive Thaleſtris regina, concubitu Alexandri per dies VIII. ad ſobolem ex eo generandam obtento, reverſa in regnum, brevi tempore cum omni Amazonum nomine intercidit.

CAP. V. Scythæ autem tertia expeditione Aſiana, cum annis octo à conjugibus et liberis abfuiſſent, ſervili bello domi excipiuntur. Quippe conjuges eorum longa expectatione virorum feſſæ, nec jam teneri bello, ſed deletos ratæ, ſervis ad cuſtodiam pecorum relictis nubunt: qui reverſos cum victoria dominos, velut advenas, armati finibus prohibent. Quibus cum varia victoria fuiſſet, admonentur Scythæ mutare genus pugnæ, memores non cum hoſtibus, ſed cum ſervis prœliandum; nec armorum, ſed dominorum jure vincendos: verbera in aciem, non arma adferenda; omiſſoque ferro, virgas ac flagella, cæteraque ſervilis metus paranda inſtrumenta. Probato omnes conſilio, inſtructi ſicut præceptum erat, poſtquam

poſtquam ad hoſtem acceſſere, inopinantibus verbera intentant: adeoque illos perculerunt, ut quos ferro non poterant, metu verberum vincerent; fugamque non ut hoſtes victi, ſed ut fugitivi ſervi capeſſerent. Quicunque capi potuerunt, ſupplicia crucibus luerunt. Mulieres quoque male ſibi conſciæ, partim ferro, partim ſuſpendio vitam finierunt. Poſt hæc pax apud Scythas fuit, uſque tempora Jancyri regis. Huic Darius rex Perſarum, ſicut ſupra dictum eſt, cum filiæ ejus nuptias non obtinuiſſet, bellum intulit: et armatis ſeptingentis millibus hominum Scythiam ingreſſus, non facientibus hoſtibus pugnæ poteſtatem, metuens, ne interrupto ponte Iſtri, reditus ſibi intercluderetur, amiſſis octoginta millibus hominum trepidus refugit: quæ jactura, abundante multitudine, inter damna numerata non eſt. Inde Aſiam et Macedoniam domuit: Ionas quoque navali prœlio ſuperat. Deinde cognito quod Athenienſes Ioniis auxilium contra ſe tuliſſent, omnem impetum belli in eos convertit.

CAP. VI. Nunc, quoniam ad bella Athenienſium ventum eſt, quæ non modo ultra ſpem gerendi, verum etiam ultra geſti fidem patrata ſunt; operaque Athenienſium effectu majora quam voto fuere, paucis urbis origo repetenda eſt; quia non, ut cæteræ gentes, à ſordidis initiis ad ſumma crevere. Soli enim, præterquam incremento, etiam origine gloriantur. quippe non advenæ, neque paſſim collecta populi colluvies originem urbi dedit: ſed eodem innati ſolo, quod incolunt; et quæ illis ſedes eadem origo eſt. Primi, lanificii, et olei, et vini uſum docuere. Arare quoque, et ſerere frumenta, glandem veſcentibus monſtrarunt. Literæ certe ac facundia, et hic civilis ordo diſciplinæ, veluti templum Athenas habent. Ante Deucalionis tempora regem habuere Cecropem: quem, ut omnis antiquitas fabuloſa eſt, biformem tradidere, quia primus marem fœminæ matrimonio junxit. Huic ſucceſſit Cranaus, cujus filia Athis regioni no-

men

men dedit. Poſt hunc Amphictyon regnavit, qui primus Minervæ urbem ſacravit, et nomen civitati Athenas dedit. Hujus temporibus, aquarum illuvies majorem partem populorum Græciæ abſumpſit. Superfuerunt quos refugia montium receperunt, aut ad regem Theſſaliæ Deucalionem ratibus evecti ſunt; à quo propterea genus hominum conditum dicitur. Per ordinem deinde ſucceſſionis regnum ad Erichtheum deſcendit, ſub quo frumenti ſatio apud Eleuſin à Triptolemo reperta eſt, in cujus muneris honorem noctes initiorum ſacratæ. Tenuit et Ægeus, Theſei pater, Athenis regnum, à quo per divortium decedens Medea, propter adultam privigni ætatem, Colchos cum Medio filio ex Ægeo ſuſcepto, conceſſit. Poſt Ægeum Theſeus, ac deinceps Theſei filius Demophoon, qui auxilium Græcis adverſus Trojanos tulit, regnum poſſedit. Erant inter Athenienſes et Dorienſes ſimultatium veteres offenſæ, quas vindicaturi bello Dorienſes, de eventu prœlii oracula conſuluerunt. Reſponſum ſuperiores fore, ni regem Athenienſium occidiſſent. Cum ventum eſſet in bellum, militibus ante omnia, cuſtodia regis præcipitur. Athenienſibus eo tempore rex Codrus erat; qui et reſponſo Dei, et præceptis hoſtium cognitis, permutato regis habitu, pannoſus, ſarmenta collo gerens, caſtra hoſtium ingreditur: ibi in turba obſiſtentium, à milite, quem falce aſtu convulneraverat, interficitur. Cognito regis corpore, Dorienſes ſine prœlio diſcedunt: Atque ita Athenienſes virtute ducis, pro ſalute patriæ morti ſe offerentis, bello liberantur.

CAP. VII. Poſt Codrum nemo Athenis regnavit: quod memoriæ nominis ejus tributum eſt. Adminiſtratio reipublicæ annuis magiſtratibus permiſſa. Sed civitati nullæ tunc leges erant: quia libido regum pro legibus habebatur. Legitur itaque Solon, vir juſtitiæ inſignis, qui velut novam civitatem legibus conderet; qui tanto tem-

temperamento inter plebem ſenatumque egit (cum, ſi quid pro altero ordine tuliſſet, alteri diſpliciturum videretur) ut ab utrisque parem gratiam traheret. Hujus viri inter multa egregia, illud memorabile fuit. Inter Athenienſes et Megarenſes de proprietate Salaminæ inſulæ, prope uſquē interitum armis dimicatum fuerat. Poſt clades multas capitale eſſe apud Athenienſes cœpit, ſi quis legem de vindicanda inſula tuliſſet. Solicitus igitur Solon, ne aut tacendo, parum reipublicæ conſuleret; aut cenſendo, ſibi ſubitam dementiam ſimulat, cujus venia non dicturus modo prohibita, ſed et facturus erat. Deformis habitu, more vecordium in publicum evolat; factoque concurſu hominum, quo magis conſilium diſſimularet, inſolitis ſibi verſibus ſuadere populo cœpit, quód vetabatur: omniumque animos ita cepit, ut extemplo bellum adverſus Megarenſes decerneretur, inſulaque devictis hoſtibus Athenienſium fieret.

CAP. VIII. Interea Megarenſes, memores illati Athenienſibus belli, et deſerti, ne fruſtra arma moviſſe viderentur, matronas Athenienſium in Eleuſiniis ſacris noctu oppreſſuri, naves conſcendunt. Qua re cognita, dux Athenienſium Piſiſtratus juventutem in inſidiis locat, juſſis matronis ſolito clamore ac ſtrepitu, etiam in acceſſu hoſtium, ne intellectos ſe ſentiant, ſacra celebrare: egreſſosque navibus Megarenſes inopinantes aggreſſus, delevit: ac protinus claſſe captiva intermixtis mulieribus, ut ſpeciem captarum matronarum præberent, Megaram contendit. Illi cum et navium formam, et petitam prædam cognoſcerent, obvii ad portum procedunt, quibus cæſis, Piſiſtratus paulum à capienda urbe abfuit. Ita Megarenſes ſuis dolis hoſti victoriam dedere. Sed Piſiſtratus, quaſi ſibi, non patriæ viciſſet, tyrannidem per dolum occupat: quippe voluntariis verberibus domi affectus, laceratoque corpore, in publicum progreditur: advocata concione, vulnera populo oſtendit: de crudelitate principum, à quibus

à quibus hæc ſe paſſum ſimulabat, queritur: adduntur vocibus lacrymæ, et invidioſa oratione multitudo credula accenditur: amore plebis inviſum ſe ſenatui affirmat: obtinet ad cuſtodiam corporis ſui ſatellitum auxilium; per quos occupata tyrannide, per annos XXXIII. regnavit.

Cap. IX. Poſt ejus mortem Diocles, alter ex filiis, per vim ſtuprata virgine, à fratre puellæ interficitur. Alter, Hippias nomine, cum imperium paternum teneret, interfectorem fratris comprehendi jubet: qui cum per tormenta conſcios cædis nominare cogeretur, omnes amicos tyranni nominavit: quibus interfectis, quærenti tyranno, an adhuc aliqui conſcii eſſent; neminem ait ſupereſſe, quem amplius mori geſtiat, quam ipſum tyrannum. qua voce ejusdem ſe tyranni victorem, poſt vindictam pudicitiæ ſororis oſtendit. Hujus virtute cum admonita civitas libertatis eſſet, tandem Hippias regno pulſus, in exilium agitur: qui profectus in Perſas, ducem ſe Dario, inferenti Athenienſibus bellum, ſicuti ſupra ſignificatum eſt, adverſus patriam ſuam offert. Igitur Athenienſes, audito Darii adventu, auxilium à Lacedæmoniis, ſocia tum civitate, petiverunt. Quos ubi viderunt quatridui teneri religione, non exſpectato auxilio, inſtructis decem millibus civium, et Platæenſibus auxiliaribus mille, adverſas ſexcenta millia hoſtium, in campos Marathonios in prœlium egrediuntur. Miltiades et dux belli erat, et auctor non expectandi auxilii; quem tanta fiducia ceperat, ut plus præſidii in celeritate, quam in ſociis duceret. Magna igitur in pugnam euntibus alacritas animorum fuit, adeo ut cum mille paſſus inter duas acies eſſent, citato curſu ante jactum ſagittarum ad hoſtem venerint: nec audaciæ ejus eventus defuit. Pugnatum eſt enim tanta virtute, ut hinc viros, inde pecudes putares. Victi Perſæ in naves confugerunt; ex quibus multæ ſuppreſſæ, multæ captæ ſunt. In eo prœlio tanta virtus ſingulorum fuit, ut cujus laus prima eſſet, difficile

ficile judicium videretur. Inter cæteros tamen Themiſtoclis adoleſcentis gloria emicuit, in quo jam tunc indoles futuræ imperatoriæ dignitatis apparuit. Cynægiri quoque militis Athenienſis gloria, magnis ſcriptorum laudibus celebrata eſt; qui poſt prœlii innumeras cædes, cum fugientes hoſtes ad naves egiſſet, onuſtam navem dextra manu tenuit, nec prius dimiſit, quam [manum] amitteret: tum quoque amputata dextra, navem ſiniſtra comprehendit; quam et ipſam cum amiſiſſet, ad poſtremum morſu navem detinuit. Tantam in eo virtutem fuiſſe, ut non tot cædibus fatigatus; non duabus manibus amiſſis victus; truncus ad poſtremum, et veluti rabida fera, dentibus dimicaverit. Ducenta millia Perſæ eo prœlio, ſive naufragio amiſere. Cecidit et Hippias, tyrannus Athenienſis, auctor et concitor ejus belli, diis patriæ ultoribus pœnas repetentibus.

Cap. X. Interea et Darius, cum bellum reſtauraret, in ipſo apparatu decedit, relictis multis filiis, et in regno, et ante regnum ſusceptis. Ex his Artemenes maximus natu, ætatis privilegio, regnum ſibi vindicabat; quod jus et ordo naſcendi, et natura ipſa gentibus [dedit.] Porro Xerxes controverſiam non de ordine, ſed de naſcendi felicitate referebat. Namque Artemenem primum quidem Dario, ſed privato proveniſſe: ſe regi primum natum. Fratres itaque ſuos, qui ante geniti eſſent, privatum patrimonium, quod eo tempore Darius habuiſſet, non regnum ſibi vindicare poſſe: ſe eſſe quem primum in regno jam rex pater ſuſtulerit. Huc accedere, quod Artemenes non patre tantum, ſed et matre privatæ adhuc fortunæ, avo quoque materno privato, procreatus ſit. Se vero et matre regina natum; et patrem non niſi regem vidiſſe; avum quoque maternum Cyrum ſe regem habuiſſe, non hæredem, ſed conditorem tanti regni: et ſi in æquo jure utrumque fratrem pater reliquiſſet, materno tamen ſe jure et avito vincere. Hoc certamen concordi animo ad patru-

um

um ſuum Artaphernem, veluti ad domeſticum judicem, deferunt; qui domi cognita cauſa, Xerxem præpoſuit; adeoque fraterna contentio fuit, ut nec victor inſultaverit, nec victus doluerit; ipſoque litis tempore invicem munera miſerint; jucunda quoque inter ſe non ſolum, ſed credula convivia habuerint; judicium quoque ipſum ſine arbitris, ſine convitio fuerit. Tanto moderatius tum fratres inter ſe regna maxima dividebant, quam nunc exigua patrimonia partiuntur. Igitur Xerxes bellum à patre cœptum, adverſus Græciam, quinquennium inſtruxit. Quod ubi primum didicit Demaratus rex Lacedæmoniorum, qui apud Xerxem exulabat, amicior patriæ poſt fugam, quam regi poſt beneficia, ne inopinato bello opprimerentur, omnia in tabellis ligneis magiſtratui perſcribit, eademque cera ſuperinducta delet: ne aut ſcriptura ſine tegmine indicium daret, aut recens cera dolum proderet: fido deinde ſervo perferendas tradit, juſſo, magiſtratui Spartanorum tradere. Quibus perlatis, Lacedæmone queſtioni res diu fuit, quod neque ſcriptum aliquid viderent, nec fruſtra miſſas ſuſpicarentur, tantoque rem majorem, quanto ſit occultior, putabant. Hærentibus in conjectura viris, ſoror regis Leonidæ conſilium ſcribentis invenit. Eraſa igitur cera, belli conſilia deteguntur. Jam Xerxes ſeptingenta millia de regno armaverat, et trecenta millia de auxiliis: ut non immerito proditum ſit, flumina ab exercitu ejus ſiccata, Græciamque omnem vix capere exercitum ejus potuiſſe. Naves quoque mille ducentas numero habuiſſe dicitur. Huic tanto agmini dux defuit. Cæterum, ſi regem ſpectes, divitias, non ducem laudes: quarum tanta copia in regno ejus fuit, ut cum flumina multitudine conſumerentur, opes tamen regiæ ſupereſſent. Ipſe autem primus in fuga, poſtremus in prœlio ſemper viſus eſt; in periculis timidus; ſicubi metus abeſſet, inflatus; denique ante experimentum belli, fiducia virium, veluti naturæ ipſius dominus,

et montes in planum ducebat, et convexa vallium æquabat; et quædam maria pontibus ſternebat; quædam ad navigationis commodum per compendium ducebat.

Cap. XI. Cujus introitus in Græciam quam terribilis, tam turpis ac fœdus diſceſſus fuit. Nam cum Leonida rex Spartanorum cum quatuor millibus militum anguſtias Thermopylarum occupaſſet, Xerxes contemptu paucitatis, eos pugnam capeſſere jubet, quorum cognati Marathonia pugna interfecti fuerant; qui dum ulciſci ſuos quærunt, principium cladis fuere: ſuccedente deinde inutili turba, major cædes editur. Triduo ibi cum dolore et indignatione Perſarum dimicatum: quarta die, quum nunciatum eſſet Leonidæ, à xx. millibus hoſtium ſummum cacumen teneri, tunc hortatur ſocios: recedant, et ſe ad meliora patriæ tempora reſervent: ſibi cum Spartanis fortunam experiendam; plura ſe patriæ quam vitæ debere: cæteros ad præſidia Græciæ ſervandos. Audito regis imperio diſceſſere cæteri, ſoli Lacedæmonii remanſerunt. Initio hujus belli ſciſcitantibus Delphis oracula, reſponſum fuerat, aut regi Spartanorum, aut urbi cadendum. Et idcirco rex Leonida cum in bellum proficiſceretur, ita ſuos firmaverat, ut ire ſe parato ad moriendum animo ſcirent. Anguſtias propterea occupaverat, ut cum paucis aut majore gloria vinceret, aut minore damno reipublicæ caderet. Dimiſſis igitur ſociis, hortatur Spartanos: Meminerint, qualitercunque præliantibus, cadendum eſſe; caverent, ne fortius manſiſſe, quam dimicaſſe videantur; nec expectandum ut ab hoſte circumvenirentur, ſed dum nox occaſionem daret, ſecuris et lætis ſuperveniendum; nuſquam victores honeſtius, quam in caſtris hoſtium perituros. Nihil erat difficile perſuadere perſuaſis mori: ſtatim arma capiunt; et ſexcenti viri, caſtra quingentorum millium irrumpunt; ſtatimque regis prætorium petunt, aut cum illo, aut ſi ipſi oppreſſi eſſent, in ipſius potiſſimum ſede

morituri

rituri. Tumultus totis caſtris oritur. Spartani, poſteaquam regem non inveniunt, per omnia caſtra victores vagantur; cædunt, ſternuntque omnia: ut qui ſciant ſe pugnare non ſpe victoriæ, ſed in mortis ultionem. Prælium à principio noctis in majorem partem diei tractum. Ad poſtremum non victi, ſed vincendo fatigati, inter ingentes ſtratorum hoſtium catervas occiderunt. Xerxes duobus vulneribus terreſtri prælio acceptis, experiri maris fortunam ſtatuit.

CAP. XII. Sed Athenienſium dux Themiſtocles, cum animadvertiſſet Ionas, propter quos bellum Perſarum ſuſceperant, in auxilium regis claſſe veniſſe; ſolicitare eos in partes ſuas ſtatuit. Et cum colloquendi copiam non haberet, quo appliciturì erant, ſymbolos proponi, et ſaxis proſcribi curat: Quæ vos Iones dementia tenet? quod facinus agitatis? bellum inferre olim conditoribus veſtris, nuper etiam vindicibus, cogitatis? An ideo mœnia veſtra condidimus, ut eſſent, qui noſtra delerent? quid ſi non hæc et Dario prius, et nunc Xerxi, belli cauſa nobiſcum foret, quod vos rebellantes non deſtituimus? Quin vos in hæc noſtra caſtra ex iſta obſidione tranſitis? Aut ſi hoc parum tutum extat, vos commiſſo prælio ite ceſſim; inhibete remos, et à bello diſcedite. Ante navalis prælii congreſſionem miſerat Xerxes quatuor millia armatorum Delphos, ad templum Apollinis diripiendum: prorſus, quaſi non cum Græcis tantum, ſed et cum diis immortalibus bellum gereret, quæ manus tota imbribus et fulminibus deleta eſt; ut intelligeret, Quam nullæ eſſent hominum adverſus deos vires. Poſt hæc Theſpias, et Platæas, et Athenas vacuas hominibus incendit: et quoniam ferro in homines non poterat, in ædificia igne graſſatur. Namque Athenienſes poſt pugnam Marathoniam, præmonente Themiſtocle, victoriam illam de Perſis, non finem ſed cauſam majoris belli fore, CC. naves fabricaverant. Adventante igitur Xerxe, conſulenti-

bus Delphis oraculum, reſponſum fuerat; ſalutem muris ligneis tuerentur. Themiſtocles navium præſidium demonſtratum ratus, perſuadet omnibus, Patriam municipes eſſe, non mœnia; civitatemque non in ædificiis, ſed in civibus poſitam. Melius itaque ſalutem navibus, quam urbi commiſſuros. Hujus ſententiæ etiam Deum auctorem eſſe. Probato conſilio, conjuges liberóſque cum pretioſiſſimis rebus, abditis inſulis, relicta urbe, demandant: ipſi naves armati conſcendunt. Exemplum Athenienſium et aliæ urbes imitatæ. Itaque cum adunata omnis ſociorum claſſis, et intenta in bellum navale eſſet; anguſtiasque Salaminii freti, ne circumveniri à multitudine poſſet, occupaſſent; diſſenſio inter civitatum principes oritur: qui cum deſerto bello ad ſua tuenda dilabi vellent, timens Themiſtocles, ne diſceſſu ſociorum vires minuerentur, per ſervum fidum Xerxi nuntiat, uno in loco eam contractam Græciam capere facillime poſſe. Quod ſi civitates, quæ jam abire vellent, diſſipentur; majore labore ei ſingulas conſectandas. Hoc dolo impellit regem ſignum pugnæ dare. Græci quoque adventu hoſtium occupati, prœlium collatis viribus capeſſunt. Interea rex, velut ſpectator pugnæ, cum parte navium in littore remanet. Artemiſia autem regina Halicarnaſſi, quæ in auxilium Xerxi venerat, inter primos duces bellum acerrime ciebat: Quippe ut in viro muliebrem timorem, ita in muliere virilem audaciam cerneres. Cum anceps prœlium eſſet, Iones juxta præceptum Themiſtoclis, pugnæ ſe paulatim ſubtrahere cœperunt, quorum defectio animos cæterorum fregit. Itaque circumſpicientes fugam pelluntur Perſæ, et mox prœlio victi, in fugam vertuntur. In qua trepidatione multæ captæ naves, multæ merſæ; plures tamen non minus ſævitiam regis, quam hoſtem timentes, domum dilabuntur.

CAP. XIII. Hac clade perculſum, et dubium conſilii Xerxem Mardonius aggreditur. Hortatur

tur in regnum abeat, ne quid ſeditionis moveat fama adverſi belli, in majus, ſicuti mos eſt, omnia extollens: ſibi CCC. millia armatorum lecta ex omnibus copiis relinquat; qua manu aut cum gloria ejus perdomiturum ſe Græciam: aut ſi aliter eventus ferat, ſine ejuſdem infamia hoſtibus ceſſurum. Probato conſilio, Mardonio exercitus traditur: reliquas copias rex ipſe reducere in regnum parat. Sed Græci audita regis fuga, conſilium ineunt pontis interrumpendi, quem ille Abydo veluti victor maris fecerat; ut intercluſo reditu, aut cum exercitu deleretur, aut deſperatione rerum, pacem victus petere cogeretur. Sed Themiſtocles timens, Ne intercluſi hoſtes deſperationem in virtutem verterent, et iter, quod aliter non pateret, ferro patefacerent; ſatis multos hoſtes in Græcia remanere dictitans, nec augeri numerum retinendo oportere; cum vincere conſilio cæteros non poſſet, eundem ſervum ad Xerxem mittit, certioremque conſilii facit; et occupare tranſitum maturata fuga jubet. Ille perculſus nuntio, tradit ducibus milites perducendos; ipſe cum paucis Abydon contendit. Ubi cum ſolutum pontem hybernis tempeſtatibus offendiſſet, piſcatoria ſcapha trepidus trajecit. Erat res ſpectaculo digna, et æſtimatione ſortis humanæ, rerum varietate miranda, in exiguo latentem videre navigio, quem paulo ante vix æquor omne capiebat; carentem etiam omni ſervorum miniſterio, cujus exercitus propter multitudinem, terris graves erant. Nec pedeſtribus copiis, quas ducibus aſſignaverat, felicius iter fuit: ſiquidem quotidiano labori (Neque enim ulla eſt metuentibus quies) etiam fames acceſſerat. Multorum deinde dierum inopia contraxerat et peſtem; tantaque fœtidas morientium fuit, ut viæ cadaveribus implerentur, aliteſque et beſtiæ, illecebris ſolicitatæ exercitum ſequerentur.

CAP. XIV. Interim Mardonius in Græcia Olynthum expugnat. Athenienſes quoque in ſpem

pacis, amicitiamque regis ſollicitat, ſpondens incenſæ eorum urbis etiam in majus reſtitutionem. Poſteaquam nullo pretio libertatem videt his venalem, incenſis quæ ædificare cœperant, copias in Bœotiam transfert. Eò et Græcorum exercitus, qui centum millium fuit, ſequutus eſt: ibique prœlium commiſſum. Sed Fortuna regis cum duce mutata non eſt. Nam victus Mardonius, veluti ex naufragio cum paucis profugit. Caſtra referta regalis opulentiæ capta. Unde primum Græcos, diviſo inter ſe auro Perſico, divitiarum luxuria cepit. Eodem forte die quo Mardonii copiæ deletæ ſunt, etiam navali prœlio in Aſia ſub monte Mycale, adverſus Perſas dimicatum eſt. Ibi ante congreſſionem, cum claſſes ex adverſo ſtarent, fama ad utrumque exercitum venit, viciſſe Græcos, et Mardonii copias occidione occidiſſe. Tantam famæ velocitatem fuiſſe, ut cum matutino tempore prœlium in Bœotia commiſſum ſit, meridianis horis in Aſiam, per tot maria, et tantum ſpatii, tam brevi horarum momento, de victoria nuntiatum ſit! Confecto bello, cum de præmiis civitatum ageretur, omnium judicio, Athenienſium virtus cæteris prælata. Inter duces quoque Themiſtocles princeps, civitatum teſtimonio judicatus, gloriam patriæ ſuæ auxit.

CAP. XV. Igitur Athenienſes aucti, et præmiis belli, et gloria, urbem ex integro condere moliuntur. Cum mœnia majora complexi fuiſſent, ſuſpecti eſſe Lacedæmoniis cœpere, recte reputantibus, quibus ruina urbis tantum incrementi dediſſet, quantum ſit datura munita civitas. Mittunt ergo legatos, qui monerent, ne munimenta hoſtibus et receptacula futuri belli exſtruant. Themiſtocles, ut vidit ſpei urbis invideri, non exiſtimans abrupte agendum, reſpondit legatis, ituros Lacedæmonem, qui de ea re pariter cum illis conſulant. Sic dimiſſis Spartanis, hortatur ſuos, opus maturent. Dein ipſe interjecto tempore in legationem proficiſcitur, et nunc in itinere infirmi-

tate

tate ſimulata, nunc tarditatem collegarum accuſans, ſine quibus, agi jure nihil poſſit, diem de die proferendo, ſpatium conſummando operi quærebat; cum interim nuntiatur Spartanis, opus Athenis maturari; propter quod denuo legatos mittunt ad inſpiciendam rem. Tum Themiſtocles per ſervum magiſtratibus ſcribit Athenienſium, legatos vinciant, pignusque teneant, ne in ſe gravius conſulatur. Adiit deinde concionem Lacedæmoniorum; indicat permunitas Athenas eſſe, et poſſe jam illatum bellum non armis tantum, ſed etiam muris ſuſtinere: Si quid ob eam rem de ſe crudelius ſtatuerent, legatos eorum in hoc pignus Athenis retentos. Graviter deinde caſtigat eos, Quod non virtute ſed imbecillitate ſociorum, potentiam quærerent. Sic dimiſſus, veluti triumphatis Spartanis, à civibus excipitur. Poſt hæc Spartani, ne vires otio corrumperent, et ut bis illatum à Perſis Græciæ bellum ulciſcerentur, ultro fines eorum depopulantur. Ducem ſuo, ſociorumque exercitui deligunt Pauſaniam, qui pro ducatu, regnum Græciæ affectans, proditionis præmium cum Xerxe, nuptias filiæ ejus paſciſcitur, redditis captivis, ut fides regis aliquo beneficio obſtringeretur. Scribit præterea Xerxi, quoscunque ad ſe nuntios miſiſſet, interficeret; ne res loquacitate hominum proderetur. Sed dux Athenienſium Ariſtides, belli ſocius, collegæ conatibus obviam eundo ſimul et in rem ſapienter conſulendo, proditionis conſilia diſcuſſit. Nec multo poſt accuſatus Pauſanias, damnatur. Igitur Xerxes, cum proditionis dolum publicatum videret, ex integro bellum inſtituit. Græci quoque ducem conſtituunt Cimonem Athenienſem filium Miltiadis, quo duce apud Marathonem pugnatum eſt, juvenem, cujus magnitudinem futuram pietatis documenta prodiderunt. Quippe patrem ob crimen peculatus in carcerem conjectum, ibique defunctum, tranſlatis in ſe vinculis ad ſepulturam redemit. Nec in bello judicium deligentium fefellit: ſiquidem

non

non inferior virtutibus patris, Xerxem terreſtri navalique bello ſuperatum, trepidum recipere ſe in regnum coëgit.

## LIBER III.

### CAP. I.

XErxes rex Perſarum, terror antea gentium, bello in Græciam infeliciter geſto; etiam ſuis contemptui eſſe cœpit. Quippe Artabanus præfectus ejus, deficiente quotidie regis majeſtate, in ſpem regni adductus, cum ſeptem robuſtiſſimis filiis regiam veſperi ingreditur. (nam amicitiæ jure ſemper illi patebat) trucidatoque rege, voto ſuo obſiſtentes filios ejus, dolo aggreditur. Securior de Artaxerxe, puero admodum, finget regem à Dario, qui erat adoleſcens, quo maturius regno potiretur, occiſum; impellit Artaxerxem parricidium parricidio vindicare. Cum ventum ad domum Darii eſſet, dormiens inventus, quaſi ſomnum fingeret, interficitur. Dein cum unum ex regis filiis ſceleri ſuo ſupereſſe Artabanus videret, metueretque de regno certamina principum; aſſumit in ſocietatem conſilii Bacabaſum, qui præſenti ſtatu contentus, rem prodit Artaxerxi, ut pater ejus occiſus; ut frater falſa parricidii ſuſpicione oppreſſus; ut denique ipſi pararentur inſidiæ. His cognitis Artaxerxes, verens Artabani numerum filiorum, in poſterum diem paratum eſſe armatum exercitum jubet, recogniturus et numerum militum, et in armis induſtriam ſingulorum. Itaque cum inter cæteros et ipſe Artabanus armatus aſſiſteret, rex ſimulat ſe breviorem loricam habere: jubet Artabanum ſecum commutare: exuentem ſe, ac nudatum, gladio trajicit: Tum et filios ejus corripi jubet. Atque ita egregius adoleſcens,

leſcens, et cædem patris, et ſe ab inſidiis Artabani vindicavit.

CAP. II. Dum hæc in Perſis geruntur, interea Græcia omnis, ducibus Lacedæmoniis et Athenienſibus, in duas diviſa partes, ab externis bellis, velut in viſcera ſua, arma convertit. Fiunt igitur de uno populo duo corpora; et eorundem caſtrorum homines, in duos hoſtiles exercitus dividuntur. Hinc Lacedæmonii communia quondam civitatum auxilia ad vires ſuas trahebant: inde Athenienſes, et vetuſtate gentis, et geſtis rebus illuſtres, propriis viribus confidebant. Atque ita duo potentiſſimi Græciæ populi, inſtitutis Solonis, et Lycurgi legibus pares, ex æmulatione virium in bellum ruebant. Namque Lycurgus cum fratri ſuo Polybitæ Spartanorum regi ſucceſſiſſet, regnumque ſibi vindicare potuiſſet, Charillo, filio ejus qui natus poſthumus fuerat, cum ad ætatem adultam perveniſſet, regnum ſumma fide reſtituit; ut intelligerent omnes, Quanto plus apud bonos pietatis jura, quam omnes opes valerent. Medio igitur tempore dum infans convaleſcit, tutelamque ejus adminiſtrat, non habentibus Spartanis leges inſtituit, non inventione earum magis, quam exemplo clarior: Siquidem nihil lege ulla in alios ſanxit, cujus non ipſe primus in ſe documenta daret. Populum in obſequia principum, principes ad juſtitiam imperiorum formavit. Parcimoniam omnibus ſuaſit, exiſtimans laborem militiæ, aſſidua frugalitatis conſuetudine faciliorem fore. Emi ſingula non pecunia, ſed compenſatione mercium juſſit. Auri argentique uſum, velut omnium ſcelerum materiam, ſuſtulit.

CAP. III. Adminiſtrationem reipublicæ per ordines diviſit: Regibus poteſtatem bellorum; magiſtratibus judicia per annuas ſucceſſiones; Senatui cuſtodiam legum; populo ſublegendi Senatum, vel creandi quos vellet magiſtratus, poteſtatem permiſit. Fundos omnium æqualiter inter omnes diviſit, ut æquata patrimonia neminem potentiorem

rem altero redderent. Convivari omnes publice juſſit, ne cujus divitiæ vel luxuria in occulto eſſent. Juvenibus non amplius una veſte uti toto anno permiſit, nec quemquam cultius quam alterum progredi, nec epulari opulentius, ne imitatio in luxuriam verteretur. Pueros puberes non in forum, ſed in agrum deduci præcepit, ut primos annos non in luxuria, ſed in opere, et laboribus agerent. Nihil eos ſomni cauſa ſubſternere, et vitam ſine pulmento degere, neque prius in urbem redire, quam viri facti eſſent, ſtatuit. Virgines ſine dote nubere juſſit, ut uxores eligerentur, non pecuniæ; ſeveriuſque matrimonia ſua viri coercerent, cum nullis dotis frænis tenerentur. Maximum honorem non divitum et potentium, ſed pro gradu ætatis ſenum eſſe voluit: Nec ſane uſquam, terrarum locum honoratiorem ſenectus habet. Hæc quoniam primo, ſolutis antea moribus, dura videbat eſſe, auctorem eorum Apollinem Delphicum fingit, et inde ſe ea ex præcepto numinis detuliſſe, ut conſueſcendi tædium metus religionis vincat. Dein ut æternitatem legibus ſuis daret, jurejurando obligat civitatem, nihil eos de ejus legibus mutaturos, priuſquam reverteretur: et ſimulat ſe ad oraculum Delphicum proficiſci, conſulturum, quid addendum mutandumque legibus videretur. Proficiſcitur autem Cretam, ibique perpetuum exilium egit, abjicique in mare oſſa ſua moriens juſſit, ne relatis Lacedæmonem, ſolutos ſe Spartani religione jurisjurandi in diſſolvendis legibus arbitrarentur.

CAP. IV. His igitur moribus ita brevi civitas convaluit, ut cum Meſſeniis propter ſtupratas virgines ſuas, in ſolenni Meſſeniorum ſacrificio, bellum intuliſſent, graviſſima ſe exſecratione obſtrinxerint, non prius quam Meſſeniam expugnaſſent, reverſuros; tantum ſibi vel de viribus ſuis, vel de fortuna ſpondentes. Quæ res initium diſſenſionis Græciæ, et inteſtini belli cauſa et origo fuit. Itaque cum contra præſumptionem ſuam annis decem

cem in obſidione urbis tenerentur, et querelis uxorum poſt tam longam viduitatem revocarentur: veriti, ne hac perſeverantia belli gravius ſibi quam Meſſeniis nocerent: quippe illis quantum juventutis bello intercidat, mulierum fœcunditate ſuppleri; ſibi et belli damna aſſidua, et fœcunditatem uxorum, abſentibus viris, nullam eſſe: itaque legunt juvenes ex eo genere militum, qui poſt juſjurandum in ſupplementum venerant, quibus Spartam remiſſis promiſcuos omnium fœminarum concubitus permiſere: maturiorem futuram conceptionem rati, ſi eam ſingulæ per plures viros experirentur. Ex his nati, ob notam materni pudoris, Partheniæ vocati: qui cum ad annos xxx. perveniſſent, metu inopiæ, (nulli enim pater exiſtebat, cujus in patrimonium ſucceſſio ſperaretur) ducem Palantum aſſumunt, filium Araci, qui auctor Spartanis fuerat, juventutis ad generandam ſobolem domum remittendæ: ut ſicuti dudum patrem ejus naſcendi auctorem habuiſſent, ſic ipſum ſpei ac dignitatis ſuæ haberent. Itaque nec ſalutatis matribus, è quarum adulterio infamiam collegiſſe videbantur, ad ſedes inquirendas proficiſcuntur; diuque et per varios caſus jactati, tandem in Italiam deferuntur, et occupata arce Tarentinorum, expugnatis veteribus incolis, ſedes ibi conſtituunt. Sed poſt annos plurimos dux eorum Palantus, per ſeditionem in exilium proturbatus, Brunduſium ſe contulit, quo expulſi ſedibus ſuis veteres Tarentini conceſſerant. His moriens perſuadet, ut oſſa ſua, poſtremasque reliquias conterant, et tacite ſpargi in foro Tarentinorum curent. Hoc enim modo recuperare illos patriam ſuam poſſe, Apollinem Delphis ceciniſſe. Illi arbitrantes eum in ultionem ſui, civium fata prodidiſſe, præceptis paruere: ſed oraculi diverſa ſententia fuerat. Perpetuitatem enim urbis, non amiſſionem hoc facto promiſerat. Ita ducis exulis conſilio, et hoſtium miniſterio, poſſeſſio Tarentina Partheniis in æternum

num fundata: ob cujus beneficii memoriam Palanto divinos honores decrevere.

CAP. V. Interea Meſſenii, cum virtute non poſſent, per inſidias expugnantur. Dein cum per annos LXXX. gravia ſervitutis verbera, plerumque et vincula, cæteraque captivitatis mala perpeſſi eſſent, poſt longam pœnarum patientiam, bellum reſtaurant. Lacedæmonii quoque eo conſpiratius ad arma concurrunt, quo adverſus ſervos dimicaturi videbantur. Itaque cum hinc injuria, inde indignitas animos acueret; Lacedæmonii de belli eventu oraculo Delphis conſulto, jubentur ducem belli ab Athenienſibus petere. Porro Athenienſes, cum reſponſum cognoviſſent, in contemptum Spartanorum Tyrtæum poëtam claudum pede miſere: qui tribus prælìis fuſus, eo uſque deſperationis Spartanos adduxit, ut ad ſupplementum exercitus, ſervos ſuos manumitterent, hisque interfectorum matrimonia pollicerentur; ut non numero tantum amiſſorum civium, ſed et dignitati ſuccederent. Sed reges Lacedæmoniorum, ne contra fortunam pugnando, majora detrimenta civitati infligerent, reducere exercitum voluerunt; ni interveniſſet Tyrtæus, qui compoſita carmina exercitui pro concione recitavit; in quibus hortamenta virtutis, damnorum ſolatia, belli conſilia conſcripſerat. Itaque tantum ardorem militibus injecit, ut non de ſalute, ſed de ſepultura ſoliciti, teſſeras, inſculptis ſuis et patrum nominibus, dextro brachio deligarent; ut ſi omnes adverſum prælium conſumpſiſſet, et temporis ſpatio confuſa corporum lineamenta eſſent, ex indicio titulorum tradi ſepulturæ poſſent. Cum ſic animatum reges exercitum viderent, curant rem hoſtibus nuntiari. Meſſeniis autem non timorem res, ſed æmulationem mutuam dedit. Itaque tantis animis concurſum eſt, ut raro unquam cruentius prælium fuerit. Ad poſtremum tamen victoria Lacedæmoniorum fuit.

CAP.

CAP. VI. Interjecto tempore tertium quoque bellum Meſſenii reparavere: in cujus auxilium Lacedæmonii, inter reliquos ſocios etiam Athenienſes adhibuere: quorum fidem cum ſuſpectam haberent, ſupervacaneos ſimulantes, à bello eoſdem dimiſerunt. Hanc rem Athenienſes graviter ferentes, pecuniam quæ erat in ſtipendium Perſici belli ab univerſa Græcia collata, à Delo Athenas transferunt, ne deficientibus à fide ſocietatis Lacedæmoniis, prædæ ac rapinæ eſſet. Sed nec Lacedæmonii quievere: qui cum Meſſeniorum bello occupati eſſent, Peloponnenſes immiſere, qui bellum Athenienſibus facerent. Parvæ tunc temporis, claſſe in Ægyptum miſſa, vires Athenienſibus erant: Itaque navali prælio dimicantes, facile ſuperantur. Interjecto deinde tempore, poſt reditum ſuorum aucti et claſſis, et militum robore, prælium reparavere. Jam et Lacedæmonii, omiſſis Meſſeniis, adverſus Athenienſes arma verterant. Diu varia victoria fuit: ad poſtremum æquo Marte utrinque diſceſſum. Inde revocati Lacedæmonii ad Meſſeniorum bellum, ne medium tempus otioſum Athenienſibus relinquerent, cum Thebanis paciſcuntur, ut Bœotiorum imperium his reſtituerent, quod temporibus Perſici belli amiſerant, ut illi Athenienſium bella ſuſciperent. Tantus furor Spartanorum erat, ut duobus bellis impliciti, ſuſcipere tertium non recuſarent, dummodo inimicis ſuis hoſtes acquirerent. Igitur Athenienſes, adverſus tantam tempeſtatem belli, duos duces deligunt, Periclem ſpectatæ virtutis virum, et Sophoclem ſcriptorem tragœdiarum; qui diviſo exercitu, et Spartanorum agros vaſtaverunt, et multas Achaiæ civitates Athenienſium imperio adjecerunt.

CAP. VII. His malis fracti Lacedæmonii, in annos xxx. pepigerunt pacem: ſed tam longum otium inimicitiæ non tulerunt. Ita quintodecimo anno, rupto fœdere, cum contemptu deorum hominumque, fines Atticos populantur: Et ne præ-

dam potius, quam pugnam expetiſſe viderentur, hoſtes ad prælium provocant. Sed Athenienſes, conſilio Periclis ducis, populationis injuriam differunt in tempus ultionis: Supervacuam pugnam exiſtimantes, cum ulciſci hoſtem ſine periculo poſſent. Deinde interjectis diebus, naves conſcendunt, et nihil ſentientibus Lacedæmoniis, totam Spartam deprædantur, multoque plura auferunt, quam amiſerant. Prorſus ut in comparatione damnorum, longe pluris fuerit ultio, quam injuria. Clara quidem hæc Periclis expeditio habita: ſed multo clarior privati patrimonii contemptus fuit. Hujus agros, in populatione cæterorum, intactos, hoſtes reliquerant, ſperantes acquirere ſe illi poſſe, aut periculum ex invidia, aut ex ſuſpicione proditionis infamiam. Quod ante proſpiciens Pericles, et futurum populo prædixerat; et ad invidiæ impetum declinandum, agros ipſos dono reipublicæ dederat: Atque ita, unde periculum quæſitum fuerat, ibi maximam gloriam invenit. Poſt hæc interjectis diebus, navali prælio dimicatum eſt: victi Lacedæmonii fugerunt. Nec ceſſatum deinceps eſt, quin aut terra, aut mari, varia præliorum fortuna invicem ſe trucidarent. Denique feſſi tot malis, pacem in annos quinquaginta fecere, quam non niſi ſex annis ſervaverunt. Nam inducias quas proprio nomine condixerant, ex ſociorum perſona rumpebant: quippe quaſi minus perjurii contraherent, ſi ferentes ſociis auxilia, potius quam ſi ipſi aperto prœlio dimicaſſent. Hinc bellum in Siciliam tranſlatum: quod priuſquam expono, de Siciliæ ſitu pauca dicenda ſunt.

---

LIBER

# LIBER IV.

## CAP. I.

SIciliam ferunt anguſtis quondam faucibus Italiæ adhæſiſſe; direptamque velut à corpore, majore impetu ſuperi maris, quod toto undarum onere illuc vehitur. Eſt autem ipſa terra tenuis ac fragilis; et cavernis quibusdam fiſtulisque ita penetrabilis, ut ventorum tota ferme flatibus pateat; nec non et ignibus generandis nutriendiſque ſoli ipſius naturalis materia: quippe intrinſecus ſtratum ſulphure et bitumine traditur: quæ res facit, ut ſpiritu cum igne inter interiora luctante, frequenter et compluribus locis nunc flammas, nunc vaporem, nunc fumum eructet. Inde denique Ætnæ montis per tot ſecula durat incendium. Et ubi acrior per ſpiramenta cavernarum ventus incubuit, harenarum moles egeruntur. Proximum Italiæ promontorium, Rhegium dicitur, ideo quia Græce abrupta hoc nomine pronuntiantur: Nec mirum ſi fabuloſa eſt loci hujus antiquitas, in quem res tot coïere miræ. Primum quod nuſquam aliâs tam torrens fretum, nec ſolum citato impetu, verum etiam ſævo; neque experientibus modo terribile, verum etiam procul videntibus. Undarum porro in ſe concurrentium tanta pugna eſt, ut alias veluti terga dantes in imum deſidere, alias quaſi victrices in ſublime ferri videas: nunc hic fremitum ferventis æſtus, nunc illic gemitum in voraginem deſidentis exaudias. Accedunt vicini, et perpetui Ætnæ montis ignes, et inſularum Æolidum, veluti ipſis undis alatur incendium. Neque enim in tam anguſtis terminis aliter durare tot ſeculis tantus ignis potuiſſet, niſi humoris nutrimentis aleretur. Hinc igitur fa-

bulæ Scyllam et Charybdin peperere; hinc latratus auditus; hinc monſtri credita ſimulacra, dum navigantes magnis vorticibus pelagi deſidentis exterriti, latrare putant undas, quas ſorbentis æſtus vorago conlidit. Eadem cauſa etiam Ætnæ montis perpetuos ignes facit. Nam aquarum ille concurſus, raptum ſecum ſpiritum in imum fundum trahit, atque ibi ſuffocatum tamdiu tenet, donec per ſpiramenta [terræ diffuſus, nutrimenta] ignis incendat. Jam ipſa Italiæ Siciliæque vicinitas, [jam] promontoriorum altitudo ipſa ita ſimilis eſt, ut quantum nunc admirationis, tantum antiquis terroris dederit; credentibus, coëuntibus in ſe promontoriis, ac rurſum diſcedentibus, ſolida intercipi abſumique navigia. Neque hoc ab antiquis in dulcedinem fabulæ compoſitum, ſed metu et admiratione tranſeuntium. Ea eſt enim procul inſpicientibus natura loci, ut ſinum maris, non tranſitum putes; quo cum acceſſeris, diſcedere ac ſejungi promontoria, quæ antea juncta fuerunt, arbitrere.

CAP. II. Siciliæ primo Trinacriæ nomen fuit; poſtea Sicania cognominata eſt. Hæc à principio patria Cyclopum fuit: quibus extinctis, Cocalus regnum inſulæ occupavit: poſt quem ſingulæ civitates in tyrannorum imperium conceſſerunt, quorum nulla terra feracior fuit. Horum ex numero Anaxilaus juſtitia cum cæterorum crudelitate certabat; cujus moderationis haud mediocrem fructum tulit: Quippe decedens cum filios parvulos reliquiſſet, tutelamque eorum Micalo, ſpectatæ fidei ſervo, commiſiſſet; tantus amor memoriæ ejus apud omnes fuit, ut parere ſervo, quam deſerere regis filios mallent; principeſque civitatis obliti dignitatis ſuæ, regni majeſtatem adminiſtrari per ſervum paterentur. Imperium Siciliæ etiam Carthaginienſes tentavere; diuque varia victoria cum tyrannis dimicatum. Ad poſtremum amiſſo Hamilcare imperatore cum exercitu, aliquantiſper quievere victi.

CAP.

CAP. III. Medio tempore cum Rhegini diſcordia laborarent, civitasque per diſſenſionem diviſa in duas partes eſſet; veterani ex altera parte ab Himera in auxilium vocati, pulſis civitate, contra quos implorati fuerant; et mox cæſis, quibus tulerant auxilium, urbem cum conjugibus et liberis ſociorum occupavere; auſi facinus nulli tyranno comparandum: quippe ut Rheginis melius fuerit vinci, quam viciſſe. Nam ſive victoribus captivitatis jure ſerviſſent, ſive amiſſa patria exulare neceſſe habuiſſent; non tamen, inter aras et patrios lares trucidati, crudeliſſimis tyrannis patriam cum conjugibus ac liberis prædam reliquiſſent. Catinienſes quoque cum Syracuſanos graves paterentur, diffiſi viribus ſuis, auxilium ab Athenienſibus petivere: qui ſeu ſtudio majoris imperii, quò Aſiam Græciamque penitus occuparent; ſeu metu factæ pridem à Syracuſanis claſſis, ne Lacedæmoniis illæ vires accederent; Lamponium ducem cum claſſe in Siciliam misêre, ut ſub ſpecie ferendi Catinienſibus auxilii, tentarent Siciliæ imperium. Et quoniam prima initia, frequenter cæſis hoſtibus, proſpera fuerant; majore denuo claſſe, et robuſtiore exercitu, Lachete et Cariade ducibus, Siciliam petivere: ſed Catinienſes, ſive metu Athenienſium, ſive tædio belli, pacem cum Syracuſanis, remiſſis Athenienſium auxiliis, fecerunt.

CAP. IV. Interjecto deinde tempore, cum fides pacis à Syracuſanis non ſervaretur, denuo legatos Athenas mittunt, qui ſordida veſte, capillo barbaque promiſſis, et omni ſqualoris habitu ad miſericordiam commovendam acquiſito, concionem deformes adeunt: adduntur precibus lacrymæ: et ita miſericordem populum ſupplices movent, ut damnarentur duces, qui ab his auxilia deduxerant. Igitur claſſis ingens decernitur: creantur duces Nicias, et Alcibiades, et Lamachus; tantisque viribus Sicilia repetitur, ut ipſis terrori eſſent, in quorum auxilia mittebantur. Brevi poſt

tempore, revocato ad reatum Alcibiade, duo prælia pedeſtria ſecunda Nicias et Lamachus faciunt: munitionibus deinde circumdatis, hoſtes etiam marinis commeatibus in urbe clauſos intercludunt. Quibus rebus fracti Syracuſani, auxilium à Lacedæmoniis petiverunt. Ab his mittitur Gylippus, ſolus, ſed in quo inſtar omnium auxiliorum erat. Is audito genere belli, jam inclinato ſtatu, auxiliis partim in Græcia, partim in Sicilia contractis, opportuna bello loca occupat. Duobus deinde prœliis victus, congreſſus tertio, occiſo Lamacho, et hoſtes in fugam compulit, et ſocios obſidione liberavit. Sed cum Athenienſes à bello terreſtri in navale ſe tranſtuliſſent, Gylippus claſſem Lacedæmone cum auxiliis arceſſit: quo cognito, et ipſi Athenienſes in locum amiſſi ducis Demoſthenem et Eurymedonta, cum ſupplemento copiarum mittunt: Peloponneſii quoque communi civitatum decreto, ingentia Syracuſanis auxilia miſere; et quaſi Græciæ bellum in Siciliam tranſlatum eſſet, ita ex utraque parte ſummis viribus dimicabatur.

Cap. V. Prima igitur congreſſione navalis certaminis, Athenienſes vincuntur. Caſtra quoque, cum omni publica ac privata pecunia amittunt. Super hæc mala, cum etiam terreſtri prælio victi eſſent, tunc Demoſthenes cenſere cœpit, ut abirent Sicilia, dum res, quamvis afflictæ, nondum tamen perditæ forent: neque in bello malè auſpicato amplius perſeverandum eſſe; domi graviora, et forſitan infeliciora bella, in quæ ſervare hos urbis apparatus oporteat. Nicias, ſeu pudore male actæ rei, ſeu metu deſtitutæ ſpei civium, ſeu impellente fato, manere contendit. Reparatur igitur navale bellum, et animi à prioris fortunæ procella, ad ſpem certaminis revocantur: ſed inſcitia ducum, qui inter anguſtias maris tuentes ſe Syracuſanos aggreſſi fuerant, facile vincuntur. Eurymedon dux in prima acie fortiſſime dimicans, primus cadit: triginta naves quibus præfuerat, incenduntur.

cenduntur. Demoſthenes et Nicias, et ipſi victi, exercitum in terram deponunt, tutiorem fugam rati itinere terreſtri. Ab his relictas centum triginta naves Gylippus invaſit: ipſos deinde inſequitur: fugientes partim capit, partim cædit. Demoſthenes amiſſo exercitu, à captivitate, gladio, et voluntaria morte ſe vindicat: Nicias autem ne Demoſthenis quidem exemplo, ut ſibi conſuleret, admonitus, cladem ſuorum auxit dedecore captivitatis.

## LIBER V.

Condition against Athens

### CAP. I.

DUM Athenienſes in Sicilia bellum per biennium cupidius, quam felicius gerunt, interim concitor et dux ejus Alcibiades abſens Athenis inſimulatur, myſteria Cereris Initiorum ſacra, nullo magis quam ſilentio ſolennia, enuntiaviſſe. Revocatusque à bello ad judicium, ſive conſcientiam, ſive indignitatem rei non ferens, tacitus in exilium Elidem profectus eſt. Inde ubi non damnatum ſe tantum, verum etiam diris, per omnium ſacerdotum religiones devotum cognovit, Lacedæmona ſe contulit: ibique regem Lacedæmoniorum impellit, turbatis Athenienſibus adverſo Siciliæ prœlio, ultro bellum inferre. Quo facto, omnia Græciæ regna, velut ad extinguendum commune incendium, concurrunt. Tantum odium Athenienſes immoderati imperii crudelitate contraxerant. Darius quoque rex Perſarum, memor paterni avitique in hanc urbem odii, facta cum Lacedæmoniis per Tiſſafernem præfectum Lydiæ ſocietate, omnem ſumptum belli pollicetur. Et erat hic quidem titulus cum Græcis coëundi, re autem vera timebat, ne victis Athenienſibus ad

ad ſe Lacedæmonii arma transferrent. Quis igitur miretur, tam florentes Athenienſium opes ruiſſe, cum ad opprimendam unam urbem, totius Orientis vires concurrerent? Non tamen inerti, neque incruento cecidere bello: ſed præliati ad ultimum, victores etiam interdum, conſumpti magis fortunæ varietate, quam vi victi ſunt. Principio belli omnes ab his etiam ſocii deſciverant, ut fit: Quo ſe fortuna, eodem etiam favor hominum inclinat.

CAP. II. Alcibiades quoque motum adverſus patriam bellum, non gregarii militis opera, ſed imperatoriis virtutibus adjuvat. Quippe acceptis quinque navibus in Aſiam contendit, et tributarias Athenienſium civitates, auctoritate nominis ſui, ad defectionem compellit. Sciebant enim domi clarum, nec exilio videbant factum minorem; nec tam ablatum Athenienſibus ducem, quam Lacedæmoniis traditum; partaque cum amiſſis imperia penſabant. Sed apud Lacedæmonios virtus Alcibiadis plus invidiæ quam gratiæ contraxit. Itaque cum principes velut æmulum gloriæ ſuæ interficiendum inſidiis mandaſſent, cognita re Alcibiades per uxorem Agidis regis, quam adulterio cognoverat, ad Tiſſafernem præfectum Darii regis profugit; cui ſe celeriter officii comitate, et obſequendi gratia inſinuavit. Erat enim et ætatis flore, et formæ veneratione, nec minus eloquentia, etiam inter Athenienſes, inſignis: ſed in conciliandis amicitiarum ſtudiis, quam in retinendis vir melior: quia morum vitia ſub umbra eloquentiæ primo latebant. Igitur perſuadet Tiſſaferni, ne tanta ſtipendia claſſi Lacedæmoniorum præberet. Vocandos enim in portionem muneris Ionios, quorum pro libertate, cum tributa Athenienſibus penderent, bellum ſuſceptum ſit. Sed nec auxiliis nimis enixe Lacedæmonios juvandos; Quippe memorem eſſe debere, alienam ſe victoriam, non ſuam inſtruere; et eatenus bellum ſuſtinendum, ne inopia deſeratur. Nam regem Perſarum, diſ-
ſentientibus

ſentientibus Græcis, arbitrum pacis ac belli fore; et quos ſuis non poſſit, ipſorum armis victurum. Perfecto autem bello, ſtatim ei cum victoribus dimicandum. Domeſticis itaque bellis Græciam obterendam, ne externis vacet; exæquandaſque vires partium, et inferiores auxilio levandos. Non enim quieturos poſt hanc victoriam Spartanos, qui vindices ſe libertatis Græciæ profeſſi ſint. Grata oratio Tiſſaferni fuit. Itaque commeatus maligne præbere: claſſem regiam non totam mittere; ne aut victoriam totam daret, aut neceſſitatem deponendi belli imponeret.

CAP. III. Interea Alcibiades hanc operam civibus venditabat: ad quem cum legati Athenienſium veniſſent, pollicetur his amicitiam regis, ſi reſpublica à populo tranſlata ad ſenatum foret: ſperans, ut aut concordante civitate, dux belli ab omnibus legeretur: aut diſcordia inter ordines facta, ab altera parte in auxilium vocaretur. Sed Athenienſibus, imminente periculo belli, major ſalutis quam dignitatis cura fuit. Itaque permittente populo, imperium ad ſenatum transfertur. Qui cum inſita genti ſuperbia crudeliter in plebem conſuleret, ſingulis tyrannidis ſibi impotentiam vindicantibus, ab exercitu Alcibiades exul revocatur, duxque claſſi conſtituitur. Statim igitur Athenas mittit, ex continenti ſe cum exercitu venturum, recepturumque à quadringintis jura populi, ni ipſi redderent. Hac denuntiatione optimates territi, primo urbem prodere Lacedæmoniis tentavere: dein cum id nequiſſent, in exilium profecti ſunt. Igitur Alcibiades, inteſtino malo patria liberata, ſumma cura claſſem inſtruit; atque ita in bellum adverſus Lacedæmonios pergit.

CAP. IV. Jam Mindarus et Pharnabazus, Lacedæmoniorum duces, inſtructis navibus expectabant. Prælio commiſſo, victoria penes Athenienſes fuit. In eo bello major pars exercitus, et omnes ferme hoſtium duces cæſi: naves LXXX. captæ. Interjectis quoque diebus, cum bellum Lacedæmonii,

monii à mari in terram tranſtuliſſent, iterato vincuntur. His malis fracti, pacem petiere: quam ne acciperent, opera eorum effectum eſt, quibus ea res quæſtum præſtabat. Interea et Syracuſanorum auxilia, illatum à Carthaginienſibus Siciliæ bellum, domum revocavit: quibus rebus deſtitutis Lacedæmoniis, Alcibiades cum claſſe victrici Aſiam vaſtat: multis locis prælia facit: ubique victor recipit civitates, quæ defecerant: nonnullas capit, et imperio Athenienſium adjicit: atque ita priſca navali gloria vindicata, adjecta etiam laude terreſtris belli, deſideratus civibus ſuis Athenas revertitur. His omnibus præliis ducentæ naves hoſtium, et præda ingens capta. Ad hunc redeuntis exercitus triumphum, effuſa omnis multitudo obviam procedit: et univerſos quidem milites, præcipue tamen Alcibiadem mirantur: in hunc oculos civitas univerſa, in hunc ſuſpenſa ora convertit: hunc quaſi de cœlo miſſum, et ut ipſam victoriam contuentur; laudant quæ pro patria, nec minus admirantur quæ exul contra geſſerit, excuſantes ipſi, iratum provocatumque feciſſe. Enimvero tantum in uno viro fuiſſe momenti, ut maximi imperii ſubverſi, et rurſum recepti auctor eſſet; et unde ſtetiſſet, eo ſe victoria transferret: fieretque cum eo mira quædam fortunæ inclinatio. Igitur omnibus non humanis tantum, verum et divinis eum honoribus onerant: certant ſecum ipſi, utrum contumelioſius eum expulerint, an revocaverint honoratius. Ipſos illi deos gratulantes tulere obviam, quorum exſecrationibus erat devotus. Et cui paulo ante omnem humanam opem interdixerant, eum, ſi queant, in cœlo poſuiſſe cupiunt. Expſent contumelias honoribus, detrimenta muneribus, exſecrationes precibus. Non Siciliæ illis adverſa pugna in ore eſt; ſed Græciæ victoria: non claſſes per illum amiſſæ; ſed acquiſitæ: nec Syracuſarum, ſed Ioniæ, Helleſpontique meminerunt. Sic Alcibiades nunquam medio-

mediocribus, nec in offenſa, nec in favore ſtudiis ſuorum exceptus eſt.

CAP. V. Dum hæc aguntur, à Lacedæmoniis Lyſander claſſi belloque præficitur, et in locum Tiſſafernis, Darius rex Perſarum filium ſuum Cyrum Ioniæ Lydiæque præpoſuit; qui Lacedæmonios auxiliis opibuſque ad ſpem fortunæ prioris erexit. Aucti igitur viribus, Alcibiadem cum centum navibus in Aſiam profectum, dum agros longa pace divites, ſecurius populatur, et prædæ dulcedine ſine inſidiarum metu ſparſos milites habet, repentino adventu oppreſſere: tantaq; cædes palantium fuit, ut plus vulneris eo prælio Athenienſes acciperent, quam ſuperioribus dederant: et tanta deſperatio apud Athenienſes erat, ut ex continenti Alcibiadem ducem Conone mutarent; arbitrantes victos ſe non fortuna belli, ſed fraude imperatoris: apud quem plus prior offenſa valuiſſet, quam recentia beneficia. Viciſſe autem eum priore bello ideo tantum, ut oſtenderet hoſtibus, quem ducem ſpreviſſent, et ut carius eis ipſam victoriam venderet. Omnia enim credibilia in Alcibiade, vigor ingenii, et morum luxuria faciebat. Veritus itaque multitudinis impetum, denuo in voluntarium exilium proficiſcitur.

CAP. VI. Itaque Conon Alcibiadi ſuffectus, habens ante oculos cui duci ſucceſſiſſet, claſſem maxima induſtria exornat: ſed navibus exercitus deerat fortiſſimis quibuſque in Aſiæ populatione amiſſis. Armantur tamen ſenes, aut impuberes pueri, et numerus militum ſine exercitus robore expletur. Sed non magnam bello moram ætas fecit imbellis: cæduntur paſſim, aut fugientes capiuntur; tantaque ſtrages, aut occiſorum, aut captivorum fuit, ut Athenienſium deletum non imperium tantum, verum etiam nomen videretur. Quo prælio perditis et deſperatis rebus, ad tantam inopiam rediguntur, ut conſumpta militari ætate, peregrinis civitatem, ſervis libertatem, damnatis impunitatem darent. Ex qua colluvione hominum,

minum conſcripto exercitu, domini antea Græciæ, vix libertatem tuebantur. Iterum tamen fortunam maris experiendam decernunt. Tanta virtus animorum erat, ut cum paulo ante ſalutem deſperaverint, nunc non deſperent victoriam. Sed neque is miles erat, qui nomen Athenienſium tueretur; neque eæ vires, quibus vincere conſuerant; neque ea ſcientia militaris in his, quos vincula, non caſtra continuerant. Itaque omnes aut capti, aut occiſi. Cum dux Conon eo prælio ſuperfuiſſet ſolus, crudelitatem civium metuens, cum octo navibus ad regem Cyprium concedit Evagoram.

CAP. VII. At dux Lacedæmoniorum rebus feliciter geſtis, fortunæ hoſtium inſultat; captivas naves cum præda bellica, in triumphi modum ornatas, mittit Lacedæmona: ac tributarias Athenienſium civitates, Quas metus dubiæ belli fortunæ in fide tenuerat, voluntarias recepit; nec aliud ditionis Athenienſium præter urbem ipſam reliquit. Quæ cuncta cum Athenis nuntiata eſſent, omnes relictis domibus, per urbem diſcurrere pavidi: alius alium ſciſcitari; auctorem nuntii requirere: non pueros imprudentia; non ſenes debilitas; non mulieres ſexus imbecillitas domi tenet: adeo ad omnem ætatem tanti mali ſenſus penetraverat. In foro deinde coëunt, atque ibi perpeti nocte fortunam publicam queſtibus iterant. Alii fratres, aut filios, aut parentes deflent, cognatos alii, alii amicos cognatis chariores, et cum privatis caſibus querelam publicam miſcent: jam ſe ipſos, jam ipſam patriam perituram, miſerioremque incolumium, quam amiſſorum fortunam judicantes: ſibi quiſque ante oculos obſidionem, famem, et ſuperbum victoremque hoſtem proponentes: jam ruinam urbis et incendia, jam omnium captivitatem et miſerrimam ſervitutem recordantes: feliciores prorſus priores urbis ruinas ducentes, quæ incolumibus filiis parentibusque, tectorum tantum ruina taxatæ ſint. Nunc autem non claſſem, in quam, ſicuti pridem, confugiant,

ſuper-

ſupereſſe; non exercitum, cujus virtute ſervati pulchriora poſſent mœnia extruere.

CAP. VIII. Sic defletæ ac prope perditæ urbi hoſtes ſuperveniunt, et obſidione circumſdata obſeſſos fame urgent. Sciebant enim neque ex advectis copiis multum ſupereſſe, et ne novæ advehi poſſent, providerant: quibus malis Athenienſes fracti, poſt longam famem, et aſſidua ſuorum funera, pacem petivere: quæ an dari deberet, diu inter Spartanos, ſociosque deliberatum. Cum multi delendum Athenienſium nomen, urbemque incendio conſumendam cenſerent; negarunt ſe Spartani, ex duobus Græciæ oculis alterum eruturos: pacem polliciti, ſi demiſſa Pyræum verſus muri brachia dejicerent, navesque quæ reliquæ forent, traderent; resque publica ex ſemetipſis xxx. rectores acciperet. In has leges traditam ſibi urbem Lacedæmonii formandam Lyſandro tradiderunt. Inſignis hic annus ex expugnatione Athenarum, et morte Darii regis Perſarum, et exilio Dionyſii Siciliæ tyranni fuit. Mutato ſtatu Athenarum, etiam civium conditio mutatur. Triginta rectores reipublicæ conſtituuntur, qui fiunt tyranni: quippe à principio tria millia ſibi ſatellitum ſtatuunt, quantum ex tot cladibus prope nec civium ſuperfuerat: et quaſi parvus hic ad continendam civitatem exercitus eſſet, ſeptingentos milites à victoribus accipiunt. Cædes deinde civium ab Alcibiade auſpicantur, ne iterum rempublicam ſub obtentu liberationis invaderet. Quem cum profectum ad Artaxerxem Perſarum regem comperiſſent, citato itinere miſerunt, qui eum interciperent: à quibus occupatus, cum occidi aperte non poſſet, vivus in cubiculo in quo dormiebat, crematus eſt.

CAP. IX. Liberati hoc ultoris metu tyranni, miſeras urbis reliquias cædibus et rapinis exhauriunt. Quod cum diſplicere uni ex numero ſuo Therameni didiciſſent, ipſum quoque ad terrorem omnium interficiunt. Fit igitur ex urbe paſſim om-

nium fuga; repleturque Græcia Athenienſium exulibus: quod etiam ipſum auxilium cum miſeris eriperetur, (nam Lacedæmoniorum edicto, civitates exules recipere prohibebantur) omnes ſe Argos et Thebas contulere: ibi non ſolum tutum exilium egerunt, verum etiam ſpem recuperandæ patriæ receperunt. Erat inter exules Thraſybulus, vir ſtrenuus, et domi nobilis, qui audendum aliquid pro patria et pro ſalute communi, etiam cum periculo, ratus, adunatis exulibus, caſtellum Phylen Atticorum finium occupat: nec deerat quarundam civitatum tam crudeles caſus miſerantium favor. Itaque Iſmenias Thebanorum princeps, etſi publicis non poterat, privatis tamen viribus adjuvabat: et Lyſias Syracuſanus orator, exul tunc, quingentos milites ſtipendio ſuo inſtructos, in auxilium patriæ communis eloquentiæ miſit. Fit itaque aſperum prælium: ſed cum hinc pro patria ſummis viribus, inde pro aliena dominatione ſecurius pugnaretur, tyranni vincuntur: victi in urbem refugerunt, quam exhauſtam cædibus ſuis, etiam armis ſpoliant. Deinde cum omnes Athenienſes proditionis ſuſpectos haberent, demigrare eos ex urbe jubent, et in brachiis muri quæ diruta fuerant, habitare, extraneis militibus imperium tuentes. Poſt hæc Thraſybulum corrumpere, imperii ſocietatem pollicentes, conantur: quod cum non contigiſſet, auxilia à Lacedæmoniis petivere: quibus accitis, iterato præliantur. In eo bello Critias et Hippolochus, omnium tyrannorum ſæviſſimi, cadunt.

CAP. X. Cæteris victis, cum exercitus eorum, ex quibus major pars Athenienſium erat, fugeret, magna voce Thraſybulus exclamat: Cur ſe victorem fugiant, potius quam ut vindicem communis libertatis adjuvent? Civium illam meminerint aciem, non hoſtium eſſe: nec ſe ideo arma cepiſſe, ut aliqua victis adimat, ſed ut adempta reſtituat: xxx. ſe dominis, non civitati bellum inferre.

ferre. Admonet deinde cognationis, legum, ſacrorum communium; tum vetuſti per tot bella commilitii: orat, miſereantur exulum civium, ſi tam patienter ipſi ſerviant: reddant ſibi patriam, accipiant libertatem. His vocibus tantum promotum eſt, ut reverſus in urbem exercitus, xxx. tyrannos emigrare Eleuſina juberet, ſubſtitutis decem qui rempublicam regerent: qui, nihil exemplo prioris dominationis territi, eandem viam crudelitatis aggreſſi ſunt. Dum hæc aguntur, nuntiatur Lacedæmone, in bellum Athenienſes exarſiſſe; ad quod comprimendum, Pauſanias rex mittitur: qui miſericordia exulis populi permotus, patriam miſeris civibus reſtituit, et decem tyrannos ex urbe Eleuſina migrare ad cæteros jubet. Quibus rebus cum pax ſtatuta eſſet, interjectis diebus, repente tyranni non minus reſtitutos exules, quam ſe in exilium actos indignantes, quaſi vero aliorum libertas, ſua ſervitus eſſet; bellum Athenienſibus inferunt: ſed ad colloquium, veluti dominationem recepturi, progreſſi, per inſidias comprehenſi, ut pacis victimæ trucidantur: populus, quem emigrare juſſerant, in urbem revocatur. Atque ita per multa membra civitas diſſipata, in unum tantum corpus redigitur; et ne qua diſſenſio ex ante actis naſceretur, omnes jurejurando obſtringuntur, diſcordiarum oblivionem fore. Interea Thebani Corinthiique legatos ad Lacedæmonios mittunt; qui ex manubiis, portionem prædæ communis belli periculique peterent. quibus negatis, non quidem aperte bellum adverſus Lacedæmonios decernunt: ſed tacitis animis tantam iram concipiunt, ut ſubeſſe bellum intelligi poſſet.

CAP. XI. Eodem fere tempore Darius rex Perſarum moritur, Artaxerxe et Cyro filiis relictis. Regnum Artaxerxi, Cyro civitates, quarum præfectus erat, teſtamento legavit. Sed Cyro judicium patris, injuria videbatur. Itaque occulte adverſus fratrem bellum parabat: quod cum nuntia-

tum Artaxerxi eſſet, accerſitum ad ſe fratrem, & innocentiam diſſimulatione belli ſimulantem, compedibus aureis vinxit; interfeciſſetque, ni mater prohibuiſſet. Dimiſſus igitur Cyrus, jam non occulte bellum, ſed palam; nec per diſſimulationem, ſed aperta profeſſione parare cœpit: auxilia undique contrahit. Lacedæmonii memores Athenienſi bello enixe ſe ejus opera adjutos, velut ignorantes contra quem bellum pararetur, decernunt auxilia Cyro mittenda, ubi res ejus exegiſſet: quærentes apud Cyrum gratiam, et apud Artaxerxem, ſi viciſſet, veniæ patrocinia, cum nihil adverſus eum aperte decreviſſent. Sed cum in bello fors prælii utrumque fratrem pugnæ obtuliſſet, prior Artaxerxes à fratre vulneratur; quem cum equi fuga periculo ſubtraxiſſet, Cyrus à cohorte regia oppreſſus, interficitur. Sic victor Artaxerxes, et præda fraterni belli, et exercitu potitur. In eo prælio decem millia Græcorum in auxilio Cyri fuere: quæ et in cornu, in quo ſteterant, vicerunt; et poſt mortem Cyri, neque armis à tanto exercitu vinci, neque dolo capi potuerunt; revertentesque inter tot indomitas nationes et barbaras gentes, per tanta itineris ſpatia virtute ſe uſque terminos patriæ defenderunt.

## LIBER VI.

### CAP. I.

LAcedæmonii, more ingenii humani, quo plura habent, eo ampliora cupientes, non contenti acceſſione Athenienſium opum vires ſibi duplicatas, totius Aſiæ imperium affectare cœperunt; ſed major pars ſub regno Perſarum erat. Itaque Hercyllides dux in hanc militiam electus, cum videret ſibi adverſus duos præfectos Artaxerxis regis, Pharnabazum et Tiſſafernem, maxi-

marum

[Bar]barum gentium viribus ſuccinctos, dimicandum, pacificari cum altero ſtatuit. Aptior viſus Tiſſafernes, vir et induſtria potior, et militibus Cyri quondam regis inſtructior, in colloquium vocatur, et ſtatutis conditionibus, ab armis dimittitur. Hanc rem Pharnabazus apud communem regem criminatur, ut Lacedæmonios Aſiam ingreſſos non repulerit armis, ſed impenſis regiis aluerit; merceturque ab his ut differant bella quam gerant, tanquam non ad unius ſummam imperii detrimentum omne perveniat. Indignum ait bellum non perfici ſed redimi; hoſtem pretio, non armis ſummoveri. His vocibus regem Tiſſaferni alienatum hortatur, ut in locum ejus, navalis belli ducem eligat Conona Athenienſem, qui amiſſa bello patria Cypri exulabat: quippe Athenienſibus, etſi fractæ ſint opes, manere tamen navalem uſum; nec ſi eligendus ſit ex univerſis, meliorem alium eſſe. Acceptis igitur quingentis talentis, juſſus eſt Conona claſſi præficere.

CAP. II. His cognitis, Lacedæmonii et ipſi à rege Ægypti Hercynione auxilia navalis belli per legatos petunt, à quo centum triremes, et ſexcenta millia modiorum frumenti miſſa: à cæteris quoque ſociis ingentia auxilia contracta ſunt. Sed tanto exercitui, et contra tantum ducem, deerat dignus imperator. Itaque poſtulantibus ſociis Ageſilaum ducem, regem tunc Lacedæmoniorum; propter reſponſum oraculi Delphici, diu Lacedæmonii, an eum ſummæ rei præponerent, deliberaverunt: quibus futurus imperii finis denuntiabatur, cum regium claudicaſſet imperium: erat enim pede claudus. Ad poſtremum ſtatuerunt, melius eſſe inceſſu regem, quam imperio regnum claudicare. Poſteaquam Ageſilaum cum ingentibus copiis in Aſiam miſere: non facile dixerim quod aliud par ducum tam bene comparatum fuerit: quippe ætas, virtus, conſilium, ſapientia utrique prope una: gloria quoque rerum geſtarum eadem: quibus cum paria omnia fortuna dederit; invic-

tum tamen ab altero utrumque ſervavit. Magnus igitur amborum apparatus belli, magnæ res geſtæ fuerunt. Sed Cononem ſeditio militum invadit, quos præfecti regis fraudare ſtipendio ſoliti erant, eo inſtantius debita poſcentibus, quo graviorem ſub magno duce militiam præſumebant. Itaque Conon diu rege per epiſtolas fruſtra fatigato, ad poſtremum ipſe ad eum pergit: à cujus aſpectu et colloquio prohibitus eſt, quod eum more Perſarum adorare nollet: agit tamen cum eo per internuntios, et queritur opulentiſſimi regis bella inopia dilabi, et qui exercitum parem hoſtibus habeat, pecunia vinci, qua præſtet; inferioremque eum ea parte virium inveniri, qua longe ſuperior ſit. Poſtulat dari ſibi miniſtrum impenſæ, quia pluribus id mandare perniciosum ſit. Dato ſtipendio, ad claſſem remittitur: nec moram agendis rebus facit: multa fortiter, multa feliciter agit: agros hoſtiles vaſtat: urbes expugnat; et quaſi tempeſtas quædam, cuncta proſternit. Quibus rebus territi Lacedæmonii, ad patriæ ſubſidium, revocandum ab Aſia Ageſilaum decernunt.

CAP. III. Interim Piſandrus ab Ageſilao proficiſcente dux patriæ relictus, ingentem claſſem ſummis viribus inſtruit, fortunam belli tentaturus. Nec non et Conon tunc primum cum hoſtium exercitu concurſurus, magna cura ordinat ſuos. Summa igitur non tam ducum in eo prœlio, quam militum æmulatio fuit. Nam et ipſe dux Conon non tam Perſis, quam patriæ ſtudebat; et ſicut afflictis Athenienſium rebus, auctor amiſſæ dominationis fuerat, ſic volebat idem haberi redditæ; patriamque vincendo recipere, quam victus amiſerat: eo ſpecioſius, quod ne ipſorum quidem Athenienſium, ſed alieni imperii viribus dimicet, pugnaturus periculo regis, victurus præmio patriæ; gloriamque diverſis artibus, quam priores civitatis ſuæ duces conſecuturus: quippe illos vincendo Perſas, patriam defendiſſe: ſe Perſas victores faciendo, reſtiturum patriam eſſe. Porro Piſandrus

virus pro conjunctione Ageſilai, etiam virtutum æmulator erat; contendebatque ne à rebus geſtis ejus, et gloriæ ſplendore decederet; neve tot bellis ac ſeculis quæſitum imperium, brevis momenti culpa ſubverteret. Eadem militum et omnium remigum cura erat, quos major ſolicitudo cruciabat, non tam ne ipſi quæſitas opes amitterent, quam ne priſtinas Athenienſes reciperent. Sed quanto majus prælium fuit, tanto et clarior victoria Cononis. Victi Lacedæmonii fugam capeſſunt; præſidia hoſtium Athenis deducuntur: populo reſtituta dignitate conditio ſervilis eripitur: multæ quoque civitates recipiuntur.

CAP. IV. Hoc initium Athenienſibus reſumendæ potentiæ, et Lacedæmoniis habendæ finis fuit. Namque velut cum imperio etiam virtutem perdidiſſent, contemni à finitimis cœpere. Primi igitur Thebani, auxiliantibus Athenienſibus, bellum his intulere: quæ civitas ex infimis incrementis, virtute Epaminondæ ducis, ad ſpem imperii Græciæ erecta eſt. Fit itaque terreſtre prælium, eadem Lacedæmoniorum fortuna, qua pugnatum adverſus Conona navali prælio fuerat. In eo bello Lyſander, quo duce Athenienſes victi à Lacedæmoniis fuerant, interficitur. Pauſanias quoque, alter dux Lacedæmoniorum, proditionis accuſatus, in exilium abiit. Igitur Thebani potiti victoriam, univerſum exercitum ad urbem Lacedæmoniorum ducunt, facilem expugnationem rati, quoniam deſerti à ſociis omnibus erant: quod metuentes Lacedæmonii, regem ſuum Ageſilaum ex Aſia, qui ibi magnas res gerebat, ad defenſionem patriæ arceſſunt. Occiſo enim Lyſandro, nullius alterius fiduciam ducis habebant. Cujus quoniam ſerus adventus erat, conſcripto exercitu, obviam hoſti procedunt. Sed victis, adverſus paulo ante victores, nec animus, neque vires pares fuere. Prima igitur congreſſione funduntur. Deletis jam ſuorum copiis, supervenit rex Ageſilaus, qui reſtituto prælio, non difficulter, recenti et multis ex-

peditionibus

peditionibus indurato milite, hoſtibus victoriam eripuit; ipſe tamen graviter ſauciatur.

CAP. V. Quibus rebus cognitis, Athenienſes verentes, ne iterum Lacedæmoniis victoribus, in priſtinam ſortem ſervitutis redigerentur, exercitum contrahunt, eumque in auxilium Bœotiorum per Iphicratem, viginti quidem annos natum, ſed magnæ indolis juvenem, duci jubent. Hujus adoleſcentis ſupra ætatem virtus admirabilis fuit; nec unquam ante eum Athenienſes, inter tot tantosque duces, aut ſpei majoris, aut indolis maturioris imperatorem habuerunt; in quo non imperatoriæ tantum, verum et oratoriæ artes fuere. Conon quoque, audito reditu Ageſilai, et ipſe ex Aſia ad depopulandos Lacedæmoniorum agros revertitur: atque ita, undique belli formidine circumſtrepente, clauſi Spartani ad ſummam deſperationem rediguntur. Sed Conon vaſtatis hoſtium terris, Athenas pergit: ubi magno civium gaudio exceptus, plus tamen triſtitiæ ipſe ex incenſa, et diruta à Lacedæmoniis patria, quam lætitiæ ex recuperata poſt tantum temporis, cepit. Itaque quæ incenſa fuerant, prædarum ſumptu et exercitu Perſarum reſtituit: quæ diruta, reficit. Fatum illud Athenarum fuit, ut ante à Perſis crematæ, manibus eorum; et nunc à Lacedæmoniis dirutæ, ex ſpoliis Lacedæmoniorum reſtituerentur: verſa quoque vice, nunc haberent ſocios, quos tunc hoſtes habuerant; et hoſtes nunc paterentur, cum quibus juncti tunc arctiſſimis ſocietatis vinculis fuerant.

CAP. VI. Dum hæc geruntur, Artaxerxes rex Perſarum, legatos in Græciam mittit, per quos jubet omnes ab armis diſcedere: qui aliter feciſſet, eum ſe pro hoſte habiturum: civitatibus libertatem ſuaque omnia reſtituit: quod non Græciæ laboribus, aſſiduisque bellorum internecivis odiis conſulens fecit, ſed ne occupato ſibi Ægyptio bello, quod propter auxilia, adverſus præfectos ſuos Lacedæmoniis miſſa, ſuſceperat, exercitus ſui in

Græcia detinerentur. Feſſi igitur tot bellis Græci, cupide paruere. Hic annus non eo tantum inſignis fuit, quod repente pax tota Græcia facta eſt: ſed etiam eo, quod eodem tempore urbs Romana à Gallis capta eſt. Sed Lacedæmonii ſecuris inſidiantes, abſentiam Arcadum ſpeculati, caſtellum eorum expugnant, occupatoque præſidium imponunt. Itaque armato inſtructoque exercitu, Arcades adhibitis in auxilium Thebanis, amiſſa bello repetunt. In eo prælio Archidamus dux Lacedæmoniorum vulneratur: qui cum cædi ſuos jam ut victos videret, per præconem corpora interfectorum ad ſepulturam poſcit. Hoc eſt enim ſignum apud Græcos victoriæ traditæ. Qua confeſſione contenti Thebani, ſignum parcendi dedere.

CAP. VII. Paucis deinde poſt diebus, neutris quicquam hoſtile facientibus, cum quaſi tacito conſenſu induciæ eſſent, Lacedæmoniis alia bella adverſus finitimos gerentibus, Thebani Epaminonda duce, occupandæ urbis eorum ſpem ceperunt. Igitur principio noctis, taciti Lacedæmona proficiſcuntur: non tamen aggredi incautos potuerunt. Quippe ſenes, et cætera imbellis ætas, cum adventum hoſtium præſenſiſſent, in ipſis portarum anguſtiis armati occurrunt; et adverſus quindecim millia militum, non amplius centum jam effœtæ ætatis viri, pugnæ ſe offerunt. Tantum animorum viriumque, patriæ et penatium conſpectus ſubminiſtrat; tantoque præſentia, quam recordatione ſui, majores ſpiritus largiuntur. Nam ut videre, inter quæ, et pro quibus ſtarent, aut vincendum ſibi, aut moriendum cenſuerunt. Pauci igitur ſuſtinuere ſenes aciem, cui par ante diem univerſa juventus eſſe non potuit. In eo prælio duo duces hoſtium cecidere. Cum interim, Ageſilai adventu nunciato, Thebani receſſere: nec bellum diu dilatum: ſiquidem Spartanorum juventus, ſenum virtute et gloria incenſa, teneri non potuit, quin ex continenti, acie decerneret. Cum victoria Thebanorum eſſet, Epaminondas, dum

dum non ducis tantum, verum etiam fortiſſimi militis officio fungitur, graviter vulneratur. Quo audito, his ex dolore metus, et illis ex gaudio ſtupor injicitur; atque ita veluti ex placito conſenſu à prælio diſceditur.

CAP. VIII. Poſt paucos deinde dies Epaminondas decedit, cum quo vires quoque reipubl. ceciderunt. Nam ſicuti telo ſi primam aciem præfregeris, reliquo ferro vim nocendi ſuſtuleris: ſic illo velut mucroni teli ablato duce Thebanorum, rei quoque publicæ vires hebetatæ ſunt: ut non tam illum amiſiſſe, quam cum illo interiiſſe omnes viderentur. Nam neque hunc ante ducem ullum memorabile bellum geſſere; nec poſtea virtutibus, ſed cladibus inſignes fuere: ut manifeſtum ſit, patriæ gloriam et natam, et extinctam cum eo fuiſſe. Fuit autem incertum, vir melior, an dux eſſet. Nam et imperium non ſibi ſemper, ſed patriæ quæſivit: et pecuniæ adeo parcus fuit, ut ſumptus funeri defuerit. Gloriæ quoque non cupidior quam pecuniæ: quippe recuſanti, omnia imperia ingeſta ſunt: honoresque ita geſſit, ut ornamentum non accipere, ſed dare ipſi dignitati videretur. Jam literarum ſtudium, jam philoſophiæ doctrina tanta, ut mirabile videretur, unde tam inſignis militiæ ſcientia homini inter literas nato. Neque ab hoc vitæ propoſito mortis ratio diſſenſit. Nam ut relatus in caſtra ſemianimis, vocem ſpiritumque collegit, id unum à circumſtantibus requiſivit, num cadenti ſibi ſcutum ademiſſet hoſtis. Quod ut ſervatum audivit, allatumque, velut laborum gloriæque ſocium oſculatus eſt. Iterum quæſivit, utri viciſſent. Ut audivit Thebanos, Bene habere ſe rem, dixit: atque ita velut gratulabundus patriæ, exſpiravit.

CAP. IX. Hujus morte etiam Athenienſium virtus intercidit. Siquidem amiſſo cui æmulari conſueverant, in ſegnitiam torporemque reſoluti, non ut olim in claſſem exercitusque, ſed in dies feſtos apparatusque ludorum, reditus publicos effundunt;

fundunt; et cum actoribus nobiliſſimis poëtisque theatra celebrant, frequentius ſcenam quam caſtra viſentes; verſificatoresque meliores, quam duces laudantes. Tunc vectigal publicum, quo antea milites et remiges alebantur, cum urbano populo dividi cœptum eſt. Quibus rebus effectum eſt, ut inter otia Græcorum, ſordidum et obſcurum antea, Macedonum nomen emergeret: et Philippus obſes triennio Thebis habitus, Epaminondæ et Pelopidæ virtutibus eruditus, regnum Macedoniæ, Græciæ et Aſiæ cervicibus, velut jugum ſervitutis imponeret.

---

## LIBER VII.

### CAP. I.

MAcedonia ante nomine Emathionis regis, cujus prima virtutis experimenta in illis locis extant, Emathia cognominata eſt. Hujus ſicuti incrementa modica, ita termini peranguſti fuere. Populus Pelaſgi, regio Bœotia dicebatur. Sed poſtea virtute regum, et gentis induſtria, ſubactis primo finitimis, mox populis nationibusque, imperium uſque extremos Orientis terminos prolatum. In regione Pœonia, quæ nunc portio eſt Macedoniæ, regnaſſe fertur Pelegon pater Aſteropæi, cujus Trojano bello, inter clariſſimos vindices urbis, nomen accepimus. Ex alio latere in Europa regnum Europus nomine tenuit. Sed et Caranus cum magna multitudine Græcorum, ſedes in Macedonia reſponſo oraculi juſſus quærere, cum in Emathiam veniſſet, urbem Ædeſſam, non ſentientibus oppidanis, propter imbrium et nebulæ magnitudinem, gregem caprarum, imbrem fugientium, ſecutus, occupavit; revocatusque in memoriam oraculi, quo juſſus erat, ducibus capris imperium quærere, regni ſedem ſtatuit; religioſeque

que poſtea obſervavit, quocunque agmen moveret, ante ſigna eaſdem capras habere, cœptorum duces habiturus, quas regni habuerat auctores. Urbem Ædeſſam ob memoriam muneris Ægeas, populum Ægeatas, vocavit. Pulſo deinde Mida (nam is quoque portionem Macedoniæ tenuit) aliiſque regibus pulſis, in locum omnium ſolus ſucceſſit; primuſque adunatis gentibus variorum populorum, veluti unum corpus Macedoniæ fecit; creſcentique regno, valida incrementorum fundamenta conſtituit.

Cap. II. Poſt hunc Perdicca regnavit, cujus et vita illuſtris, et mortis poſtrema, veluti ex oraculo præcepta, memorabilia fuere: ſiquidem ſenex moriens, Argæo filio monſtravit locum, quo condi vellet; ibique non ſua tantum, ſed et ſuccedentium ſibi regum oſſa poni juſſit; præfatus, quoad ibi conditæ poſterorum reliquiæ forent, regnum in familia manſurum: creduntque hac ſuperſtitione extinctam in Alexandro ſtirpem, quia locum ſepulturæ mutaverit. Argæus moderate, et cum amore popularium adminiſtrato regno, ſucceſſorem filium Philippum reliquit: qui immatura morte raptus, Europum parvulum admodum inſtituit hæredem. Sed Macedonibus aſſidua certamina cum Thracibus et Illyriis fuere: quorum armis veluti quotidiano exercitio indurati, gloria bellicæ laudis finitimos terrebant. Igitur Illyrii infantiam regis pupilli contemnentes, bello Macedonas aggrediuntur: qui prælio pulſi, rege ſuo in cunis prolato, et pone aciem poſito, acrius certamen repetivere: tanquam ideo victi fuiſſent antea, quod bellantibus ſibi regis ſui auſpicia defuiſſent; futuri vel propterea victores, quod ex ſuperſtitione animum vincendi ceperant: ſimul et miſeratio eos infantis tenebat, quem, ſi victi forent, captivum de rege facturi videbantur. Conſerto itaque prælio, magna cæde Illyrios fudere, oſtenderuntque hoſtibus ſuis, priore bello regem Macedonibus, non virtutem defuiſſe. Huic Amyntas

ſuccedit,

ſuccedit, et propria virtute, et Alexandri filii egregia indole inſigniter clarus: cui Alexandro tanta omnium virtutum natura ornamenta extitere, ut etiam Olympio certamine, vario ludicrorum genere contenderit.

CAP. III. Cum interim Darius rex Perſarum, turpi ab Scythia fuga ſummotus, ne ubique deformis militiæ damnis haberetur, mittit cum parte copiarum Megabazum ad ſubigendam Thraciam, cæteraque ejus tractus regna: quibus pro ignobili momento erat acceſſura Macedonia. Qui brevi tempore exſecuto regis imperio, legatis ad Amyntam regem Macedoniæ miſſis, obſides in pignus futuræ pacis dari ſibi poſtulabat. Sed legati benigne accepti, inter epulas ebrietate creſcente, rogant Amyntam, ut apparatui epularum adjiciat, jus familiaritatis, adhibitis in convivium ſuis ac filii uxoribus: id apud Perſas haberi pignus ac fœdus hoſpitii. Quæ ut venerunt, petulantius Perſis eas contrectantibus, filius Amyntæ Alexander rogat patrem, reſpectu ætatis ac gravitatis ſuæ abiret convivio, pollicitus ſe hoſpitum temperaturum jocos. Quo digreſſo, mulieres quoque paululum è convivio evocat, cultius exornaturus, gratioreſque reducturus. In quarum locum matronali habitu exornatos juvenes ſupponit; eoſque petulantiam legatorum, ferro, quod ſub veſte gerebant, compeſcere jubet. Atque ita interfectis omnibus, ignarus rei Megabazus, cum legati non redirent, mittit eo cum exercitus parte Bubarem, ut in bellum facile et mediocre: dedignatus ipſe ire, ne dehoneſtaretur prælio tam fœdæ gentis. Sed Bubares ante bellum, amore filiæ Amyntæ captus, omiſſo bello nuptias facit, depoſitiſque hoſtilibus animis, in affinitatis jura ſuccedit.

CAP. IV. Poſt diſceſſum à Macedonia Bubaris, Amyntas rex decedit, cujus filio et ſucceſſori Alexandro, cognatio Bubaris non Darii tantum temporibus pacem præſtitit: verum etiam Xer-

F xem

xem adeo conciliavit, ut cum Græciam veluti tempeſtas quædam occupaſſet, inter Olympum Hæmumque montes totius regionis eum imperio donaverit. Sed nec virtute minus, quum Perſarum liberalitate regnum ampliavit. Per ordinem deinde ſucceſſionis, regnum Macedoniæ ad Amyntam fratris ejus Menelai filium pervenit. Hic quoque inſignis induſtria; et omnibus imperatoriis virtutibus inſtructus fuit: qui ex Eurydice tres filios ſuſtulit, Alexandrum, Perdiccam, et Philippum Alexandri Magni Macedonis patrem, et filiam Euryonem: Ex Cygnæa autem Archelaum, Archideum, Menelaum. Cum Illyriis deinde, et cum Olynthiis gravia bella geſſit. Inſidiis autem Eurydices uxoris, quæ nuptiis generi pacta, occidendum virum, regnumque adultero tradendum ſuſceperat, occupatus fuiſſet, ni filia pellicatum matris, et ſceleris conſilia prodidiſſet. Functus itaque tot periculis, ſenex deceſſit, regno, maximo ex filiis Alexandro, tradito.

CAP. V. Igitur Alexander inter prima initia regni, bellum ab Illyriis pacta mercede, et Philippo fratre dato obſide, redemit. Interjecto quoque tempore per eundem obſidem cum Thebanis gratiam pacis reconciliat: quæ res Philippo maxima incrementa egregiæ indolis dedit. Siquidem Thebis triennio obſes habitus, prima pueritiæ rudimenta, in urbe ſeveritatis antiquæ, et in domo Epaminondæ, ſummi et philoſophi et imperatoris, depoſuit. Nec multo poſt Alexander inſidiis Eurydices matris appetitus occumbit: cui Amyntas in ſcelere deprehenſæ propter communes liberos, ignarus eiſdem quandoque exitioſam fore, pepercerat. Frater quoque ejus Perdicca pari inſidiarum fraude decipitur. Indignum prorſus, libidinis cauſa liberos à matre vita privatos, quam ſcelerum ſuorum ſuppliciis liberorum contemplatio vindicaverat. Perdiccæ hoc indignior cædes videbatur, quod ei apud matrem miſericordiam nec parvulus quidem filius conciliaverat. Itaque Philippus

diu

diu non regem, ſed tutorem pupilli egit. At ubi graviora bella imminebant, ſerumque auxilium in exſpectatione infantis erat, compulſus à populo regnum ſuſcepit.

CAP. VI. Ut eſt ingreſſus imperium, magna de illo ſpes omnibus fuit; et propter ipſius ingenium, quod magnum ſpondebat virum; et propter vetera Macedoniæ fata: quæ cecinerant uno, ex Amyntæ filiis regnante, florentiſſimum fore Macedoniæ ſtatum; cui ſpei ſcelus matris hunc reſiduum fecerat. Principio regni, cum hinc cædes fratrum indigne peremptorum, inde hoſtium multitudo: hinc inſidiarum metus, inde inopia continuis bellis exhauſti regni, immaturam ætatem tyronis urgerent; bella, quæ velut conſpiratione quadam ad opprimendam Macedoniam, multarum gentium ex diverſis locis uno tempore confluebant, quoniam omnibus par eſſe non poterat, diſpenſanda ratus; alia interpoſita pactione componit, alia redimit, facilimis quibusque aggreſſis, quorum victoria et militum trepidos animos firmaret, et contemptum ſibi hoſtium demeret. Primum illi cum Athenienſibus certamen fuit: quibus per inſidias victis, metu belli gravioris, cum interficere omnes poſſet, incolumes ſine pretio dimiſit. Poſt hæc bello in Illyrios tranſlato, multa millia hoſtium cædit. Urbem nobiliſſimam Lariſſam capit. Hinc Theſſaliam, non prædæ cupiditate, ſed quod exercitui ſuo robur Theſſalorum equitum adjungere geſtiebat, nihil minus quam bellum metuentem, improviſus expugnat: unumque corpus equitum pedeſtriumque copiarum invicti exercitus fecit. Quibus rebus feliciter provenientibus, Olympiadem, Neoptolemi regis Moloſſorum filiam uxorem ducit; conciliante nuptias fratre patruele, altore virginis Arruba rege Moloſſorum, qui ſororem Olympiadis Troadam in matrimonium habebat: quæ cauſa illi exitii, malorumque omnium initium fuit. Nam dum regni incrementa affinitate Philippi acquiſiturum

ſperat, proprio regno ab eodem privatus, in exilio conſenuit. His ita geſtis, Philippus jam non contentus ſummovere bella, ultro etiam quietos laceſſit. Cum Methonam urbem oppugnaret, in prætereuntem de muris ſagitta jacta, dextrum oculum regis effodit. Quo vulnere nec ſegnior in bellum, nec iracundior adverſus hoſtes factus eſt: adeo ut interjectis diebus, pacem deprecantibus dederit; nec moderatus tantum, verum etiam mitis adverſus victos fuerit.

## LIBER VIII.

### CAP. I.

GRæciæ civitates dum imperare ſingulæ cupiunt, imperium omnes perdiderunt: quippe in mutuum exitium ſine modo ruentes, omnibus perire quod ſingulæ amitterent, non niſi oppreſſæ ſenſerunt. Siquidem Philippus rex Macedoniæ, velut è ſpecula quadam, libertati omnium inſidiatus, dum contentiones civitatum alit, auxilium inferioribus ferendo, victos pariter victoresque ſubire regiam ſervitutem coegit. Cauſa et origo hujus mali Thebani fuere: qui cum rerum potirentur, ſecundam fortunam imbecillo animo ferentes, victos armis Lacedæmonios et Phocenſes, quaſi parva ſupplicia cædibus et rapinis luiſſent, apud commune Græciæ conſilium ſuperbe accuſaverunt. Lacedæmoniis crimini datum, quod arcem Thebanam induciarum tempore occupaſſent: Phocenſibus, quod Bœotiam depopulati eſſent: prorſus quaſi poſt arma et bellum, locum legibus reliquiſſent. Cum judicium arbitrio victorum exerceretur, tanta pecunia damnantur, quanta exſolvi non poſſet. Igitur Phocenſes, cum agris, liberis, conjugibusque privarentur, deſperatis rebus, Philomelo quodam duce, velut deo iraſcentes,

tes,

tes, templum ipſum Apollinis Delphis occupavere. Inde auro, et pecunia divites, conducto mercenario milite, bellum Thebanis intulerunt. Factum Phocenſium, tametſi omnes execrarentur propter ſacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, à quibus ad hanc neceſſitatem compulſi fuerant, quam ipſis intulit. Itaque auxilio his et ab Athenienſibus, et à Lacedæmoniis miſſa. Prima igitur congreſſione Philomelus Thebanos caſtris exuit. Sequenti prælio primus inter confertiſſimos dimicans cecidit, et ſacrilegii pœnas impio ſanguine luit. In hujus locum dux Onomarchus creatur.

CAP. II. Adverſus quem Thebani Theſſalique non ex civibus ſuis, ne victoris potentiam ferre non poſſent, ſed Philippum Macedoniæ regem ducem eligunt; et externæ dominationi, quam in ſuis timuerunt, ſponte ſuccedunt. Igitur Philippus, quaſi ſacrilegii, non Thebanorum ultor eſſet, omnes milites coronas laureas ſumere jubet, atque ita veluti deo duce in prælium pergit. Phocenſes inſignibus dei conſpectis, conſcientia delictorum territi, abjectis armis fugam capeſſunt, pœnasque violatæ religionis ſanguine et cædibus ſuis pendunt. Incredibile quantum ea res apud omnes nationes Philippo gloriæ dedit. Illum vindicem ſacrilegii, illum ultorem religionum: quod orbis viribus expiari debuit, ſolum qui piacula exigeret extitiſſe dignum. Itaque diis proximus habetur, per quem deorum majeſtas vindicata ſit. Sed Athenienſes audito belli eventu, ne in Græciam Philippus transiret, anguſtias Thermopylarum pari ratione ſicuti antea advenientibus Perſis occupavere; ſed nequaquam ſimili aut virtute, aut cauſa: ſiquidem tunc pro libertate Græciæ, nunc pro ſacrilegio publico; tunc à rapina hoſtium templa vindicaturi, nunc adverſus vindices, templorum raptores defenſuri: aguntque propugnatores ſceleris, cujus turpe erat alios vindices fuiſſe: immemores prorſus, quod in dubiis rebus ſuis, illo deo

etiam conſiliorum auctore uſi fuerant: quod illo duce tot bella victores inierant: tot urbes auſpicato condiderant: tantum imperium terra marique quæſierant: quod nihil ſine majeſtate numinis ejus aut privatæ unquam, aut publicæ rei geſſerant. Tantum facinus admiſiſſe ingenia omni doctrina exculta, pulcherrimis legibus inſtitutisque formata, ut quid poſthac ſuccenſere jure barbaris poſſent, non haberent.

Olynthian war

CAP. III. Sed nec Philippus melioris fidei adverſus ſocios fuit: quippe veluti timens, ne ab hoſtibus ſacrilegii ſcelere vinceretur, civitates quarum paulo ante dux fuerat, quæ ſub auſpiciis ejus militaverant, quæ gratulatæ illi ſibique victoriam fuerant, hoſtiliter occupatas diripuit: conjuges liberoſque omnium ſub corona vendidit: non deorum immortalium templis, non ædibus ſacris, non diis penatibus publicis privatiſque, ad quos paulo ante ingreſſus hoſpitaliter fuerat, pepercit: prorſus ut non tam ſacrilegii ultor extitiſſe, quam ſacrilegiorum licentiam quæſiſſe videretur. Inde veluti rebus egregie geſtis, in Cappadociam trajicit: ubi bello pari perfidia geſto, captiſque per dolum et occiſis finitimis regibus, univerſam provinciam imperio Macedoniæ adjungit. Deinde ad abolendam invidiæ famam, qua inſignis præter cæteros tunc temporis habebatur, per regna mittit, et opulentiſſimas civitates, qui opinionem ſererent, regem Philippum magna pecunia locare, et muros per civitates, et fana, et templa facienda; et ut per præcones ſuſceptores ſolicitarent: Qui cum in Macedoniam veniſſent, variis dilationibus fruſtrati, vim regiæ majeſtatis timentes, taciti proficiſcebantur. Poſt hæc Olynthios aggreditur: Receperant enim per miſericordiam, poſt cædem unius, duos fratres ejus, quos Philippus ex noverca genitos, veluti participes regni interficere geſtiebat. Ob hanc igitur cauſam urbem antiquam et nobilem exſcindit, et fratres olim deſtinato ſupplicio tradit: prædaque ingenti pariter et parrici-

dii

dii voto fruitur. Inde quaſi omnia, quæ agitaſſet animo, ei licerent, auraria in Theſſalia, argenti metalla in Thracia occupat. Et ne quod jus vel fas inviolatum prætermitteret, piraticam quoque exercere inſtituit. His ita geſtis forte evenit, ut eum fratres duo, reges Thraciæ, non contemplatione juſtitiæ ejus, ſed invicem metuentes ne alterius viribus accederet, diſceptationum ſuarum judicem eligerent. Sed Philippus, more ingenii ſui, ad judicium veluti ad bellum, inopinantibus fratribus, inſtructo exercitu ſupervenit: et regno utrumque non judicis more, ſed fraude latronis ac ſcelere ſpoliavit.

CAP. IV. Dum hæc aguntur, legati Athenienſium petentes pacem ad eum venerunt. Quibus auditis, et ipſe legatos Athenas cum pacis conditionibus miſit: ibique ex commodo utrorumque pax facta. Ex cæteris quoque Græciæ civitatibus, non pacis amore, ſed belli metu legationes venere. Siquidem crudeſcente ira, Theſſali, Bœotiique orant, ut profeſſum adverſum Phocenſes ducem Græciæ exhibeat: Tanto odio Phocenſium ardentes, ut obliti cladium ſuarum, perire ipſi, quam non perdere eos præoptarent; expertamque Philippi crudelitatem pati, quam parcere hoſtibus ſuis mallent. Contra Phocenſium legati, adhibitis Lacedæmoniis et Athenienſibus, bellum deprecabantur, cujus ab eo dilationem ter jam emerant. Fœdum prorſus miſerandumque ſpectaculum, Græciam etiam nunc et viribus, et dignitate orbis terrarum principem; regum certè gentiumque ſemper victricem, et multarum adhuc urbium dominam, alienis excubare ſedibus; aut rogantem bellum, aut deprecantem: in alterius ope omnem ſpem poſuiſſe orbis terrarum vindices; eoque diſcordia ſua, civilibusque bellis redactos, ut adulentur ultro ſordidum paulo ante clientelæ ſuæ partem: et hæc potiſſimum facere Thebanos Lacedæmonioſque, antea inter ſe imperii, nunc Græciæ imperantis æmulos. Philippus, venditatione gloriæ

gloriæ ſuæ, tantarum urbium faſtidium agitat; atque utros potius dignetur, æſtimat. Secreto igitur auditis utriſque legationibus, his veniam belli pollicetur, jurejurando adactis, reſponſum nemini prodituros: illis contra venturum ſe, auxiliumque laturum. Utroſque vetat parare bellum, aut metuere. Sic variato reſponſo ſecuris omnibus, Thermopylarum anguſtias occupat.

CAP. V. Tunc primum Phocenſes captos ſe fraude Philippi animadvertentes, trepidi ad arma confugiunt. Sed neque ſpatium erat inſtruendi belli, nec tempus ad contrahenda auxilia: et Philippus excidium minabatur, niſi fieret deditio. Victi igitur neceſſitate, pacta ſalute ſe dederunt. Sed pactio ejus fidei fuit, cujus antea fuerat deprecati belli promiſſio. Igitur cæduntur paſſim rapiunturque; non liberi parentibus, non conjuges maritis, non deorum ſimulacra templis ſuis relinquuntur. Unum tantum miſeris ſolatium fuit, quod, cum Philippus portione prædæ ſocios fraudaſſet, nihil rerum ſuarum apud inimicos viderunt. Reverſus in regnum, ut pecora paſtores nunc in hybernos, nunc in æſtivos ſaltus trajiciunt, ſic ille populos et urbes, ut illi vel replenda vel derelinquenda quæque loca videbantur, ad libidinem ſuam tranſfert. Miſeranda ubique facies, et excidio ſimilis erat: Non quidem pavor ille hoſtilis, nec diſcurſus per urbem militum erat: non tumultus armorum; non bonorum atque hominum rapina: ſed tacitus mœror et luctus, verentibus ne ipſæ lacrymæ pro contumacia haberentur. Creſcit diſſimulatione ipſa dolor, hoc altius demiſſus, quo minus profiteri licet. Nunc ſepulcra majorum, nunc veteres penates, nunc tecta, in quibus geniti erant, in quibusque genuerant, conſiderabant: miſerantes nunc vicem ſuam, quod in eam diem vixiſſent; nunc filiorum, quod non poſt eam diem nati eſſent.

CAP. VI. Alios populos in finibus ipſis, hoſtibus opponit: alios in extremis [regni terminis] ſtatuit: quoſdam bello captos in ſupplementis ur-

bium

bium dividit. Atque ita ex multis gentibus nationibusque unum regnum populumque conſtituit. Compoſitis ordinatiſque Macedoniæ rebus, Dardanos, cæterosque finitimos fraude captos expugnat. Sed nec à proximis manus abſtinet. Siquidem Arrybam regem Epiri, uxori ſuæ Olympiadi arctiſſima cognatione junctum, pellere regno ſtatuit; atque Alexandrum privignum ejus, uxoris Olympiadis fratrem, puerum honeſtæ pulchritudinis, in Macedoniam nomine ſororis arceſſit, omnique ſtudio ſolicitatum ſpe regni, ſimulato amore ad ſtupri conſuetudinem perpulit, majora in eo obſequia habiturus, ſive conſcientiæ pudore, ſive regni beneficio. Cum igitur ad viginti annos perveniſſet, ereptum Arrybæ regnum puero admodum tradit, ſceleſtus in utroque. Nam nec in eo jus cognationis ſervavit, cui ademit regnum; et eum cui dedit, impudicum fecit ante quam regem.

## LIBER IX.

### CAP. I.

IN Græciam Philippus cum veniſſet, ſolicitatus paucarum civitatum direptione; et ex præda modicarum urbium, quantæ opes univerſarum eſſent, animo proſpiciens, bellum toti Græciæ inferre ſtatuit. Ad cujus emolumentum egregie pertinere ratus, ſi Byzantium, nobilem et maritimam urbem, receptaculum terra marique copiis ſuis futuram, in poteſtatem redegiſſet; eandem claudentem ſibi portas, obſidione cinxit. Hæc namque urbs condita primo à Pauſania rege Spartanorum, et per VII. annos poſſeſſa fuit: deinde variante victoria, nunc Lacedæmoniorum nunc Athenienſium juris habita eſt. Quæ incerta poſſeſſio effecit, ut nemine quaſi ſuam auxiliis juvante,

vante, libertatem conſtantius tueretur. Igitur Philippus longa obſidionis mora exhauſtus, pecuniæ commercium de piratica mutuatur. Captis itaque centum ſeptuaginta navibus, mercibuſque diſtractis, anhelantem inopiam paululum recreavit. Deinde, ne unius urbis oppugnatione tantus exercitus tereretur, profectus cum fortiſſimis, multas Cherſonenſium urbes expugnat. Filiumque Alexandrum decem et octo annos natum, ut ſub militia patris tyrocinii rudimenta deponeret, ad ſe arceſſit. In Scythiam quoque prædandi cauſa profectus eſt, more negotiantium, impenſas belli alio bello refecturus.

CAP. II. Erat eo tempore rex Scytharum Atheas, qui cum bello Iſtrianorum premeretur, auxilium à Philippo per Apolloninenſes petit, in ſucceſſionem eum regni Scythiæ adoptaturus. Cum interim Iſtrianorum rex decedens, et metu belli, et auxiliorum neceſſitate Scythas ſolvit. Itaque Atheas remiſſis Macedonibus renuntiari Philippo jubet, neque auxilium ejus ſe petiſſe, neque adoptionem mandaſſe. Nam neque vindicta Macedonum egere Scythas, quibus meliores forent: neque hæredem ſibi incolumi filio deeſſe. His auditis Philippus legatos ad Atheam mittit, impenſæ obſidionis portionem petentes, ne inopia deſerere bellum cogatur. Quod eo promptius eum facere debere, quod miſſis à ſe in auxilium ejus militibus, ne ſumptum quidem viæ, non modo officii pretia dederit. Atheas inclementiam cœli, et terræ ſterilitatem cauſatus, quæ non patrimoniis ditet Scythas, ſed vix alimentis exhibeat, reſpondit nullas ſibi opes eſſe, quibus tantum regem expleat; et Turpius putare parvo defungi, quam totum abnuere: Scythas autem virtute animi, et duritia corporis, non opibus cenſeri. Quibus deriſus Philippus, ſoluta obſidione Byzantii, Scythica bella aggreditur, præmiſſis legatis, quo ſecuriores faceret, qui nuntient Atheæ, dum Byzantium obſidet, voviſſe ſe ſtatuam Herculi, ad quam in

oſtio

oſtio Iſtri ponendam ſe venire, pacatum acceſſum ad religionem dei petens, amicus ipſe Scythis venturus. Ille, ſi voto fungi vellet, ſtatuam ſibi mitti jubet; non modo ut ponatur, verum etiam ut inviolata maneat, pollicetur: Exercitum autem fines ingredi negat ſe paſſurum. Ac ſi invitis Scythis ſtatuam ponat; eo digreſſo ſublaturum, verſurumque æs ſtatuæ in aculeos ſagittarum. His utrinque irritatis animis, prælium committitur. Cum virtute et numero præſtarent Scythæ, aſtu Philippi vincuntur. Viginta millia puerorum ac fœminarum capta, pecoris magna vis, auri argentique nihil. Ea primum fides, inopiæ Scythicæ fuit. Viginti millia nobilium equarum ad genus faciendum in Macedoniam miſſa.

CAP. III. Sed revertenti ab Scythia, Triballi Philippo occurrunt; negant ſe tranſitum daturos, ni portionem accipiant prædæ. Hinc jurgium, et mox prælium; in quo ita in femore vulneratus eſt Philippus, ut per corpus ejus equus interficeretur. Cum omnes occiſum putarent, præda amiſſa eſt. Ita Scythica, velut devota, ſpolia pene luctuoſa Macedonibus fuere. Ubi vero ex vulnere primum convaluit, diu diſſimulatum bellum Athenienſibus infert: quorum cauſæ Thebani ſe junxere, metuentes, ne victis Athenienſibus, veluti vicinum incendium belli ad ſe tranſiret. Facta igitur inter duas paulo ante infeſtiſſimas civitates ſocietate, legationibus Græciam fatigant; Communem hoſtem putant communibus viribus ſummovendum: neque enim ceſſaturum Philippum, ſi proſpere prima ſucceſſerint, niſi omnem Græciam domuerit. Motæ quædam civitates Athenienſibus ſe jungunt: quaſdam autem ad Philippum belli metus traxit. Prælio commiſſo, cum Athenienſes longe majore militum numero præſtarent, aſſiduis bellis indurata virtute Macedonum vincuntur: non tamen immemores priſtinæ gloriæ cecidere: quippe adverſis vulneribus, omnes loca quæ tuenda à ducibus acceperant,

rant, morientes corporibus texerunt. Hic dies univerſæ Græciæ et gloriam dominationis et vetuſtiſſimam libertatem finivit.

CAP. IV. Hujus victoriæ callide diſſimulata lætitia eſt. Denique non ſolita ſacra Philippus illa die fecit: non in convivio riſit: non ludos inter epulas adhibuit: non coronas aut unguenta ſumpſit; et quantum in illo fuit ita vicit, ut victorem nemo ſentiret. Sed nec regem ſe Græciæ, ſed ducem appellari juſſit. Atque ita inter tacitam lætitiam et dolorem hoſtium temperavit, ut neque apud ſuos exultaſſe, neque apud victos inſultaſſe videretur. Athenienſibus, quos paſſus infeſtiſſimos fuerat, et captivos gratis remiſit; et bello conſumptorum corpora ſepulturæ redidit; reliquiasque funerum ut ad ſepulchra majorum deferrent, ultro hortatus eſt. Super hæc Alexandrum filium cum amico Antipatro, qui pacem cum his amicitiamque jungerent, Athenas miſit. Thebanorum porro non ſolum captivos, verum etiam interfectorum ſepulturam vendidit. Principes civitatis alios ſecuri percuſſit: alios in exilium redegit, bonaque omnium occupavit. Pulſos deinde per injuriam, in patriam reſtituit; ex horum numero CCC. exules, judices rectoreſque civitati dedit: apud quos cum potentiſſimi quique rei ejus ipſius criminis poſtularentur, quod per injuriam ſe in exilium egiſſent, hujus conſtantiæ fuerunt, ut omnes ſe auctores faterentur, meliusque cum republica actum cum damnati eſſent, quam cum reſtituti, contenderent. Mira prorſus audacia: de judicibus vitæ necisque ſuæ, quemadmodum poſſunt, ſententiam ferunt; contemnuntque abſolutionem quam dare inimici poſſunt: et quoniam rebus nequeunt ulciſci, verbis uſurpant libertatem.

CAP. V. Compoſitis in Græcia rebus, Philippus omnium civitatum legatos ad formandum rerum præſentium ſtatum evocari Corinthum jubet. Ibi pacis legem univerſæ Græciæ pro meritis ſingularum civitatum ſtatuit; conciliumque omnium,

nium, veluti unum ſenatum, ex omnibus legit. Soli Lacedæmonii, et legem, et regem contempſerunt: ſervitutem non pacem rati, quæ non ipſis civitatibus conveniret, ſed à victore feretur. Auxilia deinde ſingularum civitatum deſcribuntur, ſive adjuvandus ea manu rex oppugnante aliquo foret, ſeu duce illo bellum inferendum. Neque enim dubium erat, imperium Perſarum his apparatibus peti. Summa auxiliorum ducenta millia peditum fuere, et equitum quindecim millia. Extra hanc ſummam et Macedoniæ exercitus erat, et confinis domitarum gentium barbaries. Initio veris tres duces in Aſiam Perſarum juris præmittit, Parmenionem, Amyntam, et Attalum, cujus ſororem nuper expulſa Alexandri matre Olympiade, propter ſtupri ſuſpicionem, in matrimonium receperat.

CAP. VI. Interea dum auxilia à Græcia coëunt, nuptias Cleopatræ filiæ et Alexandri, quem regem Epiri fecerat, celebrat. Dies erat pro magnitudine duorum regum, et collocantis filiam, et uxorem ducentis, apparatibus inſignis. Sed nec ludorum magnificentia deerat: ad quorum ſpectaculum Philippus dum ſine cuſtodibus, medius inter duos Alexandros, filium generumque contenderet; Pauſanias nobilis ex Macedonibus adoleſcens, nemini ſuſpectus, occupatis anguſtiis, Philippum in tranſitu obtruncat; diemque lætitiæ deſtinatum, fœdum luctu funeris facit. Hic Pauſanias primis pubertatis annis ſtuprum per injuriam paſſus ab Attalo fuerat: cujus indignitati hæc etiam fœditas acceſſerat: nam perductum in convivium, ſolutumque mero Attalus, non ſuæ tantum, verum et convivarum libidini, velut ſcortum vile ſubjecerat, ludibriumque omnium inter æquales reddiderat. Hanc rem ægre ferens Pauſanias, querelam Philippo ſæpe detulerat. Dum variis fruſtrationibus non ſine riſu differetur, et honoratum inſuper ducatu adverſarium cerneret: iram in ipſum Philippum vertit: ultionemque

quam ab adverſario non poterat, ab iniquo judice exegit.

Cap. VII. Creditum eſt etiam immiſſum ab Olympiade matre Alexandri fuiſſe; nec ipſum Alexandrum ignarum paternæ cædis extitiſſe: quippe non minus Olympiadem repudium, et prælatam ſibi Cleopatram, quam ſtuprum Pauſaniam doluiſſe. Alexandrum quoque, regni æmulum fratrem ex noverca ſuſceptum timuiſſe; eoque actum, ut in convivio antea primum cum Attalo, mox cum ipſo patre jurgaret: adeo ut etiam ſtricto gladio eum Philippus conſectatus ſit, ægreque à filii cæde amicorum precibus exoratus. Quamobrem Alexander ad avunculum ſe in Epirum cum matre, inde ad regem Illyriorum contulerat: vixque revocanti mitigatus eſt patri, precibusque cognatorum ægre redire compulſus. Olympias quoque fratrem ſuum Alexandrum Epiri regem in bellum ſubornabat, perviciſſetque ni filiæ nuptiis pater generum occupaſſet. His ſtimulis irarum utrique Pauſaniam de impunitate ſtupri ſui querentem, ad tantum facinus impuliſſe creduntur. Olympias certe fugienti percuſſori, equos quoque præparatos habuit. Ipſa deinde, audita regis nece, cum titulo officii ad exequias cucurriſſet, in cruce pendentis Pauſaniæ capiti, eadem nocte qua venit, coronam auream impoſuit: quod nemo alius audere, niſi hæc, ſuperſtite Philippi filio, potuiſſet. Paucos deinde poſt dies, refixum corpus interfectoris ſuper reliquias mariti cremavit; et tumulum ei eodem fecit in loco, parentarique eidem quotannis, incuſſa populo ſuperſtitione, curavit. Poſt hæc Cleopatram, à qua pulſa Philippi matrimonio fuerat, in gremio ejus prius filia interfecta, finire vitam ſuſpendio coëgit ſpectaculoque pendentis ultionem potita eſt, ad quam per parricidium feſtinaverat. Noviſſime gladium, quo rex percuſſus eſt, Apollini ſub nomine Myrtalis conſecravit: hoc enim nomen ante Olympiadis parvulæ fuit. Quæ omnia ita palam facta ſunt, ut timuiſſe

timuiſſe videatur, ne facinus ab ea commiſſum non probaretur.

CAP. VIII. Deceſſit Philippus XL et VII. annorum, cum annis XXV. regnaſſet. Genuit ex Lariſſæa ſalatrice filium Aridæum, qui poſt Alexandrum regnavit. Habuit et alios multos ex variis matrimoniis regio more ſuſceptos, qui partim fato, partim ferro periere. Fuit rex armorum quam conviviorum apparatibus ſtudioſior; cui maximæ opes erant inſtrumenta bellorum: divitiarum quæſtu, quam cuſtodiæ ſolertior: Itaque inter quotidianas rapinas ſemper inops erat. Miſericordia in eo et perfidia pari jure dilectæ. Nulla apud eum turpis ratio vincendi. Blandus pariter, et inſidioſus alloquio; qui plura promitteret, quam præſtaret: in ſeria et jocos artifex. Amicitias utilitate, non fide colebat. Gratiam fingere in odio, inſtruere inter concordantes odia, apud utrumque gratiam quærere, ſolennis illi conſuetudo. Inter hæc eloquentia, et inſignis oratio, acuminis et ſolertiæ plena; ut nec ornatui facilitas, nec facilitati inventionum deeſſet ornatus. Huic Alexander filius ſucceſſit, et virtute et vitiis patre major: Itaque vincendi ratio utrique diverſa. Hic aperte, ille artibus bella tractabat. Deceptis ille gaudere hoſtibus, hic palam fuſis. Prudentior ille conſilio, hic animo magnificentior. Iram pater diſſimulare, plerumque etiam vincere: hic ubi exarſiſſet, nec dilatio ultionis, nec modus erat. Vini nimis uterque avidus: ſed ebrietatis diverſa vitia. Patri mos erat etiam de convivio in hoſtem procurrere, manum conſerere, periculis ſe temere offerre: Alexander non in hoſtem, ſed in ſuos ſæviebat. Quamobrem Philippum ſæpe vulneratum prælia remiſere: hic amicorum interfector convivio frequenter exceſſit. Regnare ille cum amicis nolebat, hic in amicos regna exercebat. Amari pater malle, hic metui. Literarum cultus utrique ſimilis. Solertiæ pater majoris, hic fidei. Verbis atque oratione Philippus, hic rebus moderatior. Par-

cendi victis filio animus et promptior, et honeſtior. Frugalitati pater, luxuriæ filius magis deditus erat. Quibus artibus orbis imperii fundamenta pater jecit, operis totius gloriam filius conſummavit.

---

## LIBER X.

### CAP. I.

ARtaxerxi regi Perſarum ex pellicibus cxv. filii fuere, ſed tres tantum juſto matrimonio ſuſcepti: Darius, Ariarates, et Ochus. Ex his Darium contra morem Perſarum, apud quos rex non niſi morte mutatur, per indulgentiam pater regem vivus fecit. Nihil ſibi ablatum exiſtimans, quod in filium contuliſſet; ſinceriusque gaudium ex procreatione capturus, ſi inſignia majeſtatis ſuæ vivus in filio conſpexiſſet. Sed Darius poſt nova paternæ pietatis exempla, interficiendi patris conſilium cepit. Sceleratus, ſi ſolus parricidium cogitaſſet; tanto ſceleratior, quod in ſocietatem facinoris aſſumptos, quinquaginta fratres fecit parricidas. Oſtenti prorſus genus, ubi in tanto populo non ſolum ſociari, verum etiam ſileri parricidium potuit; ut ex quinquaginta liberis nemo inventus ſit, quem aut paterna majeſtas, aut veneratio ſenis, aut indulgentia patris, à tanta immanitate revocaret. Adeone vile paternum nomen apud tot numero filios fuit, ut quorum præſidio tutus etiam adverſus hoſtes eſſe debuerat, eorum inſidiis circumventus, tutior ab hoſtibus quam à filiis fuerit?

CAP. II. Cauſa parricidii ſceleratior ipſo parricidio fuit. Occiſo quippe Cyro fraterno bello, cujus mentio ſupra habita eſt, Aſpaſiam pellicem ejus rex Artaxerxes in matrimonium receperat. Hanc patrem cedere ſibi, ſicuti regnum, Darius poſtula-

poſtulaverat: qui pro indulgentia ſua in liberos primo facturum ſe dixerat: mox pœnitentia ductus, ut honeſte negaret, quod temere promiſerat, Solis eam ſacerdotio præfecit, quo perpetua illi ab omnibus viris pudicitia imperabatur. Hinc exacerbatus juvenis, in jurgia primo patris erupit: mox facta cum fratribus conjuratione, dum patri inſidias parat, deprehenſus cum ſociis, pœnas parricidii diis paſcænæ majeſtatis ultoribus dedit. Conjuges quoque omnium cum liberis, ne quod veſtigium tanti ſceleris extaret, interfectæ. Poſt hæc Artaxerxes morbo ex dolore contracto decedit, rex quam pater felicior.

CAP. III. Hereditas regni Ocho tradita, qui timens parem conjurationem, regiam cognatorum cæde et ſtrage principium replet, nulla non ſanguinis, non ſexus, non ætatis miſericordia permotus: ſcilicet ne innocentior fratribus parricidii haberetur. Atque itaque veluti purificato regno, bellum Caduſiis infert. In eo cum adverſus provocatorem hoſtium Codomannus quidam, omnium favore proceſſiſſet, hoſte cæſo, victoriam ſuis pariter, et prope amiſſam gloriam reſtituit. Ob hæc decora idem Codomannus præficitur Armeniis. Interjecto deinde tempore, poſt mortem Ochi regis, ob memoriam priſtinæ virtutis, rex à populo conſtituitur, Darii nomine, ne quid regiæ majeſtati deeſſet, honoratus; bellumque cum Alexandro Magno, diu variante fortuna, magna virtute geſſit. Poſtremo victus ab Alexandro, et à cognatis occiſus, vitam pariter cum Perſarum regno finivit.

# LIBER XI

## CAP. I.

IN exercitu Philippi, ſicuti variæ gentes erant, ita eo occiſo, diverſi motus animorum fuere. Alii quippe injuſta ſervitute oppreſſi, ad ſpem ſe libertatis erigebant: alii tædio longinquæ militiæ, remiſſam ſibi expeditionem gaudebant: nonnulli facem nuptiis filiæ accenſam, rogo patris ſubditam dolebant. Amicos quoque, tam ſubita mutatione rerum, haud mediocris metus ceperat, reputantes nunc provocatam Aſiam: nunc Europam nondum perdomitam; nunc Illyrios et Thracas, et Dardanos, cæteraſque barbaras gentes fidei dubiæ, et mentis infidæ: qui omnes populi ſi pariter deficiant, reſiſti nullo modo poſſe. Queis rebus veluti medela quædam interventus Alexandri fuit; qui pro concione, ita vulgus omne conſolatus, hortatuſque pro tempore eſt, ut et metum timentibus demeret, et ſpe omnes impleret. Erat hic annos xx. natus: in qua ætate ita moderate de ſe multa pollicitus eſt, ut appareret plura eum experimentis reſervare. Macedonibus immunitatem cunctarum rerum, præter militiæ vacationem dedit: quo facto tantum ſibi favorem omnium conciliavit, ut corpus hominis, non virtutem regis mutaſſe ſe dicerent.

CAP. II. Prima illi cura paternarum exequiarum fuit: in quibus ante omnia, cædis conſcios ad tumulum patris occidi juſſit: ſoli Alexandro Lynciſtarum fratri pepercit, ſervans in eo auſpicium dignitatis ſuæ: nam regem eum primus ſalutaverat. Æmulum quoque imperii Caranum fratrem ex noverca ſuſceptum, interfici curavit. Inter initia multas gentes rebellantes compeſcuit: orientes nonnullas ſeditiones extinxit. Quibus rebus erectus, citato gradu in Græciam contendit.

ubi

ubi exemplo patris Corinthum evocatis civitatibus, dux in locum ejus ſubſtituitur. Inchoatum deinde à patre Perſicum bellum aggreditur, in cujus apparatu occupato nuntiatur, Athenienſes, et Lacedæmonios ab eo ad Perſas defeciſſe, auctoremque ejus defectionis magno auri pondere à Perſis corruptum, Demoſthenem oratorem extitiſſe; qui Macedonum deletas omnes cum rege copias à Triballis affirmaverit, producto in concionem auctore, qui in eo prœlio, in quo rex ceciderit, ſe quoque vulneratum diceret. Qua opinione mutatos omnium ferme civitatum animos eſſe: præſidia Macedonum obſideri. Quibus motibus occurſurus, tanta celeritate inſtructo paratoque exercitu Græciam oppreſſit, ut quem venire non ſenſerant, videre ſe vix crederent.

CAP. III. In tranſitu hortatus Theſſalos fuerat, beneficiorumque Philippi patris, maternæque ſuæ cum his ſub Æacidarum gente neceſſitudinis admonuerat. Cupide hæc Theſſalis audientibus, exemplo patris dux univerſæ gentis creatus erat, et vectigalia omnia, reditusque ſuos ei tradiderant. Sed Athenienſes, ſicuti primi defecerant, ita primi pœnitere cœperunt: contemptum hoſtis in admirationem vertentes, pueritiamque Alexandri ſpretam antea, ſupra virtutem veterum ducum extollentes. Miſſis itaque legatis, bellum deprecantur: quibus auditis et graviter increpatis, Alexander bellum remiſit. Inde Thebas exercitum convertit, eadem indulgentia uſurus, ſi parem pœnitentiam inveniſſet. Sed Thebani armis, non precibus nec deprecatione uſi ſunt. Itaque victi, graviſſima quæque ſupplicia miſerrimæ captivitatis experti ſunt. In conſilio cum de excidio urbis deliberaretur, Phocenſes, et Platæenſes, et Theſpienſes, et Orchomenii, Alexandri ſocii, victoriæque participes, excidia urbium ſuarum, crudelitatemque Thebanorum referebant: ſtudia in Perſas non præſentia tantum, verum et vetera adverſus Græciæ libertatem increpantes. Quamob-

rem

rem odium eos omnium populorum eſſe: quod vel ex eo manifeſtari, quod jurejurando ſe omnes obſtrinxerint, ut victis Perſis Thebas diruerent. Adjiciunt et ſcelerum priorum fabulas, quibus omnes ſcenas repleverint, ut non præſenti tantum perfidia, verum et vetere infamia inviſi forent.

Cap. IV. Tunc Cleadas unus ex captivis, data poteſtate dicendi, non à rege defeciſſe, quem interfectum audierint, ſed à regis hæredibus: quicquid in eo ſit admiſſum, credulitatis, non perfidiæ culpam eſſe; cujus tamen jam magna ſe ſupplicia pependiſſe, deleta juventute: nunc ſenum feminarumque ſicuti infirmum, ita innoxium reſtare vulgus, quod ipſum ſtupris contumeliisque ita vexatum eſſe, ut nihil amarius unquam ſint paſſi: nec jam pro civibus ſe, qui tam pauci remanſerint, orare; ſed pro innoxio patriæ ſolo, et pro urbe, quæ non viros tantum, verum et deos genuerit. Privata etiam regem ſuperſtitione deprecatur, geniti apud ipſos Herculis, unde originem gens Æacidarum trahat; actaque Thebis à patre ejus Philippo pueritia: rogat urbi parcat, quæ majores ejus partim apud ſe genitos, deos adoret: partim educatos, ſummæ majeſtatis reges viderit. Sed potentior fuit ira, quam preces. Itaque urbs diruitur: agri inter victores dividuntur: captivi ſub corona venduntur. quorum pretium non ex ementium commodo, ſed ex inimicorum odio extenditur. Miſeranda res Athenienſibus viſa. Itaque portas refugiis profugorum contra interdictum regis aperuere. Quam rem ita graviter tulit Alexander, ut ſecunda legatione denuo bellum deprecantibus, ita demum remiſerit, ut oratores et duces, quorum fiducia toties rebellent, ſibi dedantur: paratisque Athenienſibus, ne cogantur ſubire bellum, eo res deducta eſt, ut retentis oratoribus, duces in exilium agerentur: qui ex continenti ad Darium profecti, non mediocre momentum Perſarum viribus acceſſere.

Cap.

CAP. V. Proficiſcens ad Perſicum bellum, omnes novercæ ſuæ cognatos, quos Philippus in excelſiorem dignitatis locum provehens, imperiis præfecerat, interfecit. Sed nec ſuis, qui apti regno videbantur, pepercit, ne qua materia ſeditionis, procul ſe agente, in Macedonia remaneret: et reges ſtipendiarios conſpectioris ingenii, ad commilitium ſecum trahit: ſegniores ad tutelam regni relinquit. Adunato deinde exercitu naves onerat: unde conſpectâ Aſia, incredibili ardore mentis accenſus, duodecim aras deorum in belli vota ſtatuit. Patrimonium omne ſuum, quod in Macedonia Europaque habebat, amicis dividit, ſibi Aſiam ſufficere præfatus. Priusquam ulla navis littore excederet, hoſtias cædit, petens victoriam bello, quo toties à Perſis petitæ Græciæ ultor electus ſit: quibus longa jam ſatis, et matura imperia contigiſſe, quorumque tempus eſſe vices excipere melius acturos. Sed nec exercitus ejus alia, quam regis animorum præſumptio fuit: quippe obliti omnes conjugum, liberorumque, et longinquæ domo militiæ, Perſicum aurum, et totius Orientis opes, jam quaſi ſuam prædam ducebant: nec belli periculorumque, ſed divitiarum meminerant. Cum delati in continentem eſſent, primus Alexander jaculum velut in hoſtilem terram jecit; armatusque de navi tripudianti ſimilis proſiluit; atque ita hoſtias cædit, precatus ne ſe regem illæ terræ invitæ accipiant. In Ilio quoque ad tumulos heroum, qui Trojano bello ceciderant, parentavit.

CAP. VI. Inde hoſtem petens, milites à populatione Aſiæ prohibuit, parcendum ſuis rebus præfatus, nec perdenda ea quæ poſſeſſuri venerint. In exercitu ejus fuere peditum XXX. duo millia, equitum quatuor millia quingenti, naves centum LXXXII. Hac tam parva manu univerſum terrarum orbem utrum ſit admirabilius, vicerit an aggredi auſus fuerit, incertum eſt: cum ad tam periculoſum bellum exercitum legeret, non juve-

nes

nes robuſtos, nec primum florem ætatis, ſed veteranos; pleroſque etiam emeritæ militiæ, qui cum patre patruiſque militaverant, elegit: ut non tam milites, quam magiſtros militiæ electos putares. Ordines quoque nemo niſi ſexagenarius duxit: ut ſi principia caſtrorum cerneres, ſenatum te alicujus priſcæ reipublicæ videre diceres. Itaque nemo in prœlio fugam, ſed victoriam cogitavit: nec in pedibus cuiquam ſpes, ſed in lacertis fuit. Contra rex Perſarum Darius, fiducia virium, nihil aſtu agere, affirmans ſuis, occulta conſilia victoriæ furtivæ convenire: nec hoſtem regni finibus arcere, ſed in intimum regnum accipere: glorioſius ratus repellere bellum, quam non admittere. Prima igitur congreſſio in campis Adraſtiis fuit. In acie Perſarum ſexcenta millia militum fuere, quæ non minus arte Alexandri, quam virtute Macedonum ſuperata, terga verterunt. Magna itaque cædes Perſarum fuit. De exercitu Alexandri novem pedites, centum viginti equites cecidere; quos rex impenſe, ad cæterorum exemplum humatos, ſtatuis equeſtribus donavit, cognatiſque eorum immunitates dedit. Poſt victoriam major pars Aſiæ ad eum defecit. Geſſit et plura bella cum præfectis Darii, quos jam non tam armis, quam terrore nominis ſui vicit.

CAP. VII. Dum hæc aguntur, interim indicio captivi ad eum defertur, inſidias ei ab Alexandro Lynciſtarum, genero Antipatri, qui præpoſitus Macædoniæ erat, parari. Ob quam cauſam timens, ne quis interfecto eo in Macedonia motus oriretur, in vinculis eum habuit. Poſt hæc Gordion urbem petit, quæ poſita eſt inter Phrygiam majorem et minorem: cujus urbis potiundæ non tam propter prædam cupido eum cepit, ſed quod audierat in ea urbe, in templo Jovis jugum Gordii poſitum; cujus nexum ſi quis ſolviſſet, eum tota Aſia regnaturum, antiqua oracula ceciniſſe. Hujus rei cauſa et origo illa fuit. Gordius cum in his regionibus bubus conductis araret, aves eum

omnis

omnis generis circumvolare cœperunt. Profectus ad conſulendos augures vicinæ urbis, obviam in porta habuit virginem eximiæ pulchritudinis: percontatus eam, quem potiſſimum augurem conſuleret: illa audita cauſa conſulendi, gnara artis ex diſciplina parentum, regnum ei portendi, reſpondit: polliceturque ſe et matrimonii, et ſpei ſociam. Tam pulchra conditio, prima regna felicitas videbatur. Poſt nuptias, inter Phrygas orta ſeditio eſt. Conſulentibus de fine diſcordiarum, oracula reſponderunt, regem diſcordiis opus eſſe. Iterato quærentibus de perſona regis, jubentur eum regem obſervare, quem reverſi primum in templum Jovis euntem plauſtro reperiſſent. Obvius illis Gordius fuit, ſtatimque eum regem conſalutant. Ille plauſtrum, quo vehenti regnum delatum fuerat, in templo Jovis poſitum, majeſtati regiæ conſecravit. Poſt hunc filius Mida regnavit, qui ab Orpheo ſacrorum ſolennibus initiatus, Phrygiam Religionibus implevit: quibus tutior omni vita, quam armis fuit. Igitur Alexander capta urbe cum in templum Jovis veniſſet, jugum plauſtri requiſivit: quo exhibito, cum capita loramentorum intra nodos abſcondita reperire non poſſet, violentius oracula uſus, gladio loramenta cædit: atque ita reſolutis nexibus, latentia in nodis capita invenit.

CAP. VIII. Hæc illi agenti, nuntiatur, Darium cum ingenti exercitu adventare. Itaque timens anguſtias, magna celeritate Taurum tranſcendit: in qua feſtinatione quingenta ſtadia curſu fecit. Cum Tarſum veniſſet, captus Cydni fluminis amœnitate, per mediam urbem influentis, projectis armis, plenus pulveris ac ſudoris, in præfrigidam undam ſe projecit. Tum repente tantus nervos ejus occupavit rigor, ut intercluſa voce non ſpes modo remedii, ſed nec dilatio periculi inveniretur. Unus erat ex medicis, nomine Philippus, qui ſolus remedium polliceretur: ſed et ipſum, Parmenionis pridie à Cappadocia miſſæ

epiſtolæ,

epiſtolæ; ſuſpectum faciebant: qui ignarus infirmitatis Alexandri ſcripſerat, à Philippo medico caveret: nàm corruptum illum à Dario ingenti pecunia eſſe. Tutius tamen eſt ratus, dubiæ ſe fidei medici credere, quam indubitato morbo perire. Accepto igitur poculo, epiſtolas medico tradidit; atque ita inter bibendum oculos in vultum legentis intendit. Ut ſecurum conſpexit, lætior factus eſt, ſanitatemque quarta die recepit.

CAP. IX. Interea Darius cum quadringentis millibus peditum, ac centum millibus equitum, in aciem procedit. Movebat hæc multitudo hoſtium, reſpectu paucitatis ſuæ, Alexandrum: ſed interdum reputabat, quantas res cùm iſta paucitate geſſiſſet: quantoſque populos fudiſſet. Itaque cum ſpes metum vinceret, periculoſius differre bellum ratus, ne deſperatio ſuis creſceret, circumvectus ſuos, ſingulas gentes diverſa oratione alloquitur: Illyrios et Thracas opum ac divitiarum oſtentatione: Græcos veterum bellorum memoria, internecivique cum Perſis odii accendebat: Macedones autem nunc Europæ victæ admonet, nunc Aſiæ expetitæ: nec inventos illis toto orbe pares viros gloriatur. Cæterum et laborum finem hunc, et gloriæ cumulum fore. Atque inter hæc identidem conſiſtere aciem jubet, ut hac mora conſueſcant oculis turbam hoſtium ſuſtinere. Nec Darii Regis opera in ordinanda acie defuit. Quippe omiſſis ducum officiis, ipſe omnia circumire, ſingulos hortari, veteris gloriæ Perſarum, imperiique perpetuæ à diis immortalibus datæ poſſeſſionis admonere. Poſt hæc prælium ingentibus animis committitur. In eo uterque rex vulneratur. Tamidu certamen anceps fuit, quoad fugeret Darius. Exinde cædes Perſarum ſecuta eſt. Cæſa ſunt peditum unum et ſexaginta millia, equitum decem millia: capta quadraginta millia. Ex Macedonibus cecidere pedeſtres CXXX. equites CL. In caſtris Perſarum multum auri, cæterarumque opum inventum. Inter captivos caſtrorum, ma-

ter,

ter, et uxor eademque ſoror, et filiæ duæ, Darii fuere. Ad quas viſendas hortandaſque cum Alexander veniſſet, conſpectis armatis, invicem ſe amplexæ, velut ſtatim moriturae complorationem ediderunt. Provolutæ deinde genibus Alexandri, non mortem, ſed dum Darii corpus ſepeliant, dilationem mortis deprecantur. Motus tanta mulierum pietate Alexander, et Darium vivere dixit, et timentibus mortis metum dempſit, easque haberi ut reginas præcepit: Filias quoque non ſordidius dignitate patris ſperare matrimonium juſſit.

CAP. X. Poſt hæc opes Darii, divitiarumque apparatum contemplatus, admiratione tantarum rerum capitur. Tunc primum luxurioſa convivia, et magnificentiam epularum ſectari: tunc Barſenen captivam diligere propter formæ pulchritudinem cæpit. A qua poſtea ſuſceptum puerum Herculem vocavit. Memor tamen adhuc Darium vivere, Parmenionem ad occupandam Perſicam claſſem, alioſque amicos ad recipiendas Aſiæ civitates miſit: quæ ſtatim audita fama victoriæ, ipſis Darii præfectis cum auri magno pondere tradentibus ſe, in poteſtatem victorum venerunt. Tunc in Syriam proficiſcitur: ubi obvios cum inſulis multos Orientis reges habuit. Ex his pro meritis ſingulorum alios in ſocietatem recepit: aliis regnum ademit, ſuffectis in loca eorum novis regibus. Inſignis præter cæteros fuit Abdalonimus, rex ab Alexandro Sidoniæ conſtitutus. Quem Alexander, cum operam oblocare ad puteos exhauriendos, hortoſque irrigandos ſolitus eſſet, miſere vitam exhibentem, regem fecerat, ſpretis nobilibus, ne generis id, non dantis beneficium putarent. Tyriorum civitas cum coronam auream magni ponderis, per legatos, in titulum gratulationis Alexandro miſiſſet, grate munere accepto, Tyrum ſe ire velle ad vota Herculi reddenda, dixit. Cum legati rectius id eum in Tyro vetere et antiquiore templo facturum dicerent, in deprecantes ejus introitum ita exarſit, ut urbi exci-

dium minaretur; confeſtimque exercitu inſulæ applicato, non minus animoſis Tyriis fiducia Carthaginienſium, bello excipitur. Augebat enim Tyriis animos Didonis exemplum, quæ Carthagine condita, tertiam partem orbis quæſiſſet; turpe ducentes, ſi fœminis ſuis plus animi fuiſſet in imperio quærendo, quam ſibi in tuenda libertate. Amota igitur imbelli ætate Carthaginem, et arceſſitis mox auxiliis, non magno poſt tempore per proditionem capiuntur.

CAP. XI. Inde Rhodum Alexander, Ægyptum, Ciliciamque ſine certamine recipit. Ad Jovem deinde Hammonem pergit, conſulturus et de eventu futurorum, et de origine ſua. Namque mater ejus Olympias confeſſa viro ſuo Philippo fuerat, Alexandrum non ex eo ſe, ſed ex ſerpente ingentis magnitudinis concepiſſe. Denique Philippus ultimo prope vitæ ſuæ tempore, filium ſuum non eſſe palam prædicaverat. Qua ex cauſa Olympiadem, velut ſtupri compertam, repudio dimiſerat. Igitur Alexander cupiens originem divinitatis acquirere, ſimul et matrem infamia liberare, per præmiſſos ſubornat antiſtites, quid ſibi reſponderi velit. Ingredientem templum, ſtatim antiſtites ut Hammonis filium ſalutant. Ille lætus dei adoptione, hoc ſe patre cenſeri jubet. Rogat deinde, an omnes interfectores parentis ſui ſit ultus: reſpondetur patrem ejus nec poſſe interfici, nec mori: regis Philippi peractam plene ultionem eſſe. Tertiam interrogationem poſcenti, victoriam omnium bellorum, poſſeſſionemque terrarum dari reſpondetur. Comitibus quoque ſuis reſponſum, ut Alexandrum pro deo, non pro rege colerent. Hinc illi aucta inſolentia, mirusque animo increvit tumor, exempta comitate, quam et Græcorum literis, et Macedonum inſtitutis didicerat. Reverſus ab Hammone Alexandriam condidit, et coloniam Macedonum caput eſſe Ægypti jubet.

CAP. XII. Darius cum Babyloniam profugiſſet, per epiſtolas Alexandrum deprecatur, redimendarum ſibi captivarum poteſtatem faciat, inque eam rem, magnam pecuniam pollicetur. ſed Alexander in pretium captivarum regnum omne, non pecuniam petit. Interjecto tempore, aliæ epiſtolæ Darii Alexandro redduntur, quibus filiæ matrimonium et regni portio offertur. Sed Alexander ſua ſibi dari reſcripſit; juſſitque ſupplicem venire, et regni arbitria victori permittere. Tum ille pacis amiſſa, bellum Darius reparat: cum quadringentis millibus peditum, et centum millibus equitum obviam vadit Alexandro. In itinere nuntiatur, uxorem ejus ex colliſione abjecti partus deceſſiſſe, ejusque mortem illacrymatum Alexandrum, exequiasque benigne proſecutum, idque eum non amoris, ſed humanitatis cauſa feciſſe. Nam ſemel tantum eam Alexandro viſam eſſe, cum matrem filiasque ejus parvulas frequenter conſolaretur. Tunc Darius ſe ratus vere victum, cum poſt tot prælia, etiam beneficiis ab hoſte ſuperaretur, gratumque ſibi eſſe, ſi vincere nequeat, quod à tali potiſſimum vinceretur. Scribit itaque et tertias epiſtolas, et gratias agit, quod nihil in ſuos hoſtile fecerit. Offert deinde majorem partem regni uſque flumen Euphraten, et alteram filiam uxorem; pro reliquis captivis triginta millia talentum. Ad hæc Alexander, Gratiarum actionem ab hoſte ſupervacaneam eſſe reſpondit; nec à ſe quicquam factum in hoſtis adulationem, nec quod in dubios belli exitus, aut in leges pacis ſibi lenocinia quæreret: ſed animi magnitudine, qua didicerit adverſus vires hoſtium, non adverſus calamitates contendere: polliceturque præſtaturum ſe ea Dario, ſi ſecundus ſibi, non par haberi velit. Cæterum neque mundum poſſe duobus ſolibus regi: neque orbem ſumma duo regna ſalvo ſtatu terrarum habere: proinde aut deditionem ea die, aut in poſteram, aciem paret: nec polliceatur ſibi aliam, quam ſit expertus, victoriam.



CAP.

Cap. XIII. Poſtera die aciem producunt: tum repente ante prælium, confectum curis Alexandrum ſomnus arripuit. Cum ad pugnam ſolus rex deeſſet, à Parmenione ægre excitatus, quærentibus ſomni cauſas omnibus inter pericula, cum etiam in otio ſemper parcior fuerit: Magno ſe æſtu liberatum ait, ſomnumque ſibi à repentina ſecuritate datum, quod liceat cum omnibus Darii copiis confligere: veritum ſe longam belli moram, ſi Perſæ exercitum diviſiſſent. Ante prælium utrique acies hoſtibus ſpectaculo fuit. Macedones multitudinem hominum, corporum magnitudinem, armorumque pulchritudinem mirabantur: Perſæ à tam paucis victa ſuorum tot millia, ſtupebant. Sed nec duces circumire ſuos ceſſabant. Darius vix denis armatis ſingulos hoſtes, ſi diviſio fieret, evenire dicebat. Alexander Macedonas monebat, ne multitudine hoſtium, nec corporis magnitudine, vel coloris novitate moverentur: tantum meminiſſe jubet, cum iiſdem ſe tertio pugnare; nec meliores factos putarent fuga, cum in aciem ſecum tam triſtem memoriam cædium ſuarum, et tantum ſanguinis duobus præliis fuſi ferrent: et quemadmodum Dario majorem turbam hominum eſſe, ſic virorum ſibi. Hortatur ſpernant illam aciem auro et argento fulgentem, in qua plus prædæ, quam periculi ſit; Cum victoria non armorum decore, ſed ferri virtute quæratur.

Cap. XIV. Poſt hæc prælium committitur. Macedones in ferrum cum contemptu toties à ſe victi hoſtis ruebant: contra Perſæ mori, quam vinci præoptabant. Raro ullo prælio tantum ſanguinis fuſum eſt. Darius cum vinci ſuos videret, mori voluit et ipſe: ſed à proximis fugere compulſus eſt. Suadentibus deinde quibuſdam, ut pons Cydni fluminis, ad iter hoſtium impediendum, intercluderetur; Non ita ſe ſaluti ſuæ velle conſultum ait, ut tot millia ſociorum hoſti objiciat: debere et aliis fugæ viam patere, quæ patuerit ſibi. Alexander autem periculoſiſſima quæque aggrediebatur:

diebatur : et ubi confertiſſimos hoſtes acerrime pugnare conſpexiſſet, eo ſe ſemper ingerebat, periculaque ſua eſſe, non militum volebat. Hoc prælio Aſiæ imperium rapuit, quinto poſt acceptum regnum anno; cujus tanta felicitas fuit, ut poſt hoc nemo rebellare auſus ſit : patienterque Perſæ poſt imperium tot annorum, jugum ſervitutis acceperint. Donatis refectisque militibus XXXIV. diebus prædam recognovit. In urbe deinde Suſa XL. millia talentum invenit. Expugnat et Perſepolim, caput Perſici regni, urbem multis annis illuſtrem, refertamque orbis terrarum ſpoliis, quæ interitu ejus primum apparuere. Inter hæc DCCC. admodum Græci occurrunt Alexandro, qui pœnam captivitatis truncata corporis parte tulerant; rogantes, ut ſicuti Græciam, ſe quoque ab hoſtium crudelitate vindicaret. Data poteſtate redeundi, agros accipere maluerunt, ne non tam gaudium parentibus, quam deteſtandum ſui conſpectum reportarent.

CAP. XV. Interea Darius in gratiam victoris à cognatis ſuis, aureis compedibus catenisque in vico Parthorum Thara vincitur. Credo ita diis immortalibus judicantibus; ut in terra eorum, qui ſucceſſuri imperio erant, Perſarum regnum finiretur. Alexander quoque citato curſu poſtera die ſupervenit : ibique cognovit Darium clauſo vehiculo per noctem exportatum. Juſſo itaque exercitu ſubſequi, cum ſex millibus equitum, fugientem inſequitur : in itinere multa et periculoſa prælia facit. Emenſus deinde multa millia paſſuum, cum nullum Darii indicium reperiſſet, reſpirandi equis data poteſtate, unus ex militibus, dum ad fontem proximum pergit, in vehiculo Darium, multis quidem vulneribus confoſſum, ſed ſpirantem adhuc invenit : qui applicito captivo, cum civem ex voce cognoviſſet, id ſaltem præſentis fortunæ ſolatium habere ſe dixit, quod apud intellecturum locuturus eſſet, nec incaſſum poſtremas voces emiſſurus. Perferri hæc Alexandro jubet, ſe nul-

lis in eum meritorum officiis, maximorum illi debitorem mori, quod in matre liberisque ſuis, regium ejus, non hoſtilem animum expertus, felicius hoſtem quam cognatos ſortitus ſit: quippe matri et liberis ſuis ab eodem hoſte vitam datam: ſibi à cognatis ereptam, quibus et vitam, et regna dederit: Quamobrem gratiam illis eam futuram, quam ipſe victor volet. Alexandro referre ſe, quam ſolam moriens poteſt, gratiam: precari ſuperûm inferûmque numina, et regales deos, uti illi terrarum omnium victori contingat imperium. Pro ſe juſtam magis, quam gravem ſepulturæ veniam orare. Quod ad ultionem pertineat, jam non ſuam, ſed exempli, communemque omnium regum eſſe cauſam, quam negligere, illi et indecorum et periculoſum eſſe: quippe cum in altero juſtitiæ ejus, in altero etiam utilitatis cauſa vertetur. In quam rem unicum pignus fidei regiæ, dexteram ſe ferendam Alexandro dare. Poſt hæc porrecta manu exſpiravit. Quæ ubi Alexandro nuntiata ſunt, viſo corpore defuncti, tam indignam illo faſtigio mortem lacrymis proſecutus eſt; corpuſque regio more ſepeliri, et reliquias ejus, majorum tumulis inferri juſſit.

---

## LIBER XII.

### CAP. I.

Fate of Agis

ALexander in perſequendo Dario amiſſos milites, magnis funerum impenſis extulit; reliquis expeditionis ejus ſociis, tredecim millia talentum diviſit. Equorum major pars æſtu amiſſa, inutileſque etiam qui ſuperfuerant, facti. Pecunia omnis centum nonaginta millia talentum Ecbatana congeſta, eique Parmenio præpoſitus. Dum hæc aguntur, epiſtolæ Antipatri Macedonia ei redduntur, quibus bellum Agidis regis Spartanorum

in

in Græcia; bellum Alexandri regis Epiri in Italia; bellum Sopyrionis præfecti ejus in Scythia, continebatur. Quibus varie affectus, plus tamen lætitiæ cognitis mortibus duorum æmulorum regum, quam doloris amiſſi cum Sopyrione exercitus, ſuſcepit. Namque poſt profectionem Alexandri, Græcia ferme omnis in occaſionem recuperandæ libertatis, ad arma concurrerat, auctoritatem Lacedæmoniorum ſecuta, qui Philippi Alexandrique pacem ſoli ſpreverant, et leges reſpuerant. Dux cujus belli Agis rex Lacedæmoniorum fuit; quem motum Antipater contractis militibus, in ipſo ortu oppreſſit. Magna tamen utrinque cædes fuit. Agis rex cum ſuos terga dantes videret, dimiſſis ſatellitibus, ut Alexandro felicitate, non virtute inferior videretur, tantam ſtragem hoſtium edidit, ut agmina interdum fugaret. Ad poſtremum, etſi à multitudine victus, gloria tamen omnes vicit.

CAP. II. Porro Alexander rex Epiri, in Italiam à Tarentinis, auxilia adverſus Brutios deprecantibus, ſolicitatus, ita cupide profectus fuerat, veluti in diviſione orbis terrarum, Alexandro Olympiadis ſororis ſuæ filio Oriens, ſibi Occidens ſorte contigiſſet; non minorem rerum materiam in Italia, Africa, Siciliaque, quam ille in Aſia, et in Perſis habiturus. Huc accedebat, quod ſicut Alexandro Magno Delphica oracula inſidias in Macedonia, ita huic reſponſum Dodonæi Jovis urbem Pandoſiam, amnemque Acheruſium prædixerat. Quæ utraque cum in Epiro eſſent, ignarus eadem et in Italia eſſe, ad declinanda fatorum pericula, peregrinam militiam cupidius elegerat. Igitur, cum in Italiam veniſſet, primum illi bellum cum Appulis fuit: quorum cognito urbis fato, brevi poſt tempore pacem et amicitiam cum rege eorum fecit. Erat namque tunc temporis urbs Appulis Brundufium, quam Ætoli, ſequuti tum fama rerum in Troja geſtarum clariſſimum ac nobiliſſimum ducem Diomedem, condiderant: ſed

pulſi

pulſi ab Appulis, conſulentes oracula, reſponſum acceperant, locum quem repetiſſent, perpetuo poſſeſſuros. Hac igitur ex cauſa, per legatos cum belli comminatione, reſtitui ſibi ab Appulis urbem poſtulaverant. Sed ubi Appulis oraculum innotuit, interfectos legatos in urbe ſepelierant, perpetuam ibi ſedem habituros. Atque ita defuncti reſponſo, diu urbem poſſederunt. Quod factum cum cognoviſſet Alexander, antiquitatis fata veneratus, bello Appulorum abſtinuit. Geſſit et cum Bruttiis Lucaniſque bellum; multaſque urbes cepit: tum et cum Metapontinis, et Pediculis, et Romanis, fœdus amicitiamque fecit. Sed Bruttii Lucanique, cum auxilia à finitimis contraxiſſent, acrius bellum repetivere. Ibi rex juxta urbem Pandoſiam, et flumen Acheronta, non prius fatalis loci cognito nomine, quam occideret, interficitur; moriensque, non in patria fuiſſe ſibi periculoſam mortem, propter quam patriam fugerat, intellexit. Corpus ejus Thurii publice redemptum ſepulturæ tradiderunt. Dum hæc aguntur in Italia, Sopyrion quoque præfectus Ponti ab Alexandro Magno relictus, otioſum ſe ratus, ſi nihil et ipſe geſſiſſet, adunato xxx millium exercitu, Scythis bellum intulit: Cæſusque cum omnibus copiis, pœnas temere illati belli genti innoxiæ, luit.

CAP. III. Hæc cum nuntiata in Parthis Alexandro eſſent, ſimulato mœrore, propter Alexandri cognationem, exercitui ſuo triduum luctum indixit. Omnibus deinde, velut perpetrato bello, reditum in patriam exſpectantibus, conjugeſque ac liberos ſuos animo jam quodammodo complectentibus, ad concionem exercitum vocat: ibi nihil actum tot egregiis præliis ait, ſi incolumis Orientalis barbaria relinquatur; nec ſe corpus, ſed regnum Darii petiſſe; perſequendoſque eſſe eos, qui à regno defecerint. Hac oratione velut ex integro incitatis militum animis, Hyrcaniam, Mardoſque ſubegit. Ibi ei occurrit Thaleſtris ſive Minithæa

nithæa Amazonum regina cum ccc mulieribus, xxv. dierum inter conſertiſſimas gentes itinere confecto, ex rege liberos quæſitura: cujus conſpectus adventusque admirationi omnibus fuit, et propter inſolitum fœminis habitum, et propter expetitum concubitum. Ob hoc tredecim diebus otio à rege datis, ut viſa eſt uterum impleſſe, diſceſſit. Poſt hæc Alexander habitum regum Perſarum, et diadema inſolitum antea regibus Macedonicis, velut in leges eorum quos vicerat tranſiret, aſſumit. Quæ ne invidioſius in ſe uno conſpicerentur, amicos quoque ſuos longam veſtem auratam purpureamque ſumere jubet. Ut luxum quoque, ſicuti cultum Perſarum imitaretur, inter pellicum regiarum greges electæ pulchritudinis nobilitatisque, noctium vices dividit. His rebus ingentes epularum apparatus adjicit, ne jejuna et deſtructa luxuria videretur, conviviumque juxta regiam magnificentiam ludis exornat: immemor prorſus, tantas opes amitti his moribus, non quæri ſolere.

CAP. IV. Inter hæc indignatio omnium totis caſtris erat, à Philippo illum patre tantum degeneraviſſe, ut etiam patriæ nomen ejuraret, moresque Perſarum aſſumeret, quos propter tales mores vicerat. Sed ne ſolus vitiis eorum, quos armis ſubegerat, ſuccubuiſſe videretur; militibus quoque ſuis permiſit, ſi quarum captivarum conſuetudine tenerentur, ducere uxores: exiſtimans minorem in patriam reditus cupiditatem futuram, habentibus in caſtris imaginem quandam larium, ac domeſticæ ſedis: ſimul et laborem militiæ molliorem fore dulcedine uxorum. In ſupplementa quoque militum, minus exhauriri poſſe Macedoniam, ſi veteranis patribus tyrones filii ſuccederent, militaturi in vallo, in quo eſſent nati; conſtantioresque futuri, ſi non ſolum tyrocinia, verum et incunabula in ipſis caſtris poſuiſſent. Quæ conſuetudo in ſucceſſores quoque Alexandri manſit. Igitur et alimenta pueris ſtatuta; et inſtrumenta

ta armorum equorumque juvenibus data; et patribus, pro numero filiorum, præmia ſtatuta. Si quorum patres occidiſſent, nihilominus pupilli ſtipendia patrum trahebant; quorum pueritia inter varias expeditiones, militia erat. Itaque à parvula ætate periculis laboribuſque indurati, invictus exercitus fuere: neque caſtra aliter quam patriam, neque pugnam aliud unquam quam victoriam duxere. Hæc ſoboles nomen habuit Epigoni. Parthis deinde domitis, præfectus his ſtatuitur ex nobilibus Perſarum Andragoras: unde poſtea originem Parthorum reges habuere.

CAP. V. Interea Alexander non regio, ſed hoſtili odio ſævire in ſuos cœpit. Maxime indignabatur carpi ſe ſermonibus ſuorum, Philippi patris, patriæque mores ſubvertiſſe. Propter quæ crimina, Parmenion quoque ſenex, dignitate regi proximus, cum Philota filio, de utroque prius quæſtionibus habitis, interficitur. Fremere itaque omnes univerſis caſtris cœpere, innoxii ſenis filiique caſum miſerantes: interdum ſe quoque non debere melius ſperare dicentes. Quæ cum nuntiata Alexandro eſſent, veritus ne hæc opinio etiam in Macedoniam divulgaretur, et ne victoriæ gloria ſævitiæ macula infuſcaretur, ſimulat ſe ex amicis quoſdam in patriam victoriæ nuntios miſſurum. Hortatur milites ſuis ſcribere, rariorem habituros occaſionem, propter militiam remotiorem. Datos faſces epiſtolarum tacite ad ſe deferri jubet: ex quibus cognito de ſe ſingulorum judicio, in unam cohortem eos qui de rege durius opinati fuerant, contribuit, aut conſumpturus eos, aut in ultimis terris in colonias diſtributurus. Inde Drancas, Evergeras, Parymas, Parapammenos, Adaſpios, cæteroſque populos, qui in radice Caucaſi morabantur, ſubegit. Interea unus ex amicis Darii Beſſus, vinctus perducitur, qui regem non ſolum prodiderat, verum et interfecerat. Quem in ultionem perfidiæ excruciandum fratri Darii tradidit; reputans non tam hoſtem

ſuum

ſuum fuiſſe Darium, quam amicum ejus, à quo eſſet occiſus. Et ut his terris nomen relinqueret, urbem, Alexandriam ſuper amnem Tanaim condidit, intra diem ſeptimum decimum muro VI. millium paſſuum conſummato, tranſlatis eo trium civitatum populis, quas Cyrus condiderat. In Bactrianis quoque Sogdianisque XII. urbes condidit, diſtributis his, quoſcunque in exercitu ſeditioſos habebat.

CAP. VI. His ita geſtis ſolenni die amicos in convivium vocat; ubi orta inter ebrios rerum à Philippo geſtarum mentione, præferre ſe patri ipſe, rerumque ſuarum magnitudinem extollere cœlo tenus cœpit, aſſentante majore convivarum parte. Itaque cum unus è ſenibus Clitus, fiducia amicitiæ regiæ, cujus palmam tenebat, memoriam Philippi tueretur, laudaretque ejus res geſtas; adeo regem offendit, ut telo à ſatellite rapto, eundem in convivio trucidaverit. Qua cæde exultans; mortuo patrocinium Philippi, laudemque paternæ militiæ objectabat. poſtquam ſatiatus cæde animus conquievit, et in iræ locum ſucceſſit æſtimatio, modo perſonam occiſi, modo cauſam occidendi conſiderans, pigere eum facti cœpit: quippe paternas laudes tam iracunde accepiſſe ſe, quam nec convitia debuiſſet; amicumque ſenem et innoxium à ſe occiſum inter epulas et pocula, dolebat. Eodem igitur furore in pœnitentiam, quo pridem in iram verſus, mori voluit. Primum in fletus progreſſus, amplecti mortuum, vulnera tractare, et quaſi audienti confiteri dementiam; arreptum telum in ſe vertit: peregiſſetque facinus, niſi amici interveniſſent. Manſit hæc voluntas moriendi etiam ſequentibus diebus. Acceſſerat enim pœnitentiæ, nutricis ſuæ et ſororis Cliti recordatio; cujus abſentis eum maxime pudebat: tam fœdam illi alimentorum ſuorum mercedem redditam, ut in cujus manibus pueritiam egerat, huic juvenis, et victor, pro beneficiis funera remitteret. Reputabat deinde, quantum in exercitu

ſuo

ſuo, quantum apud devictas gentes fabularum atque invidiæ; quantum apud cæteros amicos metum et odium ſui fecerit: quam amarum et triſte reddiderit convivium ſuum; non armatus in acie, quam in convivio terribilior. Tunc Parmenion et Philotas, tunc Amyntas conſobrinus, tunc noverca fratresque interfecti: tunc Attalus, Eurylochus, Pauſanias, aliique Macedoniæ extincti principes, occurrebant. Ob hæc illi quatriduo perſeverata inedia eſt, donec exercitus univerſi precibus exoratus eſt, precantis, ne ita mortem unius doleat, ut univerſos perdat, quos in ultimam reductos Barbariam, inter infeſtas, et irritatas bello gentes, deſtituat. Multum profuere Calliſthenis philoſophi preces, condiſcipulatu apud Ariſtotelem familiaris illi, et tunc ab ipſo rege ad prodenda memoriæ acta ejus accitus. Revocato igitur ad bellum animo, Choraſmos et Dahas in deditionem accepit.

CAP. VII. Deinde, quod primo ex Perſico ſuperbiæ regiæ more diſtulerat, ne omnia pariter invidioſiora eſſent, non ſalutari, ſed adorari ſe jubet. Acerrimus inter recuſantes Calliſthenes fuit. Quæ res et illi, et multis principibus Macedonum exitio fuit: ſiquidem ſub ſpecie inſidiarum omnes interfecti. Retentus tamen eſt à Macedonibus mos ſalutandi regis, exploſa adoratione. Poſt hæc Indiam petit, ut Oceano ultimoque Oriente finiret imperium. Cui gloriæ, ut etiam exercitus ornamenta convenirent, phaleras equorum, et arma militum, argento inducit; exercitumque ſuum, ab argenteis clypeis, Argyraſpidas appellavit. Cum ad Nyſam urbem veniſſet, oppidanis non repugnantibus, fiducia religionis Liberi patris, à quo condita urbs erat, parci juſſit: lætus non militiam tantum, verum et veſtigia ſe dei ſequutum. Tunc ad ſpectaculum ſacri montis duxit exercitum, naturalibus bonis, vite, hederaque non aliter veſtiti, quam ſi manu cultus, colentiumque induſtria exornatus eſſet. Sed exercitus ejus, ubi

ad

ad montem acceſſit, repentino impetu mentis, in ſacros dei ululatus inſtinctus, cum ſtupore regis, ſine noxa diſcurrit: ut intelligeret, non tam oppido ſe parcendo, quam exercitui ſuo conſuluiſſe. Inde montes Dædalos, regnaque Cleofidis reginæ petit. Quæ cum ſe dediſſet ei, concubitu redemptum regnum ab Alexandro recepit; illecebris conſecuta, quod virtute non potuerat: filiumque ab eo genitum, Alexandrum nominavit, qui poſtea regnum Indorum potitus eſt. Cleofis regina, propter poſtratam pudicitiam, ſcortum regium ab Indis exinde appellata eſt. Peragrata India, cum ad ſaxum miræ aſperitatis et altitudinis, in quod multi populi confugerant, perveniſſet, cognoſcit Herculem ab expugnatione ejusdem ſaxi terræ motu prohibitum: Captus itaque cupidine, Herculis acta ſuperare, cum ſummo labore ac periculo potitus ſaxo, omnes ejus loci gentes in deditionem accipit.

CAP. VIII. Unus ex regibus Indorum fuit, Porus nomine, viribus corporis, et animi magnitudine pariter inſignis, qui bellum jampridem, audita Alexandri opinione, in adventum ejus parabat. Commiſſo itaque prœlio, exercitum ſuum Macedonas invadere jubet; ſibi regem eorum privatum hoſtem depoſcit. Nec Alexander pugnæ moram fecit: ſed prima congreſſione vulnerato equo, cum præceps ad terram decidiſſet, concurſu ſatellitum ſervatur. Porus multis vulneribus obrutus capitur. Qui victum ſe adeo doluit, ut cum veniam ab hoſte accepiſſet, neque cibum ſumere voluerit; neque vulnera curari paſſus ſit; ægreque ſit ab eo obtentum, ut vellet vivere. Quem Alexander ob honorem virtutis, incolumem in regnum remiſit. Duas ibi urbes condidit: unam Nicæam, alteram ex nomine equi Bucephalen vocavit. Inde Areſtas, Geſteanos, Præſidas, Gangaridas, cæſis eorum exercitibus, expugnat. Cum ad Cuphites veniſſet, ubi eum hoſtium ducenta millia equitum opperiebantur, exercitus *omnis*,

non minus victoriarum numero, quam laboribus feſſus, lacrymis eum deprecatur, finem tandem belli faceret; aliquando patriæ, reditusque meminiſſet; reſpiceret militum annos, quibus vix ætas ad reditum ſufficeret: oſtendere alius canitiem, alius vulnera, alius ætate conſumpta corpora, alius cicatricibus exhauſta: ſolos ſe eſſe, qui duorum regum, Philippi Alexandrique, continuam militiam pertulerint. Tandem orare, ut reliquias ſaltem ſuas paternis ſepulchris reddat, quorum non ſtudiis deficiatur, quam annis. Ac ſi non militibus, vel ipſe ſibi parcat, ne fortunam ſuam nimis onerando fatiget. Motus his tam juſtis precibus, velut in finem victoriæ, caſtra ſolito magnificentiora fieri juſſit, quorum molitionibus et hoſtis terreretur, et poſteris admiratio ſui relinqueretur. Nullum opus milites lætius fecere. Itaque cæſis hoſtibus, cum gratulatione in eadem reverterunt.

CAP. IX. Inde Alexander ad amnem Aceſinem pergit: per hunc in Oceanum devehitur. Ibi Hiacenſanas Sileosque quos Hercules condidit, in deditionem accepit. Hinc in Ambros et Sugambros navigat. Quæ gentes eum armatis LXXX. millibus peditum, et LX. millibus equitum excipiunt. Cum prœlio victor eſſet, exercitum ad urbem eorum ducit. Quam deſertam à defenſoribus, cum de muro, quem primus ceperat, animadvertiſſet, in urbis planitiem ſine ullo ſatellite deſiliit. Itaque cum eum hoſtes ſolum conſpexiſſent, clamore edito, undique concurrunt, ſi poſſint in uno capite orbis bella finire, et ultionem tot gentibus dare. Nec minus Alexander conſtanter reſtitit, et unus adverſus tot millia præliatur. Incredibile dictu eſt, ut eum non multitudo hoſtium, non vis magna telorum, non tantus laceſſentium clamor terruerit; ſolus tot millia ceciderit ac fugaverit. Ubi vero obrui multitudine ſe vidit, trunco ſe, qui tum propter murum ſtabat, applicuit: cujus auxilio tutus, cum diu agmen ſuſtinuiſſet, tandem

tandem cognito periculo ejus, amici ad eum deſiliunt; ex quibus multi cæſi: præliumque tamdiu anceps fuit, quoad omnis exercitus, muris dejectis, in auxilium veniret. In eo prœlio ſagitta ſub mamma trajectus, cum ſanguinis fluxu deficeret, genu poſito tam diu præliatus eſt, donec eum, à quo vulneratus fuerat occideret. Curatio vulneris gravior ipſo vulnere fuit.

CAP. X. Itaque ex magna deſperatione tandem ſaluti redditus, Polyperchonta cum exercitu Babyloniam mittit. Ipſe cum lectiſſima manu navibus conſcenſis, Oceani littora peragrat. Cum veniſſet ad urbem Ambigeri regis, oppidani invictum ferro audientes, ſagittas veneno armant: atque ita gemino mortis vulnere, hoſtem à muris ſummoventes, plurimos interficiunt. Cum inter multos vulneratus etiam Ptolemæus eſſet, moriturusque jamjam videretur, per quietem regi monſtrata in remedia veneni herba eſt, qua in potu accepta, ſtatim periculo liberatus eſt; majorque pars exercitus hoc remedio ſervata. Expugnata deinde urbe, reverſus in naves, Oceano libamenta dedit, proſperum in patriam reditum precatus: ac veluti curru circa metam acto, poſitis imperii terminis, quatenus aut terrarum ſolitudines prodire paſſæ ſunt, aut mare navigabile fuit, ſecundo æſtu oſtio fluminis Indi invehitur. Ibi in monumenta rerum à ſe geſtarum, urbem Barcen condidit; araſque ſtatuit, relicto ex numero amicorum, littoralibus Indis præfecto. Inde iter terreſtre facturus, cum arida loca medii itineris dicerentur, puteos opportunis locis fieri præcipit, quibus ingenti dulci aqua inventa, Babyloniam redit. Ibi multæ devictæ gentes, præfectos ſuos accuſaverunt; quos ſine reſpectu amicitiæ, Alexander in conſpectu legatorum necari juſſit. Filiam poſt hæc Darii regis, Statiram, in matrimonium recepit: ſed et optimatibus Macedonum lectas ex omnibus gentibus nobiliſſimas virgines tradidit, ut communi facto crimen regis levaretur.

Cap. XI. Hinc ad concionem exercitum vocat: et promittit ſe æs alienum omnium propria impenſa ſoluturum, ut prædam præmiaque integra domos ferant. Inſignis hæc munificentia non ſumma tantum, verum etiam titulo muneris fuit, nec à debitoribus magis, quam à creditoribus gratius excepta: quoniam utriſque exactio pariter ac ſolutio difficilis erat. xx. millia talentum in hos ſumptus expenſa. Dimiſſis veteranis, exercitum junioribus ſupplet. Sed retenti veteranorum diſceſſum ægre ferentes, miſſionem et ipſi flagitabant: nec annos, ſed ſtipendia ſua numerari jubebant: pariter in militiam lectos, pariter ſacramento ſolvi, æquum cenſentes: nec jam precibus, ſed convitio agebant, jubentes eum ſolum cum patre ſuo Hammone inire bella, quatenus milites ſuos faſtidiat. Contra ille nunc caſtigare milites, nunc lenibus verbis monere, ne glorioſam militiam ſeditionibus infuſcarent. Ad poſtremum cum verbis nihil proficeret; ad corripiendos ſeditionis auctores, è tribunali in concionem armatam inermis ipſe deſiliit, et nemine prohibente, XIII. correptos, manu ſua ipſe ad ſupplicia duxit. Tantam vel illis moriendi patientiam metus regis, vel huic exigendi ſupplicii conſtantiam diſciplina militaris dabat.

Cap. XII. Inde ſeparatim auxilia Perſarum in concione alloquitur. Laudat perpetuam illorum, tum in ſe, tum in priſtinos reges fidem; ſua in illos beneficia commemorat; ut nunquam quaſi victos, ſed veluti victoriæ ſocios habuerit: denique ſe in illorum, non illos in gentis ſuæ morem tranſiſſe: affinitatibus connubiorum victos victoribus miſcuiſſe: Nunc quoque ait, cuſtodiam corporis ſui non Macedonibus tantum ſe, verum et illis crediturum. Atque ita mille ex his juvenes in numerum ſatellitum legit: auxiliorum quoque portionem, formatam in diſciplinam Macedonum, exercitui ſuo miſcet. Quam rem ægre Macedones tulerunt, jactantes, hoſtes ſuos in offici

um

um ſuum à rege ſubjectos. Tunc univerſi flentes, regem adeunt, orant ſuppliciis ſuis potius ſaturet ſe, quam contumeliis. Qua modeſtia obtinuerunt, ut undecim millia militum veteranorum exauctoraret. Sed et ex amicis dimiſſi ſenes, Polyperchon, Clytus, Gorgias, Polydamas, Amadas Antigenes. Dimiſſis his, Craterus præponitur, juſſus præeſſe Macedonibus in Antipatri locum; Antipatrumque cum ſupplemento tyronum in locum ejus evocat: ſtipendia revertentibus, veluti militantibus dat. Dum hæc aguntur, unus ex amicis ejus Ephæſtion decedit, dotibus primo formæ pueritiæque, mox obſequiis regi percharus: quem contra decus regium, Alexander diu luxit: tumulumque ei XII. millium talentorum fecit; eumque poſt mortem coli ut deum juſſit.

CAP. XIII. Ab ultimis littoribus Oceani Babyloniam revertenti, nuntiatur legationes Carthaginienſium, cæterarumque Africæ civitatum, ſed et Hiſpaniarum, Siciliæ, Galliæ, Sardiniæ, nonnullas quoque ex Italia, ejus adventum Babyloniæ opperiri. Adeo univerſum terrarum orbem nominis ejus terror invaſerat, ut cunctæ gentes, veluti deſtinato ſibi regi adularentur. Hac igitur ex cauſa Babyloniam feſtinanti, veluti conventum terrarum orbis acturo, quidam ex magis prædixit, ne urbem introiret, teſtatus hunc locum ei fatalem fore. Ob hoc omiſſa Babylonia, in Burſiam urbem trans Euphraten, deſertam olim, conceſſit. Ibi ab Anaxarcho philoſopho compulſus eſt rurſum Magorum prædicta contemnere, ut falſa et incerta; et ſi fatis conſtent, ignota mortalibus: at ſi naturæ debeantur, immutabilia. Reverſus igitur Babyloniam, multis diebus otio datis, intermiſſum olim convivium ſolenniter inſtituit: totusque in lætitiam effuſus, cum diei noctem pervigilem junxiſſet, recedentem jam è convivio medicus Theſſalus, inſtaurata comeſſatione, et ipſum et ſodales ejus invitat. Accepto poculo, media potione repente veluti telo confixus, ingemuit:



87069

it: elatusque è convivio ſemianimis, tanto dolore cruciatus eſt, ut ferrum in remedia poſceret, tactumque hominum velut vulnera indoleſceret. Amici cauſam morbi, intemperiem ebrietatis diſſeminaverunt: re autem vera inſidiæ fuerunt, quarum infamiam ſucceſſorum potentia oppreſſit.

CAP. XIV. Auctor inſidiarum Antipater fuit, qui cum cariſſimos amicos ejus interfectos videret: Alexandrum Lyncistarum generum ſuum occiſum: Se magnis rebus in Græcia geſtis, non tam gratum apud regem, quam invidioſum eſſe: à matre quoque ejus Olympiade variis ſe criminationibus vexatum: Huc accedebant ante paucos dies, ſupplicia in præfectos devictarum nationum crudeliter habita. Ex quibus rebus ſe quoque à Macedonia non ad ſocietatem militiæ, ſed ad pœnam evocatum arbitrabatur. Igitur ad occupandum regem, Caſſandrum filium dato veneno ſubornat, qui cum fratribus Philippo et Iolla miniſtrare regi ſolebat: cujus veneni tanta vis fuit, ut non ære, non ferro, non teſta contineretur, nec aliter ferri, niſi in ungula equi potuerit: præmonito filio, ne alii quam Theſſalo, et fratribus crederet. Hac igitur ex cauſa, apud Theſſalum, paratum, repetitumque convivium eſt. Philippus et Iollas prægustare ac temperare potum regis ſoliti, in aqua frigida venenum habuerunt, quam prægustatæ jam potioni ſupermiſerunt.

CAP. XV. Quarto die Alexander indubitam mortem ſentiens, agnoſcere ſe fatum domus majorum ſuorum ait: nam pleroſque Æacidarum intra trigeſſimum annum defunctos. Tumultuantes deinde milites, inſidiis periſſe regem ſuſpicantes, ipſe ſedavit; eoſque omnes cum prolatus in editiſſimum urbis locum eſſet, ad conſpectum ſuum admiſit, oſculandamque dextram ſuam flentibus porrexit. Cum lacrymarent omnes, ipſe non ſine lacrymis tantum, verum etiam ſine ullo triſtioris mentis argumento fuit, ut quoſdam impatientius

tientius dolentes conſolatus ſit: quibusdam mandata ad parentes eorum dederit: adeo, ſicuti in hoſtem, ita et in mortem invictus animus fuit. Dimiſſis militibus, amicos circumſtantes percontatur, videanturne ſimilem ſibi reperturi regem? Tacentibus cunctis, tum ipſe, ut hoc neſciat, ita illud ſcire, vaticinarique ſe, ac pene oculis videre dixit, quantum ſit in hoc certamine ſanguinis fuſura Macedonia; quantis cædibus, quo cruore, mortuo ſibi parentatura. Ad poſtremum, corpus ſuum in Hammonis templo condi jubet. Cum deficere eum amici viderent, quærunt, quem imperii faciat heredem: Reſpondit, Digniſſimum. Tanta illi magnitudo animi fuit, ut cum Herculem filium, cum fratrem Aridæum, cum Roxanem uxorem prægnantem relinqueret; oblitus neceſſitudinum, digniſſimum nuncuparet heredem. Prorſus quaſi nefas eſſet, viro forti alium quam virum fortem ſuccedere; aut tanti regni opes aliis, quam probatis relinqui. Hac voce veluti bellicum inter amicos ceciniſſet, aut malum diſcordiæ miſiſſet, ita omnes in æmulationem conſurgunt, et ambitione vulgi tacitum favorem militum quærunt. Sexta die præcluſa voce, exemptum digito annulum Perdiccæ tradidit: quæ res gliſcentem amicorum diſſenſionem ſedavit. Nam etſi non voce nuncupatus heres, judicio tamen electus eſſe videbatur.

CAP. XVI. Deceſſit Alexander, menſem unum, annos tres et triginta natus; vir ſupra humanam potentiam magnitudine animi præditus. Qua nocte eum mater Olympias concepit, viſa per quietem eſt cum ingenti ſerpente volutari: nec decepta ſomnio eſt. nam profecto majus humana mortalitate opus utero tulit: quam cum Æacidarum gens ab ultima ſæculorum memoria, et regna patris, fratris, mariti, ac deinceps majorum omnium illuſtraverint: nullius tamen nomine, quam filii, clarior fuit. Prodigia magnitudinis ejus in ipſo ortu nonnulla apparuere. nam ea die qua na-

tus eſt, duæ aquilæ tota die præpetes ſupra culmen domus patris ejus ſederunt, omen duplicis imperii, Europæ Aſiæque præferentes. Eadem quoque die nuntium pater ejus duarum victoriarum accepit; alterius, belli Illyrici; alterius, certaminis Olympici, in quod quadrigarum currus miſerat: quod omen univerſarum terrarum victoriam infanti portendebat. Puer acerrimis literarum ſtudiis eruditus fuit. Exacta pueritia, per quinquennium ſub Ariſtotele doctore inclyto omnium philoſophorum, crevit. Accepto deinde imperio, regem ſe terrarum omnium ac mundi appellari juſſit: tantamque fiduciam ſui militibus fecit, ut illo præſente nullius hoſtis arma, nec inermes, timuerint. Itaque cum nullo hoſtium unquam congreſſus eſt, quem non vicerit: nullam urbem obſedit, quam non expugnaverit: nullam gentem adiit, quam non calcaverit. Victus denique ad poſtremum eſt, non virtute hoſtili, ſed inſidiis ſuorum, et fraude civili.

## LIBER XIII.

### CAP. I.

EXtincto in ipſo ætatis ac victoriarum *flore* Alexandro Magno, triſte apud omnes, tota Babylone ſilentium fuit. *Sed nec* devictæ gentes fidem nuntio *habuerunt*, quod ut invictum regem, ita immortalem eſſe crediderant: recordantes, quoties præſenti morte ereptus eſſet: quam ſæpe pro amiſſo, repente ſe non ſoſpitem tantum ſuis, verum etiam victorem obtuliſſet. Ut vero mortis ejus fides adfuit, omnes barbaræ gentes paulo ante ab eo devictæ, non ut hoſtem, ſed ut parentem luxerunt. Mater quoque Darii regis, quam amiſſo filio, à faſtigio tantæ majeſtatis in captivitatem redactam, indulgentia victoris, in eam diem

vitæ

vitæ non pœnituerat, audita morte Alexandri, mortem ſibi ipſa conſcivit; non quod hoſtem filio prætulerret: ſed quod pietatem filii in eo, quem ut hoſtem timuerat, experta eſſet. Contra Macedones verſa vice, non ut civem, ac tantæ majeſtatis regem, verum ut hoſtem amiſſum, gaudebant: ſeveritatem nimiam, et aſſidua belli pericula execrantes. Huc accedebat, quod principes. regnum et imperia, vulgus militum theſauros et grande pondus auri, velut inopinatam prædam, ſpectabant: illi ſucceſſionem regni, hi opum ac divitiarum hereditatem cogitantes. Erant enim in theſauris quinquaginta millia talentum, et in annuo vectigali tributo, tricena millia. Sed nec amici Alexandri fruſtra regnum ſpectabant. nam ejus virtutis ac venerationis erant, ut ſingulos reges putares. Quippe ea formæ pulchritudo, et proceritas corporis, et virium ac ſapientiæ magnitudo in omnibus fuit, ut qui eos ignoraret, non ex una gente, ſed ex toto terrarum orbe electos judicaret. Neque enim unquam ante Macedonia, vel ulla gens alia, tam clarorum virorum proventu floruit: quos primo Philippus, mox Alexander tanta cura legerat, ut non tam ad ſocietatem belli, quam in ſucceſſionem regni, electi viderentur. Quis igitur miretur,. talibus miniſtris, orbem terrarum victum, cum exercitus Macedonum tot, non ducibus, ſed regibus regeretur? qui nunquam ſibi reperiſſent pares, ſi non inter ſe concurriſſent: multoſque Macedonia pro uno Alexandros habuiſſet, niſi fortuna eos æmulatione virtutis in perniciem mutuam armaſſet.

CAP. II. Cæterum occiſo Alexandro, non ut læti, ita et ſecuri fuere, omnibus unum locum competentibus: nec minus milites, quam invicem ſe timebant, quorum et libertas ſolutior, et favor incertus erat. Inter ipſos vero Æqualitas diſcordiam augebat, nemine tantum cæteros excedente, ut ei aliquis ſe ſummitteret. Armati itaque in regiam coeunt, ad formandum rerum præſentium ſtatum.

ſtatum. Perdicca cenſet Roxanis exſpectari partum, quæ exacto menſe octavo, matura jam ex Alexandro erat; et ſi puerum peperiſſet, hunc dari ſucceſſorem patri. Meleager negat differenda in partus dubios conſilia: nec expectandum dum reges naſcerentur, cum jam genitis uti liceret: ſeu puer illis placeat, eſſe Pergami filium Alexandri natum ex Barſine, nomine Herculem: ſeu mallent juvenem, eſſe in caſtris fratrem Alexandri Aridæum, comem, et cunctis non ſuo tantum, verum et patris Philippi nomine acceptiſſimum. Cæterum Roxanen eſſe originis Perſicæ: nec eſſe fas, ut Macedonibus ex ſanguine eorum, quorum regna deleverint, reges conſtituantur: quod nec ipſum Alexandrum voluiſſe dicit. Denique morientem nullam de eo mentionem habuiſſe. Ptolemæus recuſabat regem Aridæum, non propter maternas modo ſordes, quod ex Lariſſæo ſcorto naſceretur: ſed etiam propter valetudinem majorem, quam patiebatur; ne ille nomen regis, alius imperium teneret: melius eſſe ex his legi, qui pro virtute regi ſuo proximi fuerint, qui provincias regant, quibus bella mandentur, quam ſub perſona regis indignorum ſubjiciantur imperio. Vicit Perdiccæ ſententia, conſenſu univerſorum. Placuit itaque Roxanis exſpectari partum; et ſi puer natus fuiſſet, tutores Leonatum, Perdiccam, Crateron, et Antipatrum conſtituunt, confeſtimque in tutorum obſequia jurant.

CAP. III. Cum equites quoque idem feciſſent, pedites indignati, nullas ſibi conſiliorum partes relictas, Aridæum Alexandri fratrem regem appellant, ſatellitesque illi ex turba ſua legunt, et nomine Philippi patris vocari jubent. Quæ cum nuntiata equitibus eſſent, legatos ad mitigandos eorum animos, duos ex proceribus, Attalum et Meleagrum mittunt, qui potentiam ex vulgi adulatione quærentes, omiſſa legatione, militibus conſentiunt. Statim et ſeditio crevit, ubi caput et conſilium habere cœpit. Tunc ad delendum equitatum

equitatum cuncti armati in regiam irrumpunt: quo cognito, equites trepidi ab urbe diſcedunt, caſtriſque poſitis, et ipſi pedites terrere cœperunt. Sed nec procerum inter ſe odia ceſſabant. Attalus ad interficiendum Perdiccam ducem partis alterius, mittit: ad quem armatum, et ultro vocantem, cum accedere percuſſores auſi non fuiſſent; tanta conſtantia Perdiccæ fuit, ut ultro ad pedites veniret, et in concionem vocatos edoceret, quod facinus molirentur: reſpicerent contra quos arma ſumpſiſſent: non illos Perſas, ſed Macedonas; non hoſtes, ſed cives eſſe; pleroſque etiam cognatos eorum, certe commilitones, eorundem caſtrorum ac periculorum ſocios: edituros deinde egregium hoſtibus ſuis ſpectaculum, ut quorum armis victos ſe doleant, eorum mutuis cædibus gaudeant, parentaturoſque ſanguine ſuo manibus hoſtium à ſe interfectorum.

CAP. IV. Hæc cum pro ſingulari facundia ſua Perdicca peroraſſet, adeo movit pedites, ut probato conſilio ejus, dux ab omnibus legeretur. Tum equites in concordiam revocati, in Aridæum regem conſentiunt. Servata eſt portio regni Alexandri filio, ſi natus eſſet. Hæc agebant, poſito in medio corpore Alexandri, ut majeſtas ejus teſtis decretorum eſſet. His ita compoſitis, Macedoniæ et Græciæ Antipater præponitur: Regiæ pecuniæ cuſtodia Cratero traditur: caſtrorum, exercitus, et rerum cura Meleagro, et Perdiccæ aſſignatur: jubeturque Aridæus rex, corpus Alexandri in Hammonis templum deducere. Tunc Perdicca infenſus ſeditionis auctoribus, repente ignaro collega, luſtrationem caſtrorum propter mortem regis, in poſterum edicit. Poſtquam armatum exercitum in campo conſtituit, conſentientibus univerſis, evocatos dum tranſit, de ſingulis manipulis ſeditioſos, ſupplicio tradi occulte jubet. Reverſus inde, inter principes provincias dividit, ſimul ut et removeret æmulos, et munus imperii, beneficii ſui faceret. Primo, Ptolemæo Ægyptus

et,

et Africæ Arabiæque pars ſorte venit, quem ex gregario milite Alexander virtutis cauſa provexerat: cui ad tradendam provinciam Cleomenes, qui Alexandriam ædificaverat, datur. Confinem huic provinciæ Syriam Laomedon Mitylenæus, Ciciliam Philotas, Philo Illyrios accipiunt. Mediæ majori Acropatos, minori ſocer Perdiccæ præponitur. Suſiana gens Scyno, Phrygia major Antigono Philippi filio aſſignatur. Lyciam et Pamphiliam Nearchus, Cariam Caſſander, Lydiam Menander ſortiuntur. Leonato minor Phrygia evenit: Thracia et regiones Pontici maris Lyſimacho: Cappadocia cum Paphlagonia Eumeni data. Summus caſtrorum tribunatus Seleuco Antiochi filio ceſſit. Stipatoribus regis ſatellitibusque Caſſander filius Antipatri præficitur. In Bactriana ulteriore, et Indiæ regionibus, priores præfecti retenti. Terras inter amnes Hydaſpem et Indum, Taxiles habebat. In colonias in Indis conditas, Pithon Agenoris filius mittitur. Parapammenos, fines Caucaſi montis, Extarches accepit. Aracoſſi Gedroſique Sibyrtio traduntur: Drancæ et Arei Statanori. Bactrianos Amyntas ſortitur, Sogdianos Scythæus, Nicanor Parthos, Philippus Hyrcanos, Phrataſernes Armenios, Tleptolemus Perſas, Peuceſtes Babylonios, Archos Pelaſgos, Arceſilaus Meſopotamiam. Cum hæc diviſio, veluti fatale munus ſingulis contigiſſet, ita magna incrementorum materia plurimis fuit. Siquidem non magno poſt tempore, quaſi regna, non præfecturas diviſiſſent; ſic reges ex præfectis facti, magnas opes non ſibi tantum paraverunt, verum etiam poſteris reliquerunt.

CAP. V. Dum hæc in Oriente aguntur, in *Græcia* Athenienſes et Ætoli bellum, quod *jam vivo* Alexandro moverant, *ſummis viribus inſtruebant*. Cauſæ belli erant, quod reverſus ab *India Alexander*, epiſtolas in Græciam ſcripſerat, *quibus omnium* civitatum exules, *præter cædis damnati, reſtituebantur*. Quæ recitatæ præſente univerſa Græcia,

cia,

cia, in mercatu Olympiaco, magnos motus fecerunt, quod plurimi non legibus pulſi patria, ſed per factionem principum fuerant, ferentibus iiſdem principibus, ne revocati potentiores in republica fierent. Palam igitur jam tunc multæ civitates, libertatem bello vindicandam fremebant. Principes tamen omnium Athenienſes et Ætoli fuere. Quod cum nuntiatum Alexandro eſſet, mille naves longas ſociis imperari præceperat, quibus in Occidente bellum gereret; excurſurusque cum valida manu fuerat ad Athenas delendas. Igitur Athenienſes, contracto xxx. millium exercitu, et cc. navibus, bellum cum Antipatro, cui Græcia ſorte evenerat, gerunt; eumque detrectantem prælium, et Heracleæ urbis mœnibus tuentem ſe, obſidione cingunt. Eodem tempore, Demoſthenes Athenienſis orator, pulſus patria, ob crimen accepti ab Harpalo auri, qui crudelitatem Alexandri fugerat, quod civitatem in ejusdem Alexandri bellum impelleret, forte Megaris exulabat: qui ut miſſum ab Athenienſibus Hyperidem legatum cognovit, qui Peloponnenſes in ſocietatem armorum ſolicitaret, ſequutus eum, Sicyona, Argos et Corinthum, cæterasque civitates, eloquentia ſua Athenienſibus junxit. Ob quod factum, miſſa ab Athenienſibus obviam nave, ab exilio revocatur. Interim in obſidione Antipatri, Leoſthenes dux Athenienſium, telo è muris in tranſeuntem jacto, occiditur. Quæ res tantum animorum Antipatro dedit, ut etiam vallum reſcindere auderet. Auxilium deinde à Leonato per legatos petit: qui cum venire cum exercitu nuntiatus eſſet, obvii ei Athenienſes cum inſtructis copiis fuere, ibique equeſtri prælio, gravi vulnere ictus extinguitur. Antipater, tametſi auxilia ſua videret victa, morte tamen Leonati lætatus eſt: quippe et æmulum ſublatum, et vires ejus acceſſiſſe ſibi gratulabatur. Statim igitur exercitu ejus recepto, cum par hoſtibus etiam prælio videretur, ſolutus obſidione, in Macedoniam conceſſit. Græcorum

quoque copiæ, finibus Græciæ hoſte pulſo, in urbes dilapſæ.

Cap. VI. Interea Perdicca, bello Ariarathi regi Cappadocum illato, prælioque victor, nihil præmii præter vulnera et pericula retulit. Quippe hoſtes ab acie in urbem recepti, occiſis conjugibus et liberis, domos quiſque ſuas cum omnibus copiis incenderunt. Eodem congeſtis etiam ſervitiis, et ſemetipſos præcipitant, ut nihil hoſtis victor ſuarum rerum, præter incendii ſpectaculo frueretur. Inde, ut viribus auctoritatem regiam acquireret, ad nuptias Cleopatræ ſororis Alexandri Magni, et alterius Alexandri quondam uxoris, non aſpernante Olympiade matre ejus, intendit: ſed prius Antipatrum, ſub affinitatis obtentu, capere cupiebat. Itaque fingit ſe in matrimonium filiam ejus petere, quo facilius ab eo ſupplementum tyronum ex Macedonia obtineret. Quem dolum præſentiente Antipatro, dum duas eodem tempore uxores quærit, neutram obtinuit. Poſt hæc bellum inter Antigonum et Perdiccam oritur. Antigono Craterus et Antipater auxilium ferebant; qui facta cum Athenienſibus pace, Polyperchonta Græciæ et Macedoniæ præponunt. Perdicca, alienatis rebus, Aridæum, et Alexandri Magni filium in Cappadocia, quorum cura illi mandata fuerat, de ſumma belli in conſilium adhibet. Quibuſdam placebat bellum in Macedoniam transferri, ad ipſum fontem et caput regni, ubi et Olympias eſſet mater Alexandri, non mediocre momentum partium, et civium favor, propter Alexandri Philippique nomina: ſed in rem viſum eſt ab Ægypto incipere, ne in Macedoniam profectis, Aſia à Ptolomæo occuparetur. Eumeni, præter provincias quas acceperat, Paphlagonia, et Caria, et Lycia, et Phrygia adjiciuntur. Ibi Craterum et Antipatrum opperiri jubetur: adjutores ei dantur cum exercitibus frater Perdiccæ Alcetas, et Neoptolemus: Clito cura claſſis traditur: Cilicia Philotæ adempta, Philoxeno datur: ipſe

ipſe Perdicca Ægyptum cum ingenti exercitu petit. Sic Macedonia, in duas partes diſcurrentibus ducibus, in ſua viſcera armatur: ferrumque ab hoſtili bello in civilem ſanguinem vertit, exemplo furentium, manus ac membra ſua, ipſa cæſura. Sed Ptolemæus in Ægypto, ſolerti induſtria, magnas opes parabat: quippe et Ægyptios inſigni moderatione in favorem ſui ſolicitaverat: et reges finitimos beneficiis obſequiisque devinxerat: terminos quoque imperii, acquiſita Cyrene urbe, ampliaverat; factusque jam tantus erat, ut non tam timeret hoſtes, quam timendus ipſe hoſtibus eſſet.

CAP. VII. Cyrene autem condita fuit ab Ariſtæo, cui nomen Battos propter linguæ obligationem fuit. Hujus pater Cirnus, rex Theramenis inſulæ, cum ad oraculum Delphos, propter dedecus adoleſcentis filii nondum loquentis, deum deprecaturus veniſſet, reſponſum accepit, quo jubebatur filius ejus Battus Africam petere, et urbem Cyrenem condere, uſum linguæ ibi accepturus. Cum reſponſum ludibrio ſimile videretur, propter ſolitudinem Theramenis inſulæ, ex qua coloni ad urbem condendam in Africam tam vaſtæ regionis proficiſci jubebantur, res omiſſa eſt. Interjecto deinde tempore, velut contumaces, peſtilentia Deo parere compelluntur: quorum tam inſignis paucitas fuit, ut vix unam navem complerent. Cum veniſſent in Africam, pulſis accolis, montem Cyran, et propter amœnitatem loci, et propter fontis ubertatem, occupavere. Ibi Battus dux eorum, linguæ nodis ſolutis, loqui primum cœpit: quæ res animos eorum, ex promiſſis Dei jam parte percepta, in reliquam ſpem condendæ urbis accendit. Poſitis igitur caſtris, opinionem veteris fabulæ accipiunt, Cyrenem, eximiæ pulchritudinis virginem, à Theſſaliæ monte Pelio ab Apolline raptam, perlatamque in ejusdem montis juga, cujus collem occupaverant, à Deo repletam, quatuor pueros peperiſſe, Nomium, Ariſtæum, Authocum,

thocum, Argæum: miſſos à patre Speo rege Theſſaliæ, qui perquirerent virginem, loci amœnitate captos in iisdem terris cum virgine reſediſſe. Ex his pueris tres adultos in Theſſaliam reverſos, avita regna recepiſſe. Ariſtæum in Arcadia late regnaſſe, eumque primum, et apium, et mellis uſum, et lactis ad coagula hominibus tradidiſſe, ſolſtitialiſque ortus ſideris primum inveniſſe. Quibus auditis, Battus virginis nomine ex reſponſis agnito, urbem Cyrenem condidit.

Cap. VIII. Igitur Ptolemæus hujus urbis auctus viribus, bellum in adventum Perdiccæ parabat. Sed Perdiccæ plus odium arrogantiæ, quam vires hoſtium nocebant: quam exoſi etiam ſocii, ad Antipatrum gregatim profugiebant. Neoptolemus quoque in auxilium Eumeni relictus, non ſolum transfugere, verumetiam prodere partium exercitum voluit. Quam rem cum præſenſiſſet Eumenes, cum proditore decernere prælio neceſſe habuit. Victus Neoptolemus ad Antipatrum et Polyperchonta profugit; hiſque perſuadet, ut continuatis manſionibus, læto ex victoria et ſecuro fuga ſua, Eumeni ſuperveniant. Sed res Eumenem non latuit: Itaque inſidiæ in inſidiatores verſæ: et qui ſecurum aggreſſuros ſe putabant, ſecuris in itinere, et pervigilio noctis fatigatis occurſum eſt. In eo prælio Polyperchon occiditur. Neoptolemus quoque cum Eumene congreſſus, diu mutuis vulneribus acceptis colluctatus eſt; ad ſumma victus, occumbit. Victor igitur duobus prœliis continuis Eumenes, afflictas partes tranſitione ſociorum paululum ſuſtentavit. Ad poſtremum tamen Perdicca occiſo, ab exercitu hoſtis cum Phytone, et Illyrio, et Alceta fratre Perdiccæ, appellatur; bellumque adverſus eos Antigono decernitur.

LIBER

# LIBER XIV.

## CAP. I.

Eumenes, ut Perdiccam occiſum, ſe hoſtem à Macedonibus judicatum, bellumque Antigono decretum cognovit; ultro ea militibus ſuis indicavit, ne fama aut rem in majus extolleret, aut militum animos rerum novitate terreret; ſimul, ut circa ſe animati eſſent, cognoſceret, ſumpturus conſilium ex motu univerſorum. Conſtanter tamen præfatus eſt, ſi cui hæc terrori eſſent, habere eum diſcedendi poteſtatem. Qua voce adeo cunctos in ſtudium partium ſuarum induxit, ut ultro illum omnes hortarentur, reſciſſuroſque ſe ferro decreta Macedonum affirmarent. Tunc exercitu in Ætoliam promoto, pecunias civitatibus imperat; recuſantes dare, hoſtiliter diripit. Inde Sardis profectus eſt ad Cleopatram, ſororem Alexandri Magni, ut ejus voce centuriones principeſque confirmarentur, exiſtimaturos ibi majeſtatem regiam verti, unde ſoror Alexandri ſtaret. Tanta veneratio magnitudinis Alexandri erat, ut etiam per veſtigia mulierum, favor ſacrati ejus nominis quæreretur. Cum reverſus in caſtra eſſet, epiſtolæ totis caſtris abjectæ inveniuntur: quibus iis, qui Eumenis caput ad Antigonum detuliſſent, magna præmia definiebantur. His cognitis, Eumenes vocatis ad concionem militibus, primo gratias agit, quod nemo inventus eſſet, qui ſpem cruenti præmii fidei ſacramento anteponeret: deinde callide ſubnectit, confictas has à ſe epiſtolas ad experiundos ſuorum animos eſſe. Cæterum ſalutem ſuam in omnium poteſtate eſſe; nec Antigonum, nec quemquam ducum ſic velle vincere, ut ipſe in ſe exemplum peſſimum ſtatuat. Hoc facto, et in præſenti labantium animos deterruit; et in futu-

 rum

rum providit, ut ſi quid ſimile accidiſſet, non ſe ab hoſte corrumpi, ſed ab duce tentari arbitrarentur. Omnes igitur operam ſuam certatim ad cuſtodiam ſalutis ejus offerunt.

CAP. II. Cum interim Antigonus cum exercitu ſupervenit, caſtriſque poſitis, poſtera die in aciem procedit. Nec Eumenes moram prælio fecit: qui victus, in munitum quoddam caſtellum confugit: ubi cum videret ſe fortunam obſidionis ſubiturum, majorem exercitus partem dimiſit, ne aut conſenſu multitudinis hoſti traderetur, aut obſidio ipſa multitudine gravaretur. Legatos deinde ad Antipatrum, quod ſolus par Antigoni viribus videbatur, ſupplices mittit: à quo cum auxilia Eumeni miſſa Antigonus didiciſſet, ab obſidione receſſit. Erat quidem ſolutus ad tempus metu mortis Eumenes: ſed nec ſalutis, dimiſſo exercitu, magna ſpes erat. Omnia igitur circumſpicienti, optimum viſum eſt, ad Alexandri Magni Argyraſpidas, invictum exercitum, et tot victoriarum præfulgentem gloria, decurrere. Sed Argyraſpides poſt Alexandrum omnes duces faſtidiebant, ſordidam militiam ſub aliis, poſt tanti regis memoriam, exiſtimantes. Itaque Eumenes blandimentis agere; ſuppliciter ſingulos alloqui; nunc commilitones ſuos, nunc patronos appellans, periculorum Orientalium ſocios: nunc refugia ſalutis ſuæ, et unica præſidia commemorans: ſolos eſſe quorum virtute Oriens ſit domitus; ſolos qui militiam Liberi patris, qui Herculis monumenta ſuperarint: per hos Alexandrum, magnum factum; per hos, divinos honores, et immortalem gloriam conſequutum: orat ut non tam ducem ſe, quam commilitonem recipiant, unumque ex corpore ſuo eſſe velint. Receptus hac lege, paulatim imperium, primum monendo ſingulos, mox quæ perperam facta erant, blande corrigendo, uſurpat: nihil in caſtris ſine illo agi, nihil adminiſtrari ſine ſolertia illius poterat.

CAP.

Cap. III. Ad poſtremum cum Antigonum venire cum exercitu nuntiatum eſſet, compellit eos in aciem deſcendere. Ibi dum ducis imperia contemnunt, hoſtium virtute ſuperantur. In eo prælio non gloriam tantum tot bellorum, cum conjugibus et liberis, ſed et præmia longa militia parta, perdiderunt. Sed Eumenes, qui auctor cladis erat, nec aliam ſpem ſalutis reliquam habebat, victos hortabatur: Nam et virtute eos ſuperiores fuiſſe affirmabat: quippe ab his quinque millia hoſtium cæſa; et ſi in bello perſtent, ultro hoſtes pacem petituros. Damna, quibus ſe victos putent, duo millia mulierum, et paucos infantes, et ſervitia eſſe, quæ melius vincendo poſſint reparare, quam deſerendo victoriam. Porro Argyraſpides neque fugam ſe tentaturos dicunt, poſt damna matrimoniorum, et poſt conjuges amiſſas, neque bellum geſturos contra liberos ſuos; ultroque eum conviciis agitant, quod ſe poſt tot annos emeritorum ſtipendiorum, redeuntes domum cum præmiis tot bellorum, ab ipſa miſſione rurſus in novam militiam, immenſaque bella revocaverit, et à laribus jam quodammodo ſuis, et ab ipſo limine patriæ abductos, inanibus promiſſis deceperit: nunc quoque amiſſis omnibus felicis militiæ quæſtibus, ne victos quidem in miſera et inopi ſenecta quieſcere ſinat. Ignaris deinde ducibus, confeſtim ad Antigonum legatos mittunt, petentes ut ſua reddi jubeat. Is redditurum ſe pollicetur, ſi Eumenem ſibi tradant. Quibus cognitis, Eumenes cum paucis fugere tentavit: ſed retractus, deſperatis rebus, cum concurſus multitudinis factus eſſet, petit ut poſtremum ſibi alloqui exercitum liceret.

Cap. IV. Juſſus ab univerſis dicere, facto ſilentio, laxatiſque vinculis, prolatam, ſicut erat catenatus, manum oſtendit: Cernitis milites, inquit, habitum atque ornamenta ducis veſtri, quæ mihi non hoſtium quiſquam impoſuit; nam hoc etiam ſolatio foret. Vos me ex victore victum, vos

me

me ex imperatore captivum feciſtis; quater intra hunc annum in mea verba jurejurando obſtricti eſtis. Sed iſta omitto. Neque enim miſeros convitia decent. Unum oro, ſi propoſitorum Antigoni in meo capite ſumma conſiſtit, inter vos me velitis mori. Nam neque illius intereſt, quemadmodum aut ubi cadam; et ego fuero ignominia mortis liberatus. Hoc ſi impetro, ſolvo vos jurejurando, quo toties vos ſacramento mihi devoviſtis. Aut ſi ipſos pudet roganti vim adhibere, ferrum huc date; et permittite quod vos facturos pro imperatore juraſtis, imperatorem pro vobis ſine religione jurisjurandi facere. Cum non obtineret, preces in iram vertit. At vos, ait, devota capita, reſpiciant dii perjuriorum vindices; talesque vobis exitus dent, quales vos ducibus veſtris dediſtis. Nempe vos iidem paulo ante et Perdiccæ ſanguine eſtis aſperſi, et in Antipatrum eadem moliti Ipſum denique Alexandrum, ſi fas fuiſſet eum mortali manu cadere, interempturi; quod maximum erat, ſeditionibus agitaſtis. Ultima nunc ego perfidorum victima, has vobis diras atque inferias dico; ut inopes extorresque omne ævum in hoc caſtrenſi exilio agatis, devorentque vos arma veſtra, quibus plures veſtros, quam hoſtium duces abſumpſiſtis. Plenus deinde iræ, cuſtodes ſuos præcedere ad Antigoni caſtra cœpit. Sequitur exercitus prodito imperatore ſuo, et ipſe captivus, triumphumque de ſe ipſo ad victoris ſui caſtra ducit; omnia auſpicia regis Alexandri, et tot bellorum palmas laureasque una ſecum victori tradentes: et ne quid deeſſet pompæ, elephanti quoque, et auxilia Orientalia ſubſequuntur. Tanto pulchrior hæc Antigono, quam Alexandro tot victoriæ fuerunt; ut cum ille orientem vicerit, hic etiam eos à quibus Oriens victus fuerat, ſuperaverit. Igitur Antigonus domitores illos orbis, exercitui ſuo dividit, redditis eorum quæ in victoria ceperat. Eumenem vero, verecundia prioris amicitiæ, in conſpec-

conſpectum ſuum venire prohibitum, aſſignari cuſtodibus præcepit.

Cap. V. Interea Eurydice, uxor Aridæi regis, ut Polyperchonta à Græcia redire in Macedoniam cognovit, et ab eo arceſſitam Olympiadem; muliebri æmulatione perculſa, abutens valetudine viri, cujus officia ſibi vindicabat, ſcribit regis nomine Polyperchonti, Caſſandro exercitum tradat, in quem regni adminiſtrationem rex transtulerit: eadem et in Aſiam Antigono per epiſtolas nuntiat. Quo beneficio devinctus Caſſander, nihil non ex arbitrio muliebris audaciæ gerit. Deinde profectus in Græciam, multis civitatibus bellum infert: quarum excidio, veluti vicino incendio territi Spartani, urbem quam ſemper armis, non muris defenderant, tum contra reſponſa fatorum et veterem majorum gloriam, armis diffiſi, murorum præſidio includunt. Tantum eos degeneraviſſe à majoribus, ut, cum multis ſæculis murus urbi civium virtus fuerit, tunc cives ſalvos ſe fore non exiſtimaverint, niſi intra muros laterent. Dum hæc aguntur, Caſſandrum à Græcia turbatus Macedoniæ ſtatus domum revocavit. Namque Olympias mater Alexandri magni regis, cum Epiro in Macedoniam, proſequente Æacida rege Moloſſorum, veniret, prohiberique finibus ab Eurydice et Aridæo rege cœpiſſet: ſeu memoria mariti, ſeu magnitudine filii, et indignitate rei, moti Macedones, ad Olympiadem tranſiere: cujus juſſu et Eurydice, et rex occiditur, ſex annis poſt Alexandrum potitus regno.

Cap. VI. Sed nec Olympias diu regnavit. Nam cum principum paſſim cædes, muliebri magis, quam regio more feciſſet, favorem ſui in odium vertit. Itaque audito Caſſandri adventu, diffiſa Macedonibus, cum nuru Roxane, et nepote Hercule, in Pydnam urbem concedit. Proficiſcenti Deidamia, Æacidæ regis filia, et Theſſalonice privigna, et ipſa clara Philippi patris nomine, multæque aliæ principum matronæ, ſpecioſus magis

Death of Olympias



magis quam utilis grex, comites fuere. Hæc cum nuntiata Caſſandro eſſent, ſtatim citato curſu Pydnam venit, et urbem obſidione cingit. Cum fame, ferroque urgeretur Olympias, longæ obſidionis tædio, pacta ſalute, victori ſe tradidit. Sed Caſſander ad concionem vocato populo, ſciſcitaturus quid de Olympiade fieri velint, ſubornat parentes interfectorum, qui ſumpta lugubri veſte, crudelitatem mulieris accuſarent, à quibus accenſi Macedones, ſine reſpectu priſtinæ majeſtatis, occidendam decernunt: immemores prorſus, quod per filium ejus, virumque, non ſolum vitam ipſi inter finitimos tutam habuiſſent: verum etiam tantas opes imperiumque orbis quæſiſſent. Sed Olympias ubi obſtinatos venire ad ſe armatos vidit, veſte regali, duabus ancillis innixa, ultro obviam procedit. Qua viſa, percuſſores attoniti fortuna majeſtatis prioris, et tot in ea memoriæ occurrentibus regum ſuorum nominibus, ſubſtiterunt; donec à Caſſandro miſſi ſunt, qui eam confoderent, non refugientem gladium, nec vulnera: aut muliebriter vociferantem; ſed virorum more fortium, pro gloria veteris proſapiæ, morti ſuccumbentem, Ut Alexandrum poſſes etiam in moriente matre cognoſcere. Inſuper exſpirans, capillis et veſte crura contexiſſe fertur, ne quid poſſet in corpore ejus indecorum videri. Poſt hæc Caſſander Theſſalonicen, regis Aridæi filiam, uxorem ducit: filium Alexandri cum matre, in arcem Amphipolitanam cuſtodiendos mittit.

# LIBER XV.

## CAP. I.

PErdicca, et fratre ejus, Eumene, ac Polyperchonte, cæteriſque ducibus diverſæ partis occiſis, finitum certamen inter ſucceſſores Alexandri Magni videbatur; cum repente inter ipſos victores nata diſcordia eſt: quippe poſtulantibus Ptolemæo, et Caſſandro, et Lyſimacho, ut pecunia in præda capta, provinciæque dividerentur; Antigonus negavit ſe in ejus belli præmia ſocios admiſſurum, in cujus periculum ſolus deſcenderit. Et ut honeſtum adverſus ſocios bellum ſuſcipere videretur, divulgat, ſe Olympiadis mortem à Caſſandro interfectæ, ulciſci velle, et Alexandri regis ſui filium cum matre obſidione Amphipolitana liberare. His cognitis, Ptolemæus et Caſſander, inita cum Lyſimacho et Seleuco ſocietate, bellum terra marique enixe inſtruunt. Tenebat Ptolemæus Ægyptum cum Africæ parte majore, et Cypro, et Phœnice. Caſſandro parebat Macedonia cum Græcia. Aſiam et partes Orientis occupaverat Antigonus, cujus filius Demetrius, prima belli congreſſione, à Ptolemæo apud Galaman vincitur. In quo prœlio major Ptolemæi moderationis gloria, quam ipſius victoriæ fuit. Siquidem et amicos Demetrii non ſolum cum ſuis rebus, verum etiam additis inſuper muneribus, dimiſit; et ipſius Demetrii privatum omne inſtrumentum, ac familiam reddidit, adjecto honore verborum, Non ſe propter prædam; ſed propter dignitatem iniſſe bellum; indignatum quod Antigonus devictis diverſæ factionis ducibus, ſolus communis victoriæ præmia corripuiſſet.

CAP. II. Dum hæc aguntur, Caſſander ab Apollonia rediens, incidit in Abderitas, qui propter ranarum muriumque multitudinem relicto

patriæ

patriæ ſolo, ſedes quærebant: veritus ne Macedoniam occuparent; facta pactione, in ſocietatem eos recepit; agroſque iis ultimos Macedoniæ aſſignat. Deinde, ne Hercules Alexandri filius, qui fere annos quatuordecim exceſſerat, favore paterni nominis in regnum Macedoniæ vocaretur, occidi eum tacite cum matre Barſine jubet, corporaque eorum terra obrui, ne cædes ſepultura proderetur: et quaſi parum facinoris in ipſo primum rege, mox in matre ejus Olympiade, ac filio admiſiſſet; alterum quoque filium cum matre Roxane, pari fraude interficit; ſcilicet quaſi regnum Macedoniæ, quod affectabat, aliter conſequi, quam ſcelere non poſſet. Interea Ptolemæus cum Demetrio, navali prælio iterato, congreditur; et amiſſa claſſe, hoſtique conceſſa victoria, in Ægyptum refugit. Demetrius filium Ptolemæi Leontiſcum, et fratrem Menelaum, amicoſque ejus cum privati inſtrumenti miniſterio, pari provocatus antea munere, Ægyptum remittit: et ut appararet eos non odio, ſed dignitatis gloria accenſos, donis muneribuſque inter ipſa bella contendebant. Tanto honeſtius tunc bella gerebantur, quam nunc amicitiæ coluntur. Hac victoria elatus Antigonus, regem ſe cum Demetrio filio appellari à populo jubet. Ptolemæus quoque, ne minoris apud ſuos auctoritatis haberetur, rex ab exercitu cognominatur. Quibus auditis, Caſſander et Lyſimachus, ipſi regiam ſibi majeſtatem vindicaverunt. Hujus honoris ornamentis tamdiu omnes abſtinuerunt, quamdiu filii regis ſui ſupereſſe potuerunt. Tanta in illis verecundia fuit, ut cum opes regias haberent, regum tamen nominibus æquo animo caruerint, quoad Alexandro juſtus heres fuit. Sed Ptolemæus et Caſſander, cæterique factionis alterius duces, Cum carpi ſe ſingulos ab Antigono viderent; dum privatum ſingulorum, non commune univerſorum bellum ducunt, nec auxilium fere alter alteri volunt, quaſi victoria unius, non omnium foret, per epiſtolas ſe invicem

vicem confirmantes, tempus, locum coeundi condicunt, bellumque communibus viribus inſtruunt. Cui cum Caſſander intereſſe propter finitimum bellum non poſſet, Lyſimachum cum ingentibus copiis in auxilium ſociis mittit.

CAP. III. Erat hic Lyſimachus illuſtri quidem Macedoniæ loco natus, ſed virtutis experimentis omni nobilitate clarior; quæ tanta in illo fuit, ut animi magnitudine, philoſophia ipſa, viriumque gloria omnes, per quos Oriens domitus eſt, vicerit. Quippe cum Alexander Magnus Calliſthenem philoſophum, propter ſalutationis Perſicæ interpellatum morem, inſidiarum, quæ ſibi paratæ fuerant, conſcium fuiſſe iratus finxiſſet; eumque truncatis crudeliter omnibus membris, abſciſſiſque auribus, ac naſo, labiiſque, deforme ac miſerandum ſpectaculum reddidiſſet; inſuper cum cane in cavea clauſum, ad metum cæterorum circumferret: tunc Lyſimachus audire Calliſthenem, et præcepta ab eo virtutis accipere ſolitus, miſertus tanti viri, non culpæ, ſed libertatis pœnas pendentis, venenum ei in remedia calamitatum dedit. Quod adeò ægrè Alexander tulit, ut eum objici ferociſſimo leoni juberet. Sed cum ad conſpectum ejus concitatus leo impetum feciſſet, manum amiculo involutam Lyſimachus in os leonis immerſit, arreptaque lingua, feram exanimavit. Quod cum nuntiatum regi eſſet, admiratio in ſatisfactionem ceſſit; cārioremque eum propter conſtantiam tantæ virtutis habuit. Lyſimachus quoque magno animo, Regis, veluti parentis contumeliam tulit. Denique omni ex animo hujus facti memoria exturbata, poſtea in India inſectanti regi quoſdam palantes hoſtes, cum à ſatellitum turba, equi ſua celeritate deſertus eſſet, ſolus ei per immenſas harenarum moles curſus comes fuit. Quod idem antea Philippus frater ejus cum facere voluiſſet, inter manus regis exſpiraverat. Sed Lyſimachum deſiliens equo Alexander, haſtæ cuſpide ita in fronte vulneravit, ut ſanguis

Chronologia ... ſ Auctor



aliter eludi non poſſet, quam diadema ſibi demptum rex alligandi vulneris cauſa, capiti ejus imponeret. Quod auſpicium primum regalis majeſtatis Lyſimacho fuit. Sed et poſt mortem Alexandri, cum inter ſucceſſores ejus Provinciæ dividerentur, ferociſſimæ gentes, quaſi omnium fortiſſimo aſſignatæ ſunt: adeo etiam conſenſu univerſorum palmam virtutis inter cæteros tulit.

Cap. IV. Priusquam bellum inter Ptolemæum, ſociosque ejus, adverſus Antigonum committeretur, repente ex Aſia majore digreſſus Seleucus, novus Antigono hoſtis acceſſerat. Hujus quoque et virtus clara, et origo admirabilis fuit. Siquidem mater ejus Laodice, cum nupta eſſet Antiocho, claro inter Philippi duces viro, viſa eſt ſibi per quietem ex concubitu Apollinis concepiſſe; gravidamque factam, munus concubitus, annulum à deo accepiſſe, in cujus gemma anchora ſculpta eſſet: juſſaque donum filio, quem peperiſſet, dare. Admirabilem fecit hunc viſum et annulus, qui poſtera die, ejusdem ſculpturæ, in lecto inventus eſt; et figura anchoræ, quæ in femore Seleuci nata cum ipſo parvulo fuit. Quamobrem Laodice annulum Seleuco eunti cum Alexandro Magno ad Perſicam militiam, edocto de origine ſua, dedit. Ubi poſt mortem Alexandri, occupato regno Orientis, urbem condidit, ibique geminæ originis memoriam conſecravit. Nam et urbem ex Antiochi patris nomine Antiochiam vocavit; et campos vicinos urbi, Apollini dicavit. Originis ejus argumentum etiam in poſteris manſit: Siquidem filii nepotesque ejus, anchoram in femore, veluti notam generis naturalem habuere. Multa in Oriente, poſt diviſionem inter ſocios regni Macedonici, bella geſſit. Principio Babyloniam cepit: inde auctis ex victoria viribus, Bactrianos expugnavit. Tranſitum deinde in Indiam fecit, quæ poſt mortem Alexandri, veluti cervicibus jugo ſervitutis excuſſo, Præfectos ejus occiderat. Auctor libertatis Sandrocottus fuerat; ſed Titulum libertatis poſt victo-

victoriam in ſervitutem verterat. Siquidem occupato regno, populum quem ab externa dominatione vindicaverat, ipſe ſervitio premebat. Fuit hic quidem humili genere natus, ſed ad regni poteſtatem majeſtate numinis impulſus. Quippe cum procacitate ſua Alexandrum regem offendiſſet, interfici a rege juſſus, ſalutem pedum celeritate quæſierat: ex qua fatigatione, cum ſomno captus jaceret, leo ingentis formæ ad dormientem acceſſit, ſudoremque profluentem lingua ei deterſit, expergefactumque blande reliquit. Hoc prodigio primum ad ſpem regni impulſus, contractis latronibus, Indos ad novitatem regni ſolicitavit. Molienti deinde bellum adverſus præfectos Alexandri, elephantus ferus infinitæ magnitudinis ultro ſe obtulit, et veluti domita manſuetudine, eum tergo excepit; duxque belli, et præliator inſignis fuit. Sic acquiſito regno, Sandrocottus ea tempeſtate, qua Seleucus futuræ magnitudinis fundamenta jaciebat, Indiam poſſidebat: cum quo facta pactione Seleucus, compoſitisque in Oriente rebus, in bellum Antigoni deſcendit. Adunatis igitur omnium ſociorum copiis, prœlium committitur: in eo Antigonus occiditur; Demetrius filius ejus in fugam vertitur. Sed ſocii profligato hoſtili bello, denuo in ſemetipſos arma verterunt: et cum de præda non convenirent, iterum in duas factiones deducuntur. Seleucus Demetrio, Ptolemæus Lyſimacho junguntur. Caſſandro defuncto Philippus filius ſuccedit. Sic, quaſi ex integro, nova Macedoniæ bella naſcuntur.

## LIBER XVI.

### CAP. I.

POST Caſſandri regis, filiique ejus Philippi continuas mortes, Theſſalonice regina uxor Caſſandri, non magno poſt tempore, ab Antipatro filio, cum vitam etiam per ubera materna deprecaretur, occiditur. Cauſa parricidii fuit, quod poſt mortem mariti, in diviſione inter fratres regni, propenſior fuiſſe pro Alexandro videbatur. Quod facinus eo gravius omnibus viſum eſt, quod nullum maternæ fraudis veſtigium fuit. Quanquam in parricidio, nulla ſatis juſta cauſa ad ſceleris patrocinia protexi poteſt. Ob hæc igitur Alexander in ultionem maternæ necis, geſturus cum fratre bellum, auxilium à Demetrio petit: nec Demetrius, ſpe invadendi Macedonici regni, moram fecit. Cujus adventum verens Lyſimachus, perſuadet genero ſuo Antipatro, ut malit cum fratre in gratiam reverti; quam paternum hoſtem in Macedoniam admitti. Inchoatam igitur inter fratres reconciliationem cum præſenſiſſet Demetrius, per inſidias Alexandrum interfecit; occupatoque Macedoniæ regno, cædem apud exercitum excuſaturus, in concionem vocat. Ibi priorem ſe petitum ab Alexandro allegat; nec feciſſe ſe, ſed occupaſſe inſidias. Regem autem ſe Macedoniæ vel ætatis experimentis, vel cauſis juſtiorem eſſe. Patrem enim ſuum et Philippo regi, et Alexandro Magno ſocium in omni militiæ fuiſſe: liberorum deinde Alexandri miniſtrum, et ad perſequendos defectores ducem extitiſſe. Contra Antipatrum avum horum adoleſcentium, amariorem ſemper miniſtrum regni, quam ipſos reges fuiſſe. Caſſandrum vero patrem extinctorem regiæ domus, non feminis, non pueris peperciſſe; nec ceſſaſſe, quoad omnem ſtirpem regiæ ſobolis deleret.

deleret. Horum ſcelerum ultionem, quia nequiſſet ab ipſo Caſſandro exigere, ad liberos ejus translatam. Quamobrem etiam Philippum, Alexandrumque, ſi quis manium ſenſus eſt; non interfectores ſuos, ac ſtirpis ſuæ, ſed ultores eorum, Macedoniæ regnum tenere malle. Per hæc mitigato populo, rex Macedoniæ appellatur. Lyſimachus quoque cum bello Doricetis regis Thracum premeretur, ne eodem tempore et adverſus eum dimicare neceſſe haberet, tradita ei altera parte Macedoniæ, quæ Antipatro ejus genero obvenerat, pacem cum eo fecit.

CAP. II. Igitur Demetrius, totis Macedoniæ regni viribus inſtructus, cum Aſiam occupare ſtatuiſſet, iterato Ptolemæus, Seleucus, et Lyſimachus, experti priore certamine quantæ vires eſſent concordiæ, pacta ſocietate adunatisque exercitibus, bellum adverſus Demetrium transferunt in Europam. His comitem ſe, et belli ſocium jungit Pyrrhus rex Epiri, ſperans non difficilius Demetrium amittere Macedoniam poſſe, quam acquiſierat. Nec ſpes fruſtra fuit: quippe exercitu ejus corrupto, ipſoque in fugam acto, regnum Macedoniæ occupavit. Dum hæc aguntur, Lyſimachus, generum ſuum Antipatrum, regnum Macedoniæ ademptum ſibi ſoceri fraude querentem, interfecit; filiamque ſuam Eurydicen querelarum ſociam in cuſtodiam tradit: atque ita univerſa Caſſandri domus Alexandro Magno, ſeu necis ipſius, ſeu ſtirpis extinctæ pœnas partim cæde, partim ſupplicio, partim parricidio luit. Demetrius quoque à tot exercitibus circumventus, Cum poſſet honeſte mori, turpiter ſe dedere Seleuco maluit. Finito bello, Ptolemæus cum magna rerum geſtarum gloria moriturus, contra jus gentium, minimo natu ex filiis, ante infirmitatem regnum tradiderat, ejusque rei populo rationem reddiderat: cujus non minor favor in accipiendo, quam patris in tradendo regno fuerat. Inter cætera patris et filii mutuæ pietatis exempla, etiam ea res amorem

morem populi Juveni conciliaverat, quod pater regno ei publice tradito, privatus officium regi inter ſatellites fecerat, omnique regno pulchrius regis eſſe patrem duxerat.

CAP. III. Sed inter Lyſimachum, et Pyrrhum regem, ſocios paulo ante adverſus Demetrium, aſſiduum inter pares diſcordiæ malum, bellum moverat. Victor Lyſimachus, pulſo Pyrrho Macedoniam occupaverat. Inde Thraciæ, ac deinceps Heracleæ bellum intulerat: cujus urbis et initia et exitus admirabiles fuere; quippe Bœotiis peſtilentia laborantibus, oraculum Delphis reſponderat, coloniam in Ponti regione ſacram Herculi conderent. Cum propter metum longæ ac periculoſæ navigationis, mortem in patria omnibus præoptantibus, res omiſſa eſſet, bellum his Phocenſes intulerunt: quorum cum adverſa prælia paterentur, iterato ad oraculum decurrunt; reſponſum, idem belli quod peſtilentiæ, remedium fore. Igitur conſcripta colonorum manu, in Pontum delati, urbem Heracleam condiderunt. Et quoniam fatorum auſpiciis in eas ſedes delati erant, brevi tempore magnas opes paravere. Multa deinde hujus urbis adverſus finitimos bella, multæ etiam domeſticæ diſſenſiones fuere. Inter cætera magnifica, vel præcipue illud memorabile fuit. Cum rerum potirentur Athenienſes, victiſque Perſis, Græciæ et Aſiæ tributum in tutelam claſſis deſcripſiſſent, omnibus cupide ad præſidium ſalutis ſuæ conferentibus; ſoli Heraclienſes ob amicitiam regum Perſicorum, collationem abnuerant. Miſſus itaque ab Athenienſibus Lamachus cum exercitu ad extorquendum quod negabatur, dum relictis in littore navibus, agros Heraclienſium populatur, claſſem cum majore parte exercitus, naufragio repentinæ tempeſtatis amiſit. Itaque cum neque mari poſſet amiſſis navibus, neque terra auderet, cum parva manu inter tot ferociſſimas gentes, reverti; Heraclienſes honeſtiorem beneficii, quam ultionis occaſionem rati, inſtructos commeatibus, auxi-

auxiliisque dimittunt: Bene agrorum ſuorum populationem impenſam exiſtimantes, ſi quos hoſtes habuerant, amicos reddidiſſent.

CAP. IV. Paſſi ſunt inter plurima mala, etiam tyrannidem: ſiquidem cum plebs etiam novas tabulas, et diviſionem agrorum divitum impotenter flagitaret, diu re in ſenatu tractata, cum exitus rei non inveniretur; ad poſtremum adverſus plebem nimio otio laſcivientem, auxilia à Timotheo Athenienſium duce, mox ab Epaminonda Thebanorum petivere. Utriſque negantibus, ad Clearchum, quem ipſi in exilium egerant, decurrunt. Tanta calamitatum neceſſitas fuit, ut cui patriam interdixerant, eum ad tutelam patriæ revocarent. Sed Clearchus exilio facinoroſior redditus, et diſſenſionem populi occaſionem invadendæ tyrannidis exiſtimans, primo tacitus cum Mithridate civium ſuorum hoſte colloquitur; et inita ſocietate paciſcitur, ut revocatus in patriam prodita ei urbe, præfectus ejus conſtitueretur. Poſtea autem inſidias, quas civibus paraverat, in ipſum Mithridatem verterat. Namque cum velut arbiter civilis diſcordiæ, de exilio reverſus eſſet, ſtatuto tempore, quo urbem Mithridati traderet, ipſum cum amicis ſuis cepit; captumque, accepta ingenti pecunia, dimiſit. Atque ut in illo ſubitum ſe ex ſocio fecit hoſtem; ſic ex defenſore ſenatoriæ cauſæ, repente patronus plebis evaſit; et adverſus auctores potentiæ ſuæ, à quibus revocatus in patriam, per quos in arce collocatus fuerat, non ſolum plebem accendit, verum etiam nefandiſſima quæque tyrannicæ crudelitatis exercuit. Igitur populo ad concionem vocato, neque ſe affuturum amplius graſſanti in populum ſenatui, ait; interceſſurum etiam, ſi in priſtina ſævitia perſeveret: quod ſi pares ſe crudelitati ſenatorum arbitrarentur, abiturum cum militibus ſuis, neque civilibus diſcordiis interfuturum. Sin vero diffidant viribus propriis, vindictæ ſe civium non defuturum. Proinde conſulant

conſulant ſibi ipſis : jubeant abire ſe, ſi malint, vel cauſæ populari ſocium remanere. His verbis ſolicitata plebs, ſummum ad eum imperium defert : et dum ſenatus potentiæ iraſcitur, in ſervitutem ſe tyrannicæ dominationis cum conjugibus et liberis tradit. Igitur Clearchus LX. ſenatores comprehenſos (nam cæteri in fugam dilapſi erant) in vincula compingit. Lætari plebs, quod à duce potiſſimum ſenatorum, ſenatus deleretur, verſaque vice, auxilium eorum in exitium converſum eſſe. Quibus dum mortem paſſim omnibus minatur, cariora eorum pretia facit : ſiquidem Clearchus magna pecunia (quaſi minis populi occulte eos ſubtracturus) accepta, ſpoliatos fortunis, vita quoque ſpoliavit.

CAP. V. Cognito deinde, quod bellum ſibi ab iis qui profugerant, miſericordia in auxilium ſolicitatis civitatibus, pararetur, ſervos eorum manumittit. Et ne quid mali afflictis honeſtiſſimis domibus deeſſet, uxores eorum, filiasque nubere ſervis ſuis, propoſita recuſantibus, morte compellit ; ut eos ſibi fidiores, et dominis infeſtiores redderet. Sed matronis tam lugubres nuptiæ, graviores repentinis funeribus fuere. Itaque multæ ſe ante nuptias, multæ in ipſis nuptiis, occiſis prius novis maritis, interficiunt, et ſe tam funeſtis calamitatibus, virtute ingenui pudoris, eripiunt. Prælium deinde committitur : quo victor tyrannus captivos ſenatores in triumphi modum per ora civium trahit. Reverſus in urbem, alios vincit, torquet alios, alios occidit : nullus locus urbis à crudelitate tyranni vacat. Accedit ſævitiæ inſolentia, crudelitati arrogantia : interdum enim ex ſucceſſu continuæ felicitatis obliviſcitur ſe hominem : interdum Jovis ſe filium dicit. Eunti per publicum, aurea aquila velut argumentum generis præferebatur : veſte purpurea, et cothurnis regum tragicorum, et aurea corona uſebatur : filium quoque ſuum Ceraunon vocat, ut deos non mendacio tantum, verum etiam nominibus illudat.

dat. Hæc illum facere, duo nobiliſſimi juvenes Chion et Leonides indignantes, patriam liberaturi in necem tyranni conſpirant. Erant hi diſcipuli Platonis philoſophi; qui virtutem, ad quam quotidie præceptis magiſtri erudiebantur, patriæ exhibere cupientes, quinquaginta cognatos, veluti clientes, in inſidiis locant. Ipſi more jurgantium, ad tyrannum veluti ad regem in arcem contendunt: qui jure familiaritatis admiſſi, dum alterum priorem dicentem intentius audit tyrannus, ab altero obtruncatur. Sed et ipſi, ſociis tardius auxilium ferentibus, à ſatellitibus obruuntur. Quare factum eſt, ut tyrannus quidem occideretur, ſed patria non liberaretur. Nam frater Clearchi Satyrus eadem via tyrannidem invadit; multiſque annis, per gradus ſucceſſionis, Heraclienſes ſub regno tyrannorum fuere.

---

## LIBER XVII.

Lysimachus & Seleucus

### CAP. I.

PER idem ferme tempus in Helleſponti et Cherſoneſi regionibus terræ motus fuit: maxime tamen Lyſimachia urbs ante duos et viginti annos à Lyſimacho rege condita, everſa eſt. Quod portentum diræ Lyſimacho, ſtirpique ejus, ac regni ruinam, cum clade vexatarum regionum portendebat. Nec oſtentis fides defuit: nam brevi poſt tempore, Agathoclem filium ſuum, quem in ſucceſſionem regni ordinaverat, per quem multa bella proſpere geſſerat, non ſolum patrium, verum etiam humanum ultra morem, peroſus, miniſtra Arſinoë noverca, veneno interfecit. Hæc illi prima mali labes, hoc initium impendentis ruinæ fuit. Nam parricidium, principum ſequutæ cædes ſunt, luentium ſupplicia quod occiſum juvenem dolebant. Itaque et hi qui cædibus ſuperfuerant, et hi

qui

qui exercitibus præerant, certatim ad Seleucum deficiunt; eumque pronum jam ex æmulatione gloriæ, bellum Lyſimacho inferre compellunt. Ultimum hoc certamen commilitonum Alexandri fuit, et, velut ad exemplum fortunæ, par reſervatum. Lyſimachus quatuor et LXX annos natus erat. Seleucus ſeptem et LXX. Sed in hac ætate utrique animi juveniles erant, imperiique cupiditatem inſatiabilem gerebant. Quippe cum orbem terrarum duo ſoli tenerent, anguſtiis ſibimet incluſi videbantur, vitæque finem non annorum ſpatio ſed imperii terminis metiebantur.

CAP. II. In eo bello Lyſimachus amiſſis ante variis caſibus XV liberis, non inſtrenue moriens poſtremus domus ſuæ ruinæ cumulus acceſſit. Lætus tanta victoria Seleucus, et quod majus victoria putabat, ſolum ſe de cohorte Alexandri remanſiſſe; victoremque victorum extitiſſe, non humanum eſſe opus, ſed divinum munus gloriatur: Ignarus prorſus, non multo poſt fragilitatis humanæ ſe ipſum exemplum futurum. Quippe poſt menſes admodum ſeptem Ptolemæo, cujus ſororem Lyſimachus in matrimonio habuerat, per inſidias circumventus occiditur; regnumque Macedoniæ quod Lyſimacho eripuerat, cum vita pariter amittit. Igitur Ptolemæus cum et in gratiam memoriæ magni Ptolemæi patris, et in favorem ultionis Lyſimachi ambitioſus apud populares eſſet primo Lyſimachi filios conciliare ſibi ſtatuit; nuptiasque Arſinoes ſororis ſuæ, matris eorum petit puerorum adoptione promiſſa, ut cum in locum patris eorum ſucceſſiſſet, nihil illi moliri vel verecundia matris, vel appellatione patris auderent. Fratris quoque regis Ægypti concordiam per epiſtolas deprecatur; profeſſus deponere ſe offenſam erepti paterni regni, neque amplius à fratre quæſiturum, quod honeſtius à paterno hoſte percepe rit. Omnique arte adulatur Eumeni, et Antigono Demetrii filiis, Antiocho filio Seleuci, cum quibus bellum habiturus erat, ne tertius ſibi hoſtis

accede

accederet. Sed nec Pyrrhus rex Epiri omiſſus, ingens momentum futurus, utri parti ſocius acceſſiſſet, qui et ipſe ſpoliare ſingulos cupiens, omnibus ſe partibus venditabat. Itaque Tarentinis adverſus Romanos laturus auxilium, ab Antigono naves, ad exercitum in Italiam deportandum, mutuo petit; ab Antiocho pecuniam, qui opibus quam militibus inſtructior erat; à Ptolomæo Macedonum militum auxilia. Sed Ptolemæus, cui nulla dilationis ex infirmitate virium venia eſſet, quinque millia peditum, equitum quatuor millia, elephantos quinquaginta, non amplius, quam in biennii uſum dedit. Ob hæc Pyrrhus, filia Ptolemæi in matrimonium accepta, vindicem eum regni reliquit: ne abducta in Italiam juventute, prædam hoſtibus regnum relinqueret.

CAP. III. Sed quoniam ad Epiri mentionem ventum eſt, de origine regni ejus pauca narranda ſunt. Moloſſorum primum in ea regione regnum fuit. Poſt Pyrrhus Achillis filius, amiſſo per abſentiam Trojanis temporibus paterno regno, in his locis conſedit, qui Pyrrhidæ primo, poſtea Epirotæ dicti ſunt. Sed Pyrrhus cum in templum Dodonæi Jovis ad conſulendum veniſſet, ibi Lanaſſam neptem Herculis rapuit: ex cujus matrimonio octo liberos ſuſtulit. Ex his nonnullas virgines nuptum finitimis regibus tradidit, opesque affinitatium auxilio magnas paravit: atque ita Heleno filio Priami regis, ob induſtriam ſingularem, regnum Chaonum, et Andromachen Hectoris, quam et ipſe matrimonio ſuo in diviſione Trojanæ prædæ acceperat, uxorem tradidit: brevique poſt tempore, Delphis inſidiis Oreſtæ filii Agamemnonis, inter altaria dei interiit. Succeſſor huic Pialis filius fuit. Per ordinem deinde, regnum ad Arrybam deſcendit: cui, quoniam pupillus et unicus ex gente nobili ſupereſſet, intentiore omnium cura ſervandi ejus educandique, publice tutores conſtituuntur: Athenas quoque erudiendi gratia

gratia miſſus; Quanto doctior majoribus ſuis, tanto et gratior populo fuit. Primus itaque leges, et ſenatum, annuosque magiſtratus, et reipublicæ formam compoſuit: et ut à Pyrrho ſedes, ſic vita cultior populo ab Arryba ſtatuta. Hujus filius Neoptolemus fuit: ex quo nata eſt Olympias, mater Alexandri Magni, et Alexander, qui poſt eum regnum Epiri tenuit: et in Italia bello geſto, in Bruttiis interiit. Poſt ejus mortem frater Æacides regno ſucceſſit, qui aſſiduis adverſus Macedonas bellorum certaminibus populum fatigando, offenſam civium contraxit: ac propterea in exilium actus, Pyrrhum filium vivum, admodum parvulum in regno reliquit. Qui et ipſe cum à populo propter odium patris ad necem quæreretur, furtim ſubtractus in Illyrios defertur: traditusque eſt Beroæ, Glauci regis uxori nutriendus, quæ et ipſa generis Æacidarum erat. Ibi eum, ſeu miſericordia fortunæ ejus, ſeu infantilibus blandimentis inductus rex, adverſum Caſſandrum Macedoniæ regem, qui eum ſub belli comminatione depoſcebat, diu protexit, addito in auxilium etiam adoptionis officio. Quibus rebus moti Epirotæ, odio in miſericordiam verſo, annorum XI. eum in regnum revocaverunt, datis tutoribus, qui regnum uſque adultam ejus ætatem tuerentur. Adoleſcens deinde multa bella geſſit; tantusque rerum ſucceſſu haberi cœptus eſt, ut Tarentinos ſolus adverſus Romanos tueri poſſe videretur.

LIBER

# LIBER XVIII.

## Cap. I.

IGitur Pyrrhus rex Epiri, cum iterata Tarentinorum legatione, additis Samnitium et Lucanorum precibus, et ipſis auxilio adverſus Romanos indigentibus fatigaretur, non tam ſupplicium precibus, quam ſpe invadendi Italiæ imperii inductus, venturum ſe cum exercitu pollicetur. In quam rem inclinatum ſemel animum, præcipitem agere cœperant exempla majorum: ne aut inferior patruo ſuo Alexandro videretur, quo defenſore iidem Tarentini adverſus Bruttios uſi fuerant; aut minores animos Magno Alexandro habuiſſe, qui tam longa à domo militia Orientem ſubegit. Igitur relicto cuſtode regni filio Ptolemæo, annos XV nato, exercitum in portu Tarentino exponit, duobus parvulis filiis, Alexandro et Heleno, in ſolatia longinquæ ſecum expeditionis adductis. Cujus audito adventu, Conſul Romanus Valerius Lævinus, feſtinans ut prius cum eo congrederetur quam auxilia ſociorum convenirent, exercitum in aciem educit: Nec rex, tametſi numero militum inferior eſſet, certamini moram fecit. Sed Romanos vincentes jam, inuſitata ante elephantorum forma ſtupere primo, mox cedere prælio coegit; victoresque jam nova Macedonum monſtra repente vicerunt. Nec hoſtibus incruenta victoria fuit. Nam et ipſe Pyrrhus graviter vulneratus eſt; et magna pars militum ejus cæſa; majoremque gloriam ejus victoriæ, quam lætitiam habuit. Hujus pugnæ eventum multæ civitates ſecutæ, Pyrrho ſe tradunt. Inter cæteras etiam Locri, prodito præſidio Romano, ad Pyrrhum deficiunt. Ex ea præda Pyrrhus CC captivos milites Romam gratis remiſit, ut cognita virtute ejus,

Romani cognoſcerent etiam liberalitatem. Interjectis deinde diebus, cum ſociorum exercitus ſuperveniſſet, iterato prælium cum Romanis facit, in quo par fortuna priori bello fuit,

CAP. II. Interea Mago, dux Carthaginienſium, in auxilium Romanorum cum CXX. navibus miſſus, ſenatum adiit, ægre tuliſſe Carthaginienſes, affirmans, quod bellum in Italia à peregrino rege paterentur. Ob quam cauſam miſſum ſe, ut quoniam externo hoſte oppugnarentur, externis auxiliis juvarentur. Gratiæ à ſenatu Carthaginienſibus actæ, auxiliaque remiſſa. Sed Mago Punico ingenio, poſt paucos dies tacitus, quaſi pacificator Carthaginienſium, Pyrrhum adiit ſpeculaturus conſilia ejus de Sicilia, quo eum arceſſiri fama erat. Nam Romanis eadem cauſa mittendi auxilii Carthaginienſibus fuerat, ut Romano bello, ne in Siciliam tranſire poſſet Pyrrhus, in Italia detineretur. Dum hæc aguntur, legatus à ſenatu Romano Fabricius Luſcinus miſſus, pacem cum Pyrrho compoſuit. Ad quam confirmandam, Cyneas Romam cum ingentibus à Pyrrho donis miſſus, neminem, cujus domus muneribus pateret, invenit. Huic continentiæ Romanorum ſimile exemplum, iiſdem ferme temporibus fuit. Nam miſſi à ſenatu in Ægyptum legati, cum ingentia ſibi à Ptolemæo rege miſſa munera ſpreviſſent, interjectis diebus ad cœnam invitatis, aureæ coronæ miſſæ ſunt, quas illi honoris cauſa receptas, poſtera die ſtatuis regis impoſuerunt. Igitur Cyneas cum turbatam cum Romanis pacem ab Appio Claudio renuntiaſſet, interrogatus à Pyrrho, qualis Roma eſſet, reſpondit, Regum urbem ſibi viſam. Poſt hæc legati Siculorum ſuperveniunt, tradentes Pyrrho totius inſulæ imperium, quæ aſſiduis Carthaginienſium bellis vexabatur. Itaque relicto Locris Alexandro filio, firmatiſque ſociorum civitatibus valido præſidio, in Siciliam exercitum trajecit.

CAP.

CAP. III. Et quoniam ad Carthaginienſium mentionem ventum eſt, de origine eorum pauca dicenda ſunt, repetitis Tyriorum paulo altius rebus, quorum caſus etiam dolendi fuerunt. Tyriorum gens condita à Phœnicibus fuit, qui terræmotu vexati, relicto patriæ ſolo, Aſſyrium ſtagnum primo, mox mari proximum littus incoluerunt, condita ibi urbe, quam à piſcium ubertate, Sidona appellaverunt; nam piſcem Phœnices ſidon vocant. Poſt multos deinde annos à rege Aſcaloniorum expugnati, navibus appulſi, Tyron urbem ante annum Trojanæ cladis condiderunt: ibi Perſarum bellis diu varieque fatigati, victores quidem fuere: ſed attritis viribus, à ſervis ſuis multitudine abundantibus, indigna ſupplicia perpeſſi ſunt: qui conſpiratione facta, omnem liberum populum cum dominis interficiunt: atque ita potiti urbe, lares dominorum occupant, rempub. invadunt, conjuges ducunt, et quod ipſi non erant, liberos procreant. Unus ex tot millibus ſervorum fuit, qui miti ingenio, ſenis domini, parvulique filii ejus fortuna moveretur; dominosque non truci feritate, ſed præ miſericordiæ humanitate reſpiceret. Itaque cum velut occiſos alienaſſet, ſervisque de ſtatu reipub. deliberantibus placuiſſet regem ex ſuo corpore creari, eumque potiſſimum quaſi acceptiſſimum diis, qui ſolem orientem primus vidiſſet, rem ad Stratonem (hoc enim ei nomen erat) dominum occulte latentem detulit. Ab eo formatus, cum medio noctis omnes in unum campum proceſſiſſent, cæteris in Orientem ſpectantibus, ſolus Occidentis regionem intuebatur. Id primum aliis videri furor, in Occidente ſolis ortum quærere: ubi vero dies adventare cœpit, editiſſimisque culminibus urbis oriens ſplendere, exſpectantibus aliis, ut ipſum ſolem aſpicerent, hic primus omnibus fulgorem ſolis in ſummo faſtigio civitatis oſtendit. Non ſervilis ingenii ratio viſa; requirentibusque auctorem, de domino confitetur. Tunc intellectum eſt: Quantum

ingenua ſervilibus ingenia præſtarent; malitiaque ſervos, non ſapientia vincere. Igitur venia ſeni filioque data eſt; et velut numine quodam reſervatos arbitrantes, regem Stratonem creaverunt. Poſt cujus mortem regnum ad filium, ac deinde ad nepotes tranſiit. Celebre hoc ſervorum facinus, metuendumque exemplum toto orbe terrarum fuit. Itaque Alexander Magnus, cum interjecto tempore in Oriente bellum gereret, velut ultor publicæ ſecuritatis, expugnata eorum urbe, omnes qui prælio ſuperfuerant, ob memoriam veteris cædis crucibus affixit: genus tantum Stratonis inviolatum ſervavit, regnumque ſtirpi ejus reſtituit, ingenuis et innoxiis incolis inſulæ attributis, ut, exſtirpato ſervili germine, genus urbis ex integro conderetur.

CAP. IV. Hoc igitur modo Tyrii Alexandri auſpiciis conditi, Parſimonia et labore quærendi cito convaluere. Ante cladem dominorum cum et opibus, et multitudine abundarent, miſſa in Africam juventute, Uticam condidere: cum interim rex Tyro decedit, filio Pygmalione, et Eliſſa filia, inſignis formæ virgine, heredibus inſtitutis. Sed populus Pygmalioni admodum puero regnum tradidit. Eliſſa quoque Acerbæ avunculo ſuo, ſacerdoti Herculis, qui honos ſecundus à rege erat, nubit. Huic magnæ, ſed diſſimulatæ opes erant: aurumque metu regis non tectis, ſed terræ crediderat: quam rem etſi homines ignorabant, fama tamen loquebatur. Qua incenſus Pygmalion, oblitus juris humani, avunculum ſuum, eundemque generum, ſine reſpectu pietatis occidit. Eliſſa diu fratrem propter ſcelus averſata, ad poſtremum diſſimulato odio, mitigatoque interim vultu, fugam tacito molitur, aſſumptis quibuſdam principibus in ſocietatem, quibus par odium in regem eſſe, eandemque fugiendi cupiditatem arbitrabatur. Tunc fratrem dolo aggreditur, fingit ſe ad eum migrare velle, ne amplius ei mariti domus, cupidæ oblivionis, gravem luctus imaginem renovaret,

novaret, neve ultra amara admonitio oculis ejus occurrat. Non invitus Pygmalion verba ſororis audivit, exiſtimans cum ea et aurum Acerbæ ad ſe venturum. Sed Eliſſa miniſtros migrationis à rege miſſos; navibus cum omnibus opibus ſuis prima veſpera imponit, provectaque in altum, compellit eos onera harenæ pro pecunia involucris involuta, in mare dejicere. Tunc deflens ipſa, lugubrique voce Acerbam ciet; orat, ut libens opes ſuas recipiat, quas reliquerat; habeatque inferias, quas habuerat cauſam mortis. Tunc ipſos miniſtros aggreditur: ſibi quidem ait optatam olim mortem: ſed illis acerbos cruciatus, et dira ſupplicia imminere, qui Acerbæ opes, quarum ſpe parricidium rex fecerit, avaritiæ tyranni ſubtraxerint. Hoc metu omnibus injecto, comites fugæ accepit. Junguntur et ſenatorum in eam noctem præparata agmina; atque ita ſacris Herculis, cujus ſacerdos Acerbas fuerat, repetitis, exilio ſedes quærunt.

CAP. V. Primus illis appulſus terræ, Cyprus inſula fuit: ubi ſacerdos Jovis, cum conjuge et liberis, deorum monitu, comitem ſe Eliſſæ ſociumque præbuit, pactus ſibi poſteriſque perpetuum honorem ſacerdotii. Conditio pro manifeſto omine accepta. Mos erat Cypriis, virgines ante nuptias ſtatutis diebus dotalem pecuniam quæſituras, in quæſtum ad littus maris mittere, pro reliqua pudicitia libamenta Veneri ſoluturas. Harum igitur ex numero LXXX admodum virgines raptas, navibus imponi Eliſſa jubet; ut et juventus matrimonia, et urbs ſobolem habere poſſet. Dum hæc aguntur, Pygmalion cognita ſororis fuga, cum impio bello fugientem perſequi pararet, ægre precibus matris, et deorum minis victus, quievit: cui cum inſpirati vates canerent, non impune laturum, ſi incrementa urbis toto orbe auſpicatiſſimæ interpellaſſet, hoc modo ſpatium reſpirandi fugientibus datum. Itaque Eliſſa delata in Africæ ſinum, incolas loci ejus, adventu peregrinorum,

mutuarumque rerum commercio gaudentes, in amicitiam ſolicitat: deinde empto loco, qui corio bovis tegi poſſet, in quo feſſos longa navigatione ſocios, quoad proficiſceretur, reficere poſſet; corium in tenuiſſimas partes ſecari jubet, atque ita majus loci ſpatium quam petierat, occupat: unde poſtea ei loco Byrſæ nomen fuit. Confluentibus deinde vicinis locorum, qui ſpe lucri multa hoſpitibus venalia inferebant; ſedesque ibi ſtatuentibus, ex frequentia hominum velut inſtar civitatis effectum eſt. Uticenſium quoque legati, dona ut conſanguineis attulerint; hortatique ſunt, urbem ibi conderent, ubi ſedes ſortiti eſſent. Sed et Afros detinendi advenas amor cepit. Itaque conſentientibus omnibus, Carthago conditur, ſtatuto annuo vectigali pro ſolo urbis. In primis fundamentis caput bubulum inventum eſt: quod auſpicium quidem fructuoſæ terræ, ſed laborioſæ, perpetuoque ſervæ urbis fuit: propter quod in alium locum urbs tranſlata. Ibi quoque equi caput repertum, bellicoſum potentemque populum futurum ſignificans, urbi auſpicatam ſedem dedit. Tunc ad opinionem novæ urbis concurrentibus gentibus, brevi et populus, et civitas magna facta.

CAP. VI. Cum ſucceſſu rerum florentes Carthaginis opes eſſent, rex Maxitanorum Hiarbas decem Pœnorum principibus ad ſe arceſſitis, Eliſſæ nuptias ſub belli denuntiatione petit: quod legati reginæ referre metuentes, Punico cum ea ingenio egerunt; nuntiantes regem aliquem poſcere, qui cultiores victus eum Afrosque perdoceat: ſed quem inveniri poſſe, qui ad Barbaros et ferarum more viventes tranſire à conſanguineis velit? Tunc à regina caſtigati, Si pro ſalute patriæ aſperiorem vitam recuſarent, cui etiam ipſa vita, ſi res exigat, debeatur: regis mandata aperuere, dicentes, Quæ præcipiat aliis, ipſi facienda eſſe, ſi velit urbi conſultum eſſe. Hoc dolo capta, diu Acerbæ viri nomine cum multis lacrymis et lamenta-

mentatione flebili invocato, ad poſtremum ituram ſe quo ſuæ urbis fata vocarent, reſpondit. In hoc trium menſium ſumpto ſpatio, pyra in ultima parte urbis extructa, velut placatura viri manes, inferiasque ante nuptias miſſura, multas hoſtias cædit, et ſumpto gladio pyram conſcendit; atque ita ad populum reſpiciens, ituram ſe ad virum, ſicut præceperant, dixit, vitamque gladio finivit. Quamdiu Carthago invicta fuit, pro dea culta eſt. Condita eſt urbs hæc LXXII. annis antequam Roma; cujus virtus ſicut bello clara fuit, ita domi ſtatus variis diſcordiarum caſibus agitatus eſt. Cum inter cætera mala, etiam peſte laborarent, cruenta ſacrorum religione, et ſcelere pro remedio uſi ſunt. Quippe homines, ut victimas immolabant; et impuberes (quæ ætas etiam hoſtium miſericordiam provocat) aris admovebant, pacem deorum ſanguine eorum expoſcentes, pro quorum vita dii rogari maxime ſolent.

CAP. VII. Itaque adverſis tanto ſcelere numinibus, cum in Sicilia diu feliciter dimicaſſent, tranſlato in Sardiniam bello, amiſſa majore exercitus parte, gravi prœlio victi ſunt. Propter quod ducem ſuum Maleum, cujus auſpiciis et Siciliæ partem domuerant, et adverſus Afros magnas res geſſerant, cum parte exercitus, quæ ſuperfuerat, exulare juſſerunt. Quam rem ægre ferentes milites, legatos Carthaginem mittunt, qui reditum primo, veniamque infelicis militiæ petant; tum denuntient, quod precibus nequeant, armis ſe conſecuturos. Cum et preces et minæ legatorum ſpretæ eſſent, interjectis diebus, conſcenſis navibus, armati ad urbem veniunt: ibi deos hominesque teſtari, non ſe expugnatum, ſed reciperatum patriam venire; oſtenſurosque civibus ſuis, non virtutem ſibi priore bello, ſed fortunam defuiſſe: prohibitis commeatibus, obſeſſaque urbe, in ſummam deſperationem Carthaginienſes adduxerunt. Interea Cartalo Malei exulis ducis filius, cum præter caſtra patris à Tyro, quo decimas Herculis

ferre

ferre, ex præda Sicilienſi, quam pater ejus ceperat, à Carthaginienſibus miſſus fuerat, reverteretur, arceſſitusque à patre eſſet, prius publicæ ſe religionis officia exſecuturum quam privatæ pietatis, reſpondit. Quam rem etſi indigne ferret pater, non tamen vim afferre religioni auſus eſt. Interjectis deinde diebus, Cartalo petito commeatu à populo, cum reverſus ad patrem eſſet; ornatusque purpura, et infulis ſacerdotii, omnium ſe oculis ingereret, tunc in ſecretum abducto pater ait: Auſusne es, nefandiſſimum caput, iſta purpura et auro ornatus, in conſpectum tot miſerorum civium venire? et mæſta ac lugentia caſtra, circumfluentibus quietæ felicitatis inſignibus, velut exultabundus intrare? Nuſquamne te aliis jactare potuiſti? Nullus locus aptior, quam ſordes patris, et exilii infelicis ærumnæ fuerunt? Quid, quod paulo ante vocatus, non dico patrem, ducem certe civium tuorum ſuperbe ſpreviſti? Quid porro tu in purpura iſta coroniſque aliud, quam victoriarum mearum titulos geris? Quoniam igitur tu in patre nihil niſi exulis nomen agnoſcis; ego quoque imperatorem me magis quam patrem judicabo; ſtatuamque in te exemplum, ne quis poſthac infelicibus miſeriis patris illudat. Atque ita eum cum ornatu ſuo, in altiſſimam crucem in conſpectu urbis ſuffigi juſſit. Poſt paucos deinde dies Carthaginem capit: evocatoque populo ad concionem, exilii injuriam queritur: belli neceſſitatem excuſat: contentumque victoria ſua, punitis auctoribus miſerorum civium, injurioſi exilii omnibus ſe veniam dare dicit. Atque ita decem ſenatoribus interfectis, urbem legibus ſuis reddidit. Nec multo poſt ipſe affectati regni accuſatus, duplicis et in filio et in patria parricidii pœnas dedit. Huic Mago imperator ſucceſſit, cujus induſtria, et opes Carthaginienſium, et imperii fines, et bellicæ gloriæ laudes creverunt.

# LIBER XIX.

## CAP. I.

MAgo Carthaginienſium imperator, cum primus omnium, ordinata diſciplina militari, imperium Pœnorum condidiſſet, vireſque civitatis non minus bellandi arte quam virtute firmaſſet, diem fungitur, elictis duobus filiis Hasdrubale et Hamilcare; qui per veſtigia paternæ virtutis decurrentes, ſicuti generi, ita et magnitudini patris ſucceſſerunt. His ducibus Sardiniæ bellum illatum; adverſos Afros quoque vectigal pro ſolo urbis multorum annorum repetentes, dimicatum: ſed Afrorum ſicuti cauſa juſtior, ita et fortuna ſuperior fuit; bellumque cum his ſolutione pecuniæ non armis finitum. In Sardinia quoque Hasdrubal graviter vulneratus, imperio Hamilcari fratri tradito interiit: cujus mortem, cum luctus civitatis, tum et dictaturæ undecim, et triumphi quatuor inſignem fecere: hoſtibus quoque crevere animi, veluti cum duce vires Pœnorum cecidiſſent. Itaque Siciliæ populis propter aſſiduas Carthaginienſium injurias, ad Leonidam fratrem regis Spartanorum concurrentibus, grave bellum natum: in quo et diu, et varia victoria prœliatum fuit. Dum hæc aguntur, legati à Dario Perſarum rege Carthaginem venerunt, afferentes edictum, quo Pœni humanas hoſtias immolare, et canina veſci prohibebantur; mortuorumque corpora cremare potius, quam terra obruere à rege jubebantur: petentes ſimul auxilia adverſus Græciam, cui illaturus bellum Darius erat. Sed Carthaginienſes auxilia negantes, propter aſſidua finitimorum bella, cæteris, ne per omnia contumaces viderentur, cupide paruere.

CAP. II. Interea Hamilcar bello Sicilienſi interficitur, relictis tribus filiis, Imilcone, Hannone,

ne, Giſcone. Hasdrubali quoque par numerus filiorum fuit, Annibal, et Hasdrubal, et Sappho Per hos res Carthaginienſium ea tempeſtate gerebantur. Itaque et Mauris bellum illatum, et adverſus Numidas pugnatum, et Afri compulſi ſtipendium urbis conditæ Carthaginienſibus remittere. Deinde cum familia tanta imperatorum gravis liberæ civitati eſſet, omniaque ipſi agerent ſimul et judicarent, centum ex numero ſenatorum judices deliguntur, qui reverſis à bello ducibus rationem rerum geſtarum exigerent, ut hoc metu ita in bello imperia cogitarent, ut domi judicia legesque reſpicerent. In Sicilia in locum Hamilcaris, imperator Imilco ſuccedit: qui cum naval terreſtrique bello ſecunda prœlia feciſſet, multasque civitates cepiſſet, repente peſtilentis ſideris vi exercitum amiſit. Quæ res cum nuntiata Carthagini eſſet, mœſta civitas fuit: omnia ululatibus non ſecus ac ſi urbs ipſa capta eſſet, perſonabant clauſæ privatæ domus, clauſa deorum templa, intermiſſa omnia ſacra, omnia privata officia damnata. Cuncti deinde ad portum congregantur, egredientesque paucos è navibus, qui cladi ſuperfuerant, de ſuis percontantur. Ut verò dubia antea ſpe et ſuſpenſo metu incerta orbitatis exſpectatione, caſus ſuorum miſeris eluxit, tunc toto littore plangentium gemitus, tunc infelicium matrum ululatus, et flebiles querelæ audiebantur.

CAP. III. Inter hæc procedit inops è navi ſua imperator, ſordida ſervilique tunica diſcinctus: ad cujus conſpectum plangentium agmina junguntur. Ipſe quoque manus ad cœlum tendens nunc ſortem ſuam, nunc publicam fortunam deflet: nunc deos accuſat, qui tanta belli decora, et tot ornamenta victoriarum, quæ ipſi dederant, abſtulerint: qui captis tot urbibus, totiesque hoſtibus terreſtri navalique prœlio victis, exercitum victorem non bello, ſed peſte deleverint. Deferre ſe tamen civibus ſuis non modica ſolatia, quod malis eorum hoſtes gaudere, non gloriari poſſent

Quippe

pe cum neque eos qui mortui ſunt, à ſe occiſos; neque eos qui reverſi ſunt, à ſe fugatos poſſint dicere. Prædam quam relictis à ſe caſtris abſtulerint, non eſſe talem, quam velut ſpolium victi hoſtis oſtentent: ſed quam poſſeſſione vacua, fortuitis dominorum mortibus, ſicuti caduca occuparint. Quod ad hoſtes pertinet, victores ſe receſſiſſe; quod ad peſtem, victos. Nihil tamen ſe gravius ferre, quam quod inter fortiſſimos viros mori non potuerit, ſervatusque ſit non ad vitæ jucunditatem, ſed ad ludibrium calamitatis. Quanquam ubi miſeras copiarum reliquias Carthaginem reduxerit, ſe quoque ſequuturum commilitones ſuos: oſtenſurumque patriæ, non ideo ſe in eam diem vixiſſe, quoniam velit vivere: ſed ne hos, quibus nefanda lues pepercerat, inter hoſtium exercitus relictos, morte ſua proderet. Tali vociferatione per urbem ingreſſus, ut ad limina domus ſuæ venit, proſecutam multitudinem velut poſtremo alloquio dimiſit: obſeratisque foribus, ac nemine ad ſe, ne filiis quidem admiſſis, mortem ſibi conſcivit.

## LIBER XX.

### CAP. I.

Dionyſius è Sicilia Carthaginienſibus pulſis, occupatoque totius inſulæ imperio, grave otium regno ſuo, pericu-loſamque deſidiam tanti exercitus ratus, copias in Italiam trajecit: ſimul ut militum vires continuo labore acuerentur, et regni fines proferrentur. Prima militia adverſus Græcos, qui proxima Italici maris littora tenebant, fuit: quibus devictis, finitimos quoſque aggreditur, omnesque Græci nominis Italiam poſſidentes, hoſtes ſibi deſtinat: quæ gentes non partem, ſed univerſam ferme Italiam ea tempeſtate occupaverant. Denique multæ urbes adhuc poſt tantam vetuſtatem

tuſtatem veſtigia Græci moris oſtentant. Namque Tuſcorum populi, qui oram inferi maris poſſident, à Lydia venerunt: et Venetos, quos incolas ſuperi maris videmus, capta et expugnata Troja, Antenore duce, miſit: Adria quoque Illyrico mari proxima, quæ et Adriatico mari nomen dedit, Græca urbs eſt: Arpos Diomedes exciſo Ilio, naufragio in ea loca delatus, condidit. Sed et Piſæ in Liguribus Græcos auctores habent: et in Tuſcis Tarquinii à Theſſalis et Spinambris: Peruſini quoque originem ab Achæis ducunt. Quid Ceren urbem dicam? Quid Latinos populos, qui ab Ænea conditi videntur? Jam Faliſci, Nolani, Abellani, nonne Chalcidenſium coloni ſunt? Quid tractus omnis Campaniæ? Quid Bruttii, Sabinique? Quid Samnites? Quid Tarentini? quos Lacedæmone profectos, Spuriosque vocatos accepimus? Thurinorum urbem condidiſſe Philoctetem ferunt, ibique adhuc monumentum ejus viſitur: et Herculis ſagittæ in Apollinis templo, quæ fatum Trojæ fuere.

CAP. II. Metapontini quoque in templo Minervæ ferramenta, quibus Epeus, à quo conditi ſunt, equum Trojanum fabricavit, oſtentant. Propter quod omnis illa pars Italiæ, major Græcia appellata eſt. Sed principio originum Metapontini cum Sybaritanis et Crotonienſibus pellere cæteros Græcos Italia ſtatuerunt. Cum primum urbem Sirim cepiſſent, in expugnatione ejus quinquaginta juvenes amplexos Minervæ ſimulachrum, ſacerdotemque deæ velatum ornamentis, inter ipſa altaria trucidaverunt. Ob hæc cum peſte et ſeditionibus vexarentur, priores Crotonienſes Delphicum oraculum adierunt. Reſponſum his eſt, finem mali fore, ſi violatum Minervæ numen, et interfectorum manes placaſſent. Itaque cum ſtatuas juvenibus juſtæ magnitudinis, et imprimis Minervæ fabricare cœpiſſent, Metapontini cognito oraculo deorum, occupandam manium et deæ pacem rati, juvenibus modica et lapidea

pidea ſimulacra ponunt, et deam panificiis placant. Atque ita peſtis utrobique ſedata eſt, cum alteri magnificentia, alteri velocitate certaſſent. Recuperata ſanitate, non diu Crotonienſes quievere. Itaque indignantes, in oppugnatione Siris, auxilium contra ſe à Locrenſibus latum, bellum iis intulerunt. Quo metu territi Locrenſes, ad Spartanos decurrunt: auxilium ſupplices deprecantur. Illi longinqua militia gravati, auxilium à Caſtore et Polluce petere eos jubent. Neque legati reſponſum ſociæ urbis ſpreverunt: profectique in proximum templum, facto ſacrificio, auxilium deorum implorant. Litatis hoſtiis, obtentoque, ut rebantur, quod petebant, haud ſecus læti, quam ſi deos ipſos ſecum advecturi eſſent; pulvinaria iis in navi componunt, fauſtiſque profecti ominibus, ſolatia ſuis pro auxiliis deportant.

CAP. III. His cognitis, Crotonienſes et ipſi legatos ad oraculum Delphos mittunt, victoriæ facultatem, belliquе proſperos eventus deprecantes. Reſponſum, prius votis hoſtes, quam armis vincendos. Cum voviſſent Apollini decimas prædæ, Locrenſes et voto hoſtium, et reſponſo dei cognito, nonas voverunt; tacitamque eam rem habuere, ne votis vincerentur. Itaque cum in aciem proceſſiſſent, et Crotonienſium centum viginti millia armatorum conſtitiſſent, Locrenſes paucitatem ſuam circumſpicientes (nam ſola quindecim millia militum habebant) omiſſa ſpe victoriæ, in deſtinatam mortem conſpirant; tantuſque ardor ex deſperatione ſingulos cepit, ut victores ſe putarent, ſi non inulti morerentur. Sed dum mori honeſte quærunt, feliciter vicerunt: Nec alia cauſa victoriæ fuit, quam quod deſperaverunt. Pugnantibus Locris, aquila ab acie nunquam receſſit, eoſque tam diu circumvolavit, quoad vincerent. In cornibus quoque duo juvenes diverſo à cæteris armorum habitu, eximia magnitudine, et albis equis, et coccineis paludamentis, pugnare viſi ſunt, nec ultra apparuerunt,

quam pugnatum eſt. Hanc admirationem auxit incredibilis famæ velocitas. Nam eadem die, qua in Italia pugnatum eſt, et Corintho, et Athenis, et Lacedæmone nuntiata eſt victoria.

Cap. IV. Poſt hæc Crotonienſibus nulla virtutis exercitatio, nulla armorum cura fuit. Oderant enim quæ infeliciter ſumpſerant; mutaſſentque vitam luxuria, ni Pythagoras philoſophus fuiſſet. Hic Sami Demarato, locuplete negotiatore natus, magnisque ſapientiæ incrementis ornatus, Ægyptum primo, mox Babyloniam ad perdiſcendos ſiderum motus, originemque mundi ſpectandam profectus, ſummam ſcientiam conſequutus erat. Inde regreſſus, Cretam et Lacedæmona, ad cognoſcendas Minois et Lycurgi inclytas ea tempeſtate leges, contenderat. Quibus omnibus inſtructus, Crotonam venit, populumque in luxuriam lapſum, auctoritate ſua ad uſum frugalitatis revocavit. Laudabat quotidie virtutem; et vitia luxuriæ, caſusque civitatum ea peſte perditarum enumerabat; tantumque ſtudium ad frugalitatem multitudinis provocavit, ut aliquos ex his luxuriatos incredibile videretur. Matronarum quoque ſeparatam à viris doctrinam, et puerorum à parentibus frequenter habuit. Docebat nunc has pudicitiam, et obſequia in viros; nunc illos modeſtiam, et literarum ſtudium. Inter hæc velut Genitricem virtutum frugalitatem omnibus ingerebat, conſecutusque diſputationum aſſiduitate erat, ut matronæ auratas veſtes, cæteraque dignitatis ſuæ ornamenta, velut inſtrumenta luxuriæ deponerent, eaque omnia delata in Junonis ædem ipſi deæ conſecrarent; præ ſe ferentes, vera ornamenta matronarum pudicitiam, non veſtes eſſe. In juventute quoque quantum profligatum ſit, victi feminarum contumaces animi manifeſtant. Sed CCC ex juvenibus cum ſodalitii jure ſacramento quodam nexi, ſeparatam à cæteris civibus vitam exercerent, quaſi cœtum clandeſtinæ conjurationis haberent, civitatem in ſe conver-

converterunt, quæ eos, cum in unam domum conveniſſent, cremare voluit. In quo tumultu, LX ferme periere: cæteri in exilium profecti. Pythagoras autem cum annos XX Crotonæ egiſſet, Metapontum migravit, ibique deceſſit: cujus tanta admiratio fuit, ut ex domo ejus templum facerent; eumque pro deo colerent.

CAP. V. Igitur Dionyſius tyrannus, quem ſupra à Sicilia exercitum in Italiam trajeciſſe, bellumque Græcis intuliſſe memoravimus, expugnatis Locris, Crotonienſes vix vires longo otio ex prioris belli clade reſumentes, aggreditur: qui fortius cum paucis tanto exercitui ejus, quam antea cum tot millibus Locrenſium paucitati reſtiterunt. Tantum virtutis paupertas adverſus inſolentes divitias habet, tantoque inſperata interdum ſperatâ victoria certior eſt. Sed Dionyſium gerentem bellum, legati Gallorum, qui ante menſes Romam incenderant, ſocietatem amicitiamque petentes adeunt; gentem ſuam inter hoſtes ejus poſitam eſſe, magnoque uſui ei futuram vel in acie bellanti, vel de tergo intentis in prælium hoſtibus affirmant. Grata legatio Dionyſio fuit. Ita pacta ſocietate, et auxiliis Gallorum auctus, bellum velut ex integro reſtaurat. Iis autem Gallis cauſa in Italiam veniendi, ſedesque novas quærendi, inteſtina diſcordia, et aſſiduæ domi diſſenſiones fuere: quarum tædio, cum in Italiam veniſſent, ſedibus Tuſcos expulerunt; et Mediolanum, Comum, Brixiam, Veronam, Vergamum, Tridentum, Vicentiam condiderunt. Tuſci quoque, duce Rhæto, avitis ſedibus amiſſis, Alpes occupavere: et ex nomine ducis gentes Rhætorum condiderunt. Sed Dionyſium in Siciliam adventus Carthaginienſium revocavit: qui reparato exercitu, bellum quod lue deſeruerant, auctis viribus repetebant. Dux belli Hanno Carthaginienſis erat: cujus inimicus Suniatus, potentiſſimus ea tempeſtate Pœnorum, cum odio ejus, Græcis

literis, Dionyſio adventum exercitus, et ſegnitiem ducis familiariter prænuntiaſſet, comprehenſis epiſtolis, proditionis damnatur : facto ſenatusconſulto, ne quis poſtea Carthaginienſis, aut literis Græcis, aut ſermoni ſtuderet ; ne aut loqui cum hoſte, aut ſcribere ſine interprete poſſet. Nec multo poſt Dionyſius, quem paulo ante non Sicilia, non Italia capiebat, aſſiduis belli certaminibus victus fractusque, inſidiis ad poſtremum ſuorum interficitur.

## LIBER XXI.

### CAP. I.

EXtincto in Sicilia Dionyſio tyranno, in locum ejus milites maximum natu ex filiis ejus, nomine Dionyſium, ſuffecere ; et naturæ jus ſecuti, et quod firmius futurum eſſe regnum, ſi penes unum remanſiſſet, quam ſi portionibus inter plures filios divideretur, arbitrabantur. Sed Dionyſius inter initia regni, avunculos fratrum ſuorum, velut æmulos imperii ſui, hortatoresque puerorum ad diviſionem regni, tollere geſtiebat. Quare paulisper diſſimulatum animum prius ad favorem popularium conciliandum intendit ; excuſatius facturus quod ſtatuerat, ſi probatus ante omnibus foret. Igitur nexorum tria millia è carcere dimittit : tributa populo per triennium remittit : et quibuscumque delinimentis poteſt, animos omnium ſolicitat. Tunc ad deſtinatum facinus converſus, non cognatos tantum fratrum, ſed etiam ipſos interficit : ut quibus conſortium regni debebat, ne ſpiritus quidem conſortium relinqueret, tyrannidem in ſuos priusquam in exteros auſpicatus.

CAP.

CAP. II. Sublatis deinde æmulis, in ſegnitiam lapſus, ſaginam corporis ex nimia luxuria, oculorumque valetudinem contraxit; adeo ut non ſolem, non pulverem, non denique ſplendorem ferre lucis ipſius poſſet. Propter quæ dum contemni ſe putat, ſævitia graſſatur; nec ut pater carcerem nexis, ſed cædibus civitatem replet. Ob quæ non contemptior omnibus, quam inviſior fuit. Itaque cum bellum adverſus eum Syracuſani decreviſſent, diu dubitavit, imperium deponeret, an bello reſiſteret. Sed à militibus prædam et urbis direptionem ſperantibus, deſcendere in prœlium cogitur. Victus, cum iterato non felicius fortunam tentaſſet, legatos ad Syracuſanos mittit, ſpondens ſe depoſiturum tyrannidem, ſi mitterent ad eum, quibus cum ſibi de pace conveniret. In quam rem miſſos primores, in carcere retinet, atque ita incautis omnibus, nec quicquam hoſtile metuentibus, exercitum ad delendam civitatem mittit. Fit igitur in ipſa urbe anceps prœlium: in quo oppidanis multitudine ſuperantibus, Dionyſius pellitur: qui cum obſidionem arcis timeret, cum omni regio apparatu in Italiam profugit tacitus. Exul à Locrenſibus ſociis exceptus, velut jure regnaret, arcem occupat; ſolitamque ſibi ſævitiam exercet. Conjuges principum ad ſtuprum rapi jubeat: virgines ante nuptias abducebat, ſtupratasque ſponſis reddebat: locupletiſſimos quosque aut civitate pellebat, aut occidi imperabat, bonaque eorum invadebat.

CAP. III. Dein cum rapinæ occaſio deeſſet, univerſam civitatem callido commento circumvenit, Cum Rheginorum tyranni Leophronis bello Locrenſes premerentur, voverant, ſi victores forent, ut die feſto Veneris virgines ſuas proſtituerent. Quo voto intermiſſo, cum adverſa bella cum Lucanis gererent, in concionem eos Dionyſius vocat: hortatur ut uxores filiasque ſuas in templum Veneris, quam poſſint ornatiſſimas mittant: ex quibus ſorte ductæ centum, voto publico

ſungantur, religioniſque gratia, uno ſtent in lupanari menſe, omnibus ante juratis viris, ne quis ullam attaminet: Quæ res ne virginibus, voto civitatem ſolventibus, fraudi eſſet, decretum facerent; ne qua virgo nuberet, priuſquam illæ maritis traderentur. Probato conſilio, quo et ſuperſtitioni et pudicitiæ virginum conſulebatur, certatim omnes feminæ impenſius exornatæ, in templum Veneris conveniunt: quas omnes Dionyſius immiſſis militibus ſpoliat, ornamentaque matronarum in prædam ſuam vertit. Quarundam viros ditiores interficit, quaſdam ad prodendas virorum pecunias torquet. Cum his artibus per annos ſex regnaſſet, conſpiratione Locrorum civitate pulſus, in Siciliam redit. Ibi Syracuſas ſecuris omnibus, poſt longam intercapedinem pacis, per proditionem recepit.

CAP. IV. Dum hæc in Sicilia geruntur, interim in Africa princeps Carthaginienſium Hanno opes ſuas, quibus vires reipublicæ ſuperabat, ad occupandam dominationem intendit, regnumque invadere, interfecto ſenatu, conatus eſt. Cui ſceleri ſolennem nuptiarum diem filiæ ſuæ legit, ut religione votorum, nefanda commenta facilius tegerentur. Itaque plebi epulas in publicis porticibus, ſenatui in domo ſua parat, ut poculis veneno infectis, ſecretius ſenatum, et ſine arbitris interficeret, orbamque rempubl. facilius invaderet. Qua re magiſtratibus per miniſtros prodita, ſcelus declinatum, non vindicatum eſt, ne in viro tam potenti plus negotii faceret res cognita, quam cogitata. Contenti itaque cohibuiſſe, decreto modum nuptiarum ſumptibus ſtatuunt; idque obſervari non ab uno, ſed ab univerſis jubent, ne perſona deſignata, non vitia correcta viderentur. Hoc conſilio præventus, iterum ſervitia concitat, ſtatutaque rurſus cædium die, cum denuo ſe proditum videret, timens judicium, munitum quoddam caſtellum cum viginti millibus ſervorum armatis occupat. Ibi dum Afros, regemque Maurorum

concitat, capitur, virgisque cæſus, effoſſis oculis, et manibus cruribusque fractis, velut à ſingulis membris pœnæ exigerentur, in conſpectu populi occiditur: corpus verberibus lacerum in crucem figitur. Filii quoque, cognatique omnes, etiam innoxii, ſupplicio traduntur, ne quiſquam aut ad imitandum ſcelus, aut ad mortem ulciſcendam, ex tam nefaria domo ſupereſſet.

CAP. V. Interea Dionyſius Syracuſis receptus, cum gravior crudeliorque indies civitati eſſet, iterata conſpiratione obſidetur. Tunc depoſito imperio, arcem Syracuſanis cum exercitu tradidit; receptoque privato inſtrumento, Corinthum in exilium proficiſcitur. Ibi humillima quæque tutiſſima exiſtimans, in ſordidiſſimum vitæ genus deſcendit: non contentus in publico vagari, ſed potare: nec conſpici in popinis, lupanaribusque, ſed totis diebus deſidere: cum perditiſſimo quoque de minimis rebus diſceptare, pannoſusque et ſqualidus incedere: riſum libentius præbere, quam captare: in macello perſtare; quod emere non poterat, oculis devorare: apud Ædiles adverſus lenones jurgari; omniaque ita facere, ut contemnendus magis, quam metuendus videretur. Noviſſime, ludimagiſtrum profeſſus, pueros in trivio docebat, ut aut à timentibus ſemper in publico videretur, aut à non timentibus facilius contemneretur. Nam licet tyrannicis vitiis ſemper abundaret, tamen ſimulatio hæc vitiorum, non naturæ erat; magisque hæc arte, quàm amiſſo regali pudore faciebat, expertus quàm inviſa tyrannorum forent etiam ſine opibus nomina. Laborabat itaque invidiam præteritorum, contemptu præſentium demere: neque honeſta, ſed tuta conſilia circumſpiciebat. Inter has tamen diſſimulationum artes, inſimulatus eſt affectatæ tyrannidis; nec aliter quàm dum contemnitur, liberatus eſt.

CAP. VI. Inter hæc Carthaginienſes tanto ucceſſu rerum Alexandri Magni exterriti, verentes ne Perſico regno, et Africam vellet adjungere,

mittunt

mittunt ad ſpeculandos ejus animos Hamilcarem, cognomento Rhodanum, virum ſolertia facundiaque præter cæteros inſignem. Augebant enim metum et Tyrus urbs, auctor originis ſuæ, capta: et Alexandria æmula Carthaginis, in terminis Africæ et Ægypti condita: et felicitas regis, apud quem nec cupiditas, nec fortuna ullo modo terminabantur. Igitur Hamilcar per Parmenionem aditu regis obtento, profugiſſe ſe ad regem expulſum patria fingit, militemque ſe expeditionis offert. Atque ita conſiliis ejus exploratis, in tabellis ligneis, vacua deſuper cera inducta, civibus ſuis omnia perſcribebat. Sed Carthaginienſes poſt mortem regis reverſum in patriam, quaſi urbem regi venditaſſet, non ingrato tantum, verum etiam et crudeli animo, necaverunt.

---

## LIBER XXII.

### CAP. I.

AGathocles Siciliæ tyrannus, qui magnitudini prioris Dionyſii ſucceſſit, ad regni majeſtatem ex humili et ſordido genere pervenit. Quippe in Sicilia patre figulo natus, non honeſtiorem pueritiam, quàm principia originis habuit. Siquidem forma, et corporis pulchritudine egregius, diu vitam ſtupri patientia exhibuit. Annos deinde pubertatis egreſſus, libidinem à viris ad feminas tranſtulit. Poſt hæc apud utrumque ſexum famoſus, vitam latrociniis mutavit. Interjecto tempore, cum Syracuſas conceſſiſſet, accitusque in civitatem inter incolas eſſet, diu ſine fide fuit; Quoniam nec in fortunis quod amitteret, nec in verecundia quod inquinaret, habere videbatur: in ſumma gregariam militiam ſortitus, non minus tunc ſeditioſa, quam antea turpi vita, in omne facinus promptiſſimus erat. Nam et manu ſtrenuus,

et

et in concionibus perfacundus habebatur. Brevi itaque centurio, ac deinceps tribunus militum factus eſt. Primo bello adverſus Ætneos magna experimenta ſui Syracuſanis dedit. Sequenti Campanorum, tantam de ſe ſpem omnibus fecit, ut in locum demortui ducis Damaſconis ſufficeretur. Cujus uxorem adulterio cognitam, poſt mortem viri in matrimonium recepit. Nec contentus quod ex inope repente dives factus eſſet, piraticam adverſus patriam exercuit. Saluti ei fuit, quod ſocii capti tortique, de illo negaverunt. Bis occupare imperium Syracuſarum voluit: bis in exilium actus eſt.

CAP. II. A Murgantinis apud quos exulabat, odio Syracuſanorum, primò prætor, mox dux creatur. In eo bello et urbem Leontinorum capit, et patriam ſuam Syracuſas obſidere cœpit: ad cujus auxilium Hamilcar dux Pœnorum imploratus, depoſitis hoſtilibus odiis, præſidia militum mittit. Ita uno eodemque tempore Syracuſæ, et ab hoſte, civili amore defenſæ; et à cive, hoſtili odio impugnatæ ſunt. Sed Agathocles, cum videret fortius defendi urbem quam oppugnari, precibus per internuntios Hamilcarem exorat, ut inter ſe et Syracuſanos pacis arbitria ſuſcipiat, peculiaria in ipſum officia ſua repromittens. Qua ſpe impletus Hamilcar, ſocietatem cum eo, metu potentiæ ejus jungit: ut quantum virium Agathocli adverſus Syracuſanos dediſſet, tantum ipſe ad incrementa domeſticæ potentiæ reciperaret. Igitur non pax tantum Agathocli conciliatur: verum etiam prætor Syracuſis conſtituitur. Tunc Hamilcari, expoſitis ignibus cereis tactiſque, in obſequia Pœnorum jurat. Deinde acceptis ab eo quinque millibus Afrorum, potentiſſimos quoſque ex principibus interficit: atque ita veluti reipublicæ ſtatum formaturus, populum in theatrum ad concionem vocari jubet, contracto in gymnaſio ſenatu, quaſi quædam prius ordinaturus. Sic compoſitis rebus, immiſſis militibus populum obſidet

ſidet; ſenatum trucidat: cujus peracta cæde, ex plebe quoque locupletiſſimos et promptiſſimos interficit.

CAP. III. His ita geſtis, militem legit, exercitumque conſcribit: quo inſtructus, finitimas civitates nihil hoſtile metuentes, ex improviſo aggreditur. Pœnorum quoque ſocios, permittente Hamilcare, fœde vexat: propter quod querelas Carthaginem ſocii non tam de Agathocle, quam de Hamilcare detulerunt: hunc ut dominum et tyrannum, illum ut proditorem arguentes: à quo infeſtiſſimo hoſti, fortunæ ſociorum, interpoſita pactione, donatæ ſint: ſicut ab initio Syracuſæ in pignus ſocietatis ſint traditæ, urbs ſemper Pœnis infeſta, et de imperio Siciliæ Carthaginis æmula: nunc inſuper civitates ſociorum eidem titulo pacis addictas. Denuntiare igitur ſe, hæc brevi ad ipſos redundatura, ac propediem ſenſuros, quantum malum non Siciliæ magis, quam ipſi Africæ attulerint. His querelis ſenatus in Hamilcarem accenditur. Sed quoniam in imperio eſſet, tacita de eo ſuffragia tulerunt, et ſententias priusquam recitarentur, in urnam conjectas obſignari juſſerunt, dum alter Hamilcar Giſgonis filius, à Sicilia reverteretur. Sed hæc callida commenta Pænorum, et ſententias, inaudita mors Hamilcaris prævenit; liberatusque eſt fati munere, quem ſui per injuriam cives inauditum damnaverant. Quæ res Agathocli adverſus Pœnos occaſionem movendi belli dedit. Prima igitur illi cum Hamilcare Giſgonis filio, prœlii congreſſio fuit: à quo victus, majori mole reparaturus bellum, Syracuſas conceſſit. Sed ſecundi certaminis eadem fortuna, quæ et prioris, fuit.

CAP. IV. Cum igitur victores Pœni Syracuſas obſidione cinxiſſent, Agathocles cum ſe neque viribus parem, neque ad obſidionem ferendam inſtructum videret; ſuper hæc à ſociis crudelitate ejus offenſis, deſertus eſſet, ſtatuit bellum in Africam transferre: mira prorſus audacia, ut quibus

in

in ſolo urbis ſuæ par non erat, eorum urbi bellum inferret; et qui ſua tueri non poterat, impugnaret aliena; victusque victoribus inſultaret. Hujus conſilii non minus admirabile ſilentium, quam commentum fuit, populo hoc ſolum profeſſus, inveniſſe ſe victoriæ viam: animos illi tantum in brevem obſidionis patientiam firmarent: vel ſi cui ſtatus præſentis fortunæ diſpliceret, dare ſe ei diſcedendi liberam poteſtatem. Cum mille ſexcenti diſceſſiſſent, cæteros ad obſidionis neceſſitatem frumento et ſtipendio inſtruit: quinquaginta tantum ſecum talenta ad præſentem uſum aufert, cætera ex hoſte melius, quam ex ſociis paraturus. Omnes deinde ſervos, militaris ætatis, libertate donatos ſacramento adegit, eosque et majorem partem ferme militum navibus imponit; ratus exæquata utriusque ordinis conditione, mutuam inter eos virtutis æmulationem futuram: cæteros omnes ad tutelam patriæ reliquit.

CAP. V. Septimo igitur imperii anno, comitibus duobus adultis filiis, Archagatho et Heraclida, nullo militum ſciente quo veheretur, curſum in Africam dirigit. Cum omnes aut in Italiam prædatum ſe, aut in Sardiniam ituros crederent, tum primum, expoſito in Africæ littore exercitu, conſilium ſuum omnibus aperit. Quo in loco Syracuſæ poſitæ ſint, oſtendit: quibus aliud nullum auxilium ſupereſſet, quam ut hoſtibus faciant, quæ ipſi patiantur. Quippe aliter domi, aliter foris bella tractari. Domi ea ſola auxilia eſſe, quæ patriæ vires ſubminiſtrent: foris hoſtem etiam ſuis viribus vinci deficientibus ſociis, et odio diuturni imperii externa auxilia circumſpicientibus. Huc accedere, quod urbes, caſtellaque Africæ non muris cinctæ, non in montibus poſitæ ſint, ſed in planis campis, ſine ullis munimentis jaceant: quas omnes metu excidii facile ad belli ſocietatem perlici poſſe. Majus igitur Carthaginienſibus ab ipſa Africa, quam ex Sicilia exarſurum bellum, coituraque auxilia omnium adverſus

ſus unam urbem, nomine quam opibus ampliorem, et quas non attulerit vires inde ſumpturum. Nec in repentino Pœnorum metu, modicum momentum victoriæ fore, qui tanta audacia hoſtium perculſi, trepidaturi ſint. Acceſſura et villarum incendia, caſtellorum, urbiumque contumacium direptionem, tum ipſius Carthaginis obſidionem. Quibus omnibus non ſibi tantum in alios, ſed et aliis in ſe ſentient patere bella. His non ſolum Pœnos vinci, ſed et Siciliam liberari poſſe. Nec enim moraturos in ejus obſidione hoſtes, cum ſua urgeantur. Nuſquam igitur alibi facilius bellum, ſed nec prædam uberiorem inveniri poſſe. Nam capta Carthagine, omnem Africam Siciliamque præmium victorum fore. Gloriam certe tam honeſtæ militiæ tantam in omne ævum futurum, ut terminari nullo tempore oblivione poſſit; ut dicatur eos ſolos mortalium eſſe, qui bella, quæ domi ferre non poterant, ad hoſtes tranſtulerint, victique victores inſecuti ſint, et obſeſſores urbis ſuæ obſederint. Omnibus igitur forti ac læto animo bellum ineundum, quo nullum aliud poſſit aut præmium victoribus uberius, aut victis monumentum illuſtrius dare.

CAP. VI. His quidem adhortationibus animi militum erigebantur: ſed terrebat eos portenti religio, quod navigantibus eis, ſol defecerat. Cujus rei rationem non minore cura rex, quam belli reddebat, affirmans, ſi priuſquam proficiſcerentur, factum eſſet, crediturum adverſum profecturos prodigium eſſe: nunc quia egreſſis acciderit, illis ad quos eatur portendere. Porro defectus naturalium ſiderum ſemper præſentem rerum ſtatum mutare; certumque eſſe florentibus Carthaginienſium opibus, adverſiſque rebus, ſuis commutationem ſignificari. Sic conſolatis militibus, univerſas naves, conſentiente exercitu, incendi jubet, ut omnes ſcirent, auxilio fugæ adempto, aut vincendum, aut moriendum eſſe. Deinde cum omnia, quacunque ingrederentur, proſternerent,
villas

villas caſtellaque incenderent, obvius eis fuit cum xxx. millibus Pœnorum Hanno: ſed prœlio commiſſo, duo de Siculis, tria millia de Pœnis cum ipſo duce cecidere. Hac victoria et Siculorum animi eriguntur, et Pœnorum franguntur. Agathocles victis hoſtibus, urbes caſtellaque expugnat, prædas ingentes agit, hoſtium multa millia trucidat. Caſtra deinde quinto lapide à Carthagine ſtatuit, ut damna cariſſimarum rerum, vaſtitatemque agrorum, et incendia villarum, de muris ipſius urbis ſpecularentur. Interea ingens tota Africa deleti Pœnorum exercitus fama, occupatarumque urbium, divulgatur. Stupor itaque omnes et admiratio inceſſit, unde tanto imperio tam ſubitum bellum, præſertim ab hoſte jam victo. Admiratio deinde paulatim in contemptum Pœnorum vertitur. Nec multo poſt non Afri tantum, verumetiam urbes nobiliſſimæ novitatem ſecutæ, ad Agathoclem defecere; frumentoque et ſtipendio victorem inſtruxere.

CAP. VII. His Pœnorum malis etiam deletus in Sicilia cum imperatore exercitus, velut quidam ærumnarum cumulus acceſſit. Nam poſt profectionem à Sicilia Agathoclis, in obſidione Syracuſarum Pœni ſegniores redditi, ab Antandro fratre regis Agathoclis occidione cæſi nuntiabantur. Itaque cum domi foriſque eadem fortuna Carthaginienſium eſſet, jam non tributariæ tantum ab his urbes, verum etiam ſocii reges deficiebant, amicitiarum jura non fide, ſed ſucceſſu ponderantes. Erat inter cæteros, rex Cyrenarum Aphellas, qui ſpe improba, regnum totius Africæ amplexus, ſocietatem cum Agathocle per legatos junxerat: pactuſque cum eo fuerat, ut Siciliæ illi, ſibi Africæ imperium, victis Carthaginienſibus, cederet. Itaque cum ad belli ſocietatem cum ingenti exercitu ipſe veniſſet, Agathocles blando alloquio, et humili adulatione, cum ſæpius ſimul cœnaſſent, adoptatuſque filius ejus ab Aphella eſſet, incautum interficit; occupatoque exercitu

ejus, iterato Carthaginienſes omnibus viribus bellum cientes, magno utriusque exercitus ſanguine, gravi prœlio ſuperat. Hoc certaminis diſcrimine tanta deſperatio illata Pœnis eſt, ut niſi in exercitu Agathoclis orta ſeditio fuiſſet, tranſiturus ad eum Bomilcar, rex Pœnorum, cum exercitu fuerit. Ob quam noxam in medio foro à Pœnis patibulo ſuffixus eſt: ut idem locus monumentum ſuppliciorum ejus eſſet, qui ante fuerat ornamentum honorum. Sed Bomilcar magno animo crudelitatem civium tulit; adeo ut de ſumma cruce veluti de tribunali, in Pœnorum ſcelera concionaretur: objectans illis, nunc Hannonem falſa affectati regni invidia circumventum: nunc Giſgonis innocentis exilium: nunc in Hamilcarem patruum ſuum tacita ſuffragia, quod Agathoclem ſocium illis facere, quam hoſtem maluerit. Hæc cum in maxima populi concione vociferatus eſſet, expiravit.

CAP. VIII. Interea Agathocles profligatis in Africa rebus, tradito Archagatho filio exercitu, in Siciliam recurrit: nihil actum in Africa exiſtimans, ſi amplius Syracuſæ obſiderentur. Nam poſt occiſum Hamilcarem, Giſgonis filium, novus eò à Pœnis miſſus exercitus fuerat. Statim igitur primo adventu ejus, omnes Siciliæ urbes auditis rebus, quas in Africa geſſerat, certatim ſe ei tradunt: atque ita pulſis è Sicilia Pœnis, totius inſulæ imperium occupavit. In Africam deinde reverſus, ſeditione militum excipitur. Nam ſtipendiorum ſolutio in adventum patris dilata à filio fuerat. Igitur ad concionem vocatos, blandis verbis permulſit: ſtipendia illis non à ſe flagitanda eſſe, ſed ab hoſte quærenda: communem victoriam, communem prædam futuram. Paulum modo annitrentur, dum belli reliquiæ peraguntur, cum ſciant, Carthaginem captam, ſpes omnium expleturam. Sedato militari tumultu, interjectis diebus, ad caſtra hoſtium exercitum ducit: ibi inconſultius prœlium committendo, majorem partem exercitus perdidit. Cum itaque in caſtra fugiſſet; ver-

ſam-

Tamque in ſe invidiam temere commiſſi belli videret; priſtinamque offenſam non depenſi ſtipendii metueret; concubia nocte ſolus à caſtris cum Archagatho filio profugit. Quod ubi milites cognovere, haud ſecus quam ſi ab hoſte capti eſſent, trepidavere: Bis ſe à rege ſuo in mediis hoſtibus relictos eſſe proclamantes, ſalutemque ſuam deſertam ab eo eſſe, quorum ne ſepultura quidem relinquenda fuerit. Cum perſequi regem vellent, à Numidis excepti, in caſtra revertuntur; comprehenſo tamen reductoque Archagatho, qui à patre noctis errore diſceſſerat. Agathocles autem navibus, quibus reverſus à Sicilia fuerat, cum cuſtodibus earundem Syracuſas defertur. Exemplum flagitii ſingulare, rex exercitus ſui deſertor, filiorumque pater proditor. Interim in Africa poſt fugam regis, milites pactione cum hoſtibus facta, interfectis Agathoclis liberis, Carthanienſibus ſe tradidere. Archagathus cum occideretur ab Archeſilao amico antea patris, rogavit eum quidnam liberis ejus facturum Agathoclem putet, per quem ipſe liberis careat? Tunc reſpondit, ſatis habere ſe, quod ſuperſtites eos eſſe Agathoclis liberis ſciat. Poſt hæc Pœni ad perſequendum belli reliquias, duces in Siciliam miſerunt, cum quibus Agathocles pacem æquis conditionibus fecit.

## LIBER XXIII.

### CAP. I.

AGathocles rex Siciliæ pacificatus cum Carthaginienſibus, partem civitatum à ſe fiducia virium diſſidentem armis ſubegit. Dein quaſi anguſtis inſulæ terminis clauderetur, cujus imperii partem primis incrementis ne ſperaverat quidem, in Italiam tranſcendit; exemplum Dionyſii ſecutus, qui multas civitates Italiæ ſubegerat. Primi

igitur hoſtes illi Bruttii fuere, qui et fortiſſimi tum, et opulentiſſimi videbantur, ſimul et ad injurias vicinorum prompti. Nam multas civitates Græci nominis Italia expulerant: auctores quoque ſuos Lucanos bello vicerant; et pacem cum his, æquis legibus fecerant. Tanta feritas animorum erat, ut nec origini ſuæ parcerent. Namque Lucani iiſdem legibus liberos ſuos, quibus et Spartani, inſtituere ſoliti erant. Quippe ab initio pubertatis, in ſylvis inter paſtores habebantur, ſine miniſterio ſervili, ſine veſte quam induerent, vel cui incubarent; ut à primis annis duritiæ parſimoniæque, ſine ullo uſu urbis, aſſueſcerent. Cibus his præda venatica, potus aut lactis, aut fontium liquor erat. Sic ad labores bellicos indurabantur. Horum igitur ex numero quinquaginta primo ex agris finitimorum prædari ſoliti, confluente deinde multitudine, ſolicitati præda, cum plures facti eſſent, infeſtas regiones reddebant. Itaque fatigatus querelis ſociorum Dionyſius Siciliæ tyrannus, ſexcentos Afros ad compeſcendos eos miſerat, quorum caſtellum proditum ſibi per Bruttiam mulierem, expngnaverunt; ibique civitatem, concurrentibus ad opinionem novæ urbis paſtoribus, ſtatuerunt; Bruttioſque ſe ex nomine mulieris vocaverunt. Primum illis cum Lucanis, originis ſuæ auctoribus, bellum fuit. Qua victoria erecti, cum pacem æquo jure feciſſent, cæteros finitimos armis ſubegerunt; tantaſque opes brevi conſecuti ſunt, ut pernicioſi etiam regibus haberentur. Denique Alexander rex Epiri, quum in auxilium Græcarum civitatum, cum magno exercitu, in Italiam veniſſet, cum omnibus copiis ab his deletus eſt. Quare feritas eorum ſucceſſu felicitatis incenſa, diu terribilis finitimis fuit. Ad poſtremum imploratus Agathocles, ſpe ampliandi regni, à Sicilia in Italiam trajecit.

CAP. II. Principio adventus opinione ejus concuſſi, legatos ad eum, ſocietatem amicitiamque petentes miſerunt. Quos Agathocles ad cœ-

nam invitatos, ne exercitum trajici viderent, in poſterum ſtatuta his die, conſcenſis navibus fruſtratus eſt. Sed fraudis haud lætus eventus fuit: ſiquidem reverti eum in Siciliam, interjectis paucis diebus, vis morbi coëgit, quo toto corpore comprehenſus, per omnes nervos articulosque humore peſtifero graſſante, velut inteſtino ſingulorum membrorum bello impugnabatur. Ex qua deſperatione bellum inter filium nepotemque ejus, regnum jam quaſi mortui vindicantibus, oritur: occiſo filio, regnum nepos occupavit. Igitur Agathocles, cum morbi cura, et ægritudo graviores eſſent, et inter ſe alterum alterius malo creſceret; deſperatis rebus, uxorem ſuam Texenam, genitosque ex ea duos parvulos, cum omni pecunia, et familia regalique inſtrumento, quo præter illum nemo regum ditior fuit, navibus impoſitos Ægyptum, unde uxorem acceperat, remittit; timens ne prædonem regni ſui, hoſtem paterentur. Quamquam uxor diu, ne ab ægro divelleretur, deprecata eſt, ne diſceſſus ſuus adjungi nepotis parricidio poſſet; et tam cruente hæc deſeruiſſe virum, quam ille impugnaſſe avum videretur; Nubendo ſe non proſperæ tantum, ſed omnis fortunæ iniſſe ſocietatem: nec invitam periculo ſpiritus ſui empturam, ut extremos viri ſpiritus exciperet; et exſequiarum officium, in quod, profecta ſe, nemo ſit ſucceſſurus, obſequio debitæ pietatis impleret. Diſcedentes parvuli, flebili ululatu amplexi patrem tenebant. Ex altera parte uxor maritum non amplius viſura, oſculis fatigabat. Nec minus ſenis lacrymæ miſerabiles erant. Flebant hi morientem patrem, ille exules liberos: hi diſceſſu ſuo ſolitudinem patris, ægri ſenis; ille in ſpem regni ſuſceptos relinqui in egeſtate lugebat. Inter hæc regia omnis a aſſiſtentium fletibus tam crudelis diſcidii impleta, reſonabat. Tandem finem lacrymis neceſſitas profectionis impoſuit, et mors regis proficiſcentes filios inſequuta eſt. Dum hæc aguntur, Carthaginienſes cognitis quæ in Sicilia agebantur,

occaſionem totius inſulæ occupandæ datam ſibi exiſtimantes, magnis viribus eo trajiciunt; multasque civitates ſubigunt.

CAP. III. Eo tempore et Pyrrhus adverſus Romanos bellum gerebat; qui imploratus à Siculis in auxilium, ſicuti dictum eſt, cum Syracuſas veniſſet, multasque civitates ſubegiſſet, rex Siciliæ, ſicut Epiri appellatur. Quarum rerum felicitate lætus, Heleno filio Siciliæ, velut avitum (nam ſuſceptus ex filia Agathoclis regis erat) Alexandro autem Italiæ regnum deſtinat. Poſt hæc multa ſecunda prœlia cum Carthaginienſibus facit. Interjecto deinde tempore, legati ab Italicis ſocii venere, nuntiantes Romanis reſiſti non poſſe, deditionemque futuram, niſi ſubveniat. Anxius tam ambiguo periculo, incertusque quid ageret, vel quibus primum ſubveniret, in utrumque pronus conſultabat. Quippe inſtantibus hinc Carthaginienſibus, inde Romanis, periculoſum videbatur, exercitum in Italiam non trajicere: periculoſius, à Sicilia deducere; ne aut illi non lata ope, aut hi deſerti amitterentur. In hoc æſtu periculorum, tutiſſimus portus conſiliorum viſus eſt, omnibus viribus decernere in *Sicilia*; et profligatis Carthaginienſibus, victorem exercitum tranſponere in Italiam. Itaque conſerto prœlio, cum ſuperior fuiſſet, quoniam tamen à Sicilia abiret, pro victo fugere viſus eſt: ac propterea ſocii ab eo defecerunt; et imperium Siciliæ tam cito amiſit, quam facile quæſierat. Sed nec in Italia meliore felicitate uſus, in Epirum revertitur. Admirabilis utriusque rei caſus, in exemplum fuit. Nam ſicut ante ſecunda fortuna, rebus ſupra vota fluentibus, Italiæ Siciliæque imperium, et tot de Romanis victorias adſtruxerat: ita nunc adverſa, velut in oſtentationem fragilitatis humanæ, deſtruens quæ cumulaverat, *Sicilienſi ruinæ naufragium maris*, et fœdam adverſus Romanos pugnam, turpemque ab Italia diſceſſum adjecit.

CAP.

CAP. IV. Poſt profectionem à Sicilia Pyrrhi, magiſtratus Hiero creatur: cujus tanta moderatio fuit, ut conſentiente omnium civitatum favore, dux adverſus Carthaginienſes primum, mox rex crearetur. Hujus futuræ majeſtatis, ipſa infantis educatio quaſi prænuntia fuit: quippe genitus erat patre Hieroclyto, nobili viro, cujus origo à Gelo, antiquo Siciliæ tyranno, manabat: ſed maternum illi genus ſordidum, atque adeo pudibundum fuit. Nam ex ancilla natus, ac propterea à patre, velut dehoneſtamentum generis, expoſitus fuerat. Sed parvulum, et humanæ opis egentem, apes, congeſto circa jacentem melle, multis diebus aluere. Ob quam rem reſponſo aruſpicum admonitus pater, qui regnum infanti portendi canebant, parvulum recolligit, omnique ſtudio ad ſpem majeſtatis, quæ promittebatur, inſtituit. Eidem in ludo inter coæquales diſcenti, lupus tabulam, in turba puerorum repente conſpectus, eripuit. Adoleſcenti quoque prima bella ineunti, aquila in clypeo, noctua in haſta conſedit. Quod oſtentum et conſilio cautum, et manu promptum, regemque futurum ſignificabat. Denique adverſus provocatores ſæpe pugnavit, ſemperque victoriam reportavit. A Pyrrho rege multis militaribus donis donatus eſt. Pulchritudo ei corporis inſignis, vires quoque in homine admirabiles fuere: in alloquio blandus, in negotio juſtus, in imperio moderatus: prorſus ut nihil ei regium deeſſe, præter regnum, videretur.

---

# LIBER XXIV.

## CAP. I.

DUm hæc in Sicilia geruntur, interim in Græcia diſſidentibus, inter ſe bello Ptolemæo Cerauno, et Antiocho, et Antigono regibus: omnes ferme Græciæ civitates, ducibus Spartanis velut occaſione data, ad ſpem libertatis erectæ, miſſis invicem legatis, per quos in ſocietatis fœdera alligarentur, in bellum prorumpunt: et ne cum Antigono, ſub cujus regno erant, bellum cepiſſe viderentur, ſocios ejus Ætolos aggrediuntur, cauſas belli prætendentes, quod conſenſu Greciæ ſacratum Apollini Cirræum campum, per vim occupaſſent. Huic bello ducem deligunt Arean; qui adunato exercitu, urbes, ſataque in his campis poſita, depopulatur: quæ auferri non poterant, incendit. Quod cum è montibus conſpicati Ætolorum paſtores eſſent, congregati admodum quingenti, ſparſos hoſtes, ignorantesque quanta manus eſſet, quoniam conſpectum illis metus et incendiorum fumus abſtulerat, conſectantur, trucidatisque admodum novem millibus, prædones in fugam verterunt. Reparantibus deinde Spartanis bellum, auxilium multæ civitates negaverunt, exiſtimantes, dominationem eos, non libertatem Græciæ, quærere. Interea inter reges bellum finitur: nam Ptolemæus pulſo Antigono cum regnum totius Macedoniæ occupaſſet, pacem cum Antiocho facit; affinitatemque cum Pyrrho, data ei in matrimonium filia ſua, jungit.

CAP. II. Exinde externo metu depoſito, impium et facinoroſum animum ad domeſtica ſcelera convertit, inſidiasque Arſinoë ſorori ſuæ inſtruit: quibus et filios ejus vita, et ipſam Caſſandreæ urbis poſſeſſione privaret. Primus ei dolus fuit, ſimulato amore, ſororis matrimonium petere.

aliter

aliter enim ad ſororis filios, quorum regnum occupaverat, quam concordiæ fraude pervenire non poterat. Sed nota ſcelerata Ptolemæi voluntas ſorori erat. Itaque non credenti, mandat velle ſe cum filiis ejus regni conſortium jungere: cum quibus non ideo ſe armis contendiſſe, quoniam eripere his regnum; ſed quod id facere ſui muneris vellet. In hoc mitteret arbitrum jurisjurandi: quo præſente apud deos patrios, quibus vellet obſecrationibus, ſe obligaret. Incerta Arſinoë quid ageret: ſi mitteret, decipi perjurio: ſi non mitteret, provocare rabiem fraternæ crudelitatis timebat. Itaque plus liberis, quam ſibi timens, quos matrimonio ſuo protecturam ſe arbitrabatur, mittit ex amicis ſuis Chodionem: quo perducto in ſanctiſſimum Jovis templum, veterrimæ Macedonum religionis, Ptolemæus ſumptis in manus altaribus, contingens ipſa ſimulacra, et pulvinaria deorum, inauditis, ultimisque execrationibus adjurat, ſe ſincera fide matrimonium ſororis petere, nuncupaturumque ſe eam reginam; neque in contumeliam ejus ſe aliam uxorem, aliosve, quam filios ejus liberos habiturum. Arſinoë poſtquam et ſpe impleta eſt, et metu ſoluta, ipſa cum fratre colloquitur: cujus vultus, et blandientes oculi, cum fidem non minorem, quam jusjurandum promitterent, reclamante Lyſimacho filio fraudem ſubeſſe, in matrimonium fratris concedit.

CAP. III. Nuptiæ magno apparatu, lætitiaque omnium celebrantur. Ad concionem quoque vocato exercitu, capiti ſororis diadema imponit, reginamque eam appellat. Quo nomine in lætitiam effuſa Arſinoë, quia quod morte Lyſimachi prioris mariti amiſerat, recepiſſet; ultro virum in urbem ſuam Caſſandream invitat, cujus urbis cupiditate fraus ſtruebatur. Prægreſſa igitur virum, diem feſtum urbi in adventum ejus indicit: domos, templa, cæteraque omnia exornari jubet: aras ubique hoſtiasque diſponi: filios quoque ſuos, Lyſimachum ſexdecim annos natum, Philippum

lippum triennio minorem, utrumque forma inſignem, coronatos occurrere jubet. Quos Ptolemæus ad celandam fraudem, cupide et ultra modum veræ affectionis amplexus, oſculis diu fatigat. Ubi ad portam ventum eſt, occupari arcem jubet; pueros interfici. Qui cum ad matrem confugiſſent, in gremio ejus, inter ipſa oſcula trucidantur. Proclamante Arſinoë, quod tantum nefas aut nubendo, aut poſt nuptias contraxiſſet, pro filiis ſæpe ſe percuſſoribus obtulit: frequenter corpore ſuo puerorum corpora amplexata protexit; vulneraque excipere quæ liberis intendebantur, voluit. Ad poſtremum etiam ſpoliata funeribus filiorum, ſciſſa veſte, et crinibus ſparſis, cum duobus ſervulis ex urbe protracta, Samothraciam in exilium abiit; eo miſerior, quod mori cum filiis ei non licuit. Sed nec Ptolemæo inulta ſcelera fuerunt. Quippe diis immortalibus tot perjuria, et tam cruenta parricidia vindicantibus, brevi poſt à Gallis ſpoliatus regno, captusque, vitam ferro, ut meruerat, amiſit.

CAP. IV. Namque Galli, abundanti multitudine, cum eos non caperent terræ quæ genuerant, trecenta millia hominum ad ſedes novas quærendas, velut ver ſacrum miſerunt. Ex his portio in Italia conſedit, quæ et urbem Romanam captam incendit; et portio Illyricos ſinus, ducibus avibus (nam augurandi ſtudio Galli præter cæteros callent) per ſtrages Barbarorum penetravit, et in Pannonia conſedit: gens aſpera, audax, bellicoſa, quæ prima poſt Herculem, cui ea res virtutis admirationem et immortalitatis fidem dedit, Alpium invicta juga, et frigore intractabilia loca tranſcendit: ibi domitis Pannoniis, per multos annos cum finitimis varia bella geſſerunt. Hortante deinde ſucceſſu, diviſis agminibus, alii Græciam, alii Macedoniam, omnia ferro proterentes, petivere. Tantusque terror Gallici nominis erat, ut etiam reges non laceſſiti, ultro pacem ingenti pecunia

pecunia mercarentur. Solus rex Macedoniæ Ptolemæus, adventum Gallorum intrepidus audivit; hisque cum paucis et incompoſitis, quaſi belli non difficilius, quam ſcelera patrarentur, parricidiorum furiis agitatus, occurrit. Dardanorum quoque legationem, viginti millia armatorum in auxilium offerentem, ſprevit; addita inſuper contumelia; actum de Macedonia dicens, ſi cum totum Orientem ſoli domuerint, nunc in vindictam finium Dardanis egeant: milites ſe habere filios eorum, qui ſub Alexandro rege ſtipendia, toto orbe terrarum victores, fecerint. Quæ ubi Dardano regi nuntiata ſunt, inclytum illud Macedoniæ regnum brevi, immaturi juvenis temeritate caſurum dixit.

CAP. V. Igitur Galli, duce Belgio, ad tentandos Macedonum animos, legatos ad Ptolemæum mittunt, offerentes pacem, ſi emere velit: ſed Ptolemæus inter ſuos, belli metu pacem Gallos petere gloriatus eſt. Nec minus ferociter ſe legatis, quam inter amicos jactavit; aliter ſe pacem daturum negando, niſi principes ſuos obſides dederint, et arma tradiderint. non enim fidem ſe, niſi inermibus habiturum. Renuntiata legatione, riſere Galli, undique acclamantes, brevi ſenſurum, ſibi an illi conſulentes, pacem obtulerint. Interjectis diebus, prœlium conſeritur, victique Macedones cæduntur. Ptolemæus multis vulneribus ſaucius capitur: caput ejus amputatum, et lancea fixum, tota acie ad terrorem hoſtium circumfertur. Paucos ex Macedonibus fuga ſervavit: cæteri aut capti, aut occiſi. Hæc cum nuntiata per omnem Macedoniam eſſent, portæ urbium clauduntur; luctu omnia replentur; nunc orbitatem amiſſorum filiorum dolebant: nunc excidia urbium metuebant: nunc Alexandri, Philippique regum ſuorum nomina, ſicuti numina, in auxilium vocabant. ſub illis ſe non ſolum tutos, verum etiam victores orbis terrarum exitiſſe, ut tuerentur patriam ſuam,

quam

quam gloria rerum geſtarum cœlo proximam reddidiſſent; ut opem afflictis ferrent, quos furor et temeritas Ptolomæi regis perdidiſſet, orabant. Deſperantibus omnibus, non votis agendum, Soſthenes unus de Macedonum principibus, ratus, contracta juventute, et Gallos victoria exultantes compeſcuit; et Macedoniam ab hoſtili populatione defendit. Ob quæ virtutis beneficia, multis nobilibus regnum Macedoniæ affectantibus, ignobilis ipſe præponitur: et cum rex ab exercitu appellatus eſſet, ipſe non in regis, ſed ducis nomen jurare milites compulit.

CAP. VI. Interea Brennus, quo duce portio Gallorum in Græciam ſe effuderat, audita victoria ſuorum, qui Belgio duce Macedones vicerant, indignatus parta victoria opimam prædam, et Orientis ſpoliis onuſtam tam facile relictam eſſe; ipſe adunatis CL millibus peditum, et XV millibus equitum, in Macedoniam irrumpit. Cum agros villasque popularetur, occurrit ei cum inſtructo exercitu Macedonum Soſthenes: ſed pauci à pluribus, trepidi à valentibus facile vincuntur. Itaque cum victi ſe Macedones intra muros urbium condidiſſent; victor Brennus, nemine prohibente, totius Macedoniæ agros deprædatur. Inde quaſi terrena jam ſpolia ſorderent, animum ad deorum immortalium templa convertit, ſcurriliter jocatus, locupletes deos largiri hominibus oportere. Statim igitur Delphos iter vertit, prædam religioni, aurum offenſæ deorum immortalium præferens; quos nullis opibus egere, ut qui eas largiri hominibus ſoleant, affirmabat. Templum autem Apollinis Delphis poſitum eſt in monte Parnaſſo, in rupe undique impendente: ibi civitatem frequentia hominum facit: qui ad affirmationem majeſtatis undique concurrentes, in eo ſaxo conſedere: atque ita templum et civitatem non muri, ſed præcipitia; nec manu facta, ſed naturalia præſidia defendunt: prorſus ut incertum ſit, utrum munimentum loci; an majeſtas dei plus hic admirationis

mirationis habeat. Media ſaxi rupes in formam theatri receſſit. Quamobrem et hominum clamor, et ſi quando accedit turbarum ſonus, perſonantibus et reſpondentibus inter ſe rupibus, multiplex audiri, ampliorque quàm editur, reſonare ſolet. Quæ res majorem majeſtatis terrorem ignaris rei, et admirationem, ſtupentibus plerumque affert. In hoc rupis anfractu, media ferme montis altitudine, planities exigua eſt, atque in ea profundum terræ foramen, quod in oracula patet: ex quo frigidus ſpiritus, vi quadam velut vento in ſublime expulſus, mentes vatum in vecordiam vertit; impletasque deo, reſponſa conſulentibus dare cogit. Multa igitur ibi et opulenta regum populorumque viſuntur munera; quæque magnificentia ſui, reddentium vota gratam voluntatem, et deorum reſponſa manifeſtant.

CAP. VII. Igitur Brennus cum in conſpectu haberet templum, diu deliberavit, an confeſtim rem aggrederetur: an vero feſſis via militibus, noctis ſpatium ad reſumendas vires daret. Emanius et Theſſalorus duces, qui ſe ad prædæ ſocietatem junxerant, amputari moras jubent, dum imparati hoſtes, et recens adventus ſui, terrori eſſet: interjecta nocte et animos hoſtibus, forſitan et auxilia acceſſura; et vias quæ tunc pateant, obſtructum iri. Sed Gallorum vulgus ex longa inopia, ubi primum vino, cæteriſque commeatibus referta rura invenit, non minus abundantia, quam victoria lætum per agros ſe ſparſerat; deſertiſque ſignis ad occupanda omnia pro victoribus vagabantur. Quæ res dilationem Delphis dedit. Prima namque opinione adventus Gallorum prohibiti agreſtes oraculis feruntur, meſſes, vinaque villis efferre: Cujus rei ſalutare præceptum non prius intellectum, quam vini, cæterarumque copiarum abundantia velut mora Gallis objecta, auxilia finitimorum convenere. Prius itaque urbem ſuam Delphi, aucti viribus ſociorum, permunivere, quam Galli vino velut prædæ incubantes, ad ſigna revocarentur.

Habebat Brennus lecta ex omni exercitu peditum ſexaginta quinque millia: Delphorum ſociorumque non niſi quatuor millia militum erant; quorum contemptu Brennus ad acuendos ſuorum animos, prædæ ubertatem omnibus oſtendebat, ſtatuasque cum quadrigis, quarum ingens copia procul viſebatur, ſolido auro fuſas eſſe: plusque in pondere, quam in ſpecie habere prædæ affirmabat.

Cap. VIII. Hac aſſeveratione incitati Galli, ſimul et heſterno mero ſaucii, ſine reſpectu periculorum in bellum ruebant. Contra Delphi plus in deo, quam in viribus reponentes, cum contemptu hoſtium reſiſtebant; ſcandentesque Gallos è ſummo montis vertice, partim ſaxo, partim armis obruebant. In hoc partium certamine, repente univerſorum templorum antiſtites, ſimul et ipſæ vates, ſparſis crinibus, cum inſignibus atque infulis, pavidi vecordesque in primam pugnantium aciem procurrunt: adveniſſe Deum clamant; eumque ſe vidiſſe deſilientem in templum per culminis aperta faſtigia. Dum omnes opem dei ſuppliciter implorant, juvenem ſupra humanum modum inſignis pulchritudinis, comitesque ei duas armatas virgines, ex propinquis duabus Dianæ Minervæque ædibus occurriſſe, nec oculis tantum hæc ſe perſpexiſſe, audiſſe etiam ſtridorem arcus, ac ſtrepitum armorum. proinde ne cunctarentur, diis anteſignanis, hoſtem cædere, et victoriæ deorum ſocios ſe adjungere, ſummis obſecrationibus monebant. Quibus vocibus incenſi, omnes certatim in prœlium proſiliunt. Præſentiam dei et ipſi ſtatim ſenſere, nam et terræ motu portio montis abrupta, Gallorum ſtravit exercitum, et confertiſſimi cunei non ſine vulneribus hoſtium diſſipati ruebant. Inſecuta deinde tempeſtas eſt, quæ grandine et frigore ſaucios ex vulneribus abſumpſit. Dux ipſe Brennus, cum dolorem vulnerum ferre non poſſet, pugione vitam finivit. Alter ex ducibus, punitis belli auctoribus,

cum

cum decem millibus ſauciorum citato agmine Græcia excedit. Sed nec fugientibus fortuna commodior fuit: ſiquidem pavidis nulla ſub tectis acta nox; nullus ſine labore et periculo dies; aſſidui imbres et gelu, nix concreta, et fames, et laſſitudo, et ſuper hæc maximum pervigiliæ malum, miſeras infelicis belli reliquias obterebant. Gentes quoque nationesque, per quas iter habebant, palantes velut prædam ſectabantur. Quo pacto evenit, ut nemo ex tanto exercitu, qui paulo ante fiducia virium etiam adverſus deos contendebat, vel ad memoriam tantæ cladis, ſupereſſet.

---

## LIBER XXV.

### Cap. I.

Inter duos reges, Antigonum et Antiochum, ſtatuta pace, cum in Macedoniam Antigonus reverteretur, novus eidem repente hoſtis exortus eſt. Quippe Galli, qui à Brenno duce, cum in Græciam proficiſcerentur, ad terminos gentis tuendos relicti fuerant, ne ſoli deſides viderentur, peditum quindecim millia, equitum tria millia armaverunt; fugatisque Getarum Triballorumque copiis, Macedoniæ imminentes, legates ad regem miſerunt, qui pacem ei venalem offerrent, ſimul et regis caſtra ſpecularentur. Quos Antigonus pro regali munificentia, ingenti apparatu epularum ad cœnam invitavit. Sed Galli expoſitum grande auri argentique pondus admirantes, atque prædæ ubertate ſolicitati, infeſtiores quam venerant revertuntur. Quibus et elephantos ad terrorem, velut inuſitatas Barbaris formas, rex oſtendi juſſerat, et naves onuſtas copiis demonſtrari: ignarus, quod quibus oſtentatione virium metum ſe injicere exiſtimabat, eorum animos ut ad

ad opimam prædam ſolicitabat. Itaque legati ad ſuos reverſi, omnia in majus extollentes, opes pariter et negligentiam regis oſtendunt: referta auro et argento caſtra: ſed neque vallo, foſſave munita: et quaſi ſatis munimenta in divitiis haberent, ita eos omnia officia militaria intermiſiſſe: prorſus quaſi ferri auxilio non indigerent, quoniam abundarent auro.

Cap. II. Hac relatione, avidæ gentis animi ſatis ad prædam incitabantur. Accedebat tamen et exemplum Belgii, qui non magno ante tempore Macedonum exercitum cum rege trucidaverat. Itaque conſentientibus omnibus, nocte caſtra regis aggrediuntur: qui præſentiens tantam tempeſtatem, ſignum pridie dederat, ut omnibus rebus ablatis, in proxima ſilva taciti ſe occultarent. Neque aliter ſervata caſtra, quam quod deſerta ſunt. Siquidem Galli ubi omnia vacantia, nec ſine defenſoribus modo, verum etiam ſine cuſtodibus vident, non fugam hoſtium, ſed dolum arbitrantes, diu intrare portas timuerunt. Ad poſtremum integris et intactis munimentis, ſcrutantes potius quam diripientes, caſtra occupaverunt. Tunc ablatis quæ invenerant, ad littus convertuntur. Ibi dum naves incautius diripiunt, à remigibus, et ab exercitus parte, quæ eo cum conjugibus et liberis confugerant, nihil tale metuentes trucidantur: tantaque cædes Gallorum fuit, ut Antigono pacem opinio hujus victoriæ, non à Gallis tantum, verum etiam à finitimorum feritate præſtiterit. Quanquam Gallorum ea tempeſtate tantæ fœcunditatis juventus fuit, ut Aſiam omnem velut examine aliquo implerent. Denique neque reges Orientis ſine mercenario Gallorum exercitu ulla bella geſſerunt: neque pulſi regno ad alios quam ad Gallos confugerunt. Tantus terror Gallici nominis; et armorum invicta felicitas erat, ut aliter neque majeſtatem ſuam tutam, neque amiſſam reciperare ſe poſſe ſine Gallica virtute arbitrarentur. Itaque in auxilium à Bithyniæ rege invocati, regnum

cum

cum eo parta victoria diviſerunt; eamque regionem Gallogræciam cognominaverunt.

CAP. III. Dum hæc in Aſia geruntur, interim in Sicilia Pyrrhus à Pœnis navali prœlio victus, ab Antigono Macedoniæ rege ſupplementum militum per legatos petit: denuntians, ni mittat, redire ſe in regnum neceſſe habere, incrementa rerum, quæ de Romanis voluerit, de ipſo quæſiturum. Quod ubi negatum legati retulerunt, diſſimulatis cauſis, repentinam fingit profectionem. Socios interim parare bellum jubet: arcis Tarentinæ cuſtodiam Heleno filio, et amico Miloni tradit. Reverſus in Epirum, ſtatim fines Macedoniæ invadit: cui Antigonus cum exercitu occurrit; victusque prælio in fugam vertitur. Atque ita Pyrrhus Macedoniam in deditionem accipit; et veluti damna amiſſæ Siciliæ Italiæque acquiſito Macedoniæ regno penſaſſet, relictum Tarenti filium et amicum arceſſit. Antigonus autem cum paucis equitibus, fugæ comitibus, repente fortunæ ornamentis deſtitutus, amiſſi regni ſpeculaturus eventum, Theſſalonicam ſe recepit; ut inde cum conducta Gallorum mercenaria manu bellum repararet. Rurſus à Ptolemæo Pyrrhi filio funditus victus, cum ſeptem comitibus fugiens, non jam reciperandi regni ſpem, ſed ſalutis latebras, ac fugæ ſolitudines captat.

CAP. IV. Igitur Pyrrhus in tanto faſtigio regni collocatus, jam nec eo, ad quod votis perveniendum fuerat, contentus, Græciæ, Aſiæque regna meditatur. Neque illi major ex imperio, quam ex bello voluptas erat: nec quiſquam Pyrrhum, qua tuliſſet impetum, ſuſtinere valuit. Sed ut ad devincenda regna invictus habebatur: ita devictis acquiſitisque celeriter carebat. tanto melius ſtudebat acquirere imperia, quam retinere. Itaque cum copias Cherroneſo tranſpoſuiſſet, legationibus Athenienſium, et Achæorum, Meſſeniorumque excipitur. Sed et Græcia omnis admiratione nominis ejus, ſimul et rerum adverſus Romanos

Pœnosque geſtarum gloria attonita, adventum ejus exſpectabat. Primum illi bellum adverſus Spartanos fuit: ubi majore mulierum, quam virorum virtute exceptus, Ptolemæum filium, et exercitus partem robuſtiſſimam amiſit. Quippe oppugnanti urbem, ad tutelam patriæ tanta multitudo feminarum concurrit, ut non fortius victus, quam verecundius recederet. Porro Ptolemæum filium ejus adeo ſtrenuum, et manu fortem fuiſſe tradunt, ut urbem Corcyram cum ſexaginta ceperit: item prœlio navali quinqueremem ex ſcapha cum ſeptem inſiluerit, captamque tenuerit. In oppugnatione quoque Spartanorum uſque in mediam urbem equo procurrerit; ibique concurſu multitudinis interfectus ſit. Cujus corpus ut relatum patri eſt, dixiſſe Pyrrhum ferunt, aliquanto tardius eum, quam timuerit ipſe, vel temeritas ejus meruerit, occiſum eſſe.

CAP. V. Repulſus à Spartanis Pyrrhus, Argos petit: ibi dum Antigonum in urbe clauſum expugnare conatur, inter confertiſſimos violentiſſime dimicans, ſaxo de muris ictus occiditur. Caput ejus Antigono refertur: qui victoria mitius uſus, filium ejus Helenum cum Epirotis ſibi deditum, in regnum remiſit, eique inſepulti patris oſſa in patriam referenda tradidit. Satis conſtans inter omnes auctores fama eſt, nullum nec ejus, nec ſuperioris ætatis regem comparandum Pyrrho fuiſſe; raroque non inter reges tantum, verum etiam inter illuſtres viros, aut vitæ ſanctioris, aut juſtitiæ probatioris viſum fuiſſe. Scientiam certe rei militaris in illo viro tantam fuiſſe, ut cum Lyſimacho, Demetrio, Antigono, tantis regibus bella gerens, invictus ſemper fuerit. Illyriorum quoque, Siculorum, Romanorumque, et Carthaginienſium bellis, nunquam inferior, plerumque etiam victor extiterit: qui patriam certe ſuam anguſtam, ignobilemque, fama rerum geſtarum, et claritate nominis ſui, toto orbe illuſtrem reddiderit.

# LIBER XXVI.

## CAP. I.

POſt mortem Pyrrhi non in Macedonia tantum, verum etiam in Aſia, Græciaque, magni bellorum motus fuere. Nam et Peloponneſii per proditionem Antigono traditi; et variante hominum partim dolore, partim gaudio, prout ſingulæ civitates aut auxilium de Pyrrho ſperaverant, aut metus ſuſtinuerant, ita aut cum Antigono ſocietatem jungebant, aut mutuis inter ſe odiis in bellum ruebant. Inter hunc turbatarum provinciarum motum, Epirorum quoque urbs ab Ariſtotimo principe per tyrannidem occupatur: à quo cum multi ex primoribus occiſi, plures in exilium acti eſſent, Ætolis per legatos poſtulantibus, conjuges liberosque exulum redderet, primo negavit: poſtea quaſi pœniteret, proficiſcendi ad ſuos omnibus matronis poteſtatem dedit; diemque profectionis ſtatuit. Illæ quaſi in perpetuum cum viris exulaturæ, pretioſiſſima quæque auferentes cum ad portam quaſi uno agmine profecturæ conveniſſent, omnibus rebus exſpoliatæ, in carcerem recluduntur: occiſis prius in gremio matrum parvulis liberis, virginibusque ad ſtuprum direptis. Ad tam ſævam dominationem ſtupentibus omnibus, princeps eorum Hellanicus, ſenex et liberis orbus, ut qui nec ætatis nec pignoris reſpectu timeret, contractos domum fidiſſimos amicorum in vindictam patriæ hortatur. Cunctantibus privato periculo publicum finire, et deliberandi ſpatium poſtulantibus, arceſſitis ſervis jubet obſerari fores; tyrannoque nuntiari, mitteret qui conjuratos apud ſe comprehenderet: objecans ſingulis, ſe, quia liberandæ patriæ auctor eſſe non poſſit, deſertæ ultorem futurum. Tunc illi ancipiti periculo circumventi, honeſtiorem viam eligentes,

eligentes, conjurant in tyranni necem: atque ita Ariſtotimus, quinto poſt quam tyrannidem occupaverat menſe opprimitur.

CAP. II. Interea Antigonus cum multiplici bello, et Ptolemæi regis, et Spartanorum, premeretur: novusque illi hoſtis Gallogræciæ exercitus affluxiſſet; in ſpeciem caſtrorum parva manu adverſus cæteros relicta, adverſus Gallos totis viribus proficiſcitur. Quibus cognitis, Galli cum et ipſi ſe prœlio pararent, in auſpicia pugnæ hoſtias cædunt: quarum extis cum magna cædes, interitusque omnium prædiceretur, non in timorem, ſed in furorem verſi, ſperantesque deorum minas expiari cæde ſuorum poſſe; conjuges et liberos ſuos trucidant, auſpicia belli à parricidio incipientes. Tanta rabies feros animos invaſerat, ut non parcerent ætati, cui etiam hoſtes pepercisſent, bellumque internecivum cum liberis, liberorumque matribus gererent, pro quibus bella ſuſcipi ſolent. Itaque quaſi ſcelere vitam victoriamque redemiſſent, ſicut erant cruenti ex recenti ſuorum cæde, in prœlium non meliore eventu, quam omine proficiſcuntur. Siquidem pugnantes, prius parricidiorum furiæ, quam hoſtes circumvenere; obverſantibusque ante oculos manibus interemptorum, omnes occidione cæſi. Tanta ſtrages fuit, ut pariter cum hominibus dii conſenſiſſe in exitium parricidarum viderentur. Poſt hujus pugnæ eventum, Ptolemæus et Spartani, victorem hoſtium exercitum declinantes, in tutiora ſe recipiunt. Antigonus quoque ubi eorum diſceſſum videt, recenti adhuc ex priori victoria militum ardore, bellum Athenienſibus infert. In quo cum occupatus eſſet, interim Alexander rex Epiri ulciſci mortem patris Pyrrhi cupiens, fines Macedoniæ depopulatur. Adverſus quem cum reverſus à Græcia Antigonus eſſet, tranſitione militum deſtitutus, regnum Macedoniæ cum exercitu amittit. Hujus filius Demetrius puer admodum, abſente patre, reparato exercitu, non ſolum

lum amiſſam Macedoniam recipit: verum etiam Epiri regno Alexandrum ſpoliat. Tanta vel mobilitas militum, vel fortunæ varietas erat, ut viciſſim reges, nunc exules, nunc reges viderentur.

CAP. III. Igitur Alexander cum exul ad Acarnanas confugiſſet, non minore Epirotarum deſiderio, quam ſociorum auxilio, in regnum reſtituitur. Per idem tempus rex Cyrenarum Agas decedit: qui ante infirmitatem, Beronicen unicam filiam, ad finienda cum Ptolemæo fratre certamina, filio ejus deſponderat. Sed poſt mortem regis, mater virginis Arſinoë, ut invita ſe contractum matrimonium ſolveretur, miſit qui ad nuptias virginis, regnumque Cyrenarum, Demetrium fratrem regis Antigoni à Macedonia arceſſerent: qui et ipſe ex filia Ptolemæi procreatus erat. Sed nec Demetrius moram fecit. Itaque cum ſecundante vento celeriter Cyrenas advolaſſet, fiducia pulchritudinis, qua nimis placere ſocrui cœperat, ſtatim à principio ſuperbus, regiæ familiæ, militibusque impotens erat; ſtudiumque placendi à virgine in matrem contulerat. Quæ res ſuſpecta primo virgini, dein popularibus militibusque inviſa fuit. Itaque verſis omnium animis in Ptolemæi filium, inſidiæ Demetrio comparantur: cui cum in lectum ſocrus conceſſiſſet, percuſſores immittuntur. Sed Arſinoë audita voce filiæ, ad fores ſtantis, et præcipientis ut matri parceretur, adulterum paulisper corpore ſuo protexit. Quo interfecto, Beronice, et ſtupra matris, ſalva pietate, ulta eſt: et in matrimonio ſortiendo, judicium patris ſecuta.

# LIBER XXVII.

## CAP. I.

MOrtuo Syriæ rege Antiocho, cum in locum ejus filius Seleucus ſucceſſiſſet, hortante matre Laodice, quæ prohibere debuerat, auſpicia regni à parricidio cœpit. Quippe Beronicen novercam ſuam ſororem Ptolemæi regis Ægypti, cum parvulo fratre ex ea ſuſcepto interficit. Quo facinore perpetrato, et infamiæ maculam ſubiit, et Ptolemæi bello ſe implicuit. Porro Beronice cum ad ſe interficiendam miſſos didiciſſet, Daphnæ ſe claudit. Ubi cum obſideri eam cum parvulo filio nuntiatum Aſiæ civitatibus eſſet, recordatione paternæ, majorumque ejus, dignitatis, caſum tam indignæ fortunæ miſerantes, auxilia ei omnes miſere. Frater quoque Ptolemæus periculo ſororis exterritus, relicto regno, cum omnibus viribus advolat. Sed Beronice ante adventum auxiliorum, cum vi expugnari non poſſet, dolo circumventa trucidatur. indigna res omnibus viſa. Itaque cum univerſæ civitates, quæ defecerant, ingentem claſſem comparaſſent, repente exemplo crudelitatis exterritæ, ſimul et in ultionem ejus, quam defenſuri erant, Ptolemæo ſe tradunt: qui niſi in Ægyptum domeſtica ſeditione revocatus eſſet, totum regnum Seleuci occupaſſet: tantum vel illi odium, parricidiale ſcelus, vel huic favorem indigne peremptæ mors ſororis attulerat.

CAP. II. Poſt diſceſſum Ptolemæi, Seleucus cum adverſus civitates, quæ defecerant, ingentem claſſem comparaſſet, repente veluti diis ipſis parricidium vindicantibus, orta tempeſtate claſſem naufragio amittit; nec quicquam illi ex tanto apparatu, præter nudum corpus, et ſpiritum, et paucos naufragii comites reſiduos fortuna fecit.

Miſera

Miſera quidem res, ſed optanda Seleuco fuit: ſiquidem civitates, quæ odio ejus ad Ptolemæum tranſierant, velut diis arbitris ſatisfactum ſibi eſſet, repentina animorum mutatione in naufragii miſericordiam verſæ, imperio ſe ejus reſtituunt. Lætus igitur malis ſuis, et damnis ditior redditus, veluti par viribus, bellum Ptolemæo infert: Sed quaſi ad ludibrium tantum fortunæ natus eſſet, nec propter aliud opes regni recipiſſet, quam ut amitteret, victus prœlio non multo quam poſt naufragium comitatior, trepidus Antiochiam confugit. Inde ad Antiochum fratrem literas facit, quibus auxilium ejus implorat, oblata ei Aſia, inter fines Tauri montis, in præmium latæ opis. Antiochus autem cum eſſet, anno XIV natus, ſupra ætatem regni avidus, occaſionem non tam pio animo, quam offerebatur, arripuit: ſed latronis more, totum fratri eripere cupiens, puer ſceleratam virilemque ſumit audaciam. Unde Hierax eſt cognominatus: quia non hominis, ſed accipitris ritu, in alienis eripiendis vitam ſectaretur. Interea Ptolemæus cum Antiochum in auxilium Seleuco venire cognoviſſet, ne cum duobus uno tempore dimicaret, in annos decem cum Seleuco pacem facit: ſed pax ab hoſte data interpellatur à fratre; qui conducto Gallorum mercenario exercitu, pro auxilio bellum, pro fratre hoſtem, imploratus exhibuit. In eo prœlio virtute Gallorum victor quidem Antiochus fuit: ſed Galli arbitrantes Seleucum in prœlio cecidiſſe, in ipſum Antiochum arma vertere: liberius depopulaturi Aſiam, ſi omnem ſtirpem regiam extinxiſſent. Quod ubi ſenſit Antiochus, velut à prædonibus, auro ſe redimit, ſocietatemque cum mercenariis ſuis jungit.

CAP. III. Interea rex Bithyniæ Eumenes, ſparſis conſumptisque fratribus bello inteſtinæ diſcordiæ, quaſi vacantem Aſiæ poſſeſſionem invaſurus, victorem Antiochum, Gallosque aggreditur. Nec difficile ſaucios adhuc ex ſuperiore congreſſione,

inte-

integer ipſe viribus, ſuperat. Ea namque tempeſtate omnia bella in exitium Aſiæ gerebantur: uti quisque fortior fuiſſet, Aſiam velut prædam occupabat. Seleucus et Antiochus fratres bellum, propter Aſiam gerebant: Ptolemæus rex Ægypti, ſub ſpecie ſororiæ ultionis, Aſiæ inhiabat. Hinc Bithynus Eumenes, inde Galli (humiliorum ſemper mercenaria manus) Aſiam depopulabantur: cum interea nemo defenſor Aſiæ inter tot prædones inveniebatur. Victo Antiocho, cum Eumenes majorem partem Aſiæ occupaſſet, ne tunc quidem fratres, perdito præmio, propter quod bellum gerebant, concordare potuerunt: ſed omiſſo externo hoſte, in mutuum exitium bellum reparant. In eo Antiochus denuo victus, multorum dierum fuga fatigatus, tandem ad ſocerum ſuum Artemenem regem Cappadociæ provehitur. A quo cum primum benigne exceptus eſſet, interjectis diebus, cognito quod inſidiæ ſibi pararentur, ſalutem fuga quæſivit. Igitur cum profugo nuſquam tutus locus eſſet, ad Ptolemæum hoſtem, cujus fidem tutiorem quam fratris exiſtimabat, decurrit; memor vel quæ facturus fratri eſſet, vel quæ meruiſſet à fratre. Sed Ptolemæus non amicior dedito, quam hoſti factus, ſervari eum arctiſſima cuſtodia jubet. Hinc quoque Antiochus opera cujusdam meretricis adjutus, quam familiarius noverat, deceptis cuſtodibus elabitur; fugiensque à latronibus interficitur. Seleucus quoque iisdem ferme diebus, amiſſo regno, equo præcipitatus, finitur. Sic fratres, quaſi et germanis caſibus, exules ambo poſt regna, ſcelerum ſuorum pœnas luerunt.

# LIBER XXVIII.

## CAP. I.

OLympias, Pyrrhi Epirotæ regis filia, amiſſo marito, eodemque germano fratre Alexandro, cum tutelam filiorum ex eo ſuſceptorum Pyrrhi et Ptolemæi, regnique adminiſtrationem in ſe recepiſſet, ab Ætolis partem Arcananiæ, quam in portionem belli patris pupillorum acceperat, eripere volentibus, ad regem Macedoniæ Demetrium decurrit; eique habenti uxorem Antiochi regis Syriæ ſororem, filiam ſuam Ptiam in matrimonium tradit: ut auxilium quod miſericordia non poterat, jure cognationis obtineret. Fiunt igitur nuptiæ, quibus et novi matrimonii gratia acquiritur, et veteris offenſa contrahitur. Nam prior uxor velut matrimonio pulſa, ſponte ſua ad fratrem Antiochum diſcedit; eumque in mariti bellum impellit. Acarnanes quoque diffiſi Epirotis, adverſus Ætolos auxilium Romanorum implorantes, obtinuerunt à Romano ſenatu, ut legati mitterentur, qui denuntiarent Ætolis, præſidia ab urbibus Acarnaniæ deducerent; paterenturque eſſe liberos, qui ſoli quondam adverſus Trojanos, auctores originis ſuæ, auxilia Græcis non miſerint.

CAP. II. Sed Ætoli legationem Romanorum ſuperbe audivere: Pœnos illis et Gallos, à quibus tot bellis occidione cæſi ſint, exprobrantes dicentesque, prius illis portas adverſus Carthaginienſes aperiendas, quas clauſerit metus Punici belli, quam in Græciam arma transferenda. Meminiſſe deinde jubent, qui quibus minentur. Adverſus Gallos urbem eos ſuam tueri non potuiſſe; captamque non ferro defendiſſe, ſed auro redemiſſe: Quam gentem ſe aliquanto majore manu Græciam ingreſſam, non ſolum nullis externis viribus, ſed ne domeſticis quidem totis adjutos, uni-

Q ver-

verſam delêſſe; ſedemque ſepulcris eorum præbuiſſe, quâm illi urbibus, imperioque ſuo propoſuerant. Contra, Italiam, trepidis ex recenti urbis ſuæ incendio Romanis, univerſam ferme à Gallis occupatam. Prius igitur illis Gallos Italia pellendos, quam minentur Ætolis: priusque ſua defendenda. Quos autem homines Romanos eſſe? nempe paſtores, qui latrocinio juſtis dominis ademptum ſolum teneant: qui uxores cum propter originis dehoneſtamenta non invenirent, vi publica rapuerint: qui denique urbem ipſam parricidio condiderint; murorumque fundamenta fraterno ſanguine aſperſerint. Ætolos autem principes Græciæ ſemper fuiſſe; et ſicut dignitate, ita et virtute cæteris præſtitiſſe; ſolos denique eſſe, qui Macedonas, imperio terrarum florentes, ſemper contempſerint, qui Philippum regem non timuerint: qui Alexandri Magni poſt Perſas Indosque devictos, cum omnes nomen ejus horrerent, edicta ſpreverint. Monere igitur ſe Romanos, contenti ſint fortuna præſenti, nec provocent arma, quibus et Gallos cæſos, et Macedonas contemptos videant. Sic dimiſſa legatione Romanorum, ne fortius locuti, quam feciſſe viderentur, fines Epiri regni et Acarnaniæ depopulantur.

CAP. III. Jam Olympias filiis regna tradiderat; et in locum Pyrrhi fratris defuncti Ptolemæus ſucceſſerat: qui cum hoſtibus inſtructo exercitu obvius proceſſiſſet, infirmitate correptus, in itinere decedit. Olympias quoque non magno poſt tempore gemino funerum vulnere afflicta, ægrum ſpiritum trahens, non diu filiis ſupervixit. Cum ex gente regia ſola Nereis virgo, cum Laudamia ſorore ſupereſſet, Nereis nubit Geloni Siciliæ regis filio: Laudamia autem cum in aram Dianæ confugiſſet, concurſu populi interficitur. Quod facinus dii immortales aſſiduis cladibus gentis, et prope interitu totius populi vindicaverunt. Nam ſterilitatem, famemque paſſi, et inteſtina diſcordia vexati, externis ad poſtremum bellis penè con-

ſumpti ſunt: Miloque Laudamiæ percuſſor in furorem verſus, nunc ferro, nunc ſaxo, in ſumma dentibus laceratis viſceribus, duodecima die interiit. His in Epiro geſtis, interim in Macedonia Demetrius rex, relicto filio Philippo, parvulo admodum, decedit. Cui Antigonus tutor datus, accepta in matrimonium matre pupilli, regem ſe conſtitui laborabat. Interjecto deinde tempore, cum ſeditione minaci Macedonum, clauſus in regia teneretur, in publicum ſine ſatellitibus proceſſit: projectoque in vulgus diademate ac purpura, dare hæc eos alteri jubet, qui aut imperare illis neſciat, aut cui parere ipſi ſciant: ſe adhuc invidioſum illud regnum, non voluptatibus, ſed laboribus ac periculis ſentire. Commemorat deinde beneficia ſua: ut defectionem ſociorum vindicaverit: ut Dardanos, Theſſalosque exultantes morte Demetrii regis compeſcuerit: ut denique dignitatem Macedonum non ſolum defenderit, verum etiam auxerit. Quorum ſi illos pœniteat, deponere imperium, et reddere illis munus ſuum: ipſi regem quærant, cui imperent. Cum populus pudore motus, recipere eum regnum juberet, tamdiu recuſavit, quoad ſeditionis auctores ſupplicio traderentur.

CAP. IV. Poſt hæc bellum Spartanis infert; qui ſoli Philippi Alexandrique bellis, et imperium Macedonum, et omnibus metuenda arma contempſerant. Inter duas nobiliſſimas gentes bellum, ſummis utrimque viribus fuit: cum hi pro vetere Macedonum gloria, illi non ſolum pro illibata libertate, ſed etiam pro ſalute certarent. Victi Lacedæmonii, non ipſi tantum, ſed etiam conjuges liberique, magno animo fortunam tulere. Nemo quippe in acie ſaluti pepercit: nulla amiſſum conjugem flevit: filiorum mortem ſenes laudabant: patribus in acie cæſis filii gratulabantur: ſuam vicem omnes dolebant, quod non ipſi pro patriæ libertate cecidiſſent. Patentibus omnes domibus ſaucios excipiebant, vulnera curabant, laſ-

 ſos

ſos reficiebant. Inter hæc nullus in urbe ſtrepitus, nulla trepidatio; magisque omnes publicam, quam privatam fortunam lugebant. Inter hæc Cleomenes rex multas hoſtium cædes, toto corpore, ſuo pariter et hoſtium cruore madens, ſupervenit; ingreſſusque urbem, non humi conſedit, non cibum aut potum popoſcit; non denique armorum onus depoſuit: ſed acclinis parieti, cum quatuor millia ſola ex pugna ſuperfuiſſe conſpexiſſet, hortatur ut ſe ad meliora reipublicæ tempora reſervarent. Tum cum conjuge et liberis Ægyptum ad Ptolemæum proficiſcitur: à quo honorifice ſuſceptus, diu in ſumma dignatione regis vixit. Poſtremo poſt Ptolemæi mortem; à filio ejus cum omni familia interficitur. Antigonus autem, cæſis occidione Spartanis; fortunam tantæ urbis miſeratus, à direptione milites prohibuit; veniamque his qui ſuperfuerant dedit, præfatus bellum ſe cum Cleomene, non cum Spartanis habuiſſe, cujus fuga omnis ira ejus finita ſit: nec minori ſibi gloriæ fore, ſi ab eo ſervata Lacedæmon, à quo ſolo capta ſit, proderetur. Parcere igitur ſe ſolo urbis ac tectis, quoniam homines quibus parceret, non ſuperfuiſſent. Nec multo poſt ipſe decedit, regnumque Philippo pupillo, annos XIV nato, tradidit.

## LIBER XXIX.

### CAP. I.

Iisdem ferme temporibus prope univerſi orbis imperia, novæ regum ſucceſſione mutata ſunt. Nam et in Macedonia Philippus, mortuo Antigono, tutore eodemque vitrico, annorum quatuordecim regnum ſuſcepit: et in Aſia interfecto Seleuco, impubes adhuc rex Antiochus conſtitutus eſt: Cappadociæ quoque regnum Ariarathi puero admodum,

admodum, pater ipſe tradiderat: Ægyptum, patre ac matre interfectis, occupaverat Ptolemæus, cui ex facinoris crimine, cognomentum Philopator fuit. Sed et Spartani in locum Cleomenis ſuffecerunt Lycurgum. Et ne qua temporibus mutatio deeſſet, apud Carthaginienſes quoque ætate immatura dux Annibal conſtituitur, non penuria ſeniorum, ſed odio Romanorum, quo imbutum eum à pueritia ſciebant. Fatale non tam Romanis, quam ipſi Africæ malum. His regibus pueris, etſi nulli ſenioris ætatis rectores erant, tamen in ſuorum quiſque majorum veſtigia intentis, magna indoles virtutis enituit. Solus Ptolemæus, ſicut ſceleſtus in occupando regno, ita et ſegnis in adminiſtrando fuit. Philippum Dardani, cæterique omnes finitimi populi, quibus velut immortale odium cum Macedonum regibus erat, contemptu ætatis aſſidue laceſſebant. Contra ille ſummotis hoſtibus, non contentus ſua defendiſſe, ultro etiam Ætolis bellum inferre geſtiebat.

CAP. II. Quæ agitantem illum Demetrius rex Illyriorum, nuper à Paulo Rom. conſule victus, ſupplicibus precibus aggreditur, injuriam Romanorum querens: qui non contenti Italiæ terminis, imperium ſpe improba totius orbis amplexi, bellum cum omnibus regibus gerant. Sic illos Siciliæ, ſic Sardiniæ, Hiſpaniæque, ſic denique totius Africæ imperium affectantes, bellum cum Pœnis et Annibale ſuſcepiſſe: ſibi quoque non aliam ob cauſam, quam quod Italiæ finitimus videbatur, bellum illatum: quaſi nefas eſſet, aliquem regem juxta imperii eorum terminos eſſe. Sed et ipſi cavendum eſſe exemplum, cujus quanto promptius nobiliusque ſit regnum, tanto ſit Romanos acriores hoſtes habiturus. Super hæc cedere ſe illi regno, quod Romani occupaverint, profitetur, gratius habiturus, ſi in poſſeſſione imperii ſui, ſocium potius quam hoſtes videret. Hujuſcemodi oratione impulit Philippum, ut omiſſis Ætolis, bellum Romanis inferret, minus negotii exiſtimantem,

tem, quod jam victos ab Annibale apud Thraſimenum lacum audierat. Itaque ne eodem tempore multis bellis detineretur, pacem cum Ætolis facit; non quaſi aliò bellum tranſlaturus, ſed ut Græciæ quieti conſulturus, quam nunquam in majori periculo fuiſſe affirmabat. Siquidem conſurgentibus ab Occidente novis Pœnorum et Romanorum imperiis, quibus una hæc à Græcia atque Aſia ſit mora, dum inter ſe bello diſcrimen imperii faciunt: cæterum ſtatim victoribus tranſitum in Orientem fore.

CAP. III. Videre ſe itaque ait conſurgentem in Italia nubem illam trucis et cruenti belli: videre tonantem ac fulminantem ab occaſu procellam, quam in quaſcunque terrarum partes victoriæ tempeſtas detulerit, magno cruoris imbre omnia fœdaturam. Frequenter Græciam ingentes motus paſſam, nunc Perſarum, nunc Gallorum, nunc Macedonum bellis: ſed omnia illa levia fuiſſe exiſtimaturos, ſi ea quæ nunc in Italia concurrat manus, extra terram illam ſe effuderit. Cernere ſe, quam cruenta et ſanguinaria inter ſe bella, utrique populi, viribus copiarum, et ducum artibus, gerant: quæ rabies finiri ſolo partis alterius interitu, ſine ruina finitimorum non poſſit. Feros igitur animos victorum minus quidem Macedoniæ, quam Græciæ timendos, quia et remotior, et in vindictam ſui robuſtior ſit: ſcire tamen ſe eos qui tantis viribus concurrant, non contentos hoc fine victoriæ fore; metuendumque ſibi quoque certamen eorum, qui ſuperiores extiterint. Hoc prætextu finito cum Ætolis bello, nihil aliud quam Pœnorum Romanorumque bella reſpiciens, ſingulorum vires perpendebat. Sed nec Romani, tametſi Pœni et Annibal in cervicibus erant, ſoluti metu Macedonico videbantur: quippe terrebat eos, et vetus Macedonum devicti Orientis gloria, et Philippus ſtudio Alexandri æmulationis incenſus, quem promptum in bella, induſtriumque cognoverant.

CAP.

CAP. IV. Igitur Philippus, cum iterato prœlio victos à Pœnis Romanos didiciſſet, aperte hoſtem ſe his profeſſus, naves, quibus in Italiam exercitum trajiceret, fabricare cœpit. Legatum deinde ad Annibalem, jungendæ ſocietatis gratia, cum epiſtolis mittit: qui comprehenſus, et ad ſenatum perductus, incolumis dimiſſus eſt, non in honorem regis, ſed ne dubius adhuc, indubitatus hoſtis redderetur. Poſtea vero, cum Romanis nuntiatum eſſet, in Italiam Philippum copias trajecturum, Lævinum prætorem cum inſtructis navibus ad prohibendum tranſitum mittunt. Qui cum in Græciam trajeciſſet, multis promiſſis impellit Ætolos bellum adverſus Philippum ſuſcipere. Philippus quoque Achæos in Romanorum bella ſolicitat. Interea et Dardani Macedoniæ fines vaſtare cœperunt, abductiſque xx millibus captivorum, Philippum à Romano bello ad tuendum regnum revocaverunt. Dum hæc aguntur, Lævinus Prætor, juncta cum Attalo rege ſocietate, Græciam populatur. Quibus cladibus perculſæ civitates, auxilium petentes, Philippum legationibus fatigant: nec non et Illyriorum rex, lateri ejus hærens, aſſiduis precibus promiſſa exigebat. Super hæc vaſtati Macedones, ultionem flagitabant. Quibus tot tantiſque rebus obſeſſus, cui rei primum occurreret, ambigebat: omnibus tamen propediem auxilia ſe miſſurum pollicetur; non quia facere poſſet quæ promittebat; ſed ut ſpe impletos, in ſocietatis jure retineret. Prima tamen illi expeditio adverſus Dardanos fuit; qui abſentiam ejus aucupantes, majore belli mole Macedoniæ imminebant. Cum Romanis quoque pacem facit, contentis interim bellum Macedonicum diſtuliſſe: Philopœmeni Achœorum duci, quem ad Romanos, ſociorum animos ſolicitare didicerat, inſidias prætendit. Quibus ille cognitis vitatiſque, diſcedere ab eo Achæos auctoritate ſua coëgit.

# LIBER XXX.

## CAP. I.

PHilippo in Macedonia magnis rebus intento, in Ægypto Ptolemæi diverſi mores erant. Quippe regno parricidio parto, et ad necem utriusque parentis, cæde etiam fratris adjuncta, velut rebus feliciter geſtis, luxuriæ ſe tradiderat; Regisque mores omnis ſecuta regia erat. Itaque non amici tantum præfectique, verum etiam omnis exercitus, depoſitis militiæ ſtudiis, otio ac deſidia corrupti marcebant. Quibus rebus cognitis, Antiochus rex Syriæ, veteri inter ſe regnorum odio ſtimulante, repentino bello multas urbes ejus oppreſſit, ipſamque Ægyptum aggreditur. Trepidare igitur Ptolemæus; legationibus miſſis, quoad vires pararet, morari Antiochum. Magno deinde in Græcia exercitu conducto, ſecundum prœlium facit, ſpoliaſſetque regno Antiochum, ſi fortunam virtute juviſſet. Sed contentus reciperatione urbium quas amiſerat, facta pace, avide materiam quietis arripuit; revolutusque in luxuriam, occiſa Eurydice uxore eademque ſorore ſua, Agathocliæ meretricis illecebris capitur. Atque ita omnem magnitudinem nominis ac majeſtatis oblitus, noctes in ſtupris, dies in conviviis conſumit. Adduntur inſtrumenta luxuriæ, tympana et cre[illegible] nec jam ſpectator rex, ſed magiſter nequitiæ, ner[illegible]um [illegible]blectamenta modulatur. Hæc primo labor[illegible]giæ tacitæ peſtes, et occultæ fuere.

CAP. II. Deinde creſcente licentia, jam nec parietibus regiæ domus contineri meretricis audacia poteſt: quam protерviorem, ſociata cum Agathocle fratre, ambitioſæ pulchritudinis ſcorto, quotidiana regis ſtupra faciebant. Accedebat et mater Oenanthe, quæ geminæ ſobolis illecebris devinctum

vinctum regem tenebat. Itaque non contentæ rege, jam etiam regnum poſſident, jam in publico viſuntur, jam ſalutantur, jam comitantur. Agathocles regis lateri junctus, civitatem regebat: tribunatus, præfecturas, et ducatus mulieres ordinabant; nec quiſquam in regno ſuo minus, quam ipſe rex poterat. Cum interim, relicto quinquenni ex Eurydice ſorore filio, moritur: ſed mors ejus, dum pecuniam regiam mulieres rapiunt, et imperium inita cum perditiſſimis ſocietate, occupare conantur, diu occultata fuit. Re tamen cognita, concurſu multitudinis, et Agathocles occiditur, et mulieres in ultionem Eurydices patibulis ſuffiguntur. Mort[illegible] regis, ſupplicio meretricum velut expiata regni i[illegible]famia, legatos Alexandrini ad Romanos miſer[illegible] orantes ut tutelam pupilli ſuſciperent; tuerenturque regnum Ægypti, quod jam Philippum et Antiochum, facta inter ſe pactione, diviſiſſe dicebant.

CAP. III. Grata legatio Romanis fuit, cauſam belli adverſus Philippum quærentibus, qui inſidiatus eis, temporibus Punici belli fuerat. Huc accedebat, quod Pœnis et Annibale ſuperato, nullius magis arma metuebant, reputantibus, quantum motum Pyrrhus parva manu Macedonum in Italia feciſſet, quantasque res Macedones in Oriente geſſiſſent. Mittuntur itaque legati, qui Antiocho et Philippo denuncient, regno Ægypti abſtineant. Mittitur et M. Lepidus in Ægyptum, qui tutorio nomine regnum pupilli adminiſtret. Dum hæc aguntur, interim legationes [illegible] et Rhodiorum, injurias Phil[illegible]i q[illegible]rentes, Romam venerunt. Quæ res o[illegible]cunctationem Macedonici belli ſenatui exemit. Statim igitur, titulo ferendi ſociis auxilii, bellum adverſus Philippum decernitur, legionesque cum conſule in Macedoniam mittuntur. Nec multo poſt tempore, tota Græcia, fiduciâ Romanorum, adverſus Philippum, ſpe priſtinæ libertatis erecta, bellum ei intulit: Atque ita cum rex undique urgeretur, pacem

cem petere compellitur. Deinde cum expoſitæ conditiones pacis à Romanis eſſent, repetere ſua, et Attalus, et Rhodii, et Achæi, et Ætoli cœpere. Contra Philippus adduci ſe poſſe, ut Romanis pareat, concedebat; cæterum indignum eſſe, Græcos à Philippo et Alexandro majoribus ſuis victos, et ſub jugum Macedonici imperii ſubactos, veluti victores, leges pacis ſibi dicere, quibus prius ſit ſervitutis ratio reddenda, quam libertas vindicanda. Ad poſtremum tamen, petente eo, induciæ duorum menſium dat r, ut pax, quæ in Macedonia non conveniebat, Romæ à ſenatu peteretur.

Cap. IV. Eodem anno inter inſulas Theramenem et Theraſiam, medio utriusque ripæ et maris ſpatio, terræ motus fuit. In quo, cum admiratione navigantium, repente ex profundo cum calidis aquis inſula emerſit. In Aſia quoque eadem die idem motus terræ Rhodum, multasque alias civitates gravi ruinarum labe concuſſit: quasdam ſolidas abſorbuit. Quo prodigio territis omnibus, vates cecinere, Oriens Romanorum imperium vetus Græcorum, ac Macedonum voraturum. Interim à ſenatu repudiata pace, Philippus in ſocietatem belli Nabin tyrannum ſolicitat. Atque ita, cum in aciem exercitum inſtructis è diverſo hoſtibus produxiſſet, hortari ſuos cœpit, referendo Perſas, Bactros, Indosque, et omnem Aſiam, Orientis finem, à Macedonibus perdomitam; tantoque fortius hoc bellum quam illa ſuſtinendum, quanto ſit libertas imperio carior. Sed et Flaminius Romanus conſul, relatione rerum recentiſſime geſtarum, ſuos ſtimulabat in prœlium, oſtendendo hinc Carthaginem cum Sicilia, inde Italiam et Hiſpaniam Romana virtute perdomitas: nec Annibalem quidem Alexandro Magno poſtponendum, quo Italia pulſo, Africam ipſam tertiam partem mundi ſuperaverint. Sed nec Macedonas veteri fama, ſed præſentibus viribus æſtimandos: quia non cum Alexandro Magno, quem invictum audierant, nec cum exercitu ejus, qui

totum

totum Orientem devicerat, bellum gerant, ſed cum Philippo puero immaturæ ætatis, qui regni terminos adverſus finitimos ægre defendat, et cum his Macedonibus, qui non ita pridem prædæ Dardanis fuerunt. Illos majorum decora, ſe ſuorum militum commemorare. Non enim alio exercitu Annibalem et Pœnos, et totum ferme Occidentem, ſed his ipſis, quos in acie habeat, militibus, ſubactos. His adhortationibus utrinque concitati milites, prœlio concurrunt, alteri Orientis, alteri Occidentis imperio gloriantes; ferenteſque in bellum, alii majorum ſuorum antiquam et obſoletam gloriam, alii virentem recentibus experimentis virtutis florem. Sed Macedonas Romana fortuna vicit. Fractus itaque bello Philippus, pace à Flaminio conſule petita, nomen quidem regium retinuit: ſed omnibus Græciæ urbibus, velut regni membris extra terminos antiquæ poſſeſſionis amiſſis, ſolam Macedoniam retinuit. Offenſi tamen Ætoli, quod non ex arbitrio eorum Macedonia quoque adempta regi, et data ſibi in præmium belli eſſet, legatos ad Antiochum mittunt, qui cum adulatione magnitudinis, in Romana bella, ſpe ſocietatis univerſæ Græciæ, impellerent.

## LIBER XXXI.

### CAP. I.

Mortuo Ptolemæo Philopatore rege Ægypti contemptaque parvuli filii ejus ætate, qui in ſpem regni relictus, præda etiam domeſticis erat, Antiochus rex Syriæ occupare Ægyptum ſtatuit. Itaque Phœnicem, cæteraſque Syriæ quidem, ſed juris Ægypti civitates cum invaſiſſet, legatos ad eum Senatus mittit, qui denuntiarent ei, abſtineret regno pupilli, poſtremis patris precibus fidei ſuæ

traditi.

traditi. Quibus ſpretis, interjecto tempore alia legatio ſupervenit, quæ omiſſa pupilli perſona, civitates, jure belli factas populi Romani in integrum reſtitui jubebat. Abnuenti, bellum denuntiatum: quod ille facile ſuſceptum, infeliciter geſſit. Eodem tempore et Nabis tyrannus multas Græciæ civitates occupaverat. Igitur ſenatus, ne uno tempore duplici bello Romanæ vires detinerentur, ſcripſit Flaminio, ſi ei videatur, ſicuti Macedoniam à Philippo, ita Græciam à Nabide liberet. Ob quam cauſam imperium ei prorogatum eſt. Terribile quippe Antiochi bellum Annibalis nomen faciebat, quem æmuli ejus occultis mandatis, cum Antiocho iniſſe ſocietatem apud Romanos criminabantur; negantes eum æquo animo ſub legibus vivere, aſſuetum imperio, et immoderata licentia militari; ſemperque tædio quietis urbanæ, novas belli cauſas circumſpicere: Quæ etſi falſa nuntiata fuiſſent, apud timentes tamen pro veris habebantur.

CAP. II. Denique ſenatus metu perculſus, ad ſpeculandos actus Annibalis, legatum in Africam Cnæum Servilium mittit: eique tacitis mandatis præcipit, ſi poſſet, eum per æmulos ejus interficeret, metuque inviſi nominis tandem populum Romanum liberaret. Sed res Annibalem non diu latuit, virum ad proſpicienda cavendaque pericula peritum; nec minus in ſecundis adverſa, quàm in adverſis ſecunda cogitantem. Igitur cum tota die in oculis principum, legatique Romani, in foro Carthaginienſium obſervatus in ſupremum fuiſſet, appropinquante veſpere, equum conſcendit, et rus urbanum, quod propter littus maris habebat, ignaris ſervis, juſſiſque ad portam revertentem opperiri, contendit. Habebat ibi naves cum remigibus, occulto ſinu littoris abſconditas: erat et grandis pecunia in eo agro præparata, ut cum res exegiſſet, nec facultas fugam, nec inopia moraretur. Lecta igitur ſervorum juventute, quorum copiam Italicorum captivorum numerus augebat,

navem

navem conſcendit, curſumque ad Antiochum dirigit. Poſtera die civitas principem ſuum, ac tum temporis conſulem, in foro exſpectabat. Quem ut profectum nuntiatum eſt, non aliter quàm ſi urbs capta eſſet, omnes trepidavere, exitioſamque ſibi fugam ejus ominati ſunt. Legatus verò Romanus, quaſi bellum jam illatum Italiæ ab Annibale eſſet, tacitus Romam regreditur, trepidumque nuntium refert.

CAP. III. Interim in Græcia Flaminius, juncta cum quibusdam civitatibus ſocietate, Nabidem tyrannum duobus continuis prœliis ſubegit; et graviter fractum, velut exſanguem, in regno reliquit. Sed libertate Græciæ reſtituta, deductisque ab urbibus præſidiis, cum Romanus exercitus in Italiam reportatus eſſet, velut vacua rurſus poſſeſſione ſolicitatus, multas civitates repentino bello invaſit. Quibus rebus exterriti Achæi, ne vicinum malum etiam ad ſe ſerperet, bellum adverſus Nabidem decernunt, ducemque prætorem ſuum Philopœmenem, inſignis induſtriæ virum, conſtituunt: cujus in eo bello tanta virtus enituit, ut opinione omnium Flaminio Romano imperatori compararetur. Eodem tempore Annibal cum ad Antiochum perveniſſet, velut deorum munus excipitur: tantusque ejus adventu ardor animis regis acceſſit, ut non tam de bello, quàm de præmiis victoriæ cogitaret. Sed Annibal, cui nota Romana virtus erat, negabat opprimi Romanos niſi in Italia poſſe. Ad hoc ſibi centum naves, et decem millia peditum, et mille equites poſcebat; promittens hac manu non minus bellum, quàm geſſerit, Italiæ reſtauraturum: et in Aſiam regi ſedenti, aut victoriam de Romanis, aut æquas pacis conditiones relaturum: quippe et Hiſpanis bello flagrantibus, ducem tantum deeſſe; et Italiam notiorem ſibi nunc, quàm pridem fuiſſe: ſed nec Carthaginem quieturam, ſociamque ſe ei ſine mora præbituram.

CAP. IV. Cum regi conſilia placuiſſent, mittitur Carthaginem unus ex comitibus Annibalis, qui in bellum cupidos hortetur, Annibalemque cum copiis affuturum nuntiet: nihil, dicat, partibus, niſi animos Carthaginienſium deeſſe: Aſiam et vires belli, et ſumptum præbituram. Hæc cum relata Carthaginem eſſent, nuntius ipſe ab inimicis Annibalis comprehenditur, et perductus in ſenatum, cum interrogaretur, ad quem miſſus eſſet, Punico ingenio reſpondit, ſe ad univerſum ſenatum miſſum, nec enim hoc opus ſingulorum, ſed univerſorum eſſe. Dum multis diebus deliberant, an eum Romam ad purgandam publicam conſcientiam mittant, tacitus conſcenſa nave ad Annibalem revertitur: quo cognito, Carthaginienſes ultro rem Romam per legatum deferunt. Romani quoque ad Antiochum legatos miſere, qui ſub ſpecie legationis, et regis apparatum ſpecularentur, et Annibalem aut Romanis mitigarent, aut aſſiduo colloquio ſuſpectum inviſumque regi redderent. Itaque legati cum Epheſi conveniſſent ad Antiochum, mandata ei ſenatus tradunt. Dum reſponſum exſpectant, omnibus diebus aſſidui circa Annibalem fuere: dicentes, timide eum à patria receſſiſſe, cum pacem Romani, non tam cum republica ejus, quàm cum eo factam, ſumma fide cuſtodiant: nec bella eum Romanorum magis odio, quàm Patriæ amore geſſiſſe, cui ab optimo quoque etiam ſpiritus ipſe debeatur. Has enim publicas inter populos, non privatas inter duces, bellandi cauſas eſſe. Inde res geſtas ejus laudare. Quorum ſermone lætus, ſæpius cupidiusque cum legatis colloquebatur, ignarus quod familiaritate Romana, odium ſibi apud regem crearet. Quippe Antiochus tam aſſiduo colloquio, reconciliatam ejus cum Romanis gratiam exiſtimans, nihil ad eum ſicuti ſolebat referre; expertemque totius conſilii, veluti hoſtem proditoremque ſuum, odiſſe cœpit. Quæ res tantum apparatum belli, ceſſante imperatoria arte, corrupit. Senatus mandata

fuerant,

fuerant, ut contentus terminis Aſiæ eſſet, ne ipſis ingrediendi Aſiam neceſſitatem imponeret. Quibus ſpretis, non accipiendum bellum ſtatuit, ſed inferendum.

CAP. V. Dicitur, quum frequenter de bello conſilium habuiſſet, remoto Annibale, tandem eum vocari juſſiſſe, non ut ex ſententia ejus aliquid ageret, ſed ne per omnia eum ſpreviſſe videretur; omnibusque perrogatis poſtremum interrogaſſe. Quo ille animadverſo, intelligere ſe profeſſus eſt, non quia egeat conſilio, ſed ad ſupplendum numerum ſententiarum ſe vocatum: tamen et odio Romanorum, et amore regis, apud quem ſolum tutum ſibi exilium relictum ſit, ſe viam gerendi belli ediſſerturum. Veniam deinde libertati præfatus, nihil ſe aut conſiliorum, aut cœptorum præſentium, probare ait: neque ſedem belli Græciam ſibi placere, cum Italia uberior materia ſit: quippe Romanos vinci non niſi armis ſuis poſſe; nec Italiam aliter, quàm Italicis viribus ſubigi: ſiquidem diverſum cæteris mortalibus eſſe illud et hominum et belli genus. Aliis bellis plurimum momenti habere, priorem aliquam cepiſſe occaſionem loci temporisque, agros diripuiſſe, urbes aliquas expugnaſſe: cum Romano, ſeu occupaveris prior aliqua, ſeu viceris, tum etiam cum victo et jacente luctandum eſſe. Quamobrem ſi quis eos in Italia laceſſat, ſuis eos opibus, ſuis viribus, ſuis armis poſſe vincere; ſicut ipſe fecerit. Sin verò quis illis Italia velut fonte virium ceſſerit, perinde falli, ac ſi quis amnes non ab ipſis fontium capitibus derivare, ſed concretis jam aquarum molibus avertere vel exſiccare velit. Hæc et ſecreto ſe cenſuiſſe, ultroque miniſterium conſilii ſui obtuliſſe; et nunc præſentibus amicis ideo repetiſſe, ut ſcirent omnes rationem cum Romanis gerendi belli; eosque foris invictos, domi fragiles eſſe. Nam prius illos urbe quàm imperio; prius Italia quàm provinciis exui poſſe: quippe et à Gallis captos, et à ſe prope deletos eſſe: neque ſe unquam victum

prius, quàm terris eorum ceſſerit. Reverſo Carthaginem, ſtatim cum loco fortunam belli mutatam.

Cap. VI. Huic ſententiæ obtrectatores amici regis erant: non utilitatem rei cogitantes; ſed verentes, ne probato conſilio ejus, primum apud regem locum gratiæ occuparet.. Et Antiocho non tam conſilium, quàm auctor diſplicebat, ne gloria victoriæ Annibalis, non ſua eſſet. Omnia igitur variis aſſentationum adulationibus corrumpebantur: nihil conſilio vel ratione agebatur. Rex ipſe per hyemem in luxuriam lapſus, novis quotidie nuptiis deditus erat. Contra Acilius Romanus conſul, qui ad hoc bellum miſſus erat, copias, arma, cæteraque bello neceſſaria, ſumma induſtria parabat: civitates ſocias confirmabat; dubias illiciebat: nec alius exitus belli, quàm apparatus utriusque partis fuit. Itaque prima belli congreſſione, cum cedentes ſuos rex cerneret, non laborantibus auxilium tulit: ſed fugientibus ſe ducem præbuit, caſtraque ditia victoribus reliquit. Deinde cum in Aſiam, prædâ Romanis occupatis, fugiendo perveniſſet; pœnitere neglecti conſilii cœpit; revocatoque in amicitiam Annibale, omnia ex ſententia ejus agere. Interim nuntiatur, Æmilium Romanum ducem cum octoginta roſtratis navibus in bellum navale à ſenatu miſſum, advenrare: quæ res illi ſpem reſtituendæ fortunæ dedit. Itaque priusquam ſociæ civitates ad hoſtes deficerent, decernere navali prœlio ſtatuit, ſperans cladem in Græcia acceptam, nova poſſe victoria aboleri. Tradita igitur Annibali claſſe, prœlium committitur: ſed nec Aſiani milites Romanis: neque naves eorum pares roſtratis navibus fuere: minor tamen clades ducis ſolerita fuit. Romam nondum opinio victoriæ venerat, et idcirco in conſulibus creandis ſuſpenſa civitas erat.

Cap. VII. Sed adverſus Annibalem ducem quis melior quàm Africani frater crearetur, cum vincere Pœnos opus Scipionum eſſet? Creatur igitur

tur Conſul Lucius Scipio: eique datur legatus frater Africanus, ut intelligeret Antiochus, non majorem fiduciam ſe in Annibale victo, quàm Romanos in victore Scipione habere. Trajicientibus in Aſiam Scipionibus exercitum, jam utrobique profligatum bellum nuntiatum eſt, victumque Antiochum terreſtri, Annibalem navali bello invenerunt. Primo igitur adventu eorum, legatos pacem petentes ad eos Antiochus mittit, peculiare donum Africano ferentes ipſius filiùm, quem rex parvo navigio trajicientem ceperat. Sed Africanus privata beneficia à rebus publicis ſecreta eſſe dixit; aliaque eſſe patris officia, alia patriæ jura, quæ non liberis tantum, verum etiam vitæ ipſi præponantur. Proinde gratum ſe munus accipere, privatoque impendio munificentiæ regis reſponſurum. Quod ad bellum pacemque pertineat, nihil neque gratiæ dari, neque de jure patriæ decidi poſſe, reſpondit. Nam neque de redimendo filio unquam tractavit, nec ſenatum de eo agere permiſit; ſed ut dignum majeſtate ejus erat, armis ſe recepturum filium dixerat. Poſt hæc leges pacis dicuntur: ut Aſia Romanis cederet: contentus Syriæ regno eſſet: naves univerſas, captivos et transfugas traderet; ſumptumque omnem belli Romanis reſtitueret. Quæ cum nuntiata Antiocho eſſent, nondum ita victum ſe eſſe reſpondit, ut ſpoliari ſe regno pateretur; bellique ea irritamenta, non pacis blandimenta eſſe.

CAP. VIII. Igitur cum ab utriſque bellum pararetur, ingreſſique Aſiam Romani Ilion veniſſent; mutua gratulatio Ilienſium ac Romanorum fuit, Ilienſibus Æneam, cæteroſque cum eo duces à ſe profectos, Romanis ſe ab his procreatos referentibus. Tantaque lætitia omnium fuit, quanta eſſe poſt longum tempus inter parentes et liberos ſolet. Juvabat Ilienſes, nepotes ſuos, Occidente et Africa domita, Aſiam ut avitum regnum vindicare, optabilem Trojæ ruinam fuiſſe dicentes, ut tam feliciter renaſceretur. Contrà Romanos,

avitos lares, et incunabula majorum, templaque ac deorum ſimulacra, inexplebile deſiderium viſendi tenebat. Profectis ab Ilio Romanis, Eumenes rex cum auxiliis occurrit: nec multo poſt prœlium cum Antiocho commiſſum. Cum in dexteriore cornu pulſa legio Romana, majore dedecore, quam periculo ad caſtra fugeret, M. Æmilius tribunus militum ad tutelam caſtrorum relictus, armare ſe milites ſuos, et extra vallum progredi jubet, ſtrictisque gladiis fugientibus minari, morituros dicens, niſi in prœlium revertantur; infeſtioraque ſua, quàm hoſtium caſtra inventuros. Attonita tam ambiguo periculo legio, comitantibus commilitonibus qui fugere eos prohibuerant, in prœlium revertitur, magnaque cæde edita, initium victoriæ fuit. Cæſa hoſtium quinquaginta millia, capta XI. Antiocho pacem petenti nihil ad ſuperiores conditiones additum, Africano prædicante, neque Romanis, ſi vincantur, animos minui; neque ſi vincant, ſecundis rebus inſoleſcere. Captas civitates inter ſocios diviſere Romani, aptiorem gloriam, quam poſſeſſiones voluptarias judicantes, quippe victoriæ gloriam Romano nomini vindicandam: opum luxuriam ſociis relinquendam.

---

## LIBER XXXII.

### CAP. I.

ÆToli, qui Antiochum in bella Romana impulerant, victo eodem, ſoli adverſus Romanos, et viribus impares, et omni auxilio deſtituti, remanſerunt: Nec multo poſt victi, libertatem quam illibatam adverſus dominationem Atheni-enſium et Spartanorum, inter tot Græciæ civitates ſoli retinuerant, amiſerunt. Quæ conditio tanto amarior illis, quanto ſerior fuit, reputantibus tem-

pora

pora illa, quibus tantis Perſarum opibus, domeſticis viribus reſtiterant; quibus Gallorum violentiam, Aſiæ Italiæque terribilem, Delphico bello fregerant. Quæ glorioſa recordatio, magis deſiderium libertatis augebat. Dum hæc aguntur, medio tempore inter Meſſenios et Achæos de principatu primò diſſenſio, mox bellum ortum eſt. In ea nobilis Achæorum Philopœmenes imperator capitur: non quia pugnando vitæ pepercerit, ſed dum ſuos in prœlium revocat, in tranſitu foſſæ equo præcipitatus, à multitudine hoſtium oppreſſus eſt, quem jacentem Meſſenii, ſeu metu virtutis, vel verecundia dignitatis, interficere auſi non fuerunt. Itaque velut in illo omne bellum confeciſſent, captivum per univerſam civitatem, in modum triumphi circumduxerunt, effuſo obviam populo, ac ſi ſuus, non hoſtium imperator adventaret. Nec victorem Achæi avidius vidiſſent, quàm victum hoſtes viderunt. Igitur eundem in theatrum duci juſſerunt, ut omnes contuerentur, quem potuiſſe capi incredibile ſingulis videbatur. Inde in carcerem ducto, verecundia magnitudinis ejus, venenum dederunt: quod ille lætus, ac ſi viciſſet, accepit; quæſito prius, an Licortas præfectus Achæorum, quem ſecundum à ſe eſſe ſcientia rei militaris ſciebat, incolumis effugiſſet? Quem ut accepit evaſiſſe, non in totum dicens conſultum male Achæis, exſpiravit. Nec multo poſt, reparato bello Meſſenii vincuntur; pœnasque interfecti Philopœmenis pependerunt.

CAP. II. Interea in Syria rex Antiochus, cùm gravi tributo pacis à Romanis victus oneratusque eſſet, ſeu inopia pecuniæ compulſus, ſeu avaritia ſolicitatus, qua ſperabat ſe, ſub ſpecie tributariæ neceſſitatis, excuſatius ſacrilegia commiſſurum, adhibito exercitu, nocte templum Didymæi Jovis aggreditur. Qua re prodita, concurſu inſularium, cum omni militia interficitur. Romæ, cum multæ Græciæ civitates, queſtum de injuriis Philippi regis Macedonum veniſſent, et diſceptatio in ſenatu

natu inter Demetrium Philippi filium, quem pater ad ſatisfaciendum ſenatui miſerat, et legatos civitatum eſſet; turba querelarum confuſus adoleſcens, repente obticuit. Tunc ſenatus verecundia ejus motus, quæ probata etiam antea, cum obſes Romæ eſſet, omnibus fuerat, cauſam illi donavit: atque ita modeſtia ſua Demetrius veniam patri, non jure defenſionis, ſed patrocinio pudoris obtinuit: quod ipſum decreto ſenatus ſignificatum eſt, ut appareret, non tam abſolutum regem, quàm donatum filio patrem. Quæ res Demetrio, non gratiam legationis, ſed odium obtrectationis comparavit. Nam apud fratrem Perſeum æmulatio illi invidiam contraxit; et apud patrem nota abſolutionis, cauſa offenſæ fuit, indignante Philippo, plus momenti apud ſenatum perſonam filii, quàm auctoritatem patris, ac dignitatem regiæ majeſtatis habuiſſe. Igitur Perſeus, perſpecta patris ægritudine, quotidie abſentem Demetrium apud eum criminari; et primo inviſum, poſt etiam ſuſpectum reddere: nunc amicitiam Romanorum, nunc proditionem ei patris objectare. Ad poſtremum, inſidias ſibi ab eo paratas confingit: ad cujus rei probationem immittit indices, teſtes ſubornat, et facinus quod objicit, admittit. Quibus rebus compulſo ad parricidium patre, funeſtam omnem regiam facit.

Cap. III. Occiſo Demetrio, ſublatoque æmulo, non negligentior tantum Perſeus in patrem, verum etiam contumacior erat; nec heredem regni, ſed regem ſe gerebat. His rebus offenſus Philippus, impatientius in dies mortem Demetrii dolebát, tunc et inſidiis circumventum ſuſpicari, teſtes indiceſque torquere. Atque ita cognita fraude, non minus ſcelere Perſei, quàm innoxii Demetrii morte cruciabatur; peregiſſetque ultionem, niſi morte præventus fuiſſet. Nam brevi poſt tempore, morbo ex ægritudine animi contracto, deceſſit, relicto magno belli apparatu adverſus Romanos, quo poſtea Perſeus uſus eſt. nam et Gallos

Scordiſcos ad belli ſocietatem perpulerat: feciſſetque Romanis grave bellum, niſi deceſſiſſet. Namque Galli bello adverſus Delphos infeliciter geſto, in quo majorem vim numinis, quàm hoſtium ſenſerant, amiſſo Brenno duce, pars in Aſiam, pars in Thraciam extorres fugerant. Inde per eadem veſtigia qua venerant, antiquam patriam repetivere. Ex his manus quædam in confluente Danubii et Sabi conſedit, Scordiſcosque ſe appellari voluit. Tectoſagi autem cùm in antiquam patriam Toloſam veniſſent, comprehenſique peſtifera lue eſſent, non prius ſanitatem reciperavere, quàm aruſpicum reſponſis moniti, aurum argentumque bellis ſacrilegiisque quæſitum, in Toloſenſem lacum mergerent. Quod omne magno poſt tempore Cæpio Romanus conſul abſtulit. Fuere autem argenti pondo centum decem millia: auri pondo quinquies decies centum millia. Quod ſacrilegium cauſa excidii Cæpioni exercituique ejus poſtea fuit. Romanos quoque Cimbrici belli tumultus, velut ultor ſacræ pecuniæ, inſecutus eſt. Ex gente Tectoſagorum non mediocris populus, prædæ dulcedine, Illyricum repetivit, ſpoliatisque Iſtris, in Pannonia conſedit. Iſtrorum gentem fama eſt originem à Colchis ducere, miſſos ab Æeta rege ad Argonautas, raptoresque filiæ perſequendos: qui ut à Ponto intraverunt Iſtrum, alveo Sabi fluminis penitus invecti, veſtigia Argonautarum inſequentes, naves ſuas humeris per juga montium, uſque ad littus Adriatici maris tranſtulerunt; cognito quòd Argonautæ idem propter magnitudinem navis priores feciſſent: quos, ut avectos Colchi non reperiunt, ſive metu regis, ſive tædio longæ navigationis, juxta Aquilejam conſedere, Iſtrique ex vocabulo amnis, quo à mari conceſſerant, appellati. Daci quoque ſoboles Getarum ſunt: qui, cum Orole rege adverſus Baſtarnas male pugnaſſent, ad ultionem ſegnitiæ, capturi ſomnum capita loco pedum ponere juſſu regis cogebantur; miniſteriaque uxoribus, quæ ipſis antea fieri ſolebant, facere.

cere. Neque hæc ante mutata ſunt, quàm ignominiam bello acceptam virtute delerent.

CAP. IV. Igitur Perſeus, cum imperio Philippi patris ſucceſſiſſet, omnes has gentes adverſus Romanos in ſocietatem belli ſolicitabat. Interim inter Pruſiam regem, ad quem Annibal poſt pacem Antiocho à Romanis datam, profugerat, et Eumenem bellum ortum eſt, quod Pruſias, Annibalis fiducia rupto fœdere, prior intulit. Namque Annibal, cum ab Antiocho Romani, inter cæteras conditiones pacis, deditionem ejus depoſcerent, admonitus à rege, in fugam verſus, Cretam defertur: Ibi cum diu quietam vitam egiſſet, invidioſumque ſe propter nimias opes videret, amphoras plumbo repletas in templo Dianæ, quaſi fortunæ ſuæ præſidia, deponit: atque ideo nihil de illo ſolicita civitate, quoniam velut pignus opes ejus tenebat, ad Pruſiam contendit, auro ſuo in ſtatuis, quas ſecum portabat infuſo, ne conſpectæ opes vitæ nocerent. Dein cum Pruſias terreſtri bello ab Eumene victus eſſet, et prœlium in mare tranſtuliſſet, Annibal novo commento auctor victoriæ fuit. Quippe omne ſerpentium genus in fictiles lagenas conjici juſſit, medioque prœlio in naves hoſtium mittit. Id primum Ponticis ridiculum viſum, fictilibus dimicare, qui ferro nequeant. Sed ubi ſerpentibus repleri naves cœpere, ancipiti periculo circumventi, hoſti victoriam ceſſere. Quæ ubi Romam nuntiata ſunt, miſſi à ſenatu legati ſunt, qui utrumque regem in pacem cogerent, Annibalemque depoſcerent. Sed Annibal re cognita, ſumpto veneno, legationem morte prævenit. Inſignis hic annus trium toto orbe maximorum imperatorum mortibus fuit, Annibalis, et Philopœmenis, et Scipionis Africani. Ex quibus conſtat Annibalem, nec tum cum Romano tonantem bello Italia contremuit, nec cum reverſus Carthaginem ſummum imperium tenuit, aut cubantem cœnaſſe, aut plus quam ſextario vini indulſiſſe; pudicitiamque eum tantam inter tot

captivas

captivas habuiſſe, ut in Africa natum quivis negaret. Moderationis certe ejus fuit, ut cum diverſarum gentium exercitus rexerit, neque inſidiis ſuorum militum ſit petitus unquam, neque fraude proditus, quum utrumque hoſtes ſæpe tentaſſent.

---

## LIBER XXXIII.

### CAP. I.

Minore quidem rerum motu Romani Macedonicum, quàm Punicum bellum geſſerunt; ſed tanto clarius, quanto nobilitate Macedones Pœnos antecesſerunt. Quippe cum gloria Orientis domiti, tum et auxiliis omnium regum juvabantur. Itaque Romani et legiones plures numero conſcripſerunt: et auxilia à Maſiniſſa rege Numidarum, cæteriſque ſociis omnibus acciverunt; et Eumeni regi Bithyniæ denuntiatum, ut bellum ſummis viribus juvaret. Perſeo præter Macedonicum invictæ opinionis exercitum, decennis belli ſumptus, à patre paratus, in theſauris et horreis erat: Quibus rebus inflatus, oblitus fortunæ paternæ, veterem Alexandri gloriam conſiderare ſuos jubebat. Prima equitum congreſſio fuit, qua victor Perſeus ſuſpenſam omnium exſpectationem in favorem ſui traxit: miſit tamen legatos ad conſulem, qui pacem peterent, quam patri ſuo Romani etiam victo dediſſent, impenſas belli lege victi ſuſcepturus. Sed Conſul Sulpitius non minus graves quam victo leges dixit. Dum hæc aguntur, metu tam periculoſi belli, Romani Æmilium Paulum conſulem creant, eique extra ordinem Macedonicum bellum decernunt: qui cum ad exercitum veniſſet, non magnam moram in pugnæ fecit. Pridie quam prœlium conferretur, luna nocte defecit: triſte id oſtentum Perſeo omnibus præſagientibus, finemque Macedonici regni portendi vaticinantibus.

CAP.

CAP. II. In ea pugna M. Cato, Catonis oratoris filius, dum inter confertiſſimos hoſtes inſigniter dimicat, equo delapſus, pedeſtre prœlium aggreditur. Nam cadentem manipulus hoſtium cum horrido clamore, veluti jacentem obtruncaturus circumſteterat: at ille citius corpore collecto, magnas ſtrages edidit. Quum ad unum opprimendum undique hoſtes convolarent, dum procerum quendam petit, gladius ei è manu elapſus, in mediam cohortem hoſtium decidit: ad quem recuperandum umbone ſe protegens, inſpectante utroque exercitu, inter mucrones ſe hoſtium immerſit; recollectoque gladio, multis vulneribus exceptis, ad ſocios cum clamore hoſtium revertitur. Hujus audaciam cæteri imitati, victoriam pepercre. Perſeus rex fuga cum decem millibus talentum Samothraciam defertur: quem Cnæus Octavius, ad perſequendum miſſus à conſule, cum duobus filiis, Alexandro et Philippo, cepit; captumque ad conſulem duxit. Macedonia à Carano, qui primus in ea regnavit, uſque Perſen triginta reges habuit. Quorum ſub regno fuit quidem annis noningentis et viginti tribus; ſed rerum non niſi centum nonaginta duobus annis potita. Ita cum in ditionem Romanorum ceſſiſſet, magiſtratibus per ſingulas civitates conſtitutis, libera facta eſt; legesque quibus adhuc utitur, à Paulo accepit. Ætolorum univerſarum urbium ſenatus, cum conjugibus et liberis, qui dubia fide fuerant, Romam miſſus, ibique, ne in patria aliquid novaret, diu detentus, ægreque per multos annos legationibus civitatum ſenatu fatigato, in patriam quisque ſuam remiſſus eſt.

LIBER

# LIBER XXXIV.

## CAP. I.

Pœnis ac Macedonibus ſubactis, Ætolorumque viribus principum captivitate debilitatis, ſoli adhuc ex Græcia univerſa Achæi nimis potentes tunc temporis Romanis videbantur, non propter ſingularum civitatum nimias opes; ſed propter conſpirationem univerſarum. Namque Achæi, licet per civitates veluti per membra diviſi ſint, unum tamen corpus et unum imperium habent; ſingularumque urbium pericula mutuis viribus propulſant. Quærentibus igitur Romanis cauſas belli, tempeſtive fortuna querelas Spartanorum obtulit, quorum agros Achæi propter mutuum odium populabantur. Spartanis à ſenatu reſponſum eſt, legatos ſe ad inſpiciendas res ſociorum, et ad injuriam demendam in Græciam miſſuros: ſed legatis occulta mandata data ſunt, ut corpus Achæorum diſſolverent, ſingulasque urbes proprii juris facerent, quo facilius ad obſequia cogerentur: et ſi quæ urbes contumaces eſſent, frangerentur. Igitur legati, omnium civitatum principibus Corinthum evocatis, decretum ſenatus recitant: quid conſilii habeant, aperiunt. Expedire omnibus dicunt, ut ſingulæ civitates ſua jura et ſuas leges habeant. Quod ubi omnibus innotuit; velut in furorem verſi, univerſum peregrinum populum trucidant: legatos quoque ipſos Romanorum violaſſent; niſi audito tumultu, trepidi fugiſſent.

CAP. II. Hæc ubi Romæ nuntiata ſunt, ſtatim ſenatus Mummio conſuli bellum Achaicum decernit: qui extemplo exercitu deportato, et omnibus ſtrenue proviſis, pugnandi copiam hoſtibus fecit. Sed Achæi, velut nihil negotii Romano bello ſuſcepiſſent, ita apud eos neglecta omnia

et ſoluta fuere. Itaque prædam, non prœlium cogitantes, et vehicula ad ſpolia hoſtium reportanda duxerunt: et conjuges liberosque ſuos, ad ſpectaculum certaminis, in montibus poſuerunt. Sed prœlio commiſſo, ante oculos ſuorum cæſi, lugubre his ſpectaculum, et gravem luctus memoriam reliquerunt. Conjuges quoque liberique eorum, de ſpectatoribus captivi facti, præda hoſtium fuere. Urbs ipſa Corinthus diruitur: populus omnis ſub corona venditur: ut hoc exemplo cæteris civitatibus metus novarum rerum imponeretur. Dum hæc aguntur, rex Syriæ Antiochus Ptolemæo, majoris ſororis ſuæ filio, regi Ægypti bellum infert, ſegni admodum, et quotidiana luxuria ita marcenti, ut non ſolum regiæ majeſtatis officia intermitteret, verum etiam ſenſu hominis nimia ſagina careret. Pulſus igitur regno, ad fratrem minorem Ptolemæum Alexandriam confugit: participatoque cum eo regno, legatos Romam ad ſenatum mittunt: auxilia petunt; fidem ſocietatis implorant. Movere ſenatum preces fratrum.

Cap. III. Mittitur itaque legatus Popilius ad Antiochum: qui abſtinere illum Ægypto, aut ſi jam inceſſiſſet, excedere juberet. Cum in Ægypto eum inveniſſet, oſculumque ei rex obtuliſſet; (nam coluerat inter cæteros Popilium Antiochus, cum Romæ obſes eſſet) tunc Popilius faceſſere interim privatam amicitiam jubet, cum mandata patriæ intercedant; prolatoque ſenatus decreto, et tradito, cum cunctari eum videret, conſultationemque ad amicos referre; ibi Popilius virga quam in manu gerebat, amplo circulo incluſum, ut et amicos caperet, conſulere jubet; nec prius inde exire, quam reſponſum ſenatui daret, aut pacem, aut bellum cum Romanis habiturum. Adeoque hæc auſteritas animum regis fregit, ut pariturum ſe ſenatui reſponderet. Reverſus in regnum Antiochus decedit, relicto parvulo admodum filio: cui cum tutores dati à populo eſſent, patruus

truus ejus Demetrius, qui obſes Romæ erat, cognita morte Antiochi fratris, ſenatum adiit, obſidemque ſe vivo fratre veniſſe, quo mortuo, cujus obſes ſit, ſe ignorare. Dimitti igitur ſe ad regnum petendum æquum eſſe, quod ſicuti jure gentium majori fratri ceſſerit, ita nunc ſibi, qui pupillum ætate antecedat, deberi. Cum ſe non dimitti animadverteret à ſenatu, tacito judicio, tutius apud pupillum quam apud eum, regnum futurum arbitrante, ſpecie venandi ab urbe profectus, Oſtiæ tacitus, cum fugæ comitibus navem conſcendit. Delatus in Syriam, ſecundo favore omnium excipitur: regnumque ei, occiſo pupillo, à tutoribus traditur.

CAP. IV. Eodem fere tempore Pruſias rex Bithyniæ, conſilium cepit interficiendi Nicomedis filii, dum conſulere ſtudet minoribus filiis, quos ex noverca ejus ſuſceperat; et Romæ habebat. Sed res adoleſcenti ab his, qui facinus ſuſceperant, proditur: hortatique ſunt, ut crudelitate patris provocatus, occupet inſidias, et in auctorem retorqueat ſcelus: nec difficilis perſuaſio fuit. Igitur cum accitus in patris regnum veniſſet, ſtatim rex appellatur. Pruſias regno ſpoliatus à filio, privatusque redditus, etiam à ſervis deſeritur. Cum in latebris ageret, non minori ſcelere, quam filium occidi juſſerat, à filio interficitur.

## LIBER XXXV.

### CAP. I.

DEmetrius occupato Syriæ regno, novitati ſuæ otium periculoſum ratus, ampliare fines regni, et opes augere finitimorum bellis ſtatuit. Itaque Ariarathi regi Cappadociæ propter faſtiditas ſororis nuptias infeſtus, fratrem ejus Oro-

 fernem,

fernem, per injuriam regno pulſum, ſupplicem recepit; datumque ſibi honeſtum belli titulum gratulatus, reſtituere eum in regnum ſtatuit. Sed Orofernes ingrato animo, inita cum Antiochenſibus pactione, offenſis tunc Demetrio pellere ipſum regno, à quo reſtituebatur, conſilium cepit. Quo cognito, Demetrius vitæ quidem ejus, ne Ariarathes metu fraterni belli liberaretur, pepercit: ipſum autem comprehenſum, vinctum Seleuciæ cuſtodiri jubet. Nec Antiochenſes indicio territi, à defectione deſtiterunt. Itaque adjuvantibus et Ptolemæo rege Ægypti, et Attalo rege Aſiæ, et Ariarathe Cappadociæ, bello à Demetrio laceſſiti, ſubornant Balam quendam, ſortis extremæ juvenem, qui Syriæ regnum velut paternum armis repeteret: et ne quid contumeliæ deeſſet, nomen ei Alexandri inditur, genitusque ab Antiocho rege dicitur. Tantum odium Demetrii apud omnes erat, ut æmulo ejus non vires regiæ tantum, verum etiam generis nobilitas conſenſu omnium tribueretur. Igitur Alexander, admirabili rerum varietate priſtinarum ſordium oblitus, totius ferme Orientis viribus ſuccinctus, bellum Demetrio infert, victumque vita pariter ac regno ſpoliat. Quanquam nec Demetrio animus in propulſando bello defuit. Nam et primo prœlio hoſtem fugavit, et regibus bellum reſtituentibus, multa millia in acie cecidit. Ad poſtremum tamen invicto animo inter confertiſſimos fortiſſime dimicans, cecidit.

CAP. II. Initio belli Demetrius duos filios apud Gnidium hoſpitem ſuum, cum magno auri pondere commendaverat, ut belli periculis eximerentur, et ſi ita fors tuliſſet, paternæ ultioni ſervarentur. Ex his major Demetrius annos pubertatis egreſſus, audita Alexandri luxuria, quem inſperatæ opes, et alienæ felicitatis ornamenta, velut captum, inter ſcortorum greges deſidem in regia tenebant, auxiliantibus Cretenſibus, ſecurum ac nihil hoſtile metuentem, aggreditur. Antiochenſes

chenſes quoque veterem patris offenſam novis meritis correcturi, ſe ei tradunt: ſed et milites paterni, favore juvenis accenſi, prioris ſacramenti religionem novi regis ſuperbiæ præferentes, ſigna ad Demetrium transferunt: atque ita Alexander non minori impetu fortunæ deſtructus, quam elatus, primo prœlio victus interficitur: deditque pœnas, et Demetrio, quem occiderat; et Antiocho, cujus mentitus originem fuerat.

---

## LIBER XXXVI.

### CAP. I.

Eciperato paterno regno Demetrius et ipſe rerum ſucceſſu corruptus, vitiis adoleſcentiæ in ſegnitiam labitur; tantumque contemptum apud omnes inertiæ, quantum odium ex ſuperbia pater habuerat, contraxit. Itaque cum ab imperio ejus paſſim civitates deficerent, ad abolendam ſegnitiæ maculam, bellum Parthis inferre ſtatuit: cujus adventum non inviti Orientis populi videre; et propter Arſacidæ regis Parthorum crudelitatem, et quod veteri Macedonum imperio aſſueti, novi populi ſuperbiam indigne ferebant. Itaque cum et Perſarum, et Elymæorum, Bactrianorumque auxiliis juvaretur, multis prœliis Parthos fudit. Ad poſtremum tamen pacis ſimulatione deceptus, capitur; traductusque per ora civitatum, populis qui deſciverant, in ludibrium favoris oſtenditur. Miſſus deinde in Hyrcaniam, benigne et juxta cultum priſtinæ fortunæ habetur. Dum hæc aguntur, interim in Syria Trypho, qui ſe tutorem Antiocho Demetrii privigno ſubſtitui à populo laboraverat, occiſo pupillo, regnum Syriæ invadit. quo diu potitus, tandem exoleſcente favore recentis imperii, ab Antiocho

puero admodum, Demetrii fratre, qui in Aſia educabatur, bello vincitur: rurſusque regnum Syriæ ad ſobolem Demetrii revertitur. Igitur Antiochus, memor quod et pater propter ſuperbiam inviſus, et frater propter ſegnitiam contemptus fuiſſet, ne in eadem vitia incideret, recepta in matrimonium Cleopatra, uxore fratris, civitates quæ initio fraterni imperii defecerant, ſumma induſtria perſequitur, domitasque rurſus regni terminis adjicit: Judæosque, qui in Macedonico imperio ſub Demetrio patre armis ſe in libertatem vindicaverant, ſubigit. Quorum vires tantæ fuere, ut poſt hunc nullum Macedonum regem tulerint, domeſticisque imperiis uſi, Syriam magnis bellis infeſtaverint.

CAP. II. Namque Judæis origo Damaſcena, Syriæ nobiliſſima civitas: unde et Aſſyriis regibus genus, ex regina Semirami, fuit. Nomen urbi à Damaſco rege inditum: in cujus honorem, Syrii ſepulchrum Arathis uxoris ejus pro templo coluere; deamque exinde ſanctiſſimæ religionis habent. Poſt Damaſcum Azelus, mox Adores, et Abraham, et Iſrahel reges fuere. Sed Iſrahelem felix decem filiorum proventus majoribus ſuis clariorem fecit. Itaque populum in decem regna diviſum filiis tradidit, omnesque ex nomine Judæ, qui poſt diviſionem deceſſerat, Judæos appellavit: colique ejus memoriam ab omnibus juſſit: Ejus portio omnibus acceſſerat. Minimus ætate inter fratres Joſeph fuit: cujus excellens ingenium veriti fratres, clam interceptum peregrinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deportatus in Ægyptum, cum magicas ibi artes ſolerti ingenio percepiſſet, brevi ipſi regi percarus fuit. Nam et prodigiorum ſagaciſſimus erat, et ſomniorum primus intelligentiam condidit; nihilque divini juris humanique ei incognitum videbatur: adeo, ut etiam ſterilitatem agrorum ante multos annos providerit: periſſetque omnis Ægyptus fame, niſi monitu ejus rex edicto ſervari per multos annos

fruges

fruges juſſiſſet: tantaque experimenta ejus fuerunt, ut non ab homine, ſed à Deo reſponſa dari viderentur. Filius ejus Moſes fuit, quem præter paternæ ſcientiæ hereditatem, etiam formæ pulchritudo commendabat. Sed Ægyptii, quum ſcabiem et vitiliginem paterentur, reſponſo moniti, eum cum ægris, ne peſtis ad plures ſerperet, terminis Ægypti pellunt. Dux igitur exulum factus, ſacra Ægyptiorum furto abſtulit: quæ repetentes armis Ægyptii, domum redire tempeſtatibus compulſi ſunt. Itaque Moſes Damaſcena antiqua patria repetita, montem Synan occupat: quò ſeptem dierum jejunio, per deſerta Arabiæ, cum populo ſuo fatigatus, cum tandem veniſſet, ſeptimum diem more gentis Sabbatum appellatum, in omne ævum jejunio ſacravit: quoniam illa dies famem illis erroremque finierat. Et quoniam metu contagionis pulſos ſe ab Ægypto meminerant, ne eadem cauſa inviſi apud incolas forent, caverunt, ne cum peregrinis communicarent: quod ex cauſa factum, paulatim in diſciplinam religionemque convertit. Poſt Moſen etiam filius ejus Arvas, ſacerdos ſacris Ægyptiis, mox rex creatur; ſemperque exinde hic mos apud Judæos fuit, ut eoſdem, reges et ſacerdotes haberent: quorum juſtitia religione permixta, incredibile quantum coaluere.

CAP. III. Opes genti ex vectigalibus opobalſami crevere, quod in his tantum regionibus gignitur. Eſt namque vallis, quæ continuis montibus, velut muro quodam, ad inſtar caſtrorum clauditur. Spatium loci ducenta jugera, nomine arcus dicitur. In ea ſilva eſt, et ubertate et amœnitate inſignis: ſiquidem palmeto et opobalſamo diſtinguitur. Arbores opobalſami, formam ſimilem piceis arboribus habent, niſi quod ſunt humiles magis, et in vinearum morem excoluntur. Hæ certo anni tempore balſamum ſudant. Sed non minor loci ejus apricitati quàm ubertatis admiratio eſt: quippe cum toto orbe regionis ejus ardentiſſimus ſol ſit, ibi tepidi aëris naturalis quædam

dam ac perpetua apricitas ineſt. In ea regione lacus eſt, qui propter magnitudinem et aquæ immobilitatem, mortuum mare dicitur. Nam neque ventis movetur, reſiſtente turbinibus bitumine, quo aqua omnis ſtagnatur : neque navigationis patiens eſt, quoniam omnia vita carentia in profundum merguntur : nec materiam ullam ſuſtinet, niſi quæ alumine illinatur. Primum Xerxes rex Perſarum, Judæos domuit : poſtea cum ipſis Perſis in ditionem Alexandri Magni venere, diuque in poteſtate Macedonici imperii ſubjecti Syriæ regno fuere. A Demetrio cum deſciviſſent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex Orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.

CAP. IV. Per eadem tempora, quibus in Syria regni mutatio inter novos reges alternabatur, in Aſia rex Attalus florentiſſimum, ab Eumene patruo acceptum regnum, cædibus amicorum, et cognatorum ſuppliciis fœdabat, nunc matrem anum, nunc Beronicen ſponſam maleficiis eorum necatas confingens. Poſt hanc ſceleſtam violentiæ rabiem, ſqualidam veſtem ſumit : barbam capillumque in modum reorum ſummittit : non in publicum prodire, non populo ſe oſtendere, non domi lætiora convivia inire, aut aliquod ſignum ſani hominis habere, prorſus ut pœnas pendere manibus interfectorum videretur. Omiſſa deinde regni adminiſtratione, hortos fodiebat, gramina ſeminabat, et noxia innoxiis permiſcebat, eaque omnia veneni ſucco infecta, velut peculiare munus amicis mittebat. Ab hoc ſtudio, ærariæ artis fabricæ ſe tradit, cerisque fingendis, et ære fundendo procudendoque oblectabatur. Matri deinde ſepulchrum facere inſtituit : cui operi intentus, morbum ex ſolis fervore contraxit, et ſeptima die deceſſit. hujus teſtamento heres populus Rom. tunc inſtituitur. Sed erat ex Eumene Ariſtonicus, non juſto matrimonio, ſed ex pellice Epheſia citthariſtæ cujuſdam filia genitus, qui poſt mortem Attali,

li, velut paternum regnum Aſiam invaſit. Cum multa ſecunda prœlia adverſus civitates, quæ metu Romanorum tradere ſe ei nolebant, feciſſet; juſtusque rex jam videretur, Aſia Licinio Craſſo conſuli decernitur: qui intentior Attalicæ prædæ, quàm bello, quum extremo anni tempore inordinata acie prœlium conſeruiſſet, victus pœnas inconſultæ avaritiæ, ſanguine dedit. In hujus locum miſſus Perpenna conſul, prima congreſſione Ariſtonicum ſuperatum in poteſtatem ſuam redegit; Attalicasque gazas, hereditarias populi Romani, navibus impoſitas, Romam deportavit. Quod ægre ferens ſucceſſor ejus Marcus Aquilius Conſul, ad eripiendum Ariſtonicum Perpennæ, veluti ſui potius triumphi munus eſſe deberet, feſtinata velocitate contendit. Sed contentionem Conſulum mors Perpennæ diremit. Sic Aſia Romanorum facta, cum opibus ſuis vitia quoque Romam transmiſit.

---

## LIBER XXXVII.

### CAP. I.

CApto Ariſtonico, Maſſilienſes pro Phocenſibus conditoribus ſuis, quorum urbem ſenatus, et omne nomen, quod et tunc, et antea Antiochi bello, infeſta contra populum Romanum arma tulerant, deleri juſſerat, legatos Romam deprecatum miſere, veniamque his à ſenatu obtinuere. Poſt hæc regibus, qui adverſus Ariſtonicum auxilia tulerant, præmia perſoluta: Mithridati Pontico Syria major; filiis Ariarathis regis Cappadociæ, qui eodem bello occiderat, Lycaonia et Cilicia datæ; fideliorque populus Romanus in ſocii filios, quàm mater in liberos fuit: Quippe hinc parvulis auctum regnum, inde vita adempta. Namque Laudice ex numero ſex filiorum, quos virilis

virilis ſexus ex Ariarathi rege ſuſceperat, timens ne non diutinam regni adminiſtrationem adultis quibusdam potiretur, quinque parricidiali veneno necavit: unum parvulum, ſceleri matris cognatorum cuſtodia eripuit, qui poſt necem Laudices, (nam propter crudelitatem, eam populus extinxerat) ſolus regno potitus eſt. Mithridates quoque repentina morte interceptus, filium, qui et ipſe Mithridates dictus eſt, reliquit. Cujus ea poſtea magnitudo fuit, ut non ſui tantum temporis, verum etiam ſuperioris ætatis omnes reges majeſtate ſuperaverit, bellaque cum Romanis per XLVI annos varia victoria geſſerit: Cum eum ſummi imperatores, Sylla, Lucullus, cæterique, in ſumma Cnæus Pompejus ita vicerint, ut major clariorque in reſtaurando bello reſurgeret, damniſque ſuis terribilior redderetur. Denique ad poſtremum, non vi hoſtili victus, ſed voluntaria morte, in avito regno, ſenex, herede filio, deceſſit.

CAP. II. Hujus futuram magnitudinem etiam cœleſtia oſtenta prædixerant. Nam et quo genitus eſt anno, et eo quo regnare primum cœpit, ſtella cometes per utrumque tempus ſeptuaginta diebus ita luxit, ut cœlum omne conflagrare videretur. Nam et magnitudine ſui quartam partem cœli occupaverat; et fulgore ſui, Solis nitorem vicerat; et cum oriretur occumberetque, quatuor ſpatium horarum conſumebat. Puer tutorum inſidias paſſus eſt, qui eum fero equo impoſitum, equitare jaculari que cogebant: qui conatus cum eos fefelliſſent, ſupra ætatem regente equum Mithridate, veneno eum appetivere. Quod metuens, antidota ſæpius bibit, et ita ſe adverſus inſidias exquiſitis tutioribus remediis ſtagnavit, ut ne volens quidem ſenex veneno mori potuerit. Timens deinde, ne inimici, quod veneno non potuerant, ferro peragerent, venandi ſtudium finxit: quo per ſeptem annos neque urbis, neque ruris tecto uſus eſt; ſed per ſilvas vagatus, diverſis montium regionibus pernoctabat, ignaris omnibus, quibus eſſet locis: aſſuetus

aſſuetus feras curſu aut fugare, aut perſequi, cum quibusdam etiam viribus congredi. Quibus rebus, et inſidias vitavit; et corpus ad omnem virtutis patientiam duravit.

CAP. III. Ad regni deinde adminiſtrationem cum acceſſiſſet, ſtatim non de regendo, ſed de augendo regno cogitavit. Itaque Scythas invictos antea, qui Sopyriona, Alexandri Magni ducem, cum triginta millibus armatorum deleverant; qui Cyrum, Perſarum regem, cum ducentis millibus trucidaverant; qui Philippum Macedonum regem fugaverant, ingenti felicitate perdomuit. Auctus igitur viribus, Pontum quoque, ac deinceps Cappadociam occupavit. Cum de Aſia tractaret, tacitus cum quibusdam amicis regno profectus, univerſam nemine ſciente pervagatus eſt, omniumque urbium ſitum ac regiones cognovit. Inde Bithyniam tranſcendit, et quaſi dominus Aſiæ, opportuna quæque victoriæ ſuæ metatus eſt. Poſt hæc in regnum, cum jam periſſe crederetur, reverſus eſt, invento parvulo filio, quem per abſentiam ejus Laudice ſoror uxorque enixa fuerat. Sed inter gratulationem adventus ſui, et filii geniti, veneno periclitatus eſt. ſiquidem Laudice ſoror, cum periſſe eum crederet, in concubitus amicorum projecta, quaſi admiſſum facinus majore ſcelere tegere poſſet, venenum advenienti paravit. Quod cum ex ancilla Mithridates cognoviſſet, facinus in auctores vindicavit.

CAP. IV. Hieme deinde imminente, non in convivio, ſed in campo; non in vacationibus, ſed in exercitationibus: nec inter ſodales, ſed inter coæquales, aut equo, aut curſu, aut viribus contendebat. Exercitum quoque ſuum ad parem laboris patientiam quotidiana exercitatione durabat: atque ita invictus ipſe inexpugnabilem exercitum fecerat. Inita deinde cum Nicomede ſocietate, Paphlagoniam invadit, victamque cum ſocio dividit. Quam cum teneri à regibus ſenatui nuntiatum eſſet, legatos ad utrumque miſit, qui

gentem

gentem reſtitui in priſtinum ſtatum juberent. Mithridates cum ſe jam parem magnitudini Romanorum crederet, ſuperbo reſponſo, hereditarium patri ſuo regnum obveniſſe, reſpondit: mirarique ſe, quod quæ ei relata controverſia non fuerit, ſibi feratur. Nec territus minis, Galatiam quoque occupat. Nicomedes quoniam ſe tueri jure non potuerat, juſto regi redditurum reſpondit. Atque ita filium ſuum mutato nomine, Philiamenem Paphlagonum regum nomine appellat, et quaſi ſtirpi regiæ reddidiſſet regnum, falſo nomine tenet. Sic ludibrio habiti legati, Romam revertuntur.

## LIBER XXXVIII.

### CAP. I.

Mithridates parricidia nece uxoris auſpicatus, ſororis alterius Laudices filios, cujus virum Ariarathem regem Cappadociæ per Gordium inſidiis occiderat, tollendos ſtatuit: nihil actum morte patris exiſtimans, ſi adoleſcentes paternum regnum, cujus ille cupiditate flagrabat, occupaſſent. Igitur dum in his cogitationibus verſatur, interim Nicomedes rex Bithyniæ, vacuam morte regis Cappadociam invadit. Quod cum nuntiatum Mithridati fuiſſet, per ſimulationem pietatis auxilia ſorori ad expellendum Cappadocia Nicomedem mittit. Sed jam Laudice per pactionem ſe Nicomedi in matrimonium tradiderat. Quod ægre ferens Mithridates, præſidia Nicomedis Cappadocia expellit; regnumque ſororis filio reſtituit: egregium prorſus factum, ni ſubſequuta fraus eſſet. Siquidem interjectis menſibus, ſimulat ſe Gordium, quo miniſtro uſus in Ariarathe interficiendo fuerat, reſtituere in patriam velle, ſperans, ſi obſiſteret adoleſcens, cauſas belli futuras: aut ſi permitteret, per eundem, filium tolli poſſe, per quem

quem interfecerat patrem. Quod ubi Ariarathes junior moliri cognovit, graviter ferens interfectorem patris per avunculum potiſſimum ab exilio revocari, ingentem exercitum contrahit. Igitur cum in aciem eduxiſſet Mithridates peditum octoginta millia, equitum decem millia, currus falcatos DC. nec Ariarathi, auxiliantibus finitimis regibus, minores copiæ eſſent, incertum belli timens, conſilia ad inſidias transfert: ſolicitatoque juvene ad colloquium, cum ferrum occultatum inter faſcias gereret, ſcrutatori ab Ariarathe regio more miſſo, curioſius imum ventrem pertractanti, ait, caveret ne aliud telum inveniret, quàm quæreret. Atque ita riſu protectis inſidiis, evocatum ab amicis velut ad ſecretum ſermonem, inſpectante utroque exercitu, interficit: regnum Cappadociæ octo annorum filio, impoſito Ariarathis nomine, additoque ei rectore Gordio, tradidit.

CAP. II. Sed Cappadoces, crudelitate ac libidine præfectorum vexati, à Mithridate deficiunt; fratremque regis, et ipſum Ariarathem nomine, ab Aſia ubi educabatur, revocant: cum quo Mithridates prœlium renovat, victumque Cappadociæ regno expellit. Nec multo poſt adoleſcens, ex ægritudine collecta infirmitate, decedit. Poſt hujus mortem Nicomedes timens, ne Mithridates acceſſione Cappadociæ, etiam Bithyniam finitimam invaderet, ſubornat puerum eximiæ pulchritudinis, quaſi Ariarathes tres, non duos filios genuiſſet, qui à ſenatu Romano paternum regnum peteret. Uxorem quoque Laodicen Romam mittit, ad teſtimonium trium ex Ariarathe ſuſceptorum filiorum. Quod ubi Mithridates cognovit, et ipſe pari impudentia Gordium Romam mittit, qui ſenatui aſſereret, puerum cui Cappadociæ regnum tradiderat, ex eo Ariarathe genitum, qui bello Ariſtonici auxilia Romanis ferens cecidiſſet. Sed ſenatus, ſtudio regum intellecto, aliena regna falſis nominibus furantium, et Mithridati Cappadociam, et Nicomedi, ad ſolatium ejus, Pa-

phlagoniam ademit. Ac ne contumelia regum fo-ret, ademptum illis, quod daretur aliis, uterque populus libertate donatus eſt. Sed Cappadoces munus libertatis abnuentes, negant vivere gentem ſine rege poſſe. Atque ita rex illis à ſenatu Ariobarzanes conſtituitur.

CAP. III. Erat eo tempore Tigranes rex Armeniæ, obſes Parthis ante multum temporis datus, ſed olim ab iisdem in regnum paternum remiſſus. Hunc Mithridates mire ad ſocietatem Romani belli, quod olim meditabatur, pellicere cupiebat. Nihil igitur de offenſa Romanorum ſentientem, per Gordium impellit, ut Ariobarzani ſegni admodum, bellum inferat: et ne quis dolus ſubeſſe videretur, filiam ſuam ei Cleopatram in matrimonium tradit. Primo igitur adventu Tigranis, Ariobarzanes ſublatis rebus ſuis, Romam contendit. Atque ita per Tigranem rurſus Cappadocia juris eſſe Mithridatis cœpit. Eodem tempore mortuo Nicomede, etiam filius ejus et ipſe Nicomedes regno à Mithridate pellitur, qui cum ſupplex Romam veniſſet, decernitur in ſenatu, ut uterque in regnum reſtituantur: in quod tum miſſi Aquilius et Manlius Maltinus legati. His cognitis Mithridates ſocietatem cum Tigrane, bellum adverſus Romanos geſturus, jungit: pactique inter ſe ſunt, ut urbes agrique Mithridati, homines vero et quæcunque auferri poſſent, Tigrani cederent. Poſt hæc Mithridates intelligens, quantum bellum ſuſcitaret, legatos ad Cimbros, alios ad Gallogræcos, et Sarmatas Baſtarnasque, auxilium petitum mittit. Nam omnes has gentes, Romanum meditabundus bellum, variis beneficiorum muneribus jam ante illexerat. Ab Scythia quoque exercitum venire jubet, omnemque Orientem adverſus Romanos armat. Non magno igitur labore Aquilium et Maltinum, Aſiano exercitu inſtructos vincit: quibus ſimul cum Nicomede pulſis, ingenti favore civitatum excipitur: multum ibi auri argentique, ſtudio veterum regum,

gum, magnumque belli apparatum invenit: quibus inſtructus, debita civitatibus publica privataque remittit, et vacationem quinquennii concedit. Tunc ad concionem milites vocat, eoſque variis exhortationibus ad Romana bella ſive Aſiana incitat. Quam orationem dignam duxi, cujus exemplum brevitati hujus operis insererem, quam obliquam Pompeius Trogus expoſuit: quoniam in Livio et in Salluſtio reprehendit, quod conciones directas, pro ſua oratione operi ſuo inſerendo, hiſtoriæ modum exceſſerint.

CAP. IV. Optandum ſibi fuiſſe ait, ut de eo liceret conſulere, bellumne ſit cum Romanis, an pax habenda: quin verò ſit reſiſtendum impugnantibus, nec eos quidem dubitare, qui ſpe victoriæ careant. Quippe adverſus latronem, ſi nequeant pro ſalute, pro ultione tamen ſua, omnes ferrum ſtringere. Cæterum quia non id agitur, an liceat quieſcere, non tantum animo hoſtiliter, ſed etiam prœlio congreſſis, conſulendum, qua ratione ac ſpe cœpta bella ſuſtineant. Eſſe autem ſibi victoriæ fiduciam, ſi ſit illis animus: Romanoſque vinci poſſe, cognitum non ſibi magis, quàm ipſis militibus, qui et in Bithynia Aquilium, et Maltinum in Cappadocia fuderint. At ſi quem aliena magis exempla, quàm ſua experimenta moveant, audire ſe, à Pyrrho rege Epiri, non amplius quàm quinque millibus Macedonum inſtructo, fuſos tribus prœliis Romanos. Audire Annibalem ſexdecim annis Italiæ victorem immoratum: et quin ipſam caperet urbem, non Romanorum illi vires obſtitiſſe, ſed domeſticæ æmulationis atque invidiæ ſtudium. Audire populos Transalpinæ Galliæ Italiam ingreſſos, maximis eam plurimiſque urbibus poſſidere; et latius aliquanto ſolum finium quàm in Aſia, quæ dicatur imbellis, eoſdem Gallos occupaſſe; nec victam ſolum dici ſibi Romam à Gallis, ſed etiam captam, ita ut unius illis montis tantùm cacumen relinqueretur; nec bello hoſtem, ſed pretio remotum: Gallorum autem no-

men, quod ſemper Romanos terruit, in partem virium ſuarum ipſe numeret. Nam hos qui Aſiam incolunt Gallos, ab illis, qui Italiam occupaverant, ſedibus tantum diſtare: originem quidem ac virtutem, genusque pugnæ idem habere, tantoque his ſagaciora eſſe quàm illis ingenia, quanto longiori ac difficiliori ſpatio, per Illyricum Thraciamque prodierint, pene operoſius tranſitis eorum finibus, quàm ubi conſedere, poſſeſſis. Jam ipſam Italiam audire ſe nunquam, ut Roma condita ſit, ſatis illi pacatam, ſed aſſidue per omnes annos pro libertate alios, quosdam etiam pro jure imperii bellis continuis perſeveraſſe; et à multis civitatibus Italiæ deletos Romanorum exercitus ferro, à quibusdam novo contumeliæ more ſub jugum miſſos. Ac ne veteribus immoremur exemplis, hoc ipſo tempore univerſam Italiam bello Marſico conſurrexiſſe, non jam libertatem, ſed conſortium imperii, civitatisque poſcentem. Nec gravius vicino Italiæ bello, quàm domeſticis principum factionibus urbem premi, multoque periculoſius eſſe Italico civile bellum: ſimul et à Germania Cimbros, immenſa millia ferorum atque immitium populorum, more procellæ, inundaſſe Italiam: quorum tametſi ſingula bella ſuſtinere Romani poſſent, univerſis tamen obruantur, ut ne vacaturos quidem bello ſuo putet.

CAP. V. Utendum igitur occaſione, et rapienda incrementa virium, ne ſi illis occupatis quieverint, mox adverſus vacuos et quietos, majus negotium habeant. Non enim quæri, an capienda ſint arma, ſed utrum ſua potius occaſione, an illorum. Nam bellum equidem jam tunc ſecum ab illis geri cœptum; cum ſibi pupillo majorem Phrygiam ademerint, quam patri ſuo præmium dati adverſus Ariſtonicum auxilii conceſſerant, gentem quam et proavo ſuo Mithridati Seleucus Callinicus in dotem dediſſet. Quid cum Paphlagonia ſe decedere juſſerunt, non alterum illud genus belli fuiſſe? quæ non vi, non armis, ſed adoptione

tione teſtamenti, et regum domeſticorum interitu, hereditaria patri ſuo obveniſſet: cum inter hanc decretorum amaritudinem parendo, non tamen eos mitigaret, quin acerbius ſe in dies gerant, non obtinuiſſe. Quod enim à ſe non præbitum illis obſequium? non Phrygiam, Paphlagoniamque dimiſſas? non Cappadocia filium eductum, quam jure gentium victor occupaverat? Raptam tamen ſibi eſſe victoriam ejus ab illis, quorum nihil eſt niſi bello quæſitum. Non regem Bithyniæ Chreſton, in quem ſenatus arma decreverat, à ſe in gratiam illorum occiſum? tamen nihilominus imputari ſibi, ſi qua Gordius aut Tigranes faciat: libertatem etiam in contumeliam ſui à ſenatu ultro delatam Cappadociæ, quam reliquis gentibus abſtulerunt: deinde populos Cappadocum, pro libertate oblata, Gordium regem orantes, ideo tantum quoniam amicus ſuus eſſet, non obtinuiſſe. Nicomedem præcepto illorum bellum ſibi intuliſſe: quia ultum ierit ſe, ab ipſis ventum obviam in eo, et nunc eam ſecum bellandi illis cauſam fore, quod non impune ſe Nicomedi lacerandum, ſaltatricis filio, præbuerit.

CAP. VI. Quippe non delicta regum illos, ſed vires ac majeſtatem inſequi: neque in ſe uno, ſed in aliis quoque omnibus hac ſemper arte graſſatos. Sic et avum ſuum Pharnacem, per cognationum arbitria, ſuccedaneum regi Pergameno Eumeni datum: ſic rurſus Eumenem, cujus claſſibus primum in Aſiam fuere transvecti; cujus exercitu magis quam ſuo, et Magnum Antiochum, et Gallos in Aſia, et mox in Macedonia regem Perſen domuerant; et ipſum pro hoſte habitum, eique interdictum Italia, et quod cum ipſo deforme ſibi putaverant, cum filio ejus Ariſtonico bellum geſſiſſe. Nullius apud eos majora, quàm Maſiniſſæ regis Numidarum haberi merita. Huic imputari victum Annibalem, huic captum Syphacem, huic Carthaginem deletam: hunc inter duos illos Africanos tertium ſervatorem urbis referri: tamen

cum hujus nepote bellum modo in Africa geſtum adeo inexpiabile, ut ne victum quidem memoriæ avi donarent, quin carcerem ac triumphi ſpectaculum experiretur. Hanc illos regibus omnibus legem odiorum dixiſſe, ſcilicet quia ipſi tales reges habuerint, quorum etiam nominibus erubeſcant, aut paſtores Aboriginum, aut aruſpices Sabinorum, aut exules Corinthiorum, aut ſervos vernasque Tuſcorum, aut, quod honoratiſſimum nomen fuit inter hæc, Superbos, atque ut ipſi ferunt, conditores ſuos lupæ uberibus altos: ſic omnem illum populum luporum animos, inexplebiles ſanguinis atque imperii, divitiarumque avidos ac jejunos habere.

Cap. VII. Se autem, ſeu nobilitate illis comparetur, clariorem illa colluvie convenarum eſſe, qui paternos majores ſuos à Cyro Darioque conditoribus Perſici regni, maternos à Magno Alexandro, ac Nicanore Seleuco, conditoribus imperii Macedonici, referat: ſeu populus illorum conferatur ſuo, earum ſe gentium eſſe, quæ non modo Romano imperio ſint pares, ſed Macedonico quoque obſtiterint. Nullam ſubjectarum ſibi gentium expertam peregrina imperia: nullis unquam niſi domeſticis regibus paruiſſe: Cappadociam velint, an Paphlagoniam recenſere, rurſus Pontum an Bithyniam; itemque Armeniam majorem minoremque: quarum gentium nullam neque Alexander ille, qui totam pacavit Aſiam, nec quiſquam ſucceſſorum ejus, aut poſterorum attigiſſet. Scythiam duos unquam ante ſe reges, non pacare, ſed tantum intrare auſos, Darium et Philippum; ægre inde fugam ſibi expediſſe, unde ipſe magnam partem adverſus Romanos virium haberet. Multoque ſe timidius ac diffidentius bella Pontica ingreſſum, cum ipſe rudis ac tyro eſſet: Scythas præter arma, virtutemque animi, locorum quoque ſolitudinibus, vel frigoribus inſtructos, per quæ denuntiaretur ingens militiæ labor ac periculum. Inter quas difficultates ne ſpes quidem præmii foret,

ex hoſte vago; nec tantum pecuniæ, ſed etiam ſedis, inope. Nunc ſe diverſam belli conditionem ingredi. Nam neque cœlo Aſiæ eſſe temperatius aliud, nec ſolo fertilius, nec urbium multitudine amœnius; magnamque temporis partem, non ut militiam, ſed ut feſtum diem acturos, bello dubium facili magis an uberi: ſi modo aut proximas regni Attalici opes, aut veteres Lydiæ Ioniæque audierint, quas non expugnatum eant, ſed poſſeſſum: tantumque ſe avida exſpectat Aſia, ut etiam vocibus vocet: adeo illis odium Romanorum incuſſit rapacitas Proconſulum, ſectio publicanorum, calumniæ litium. Sequantur ſe modo fortiter; et colligant, quid ſe duce poſſit efficere tantus exercitus, quem ſine cujuſquam militum auxilio, ſuamet unius opera, viderint Cappadociam cæſo rege cepiſſe; qui ſolus mortalium Pontum omnem Scythiamque pacaverit, quam nemo ante tranſire tuto atque adire potuerit. Nam juſtitiæ atque liberalitatis ſuæ, ne ipſos milites, qui experiantur, teſtes refugere: et illa indicia habere, quod ſolus regum omnium non paterna ſolum, verum etiam externa regna, hereditatibus propter munificentiam acquiſita poſſideat, Colchos, Paphlagoniam, Boſphorum.

CAP. VIII. Sic excitatis militibus, poſt annos tres et viginti ſumpti regni, in Romana bella deſcendit. At in Ægypto mortuo rege Ptolemæo, ei qui Cyrenis regnabat Ptolemæo, per legatos regnum et uxor Cleopatra regina, ſoror ipſius defertur. Lætus igitur hoc ſolo Ptolemæus, quod ſine certamine fraternum regnum recepiſſet, in quod ſubornari et à matre Cleopatra, et favore principum, fratris filium cognoverat: cæterum infeſtus omnibus, ſtatim ubi Alexandriam ingreſſus eſt, fautores pueri trucidari juſſit. Ipſum quoque die nuptiarum, quibus matrem ejus in matrimonium recipiebat, inter apparatus epularum, et ſollennia religionum, in complexu matris interficit: atque ita thorum ſororis, cæde filii ejus cruentus, aſcendit.

aſcendit. Poſt quod non mitior in populares, qui eum in regnum vocaverant, fuit. Siquidem peregrinis militibus licentia cædis data, omnia ſanguine quotidie manabant: ipſam quoque ſororem, filia ejus virgine per vim ſtuprata, et in matrimonium adſcita, repudiat. Quibus rebus territus populus, in diverſa labitur, patriamque metu mortis, exul relinquit. Solus igitur in tanta urbe cum ſuis relictus Ptolemæus, cum regem ſe non hominum, ſed vacuarum ædium videret, edicto peregrinos ſolicitat. Quibus confluentibus, obvius legatis Romanorum, Scipioni Africano, et Spurio Mummio, et L. Metello, qui ad inſpicienda ſociorum regna veniebant, procedit. Sed quàm cruentus civibus, tam ridiculus Romanis fuit. Erat enim et vultu deformis, et ſtatura brevis, et ſagina ventris non homini, ſed belluæ ſimilis. Quam fœditatem nimia ſubtilitas perlucidæ veſtis augebat, prorſus quaſi aſtu inſpicienda præberentur, quæ omni ſtudio occultanda pudibundo viro erant. Poſt diſceſſum deinde legatorum (quorum Africanus, dum inſpicit urbem, ſpectaculo Alexandrinis fuit,) jam etiam populo peregrino inviſus, cum filio, quem ex ſorore ſuſceperat, et cum uxore matris pellice, metu inſidiarum, tacitus in exilium proficiſcitur; contractoque mercenario exercitu bellum ſorori pariter ac patriæ infert. Arceſſitum maximum deinde à Cyrenis filium, ne eum Alexandrini contra ſe regem crearent, interficit. Tunc populus ſtatuas et imagines ejus detrahit. Quod factum ſtudio ſororis exiſtimans, filium quem ex ea ſuſceperat, interficit, corpuſque in membra diviſum, et in ciſta compoſitum, matri die natalis ejus, inter epulas offerri curat. Quæ res non reginæ tantum, verum etiam univerſæ civitati, acerba et luctuoſa fuit: tantumque mœrorem feſtiviſſimo convivio intulit, ut regia omnis repentino luctu incenderetur. Verſo igitur ſtudio principum ab epulis in exſequias, membra lacera populo oſtendunt; et quid ſperare de rege ſuo debeant, filii cæde demonſtrant.

CAP. IX. Finito luctu orbitatis, Cleopatra cum urgeri ſe fraterno bello videret, auxilium à Demetrio rege Syriæ, per legatos petit, cujus ipſius varii et memorabiles caſus fuere. Namque Demetrius, ut ſupra dictum eſt, cum bellum Parthis intuliſſet, et multis congreſſionibus victor fuiſſet, repente inſidiis circumventus, amiſſo exercitu capitur. Cui Arſacides Parthorum rex, magno et regio animo miſſo in Hyrcaniam, non cultum tantum regium præſtitit: ſed et filiam in matrimonium dedit, regnumque Syriæ, quod per abſentiam ejus Tryphon occupaverat, reſtituturum promittit. Poſt hujus mortem deſperato reditu, non ferens captivitatem Demetrius, privatam etſi opulentam vitam pertæſus, tacitus in regnum fugam meditatur. Hortator illi et comes Gallimander amicus erat: qui poſt captivitatem ejus à Syria per Arabiæ deſerta, ducibus pecunia comparatis, Parthico habitu Babylonem pervenerat. Sed fugientem Phrahates, qui Arſacidæ ſucceſſerat, equitum celeritate, per compendioſos tramites occupatum retrahit. Ut eſt deductus ad regem, Gallimandro quidem non tantum venia, verum etiam præmium fidei datum: Demetrium autem et graviter caſtigatum ad conjugem in Hyrcaniam remittit, arctioribusque cuſtodiis obſervari jubet. Interjecto deinde tempore, cum fidem illi etiam ſuſcepti liberi facerent, eodem amico comite repetita fuga eſt: ſed pari infelicitate prope fines regni ſui deprehenditur; ac denuo perductus ad regem, ut inviſus à conſpectu ſummovetur. Tunc quoque uxori et liberis donatus, in Hyrcaniam, pœnalem ſibi civitatem, remittitur, taliſque aureis ad exprobationem puerilis levitatis donatur. Sed hanc Parthorum tam mitem in Demetrium clementiam non miſericordia gentis faciebat, nec reſpectus cognationis: ſed quod Syriæ regnum affectabant, uſuri Demetrio adverſus Antiochum fratrem, prout res, vel tempus, vel fortuna belli exegiſſet.

CAP.

CAP. X. His auditis, Antiochus occupandum bellum ratus; exercitum, quem multis finitimorum bellis induraverat, adverſus Parthos ducit. Sed luxuriæ non minor apparatus, quàm militiæ fuit: quippe LXXX millia armatorum, ſequuta ſunt CCC millia lixarum; ex quibus coquorum, piſtorum, ſcenicorumque major numerus fuit. Argenti certe aurique tantum, ut etiam gregarii milites caligas auro figerent, proculcarentque materiam, cujus amore populi ferro dimicant. Culinarum quoque argentea instrumenta fuere, prorſus quaſi ad epulas, non ad bella pergerent. Advenienti Antiocho multi Orientales reges occurrere, tradentes ſe, regnaque ſua, cum execratione ſuperbiæ Parthicæ. Nec mora congreſſioni fuit. Antiochus tribus prœliis victor, cum Babyloniam occupaſſet, magnus haberi cœpit. Itaque omnibus ad eum populis deficientibus, nihil Parthis reliqui præter patrios fines fuit. Tunc Phrahates Demetrium in Syriam ad occupandum regnum cum Parthico præſidio mittit, ut eo pacto Antiochus ad ſua tuenda à Parthia revocaretur. Interim quoniam viribus non poterat, inſidiis Antiochum ubiq; tentabat. Propter multitudinem hominum, exercitum ſuum Antiochus per civitates in hyberna diviſerat: quæ res exitii cauſa fuit. Nam cum gravari ſe copiarum præbitione, et injuriis militum, civitates viderent, ad Parthos deficiunt; et die ſtatuta omnes apud ſe diviſum exercitum per inſidias, ne invicem ferre auxilia poſſent, aggrediuntur. Quæ cum nuntiata Antiocho eſſent, auxilium proximis laturus cum ea manu, quæ ſecum hiemabat, progreditur. In itinere obvium regem Parthorum habuit, adverſus quem fortius, quam exercitus ejus dimicavit. Ad poſtremum tamen cum virtute hoſtes vincerent, metu ſuorum deſertus, occiditur: cui Phrahates exſequias regio more fecit, filiamque Demetrii, quam ſecum Antiochus adduxerat, captus amore virginis, uxorem duxit. Pœnitere deinde dimiſſi Demetrii cœpit: ad

quem

quem retrahendum cum turmas equitum feſtinato miſiſſet, Demetrium hoc ipſum metuentem, jam in regno miſſi invenerunt: fruſtraque omnia conati, ad regem ſuum reverſi ſunt.

---

## LIBER XXXIX.

### CAP. I.

ANtiocho in Parthia cum exercitu deleto, frater ejus Demetrius, obſidione Parthorum liberatus, ac reſtitutus in regnum, cum omnis Syria in luctu propter amiſſum exercitum eſſet; quaſi Parthica ipſius ac fratris bella, quibus alter captus, alter occiſus erat, proſpere geſſiſſet, ita Ægypto bellum inferre ſtatuit; regnum Ægypti Cleopatra ſocru, pretium auxilii adverſus fratrem ſuum, pollicente. Sed dum aliena affectat, ut aſſolet fieri, propria per defectionem Syriæ amiſit. Siquidem Antiochenſes primi, duce Tryphone, execrantes ſuperbiam regis, quæ converſatione Parthicæ crudelitatis intolerabilis facta erat, mox Apamenii, cæteræque civitates exemplum ſequutæ, per abſentiam regis à Demetrio defecere. Ptolemæus quoque rex Ægypti, bello ab eodem petitus, cum cognoviſſet, Cleopatram ſororem ſuam, opibus Ægypti navibus impoſitis, ad filiam et Demetrium generum in Syriam profugiſſe, immittit juvenem quendam Ægyptium, Protarchi negotiatoris filium, qui regnum Syriæ armis peteret. Et compoſita fabula, quaſi per adoptionem Antiochi regis receptus in familiam regiam eſſet, nec Syriis quemlibet regem aſpernantibus, ne Demetrii paterentur ſuperbiam: nomen juveni Alexandri imponitur, auxiliaque ab Ægypto ingentia mittuntur. Interea corpus Antiochi interfecti à rege Parthorum, in loculo argenteo ad ſepulturam

in

in Syriam remiſſum pervenit: quod cum ingenti ſtudio civitatum et regis Alexandri, ad firmandam fabulæ fidem excipitur. Quæ res illi magnum favorem popularium conciliavit, omnibus non fictas in eo, ſed veras lacrymas exiſtimantibus. Demetrius autem victus ab Alexandro, cum undique circumſtantibus malis premeretur, ad poſtremum etiam ab uxore filiisque deſeritur. Relictus igitur cum paucis ſervulis, cum Tyrum, religione templi ſe defenſurus petiſſet, navi egrediens, præfecti juſſa interficitur. Alter ex filiis Seleucus, quoniam ſine matris auctoritate diadema ſumpſiſſet, ab eadem interficitur; alter cui propter naſi magnitudinem, cognomen Grypo fuit, rex à matre hactenus conſtituitur, ut nomen regis penes filium, jus autem omnis imperii penes matrem eſſet.

Cap. II. Sed Alexander, occupato Syriæ regno, tumens ſucceſſu rerum, ſpernere jam etiam ipſum Ptolemæum, à quo fuerat ſubornatus in regnum, ſuperba inſolentia cœpit. Itaque Ptolemæus, reconciliata ſororis gratia, deſtruere Alexandri regnum, quod odio Demetrii, viribus ſuis acquiſierat, ſummis opibus inſtituit. Mittit igitur ingentia Grypo auxilia, et filiam Tryphenam Grypo nupturam, ut populos in auxilium nepotis, non ſocietate tantum belli, verum et affinitate ſua ſolicitaret. Nec res fruſtra fuit: nam cum omnes Grypum inſtructum Ægypti viribus viderent, paulatim ab Alexandro deficere cœpere. Fit deinde inter reges prœlium, quo victus Alexander, Antiochiam profugit: ibi inops pecuniæ, cum ſtipendia militibus deeſſent, templo Jovis ſolidum ex auro Victoriæ ſignum tolli jubet, facetis jocis ſacrilegium circumſcribens: nam Victoriam commodatam ſibi ad Jove eſſe dicebat. Interjectis deinde diebus, cum ipſius Jovis aureum ſimulacrum infiniti ponderis tacite evelli juſſiſſet, deprehenſusque in ſacrilegio, concurſu multitudinis eſſet in fugam verſus; magna vi tempeſtatis oppreſſus, ac

ac deſertus à ſuis, à Latronibus capitur; perductusque ad Grypum, interficitur. Grypus porro, reciperato patrio regno, externisque periculis liberatus, inſidiis matris appetitur. Quæ cum cupiditate dominationis, prodito marito Demetrio, et altero filio interfecto, hujus quoque victoria inferiorem dignitatem ſuam factam doleret, venienti ab exercitatione poculum veneni obtulit. Sed Grypus, prædictis jam ante inſidiis veluti pietate cum matre certaret, bibere ipſam jubet; abnuenti inſtat. Poſtremum prolato indice eam arguit, ſolam defenſionem ſceleris ſupereſſe affirmans, ſi bibat, quod filio obtulit. Sic victa regina ſcelere in ſe verſo, veneno, quod alii paraverat, extinguitur. Parta igitur regni ſecuritate, Grypus octo annis quietem et ipſe habuit, et regno præſtitit. Natus deinde illi eſt æmulus regni, frater ipſius Cyzicenus, eadem matre genitus, ſed ex Antiocho patruo ſuſceptus: quem cum veneno tollere voluiſſet, ut maturius armis cum eo de regno contenderet, excitavit.

CAP. III. Inter has regni Syriæ parricidiales diſcordias, moritur rex Ægypti Ptolemæus, regno Ægypti uxori et alteri ex filiis, quem illa legiſſet, relicto, videlicet quaſi quietior Ægypti ſtatus, quam Syriæ regnum eſſet, quum mater altero ex filiis electo, alterum hoſtem eſſet habitura. Igitur cum pronior in minorem filium eſſet, à populo compellitur majorem eligere: cui prius quàm regnum daret, uxorem ademit; compulſumque repudiare chariſſimam ſibi ſororem Cleopatram, minorem ſororem Selenen ducere jubet, non materno inter filias judicio, cum alteri maritum eriperet, alteri daret. Sed Cleopatra non tam à viro repudiata, quam à matre divortio viri dimiſſa Cyziceno in Syria nubit: eique ne nudum uxoris nomen afferret, exercitum Cypri ſolicitatum, velut dotalem, ad maritum deducit. Par igitur viribus fratris Cyzicenus, prœlium committit, ac victus in fugam vertitur, Antiochiamque venit.

Tunc Antiochiam Grypus, in qua erat Cyziceni uxor Cleopatra, obſidere cœpit: qua capta, Tryphena uxor Grypi nihil antiquius quàm ſororem Cleopatram requiri juſſit: non ut captivæ opem ferret, ſed ne effugere captivitatis mala poſſet, quæ ſui æmulatione in hoc potiſſimum regnum invaſerit, hoſtique ſororis nubendo hoſtem ſe ejus effecerit. Tum peregrinos exercitus in certamina fratrum adductos, tum repudiatam à fratre, contra matris voluntatem, extra Ægyptum nuptam accuſat. Contra Grypus orare, ne tam fœdum facinus facere cogatur: à nullo unquam majorum ſuorum inter tot domeſtica, tot externa bella, poſt victoriam in feminas ſævitum, quas ſexus ipſe et periculis bellorum, et ſævitiæ victorum eximat: in hac vero, præter commune bellantium fas, accedere neceſſitudinem ſanguinis: quippe ipſius quæ tam cruente ſæviat, ſororem equidem germanam eſſe, ſuam vero conſobrinam: liberorum deinde communium materteram. His tot neceſſitudinibus ſanguinis, adjicit ſuperſtitionem templi, quo abdita profugerit, tantoque religioſius colendos ſibi deos, quo magis his propitiis ac faventibus viciſſet: tum neque occiſa illa, ſe virium quicquam Cyziceno dempturum, nec ſervaturum reddita. Sed quanto Grypus abnuit, tanto ſoror muliebri pertinacia accenditur, rata non miſericordiæ hæc verba, ſed amoris eſſe. Itaque vocatis ipſa militibus, mittit qui ſororem confoderent. Qui ut in templum intraverunt, cum evellere eam non poſſent, manus amplexantis deæ ſimulacrum præciderunt. Tunc Cleopatra execratione parricidarum, mandata violatis numinibus ultione ſui, decedit. Nec multo poſt repetita prœlii congreſſione, victor Cyzicenus uxorem Grypi Tryphenam, quæ paulo ante ſororem interfecerat, capit; ejusque ſupplicio uxoris manibus parentavit.

CAP. IV. At in Ægypto Cleopatra cum gravaretur ſocio regni, filio Ptolemæo, populum in eum incitat; abductaque ei Selene uxore, eo indignius

dignius

dignius, quod ex Selene jam duos filios habebat, exulare cogit, arceſſito minore filio Alexandro, et rege in locum fratris conſtituto: nec filium regno expuliſſe contenta, bello Cypri exulantem perſequitur. Unde pulſo, interficit ducem exercitus ſui, quod vivum eum è manibus dimiſiſſet: quanquam Ptolemæus verecundia materni belli, non viribus minor ab inſula receſſiſſet. Igitur Alexander territus hac matris crudelitate, et ipſe eam reliquit, periculoſo regno ſecuram ac tutam vitam anteponens. Cleopatra vero timens, ne major filius Ptolemæus ab Cyziceno ad reciperandam Ægyptum auxiliis juvaretur, ingentia Grypo auxilia, et Selenen uxorem nupturam hoſti prioris mariti, mittit; Alexandrumque filium per legatos in regnum revocat: cui cum occultis inſidiis exitium machinaretur, occupata ab eodem interficitur, ſpiritumque non fato, ſed parricidio dedit: digna prorſus hac mortis infamia, quæ etiam matrem thoro expulit; et duas filias viduas alterno fratrum matrimonio, fecit; et filio alteri in exilium acto bellum intulit, alteri erepto regno exitium per inſidias machinata eſt.

CAP. V. Sed nec Alexandro cædes tam nefanda inulta fuit. Nam ubi primum compertum eſt, ſcelere filii matrem interfectam, concurſu populi in exilium agitur, revocatoque Ptolemæo regnum redditur: qui neque cum matre bellum gerere voluiſſet, nec à fratre armis repetere, quod prior poſſediſſet. Dum hæc aguntur, frater ejus ex pellice ſuſceptus, cui pater Cyrenarum regnum teſtamento reliquerat herede populo Romano inſtituto, decedit. Jam enim fortuna Romana porrigere ſe ad Orientalia regna, non contenta Italiæ terminis, cœperat. Itaque et ea pars Lybiæ provincia facta eſt: poſtea Creta, Ciliciaque piratico bello perdomitæ, in formam provinciæ rediguntur. Quo facto, et Syriæ, et Ægypti regna, Romana vicinitate arctata, quæ incrementa de finitimis bellis quærere ſolebant, adempto vagandi arbitrio,

bitrio, vires ſuas in perniciem mutuam converterunt: Adeo, ut aſſiduis prœliis conſumpti, in contemptum finitimorum venerint, prædæque Arabum genti, imbelli antea, fuerint. Quorum rex Erotimus, fiducia ſeptingentorum filiorum, quos ex pellicibus ſuſceperat, diviſis exercitibus, nunc Ægyptum, nunc Syriam infeſtabat: magnumque nomen Arabum, viribus finitimorum exſanguibus, fecerat.

## LIBER XL.

### CAP. I.

MUtuis fratrum odiis, et mox filiis inimicitiis parentum ſuccedentibus, cum inexpiabili bello, et reges, et regnum Syriæ conſumptum eſſet, ad externa populus auxilia concurrit, peregrinosque ſibi reges circumſpicere cœpit. Itaque cum pars Mithridatem Ponticum, pars Ptolemæum ab Ægypto arceſſendum cenſeret: occurreretque quod Mithridates implicitus bello Romano eſſet, Ptolemæus quoque ſemper hoſtis fuiſſet Syriæ; omnes in Tigranem regem Armeniæ conſenſere, inſtructum præter domeſticas vires, et Parthica ſocietate, et Mithridatis affinitate. Igitur accitus in regnum Syriæ, per XVIII. annos tranquilliſſimo regno potitus eſt: neque bello alium laceſſere, neque laceſſitus inferre alii bellum neceſſe habuit.

CAP. II. Sed ſicut ab hoſtibus tuta Syria fuit, ita terræmotu vaſtata eſt, quo centum ſeptuaginta millia hominum, et multæ urbes perierunt. Quod prodigium mutationem rerum portendere aruſpices reſponderunt. Igitur Tigrane à Lucullo victo, rex Syriæ Antiochus, Ciziceni filius, ab eodem Lucullo appellatur. Sed quod Lucullus dederat, poſtea ademit Pompeius: qui poſcenti regnum reſpondit, ne volenti quidem Syriæ, nedum recu-

ſanti,

ſanti, daturum ſe regem, qui lxviii annos, quibus Tigranes Syriam tenuit, in angulo Ciliciæ latuerit: victo autem eodem Tygrane à Romanis, alieni operis præmia poſtulet. Igitur ut habenti regnum non ademerit, ita quo ceſſerit Tigrani non daturum, quod tueri neſciat: ne rurſus Syriam Judæorum et Arabum latrociniis infeſtam reddat. Atque ita Syriam in provinciæ formam redigit: paulatimque Oriens Romanorum, diſcordia conſanguineorum regum, factus eſt.

---

## LIBER XLI.

### CAP. I.

Parthi, penes quos, velut diviſione orbis cum Romanis facta, nunc Orientis imperium eſt, Scytharum exules fuere. *Hoc etiam ipſorum vocabulo* manifeſtatur. nam Scythico ſermone Parthi exules dicuntur. Hi et Aſſyriorum et Medorum temporibus, inter Orientis populos obſcuriſſimi fuere. Poſtea quoque cum imperium Orientis à Medis ad Perſas tranſlatum eſt, *veluti vulgus* ſine nomine, præda victorum fuere. Poſtremo Macedonibus triumphato Oriente ſervierunt: ut cuivis mirum videatur, ad tantam eos felicitatem per virtutem provectos, ut imperent gentibus, ſub quarum imperio veluti ſervile vulgus fuere. A Romanis quoque, trinis bellis, per maximos duces, florentiſſimis temporibus laceſſiti, ſoli ex omnibus gentibus non pares ſolum, verum etiam victores fuere: quanquam plus gloriæ ſit, inter Aſſyria et Medica, Perſicaque memorata olim regna, et opulentiſſimum mille urbium Bactrianum imperium emergere potuiſſe, quam longinqua bella viciſſe; præterea cum gravibus Scythicis, et vicinalibus bellis aſſidue vexati, variis periculorum certaminibus urgerentur. Hi domeſticis

 ſedi-

ſeditionibus Scythia pulſi, ſolitudines inter Hyrcaniam, et Dahas, et Areos, et Spartanos, et Margianos furtim occupavere. Fines deinde, non intercedentibus, primo finitimis, poſtea etiam prohibentibus, in tantum protulere, ut non immenſa tantum ac profunda camporum, verum etiam prærupta collium, montiumque ardua occupaverint. Ex quo fit, ut Parthiæ pleraque finium aut æſtus, aut frigoris magnitudo poſſideat: quippe cum montes nix, et campos æſtus infeſtet.

Cap. II. Adminiſtratio gentis poſt defectionem Macedonici imperii, ſub regibus fuit. Proximus majeſtati regum, populorum ordo eſt: ex hoc duces in bello, ex hoc rectores in pace habent. Sermo his inter Scythicum Medicumque medius, et utriſque mixtus. Veſtis olim ſui moris: poſteaquam acceſſere opes, ut Medis perlucida ac fluida. Armorum patrius ac Scythicus mos. Exercitum non ut aliæ gentes liberorum, ſed majorem partem ſervorum habent: quorum vulgus, nulli manumittendi poteſtate permiſſa, ac per hoc omnibus ſervis naſcentibus, in dies creſcit. Hos pari ac liberos ſuos cura habent: et equitare et ſagittare magna induſtria docent. Locupletiſſimus ut quiſque eſt, ita plures in bello equites regi ſuo præbet. Denique Antonio bellum Parthis inferenti, cum quinquaginta millia equitum occurrerent, ſoli cccc liberi fuere. Cominus in acie prœliari, aut obſeſſas expugnare urbes neſciunt. Pugnant autem procurrentibus equis, aut terga dantibus: ſæpe etiam fugam ſimulant, ut incautiores adverſum vulnera inſequentes habeant. Signum his in prœlio non tuba, ſed tympano datur. Nec pugnare diu poſſunt: cæterum intolerandi forent, ſi quantus his impetus eſt, vis tanta et perſeverantia eſſet. Plerumque in ipſo ardore certaminis prœlia deſerunt, ac paulo poſt, pugnam ex fuga repetunt, ut cum maxime viciſſe te putes, tunc tibi diſcrimen ſubeundum ſit. Munimentum ipſis equiſque loricæ plumatæ ſunt, quæ utrumque toto corpore

pore tegunt. Auri argentique nullus niſi in armis uſus.

CAP. III. Uxores dulcedine variæ libidinis ſinguli plures habent: nec ulla delicta adulterio gravius vindicant. Quamobrem feminis non convivia tantum virorum, verum etiam conſpectum interdicunt. Carne non niſi venatibus quæſita veſcuntur. Equis omni tempore vectantur: illis bella, illis convivia, illis publica ac privata officia obeunt: ſuper illos ire, conſiſtere, mercari, colloqui. Hoc denique diſcrimen inter ſervos liberoſque eſt, quod ſervi pedibus, liberi non niſi equis incedunt. *Sepultura vulgo aut avium, aut canum* laniatus eſt. Nuda demum oſſa terra obruunt. In ſuperſtitionibus atque cura deorum, præcipua omnibus veneratio eſt. Ingenia genti tumida, ſeditioſa, fraudulenta, procacia: *quippe violentiam* viris, manſuetudinem mulieribus aſſignant. Semper aut in externos, aut in domeſticos motus inquieti: natura taciti: ad faciendum, quam ad dicendum promptiores: proinde ſecunda adverſaque ſilentio tegunt. Principibus metu, non pudore parent. In libidinem projecti, in cibum parci. Fides dictis promiſſiſque nulla, niſi quatenus expedit.

CAP. IV. Poſt mortem Alexandri *Magni*, cum inter ſucceſſores ejus, Orientis regna dividerentur, nullo Macedonum dignante *Parthorum* imperium, Stagnori externo ſocio traditur. Hi poſtea deductis Macedonibus in bellum civile, cum cæteris ſuperioris Aſiæ populis Eumenem ſequuti ſunt: quo victo, ad Antigonum tranſiere. Poſt hunc à Nicanore Seleuco, ac mox ab Antiocho et ſucceſſoribus ejus poſſeſſi: à cujus pronepote Seleuco primum defecere, primo Punico bello, L. Manlio Vulſone, M. Attilio Regulo conſulibus. Hujus defectionis impunitatem illis duorum fratrum regum, Seleuci et Antiochi diſcordia dedit: qui dum ſibi invicem eripere regnum volunt, perſequi defectores omiſerunt. Eodem tempore etiam

etiam Theodotus mille urbium Bactrianarum præfectus, defecit, regemque ſe appellari juſſit: quod exemplum ſecuti totius Orientis populi, à Macedonibus defecere. Erat eo tempore Arſaces, vir, ſicut incertæ originis, ita virtutis expertæ. Hic ſolitus latrociniis et rapto vivere, accepta opinione, Seleucum à Gallis in Aſia victum, ſolutus regis metu, cum prædonum manu Parthos ingreſſus, præfectum eorum Andragoram oppreſſit; ſublatoque eo, imperium gentis invaſit. Non magno deinde poſt tempore, Hyrcanorum quoque regnum occupavit: atque ita duarum civitatum imperio præditus, grandem exercitum parat, metu Seleuci et Theodoti Bactrianorum regis. Sed cito, morte Theodoti, metu liberatus; cum filio ejus et ipſo Theodoto fœdus ac pacem fecit: nec multo poſt cum Seleuco rege, ad defectores perſequendos veniente, congreſſus, victor fuit: quem diem Parthi exinde ſolennem, velut initium libertatis, obſervant.

Cap. V. Revocato deinde Seleuco novis motibus in Aſiam, dato laxamento, regnum Parthicum format, militem legit, caſtella munit, civitates firmat. Urbem quoque nomine Daram, in monte Zapaortenon condit: cujus loci ea conditio eſt, ut neque munitius quicquam eſſe, neque amœnius poſſit. Ita enim et præruptis rupibus undique cingitur, ut tutela loci nullis defenſoribus egeat: et ſoli circumjacentis tanta ubertas eſt, ut propriis opibus expleatur. Jam fontium ac ſilvarum ea copia eſt, ut et aquarum abundantia irrigetur, et venationum voluptatibus exornetur. Sic Arſaces, quæſito ſimul conſtitutoque regno, non minus memorabilis Parthis, quam Perſis Cyrus, Macedonibus Alexander, Romanis Romulus, matura ſenectute decedit. Cujus memoriæ hunc honorem Parthi tribuerunt, ut omnes exinde reges ſuos Arſaces nomine nuncupent. Hujus filius et ſucceſſor regni, Arſaces et ipſe nomine, adverſus Antiochum Seleuci filium, centum millibus

peditum,

peditum, et xx millibus equitum inſtructum, mira virtute pugnavit: ad poſtremum in ſocietatem ejus aſſumptus eſt. Tertius Parthis rex Priapatius fuit, ſed et ipſe Arſaces dictus: nam, ſicut ſupra dictum eſt, omnes reges ſuos hoc nomine, ſicuti Romani Cæſares, Auguſtosque cognominavere. Hic actis in regno quindecim annis deceſſit, relictis duobus filiis, Mithridate et Phrahate: quorum major Phrahates more gentis, heres regni, Mardos validam gentem bello domuit; nec multo poſt deceſſit, multis filiis relictis: quibus præteritis, fratri potiſſimum Mithridati, inſignis virtutis viro, reliquit imperium: Plus regio quam patrio deberi nomini ratus: potiusque patriæ, quam liberis conſulendum.

CAP. VI. Eodem ferme tempore, ſicuti in Parthis Mithridates, ita in Bactris Eucratides, magni uterque viri, regna ineunt. Sed Parthorum fortuna felicior, ad ſummum hoc duce imperii faſtigium eos perduxit. Bactriani autem per varia bella jactati, non regnum tantum, verum etiam libertatem amiſerunt: ſiquidem Sogdianorum et Drangaritanorum Indorumque bellis fatigati, ad poſtremum ab invalidioribus Parthis, velut exſangues, oppreſſi ſunt. Multa tamen Eucratides bella magna virtute geſſit: quibus attritus, cum obſidionem Demetrii regis Indorum pateretur, cum CCC militibus, LX millia hoſtium aſſiduis eruptionibus vicit. Quinto itaque menſe liberatus, Indiam in poteſtatem redegit. Unde cum ſe reciperet, à filio quem ſocium regni fecerat, in itinere interficitur: qui non diſſimulato parricidio, velut hoſtem, non patrem interfeciſſet, et per ſanguinem ejus currum egit; et corpus abjici inſepultum juſſit. Dum hæc apud Bactros geruntur, interim inter Parthos et Medos bellum oritur. Cum varius utriusque populi caſus fuiſſet, ad poſtremum victoria penes Parthos fuit. His viribus auctus Mithridates, Mediæ Bacaſin præponit: ipſe in Hyrcaniam proficiſcitur. Unde reverſus, bellum

lum cum Elymæorum rege geſſit: quo victo, hanc quoque gentem regno adjecit, imperiumque Parthorum à monte Caucaſo, multis populis in ditionem redactis, uſque ad flumen Euphratem protulit. Atque ita adverſa valetudine arreptus, non minor Arſace proavo, glorioſa ſenectute decedit.

## LIBER XLII.

### CAP. I.

POſt necem Mithridatis, Parthorum regis, Phrahates filius ejus, rex conſtituitur: qui cum inferre bellum, in ultionem tentati ab Antiocho Parthici regni, Syriæ ſtatuiſſet, Scytharum motibus ad ſua defendenda revocatur. Namque Scythæ in auxilium Parthorum adverſus Antiochum Syriæ regem, mercede ſolicitati, cum confecto jam bello ſupervenilſent, et calumnia tardius lati auxilii, mercede fraudarentur; dolentes tantum iis itineris fruſtra emenſum, quum vel ſtipendium pro vexatione, vel alium hoſtem dari ſibi poſcerent, ſuperbo reſponſo offenſi, fines Parthorum vaſtare cœperunt. Igitur Phrahates, cum adverſus eos proficiſceretur, ad tutelam regni reliquit Hymerum quendam, pueritiæ ſibi flore conciliatum: qui tyrannica crudelitate, oblitus et vitæ præteritæ, et vicarii officii, Babylonios, multaſque alias civitates importune vexavit. Ipſe autem Phrahates exercitum Græcorum, quem bello Antiochi captum ſuperbe crudeliterque tractaverat, in bellum ſecum ducit: immemor prorſus, quod hoſtiles eorum animos nec captivitas minuerat, et inſuper injuriarum indignitas exacerbaverat. Itaque cum inclinatam Parthorum aciem vidiſſent, arma ad hoſtes tranſtulere: et diu cupitam captivitatis ultionem, exercitus Parthici, et ipſius Phrahatis regis cruenta cæde, exſequuti ſunt.

CAP.

CAP. II. In hujus locum Artabanus, patruus ejus, rex ſubſtituitur. Scythæ autem contenti victoria, depopulata Parthia, in patriam revertuntur. Sed Artabanus bello Thogariis illato, in brachio vulneratus, ſtatim decedit. Huic Mithridates filius ſuccedit: cui res geſtæ Magni cognomen dedere: quippe claritatem parentum, æmulatione virtutis accenſus, animi magnitudine ſupergreditur. Multa igitur bella cum finitimis magna virtute geſſit; multosque populos Parthico regno addidit. Sed et cum Scythis proſpere aliquoties dimicavit, ultorque injuriæ parentum fuit. Ad poſtremum Ortoadiſti Armeniorum regi bellum intulit. Sed quoniam in Armeniam tranſitum facimus, origo ejus paulo altius repetenda eſt. Neque enim ſilentio præteriri tantum regnum fas eſt, cum fines ejus poſt Parthiam omnium regnorum magnitudinem ſuperent. Siquidem Armenia à Cappadocia uſque mare Caſpium undecies centum millia patet; ſed in latitudinem millia paſſuum ſeptingenta porrigitur. Condita eſt autem ab Armenio, Iaſonis Theſſali comite: quem cum perditum propter inſignem periculoſamque regno ſuo virtutem Pelias rex cuperet, denuntiata militia, in Colchos eum abire jubet; pellemque arietis memorabilem gentibus reportare: ſperans interitum viri, aut ex periculis tam longæ navigationis, aut ex bello tam profundæ barbariæ. Igitur Iaſon divulgata opinione tam glorioſæ expeditionis, cum ad eum certatim principes juventutis totius ferme orbis concurrerent, exercitum fortiſſimorum virorum, qui Argonautæ cognominati ſunt, comparavit: quem cum magnis rebus geſtis incolumem reduxiſſet, rurſus à Peliæ filiis Theſſalia pulſus, magna vi cum ingenti multitudine, quæ ad famam virtutis ejus ex omnibus gentibus quotidie confluebat, comite Medea uxore; quam repudiatam miſeratione exilii rurſum receperat, et Medio privigno, ab Ægæo rege Athenienſium, genito, Colchos repetivit, ſocerumque Æetam regno pulſum reſtituit.

CAP.

Cap. III. Magna deinde bella cum finitimis geſſit; captaſque civitates partim regno ſoceri, ad abolendam ſuperioris militiæ injuriam, qua et filiam ejus Medeam abduxerat, et filium Ægialium interfecerat, adjunxit; partim populis quos ſecum adduxerat, aſſignavit. Primuſque humanorum poſt Herculem et Liberum, qui reges Orientis fuiſſe traduntur, eam cœli plagam domuiſſe dicitur. Populis quibuſdam Frudium et Amphiſtratum, aurigas Caſtoris et Pollucis, duces aſſignavit. Cum Albanis fœdus percuſſit, qui Herculem ex Italia ab Albano monte, cum Geryone extincto, armenta ejus per Italiam duceret, ſecuti dicuntur; quique memores Italicæ originis, exercitum Cn. Pompeii bello Mithridatico fratres ſalutavere. Itaque Iaſoni totus ferme Oriens, ut conditori, divinos honores templaque conſtituit: quæ Parmenion, dux Alexandri Magni, poſt multos annos dirui juſſit, ne cujuſquam nomen in Oriente venerabilius, quàm Alexandri eſſet. Poſt mortem Iaſonis, Medius æmulus virtutis ejus, in honorem matris, Medeam urbem condidit; regnumque ex nomine ſuo Medorum conſtituit, ſub cujus majeſtate Orientis poſtea imperium fuit. Albanis vicinæ Amazones ſunt: quarum reginam Thaleſtrem concubitum Alexandri petiſſe, multi auctores prodidere. Armenius quoque et ipſe Theſſalus, unus de numero ducum Jaſonis, recollecta multitudine, quæ amiſſo Jaſone rege paſſim vagabatur, Armeniam condit: à cujus montibus Tigris fluvius modicis primo incrementis naſcitur: interjecto deinde aliquanto ſpacio, ſub terras mergitur; atque ita poſt quinque et viginti millia paſſuum grande jam flumen in regione Sophene emergit; ac ſic in paludes Euphratis recipitur.

Cap. IV. Igitur Mithridates rex Parthorum, poſt bellum Armeniæ, propter crudelitatem à ſenatu Parthico, regno pellitur. Frater ejus Orodes, cum regnum vacans occupaſſet, Babyloniam, quo Mithridates confugerat, diu obſidet: et fame coactos,

actos,in deditionem oppidanos compellit. Mithridates autem fiducia cognationis, ultro ſe in poteſtatem Orodis tradit. Sed Orodes plus hoſtem quàm fratrem cogitans, in conſpectu ſuo trucidari eum juſſit: et poſt hæc bellum cum Romanis geſſit, Craſſumque imperatorem cum filio et omni exercitu Romano delevit. Hujus filius Pacorus miſſus ad perſequendas Romani belli reliquias, magnis rebus in Syria geſtis, in Parthiam patri ſuſpectus revocatur: quo abſente, exercitus Parthorum relictus in Syria, à Caſſio Quæſtore Craſſi, cum omnibus ducibus trucidatur. His ita geſtis, non magno poſt tempore, Romanis inter Cæſarem Pompeiumque civile bellum oritur: in quo Parthi Pompeianarum partium fuere, et propter amicitiam cum Pompeio bello Mithridatico junctam, et propter Craſſi necem, cujus filium in partibus Cæſaris eſſe audierant: quem ultorem patris victore Cæſare futurum non dubitabant. Itaque victis partibus Pompejanis, et Caſſio et Bruto auxilia adverſus Auguſtum et Antonium miſere: et poſt belli finem rurſum Pacoro duce, inita cum Labieno ſocietate, Syriam et Aſiam vaſtavere; caſtraque Ventidii, qui poſt Caſſium abſente Pacoro exercitum Parthicum fuderat, magna mole aggrediuntur. Sed ille ſimulato timore, diu continuit ſe, et inſultare Parthos aliquantiſper paſſus eſt. Ad poſtremum in ſecuros lætoſque partem legionum emiſit: quarum impetu fuſi Parthi, in diverſa abiere. Pacorus cum fugientes ſuos abduxiſſe ſecum legiones Romanas putaret, caſtra Ventidii, veluti ſine defenſoribus, aggreditur. Tum Ventidius reliqua parte legionum emiſſa, univerſam Parthorum manum cum rege ipſo Pacoro interfecit: nec ullo bello Parthi unquam majus vulnus acceperunt. Hæc cum in Parthia nuntiata eſſent, Orodes pater Pacori, qui paulo ante vaſtatam Syriam, occupatam Aſiam à Parthis audierat, victoremque Pacorum Romanorum gloriabatur, re-

pente filii morte, et exercitus clade audita, ex dolore in furorem vertitur. Multis diebus non alloqui quemquam, non cibum ſumere, non vocem mittere, ita ut etiam mutus factus videretur. Poſt multos deinde dies, ubi dolor vocem laxaverat, nihil aliud quàm Pacorum vocabat: Pacorus illi videri, Pacorus audiri videbatur; cum illo loqui, cum illo conſiſtere: interdum quaſi amiſſum flebiliter dolebat. Poſt longum deinde luctum, alia ſolicitudo miſerandum ſenem invadit, quem ex numero xxx filiorum in locum Pacori regem deſtinet. Mult[illegible] pellices, ex quibus generata tanta juventus erat, pro ſuis quæque ſolicitæ animum ſenis obſidebant. Sed fatum Parthiæ fecit, in qua jam quaſi ſolenne eſt, reges parricidas habere, ut ſceleratiſſimus omnium, et ipſe Phrahates nomine, rex ſtatueretur.

Cap. V. Itaque ſtatim, quaſi nollet mori, patrem interfecit: fratres quoque xxx trucidat: ſed nec in filiis ceſſant parricidia. Nam cum infeſtos ſibi optimates propter aſſidua ſcelera videret, ne eſſet qui nominari rex poſſet, adultum filium interfici jubet. Huic Antonius, propter auxilium adverſus ſe et Cæſarem latum, bellum cum ſedecim validiſſimis legionibus intulit: ſed graviter multis prœliis vexatus, à Parthia refugit. Qua victoria inſolentior Phrahates redditus, cum multa crudeliter conſuleret, in exilium à populo ſuo pellitur. Itaque cum magno tempore finitimas civitates, ad poſtremum Scythas precibus fatigaſſet, Scytharum maximo auxilio in regnum reſtituitur. Hoc abſente, regem Parthi Tyridatem quendam conſtituerant: qui, audito adventu Scytharum, cum magna amicorum manu ad Cæſarem, in Hiſpania bellum tunc temporis gerentem, profugit, obſidem Cæſari minimum filium Phrahatis ferens: quem negligentius cuſtoditum rapuerat. Quo cognito, Phrahates legatos ſtatim ad Cæſarem mittit, ſervum ſuum Tyridatem, et filium remitti ſibi poſtulat. Cæſar et legatione

Phrahatis

Phrahatis audita, et Tyridatis poſtulatis cognitis (nam et ipſe reſtitui in regnum deſiderabat, juris Romanorum futuram Parthiam affirmans, ſi ejus regnum muneris eorum fuiſſet) neque Tyridatem dediturum ſe Parthis dixit, neque adverſus Parthos Tyridati auxilia daturum. Ne tamen per omnia nihil à Cæſare obtentum videretur, Phrahati filium ſine pretio remiſit; et Tyridati quoad manere apud Romanos vellet, opulentum ſumptum præberi juſſit. Poſt hæc finito Hiſpanienſi bello, cum in Syriam ad componendum Orientis ſtatum veniſſet, metum Phrahati incuſſit, ne bellum Parthiæ vellet inferre. Itaque tota Parthia captivi ex Craſſiano, ſive Antonii exercitu recollecti, ſignaque cum his militaria Auguſto remiſſa. Sed et filii nepoteſque Phrahatis obſides Auguſto dati: pluſque Cæſar magnitudine nominis ſui fecit, quam armis alius imperator facere potuiſſet.

# LIBER XLIII.

## CAP. I.

PArthicis, Orientalibuſque, ac totius propemodum orbis rebus explicitis, ad initia Romanæ urbis Trogus, velut poſt longam peregrinationem, domum revertitur: ingrati civis officium exiſtimans, ſi, cum omnium gentium res geſtas illuſtraverit, de ſola tantum patria taceat. Breviter igitur initia Romani imperii perſtringit: ut nec modum propoſiti operis excedat, nec utique originem urbis, quæ eſt caput totius orbis, ſilentio prætermittat. Italiæ cultores primi Aborigines fuere: quorum rex Saturnus tantæ juſtitiæ fuiſſe traditur, ut neque ſervierit ſub illo quiſquam, neque quicquam privatæ rei habuerit: ſed omnia communia, et indiviſa omnibus fuerint, veluti

*unum cunctis patrimonium* eſſet. Ob cujus exempli memoriam cautum eſt, ut Saturnalibus exæquato omnium jure paſſim in conviviis ſervi cum dominis recumbant. Itaque Italia regis nomine, Saturnia appellata eſt: et mons in quo habitabat, Saturnius: in quo nunc, veluti à Jove pulſo ſedibus ſuis Saturno, Capitolium eſt. Poſt hunc tertio loco regnaſſe Faunum ferunt, ſub quo Evander ab Arcadiæ urbe Pallanteo, in Italiam cum mediocri turba popularium venit: cui Faunus et agros, et montem, quem ille poſtea Palatinum appellavit, benigne aſſignavit. In hujus radicibus templum Lycæo, quem Græci Pana, Romani Lupercum appellant, conſtituit: ipſum Dei ſimulacrum nudum caprina pelle amictum eſt, quo habitu nunc Romæ Lupercalibus decurritur. Fauno fuit uxor nomine Fatua, quæ aſſidue divino ſpiritu impleta, velut per furorem, futura præmonebat. Unde adhuc, qui inſpirari ſolent, fatuari dicuntur. Ex filia Fauni et Hercule, qui eodem tempore extincto Geryone, armenta victoriæ præmia per Italiam ducebat, ſtupro conceptus Latinus procreatur. Quo tenente regnum, Æneas ab Ilio, Troja à Græcis expugnata, in Italiam venit: ſtatimque bello exceptus, cum in aciem exercitum eduxiſſet, ad colloquium vocatus, tantam admirationem ſui Latino præbuit, ut et in ſocietatem regni reciperetur; et Lavinia in matrimonium ei data, gener aſciſceretur. Poſt hæc commune utriusque bellum adverſus Turnum Rutulorum regem, propter fraudatas Laviniæ nuptias, fuit: in quo et Turnus et Latinus interierunt. Igitur cum Æneas jure victoriæ utroque populo potiretur, urbem ex nomine uxoris Lavinium condidit. Bellum deinde adverſus Mezentium, regem Ethruſcorum, geſſit: in quo cum ipſe occidiſſet, in locum ejus Aſcanius filius ſucceſſit: qui Lavinio relicto, longam Albam condidit, quæ trecentis annis caput regni fuit.

CAP.

CAP. II. Poſt multos deinde urbis hujus reges, ad poſtremum Numitor et Amulius regno potiti ſunt. Sed Amulius cum ætate priorem Numitorem oppreſſiſſet, filiam ejus Rheam in perpetuam virginitatem, ne quis vindex regni ſexus virilis ex gente Numitoris oriretur, demerſit: addita injuriæ ſpecie honoris, ut non damnata, ſed ſacerdos electa videretur. Igitur clauſa in luco Marti ſacro, duos pueros, incertum ſtupro, an ex Marte conceptos, enixa eſt. Quo cognito, Amulius multiplicato metu proventu duorum, pueros exponi jubet; et puellam vinculis onerat, ex quorum injuria deceſſit. Sed fortuna origini Romanæ proſpiciens, pueros lupæ alendos obtulit: quæ amiſſis catulis, diſtenta ubera exinanire cupiens, nutricem ſe infantibus præbuit. Quum ſæpius ad parvulos veluti ad catulos reverteretur, rem Fauſtulus paſtor animadvertit, ſubtractoſque feræ, inter greges pecorum agreſti vita nutrivit. Martios pueros fuiſſe, ſive quod in luco Martis enixi ſunt, ſive quod à lupa, quæ in tutela Martis eſt, nutriti, velut manifeſtis argumentis creditum. Nomina pueris, alteri Remo, alteri Romulo fuere. Adultis inter paſtores, de virtute quotidiana certamina, et vires et pernicitatem auxere. Igitur cum latrones à rapina pecorum induſtrie frequenterque ſummoverent, Remus ab iiſdem latronibus captus, veluti ipſe eſſet, quod in aliis prohibebat, regi offertur; crimini datur, quaſi greges Numitoris infeſtare ſolitus eſſet. Tunc à rege Numitori in ultionem traditur. Sed Numitor adoleſcentia juvenis permotus, et in ſuſpicionem expoſiti nepotis adductus, cum eum nunc lineamentorum filiæ ſimilitudo, nunc ætas expoſitionis temporibus congruens, anxium tenerent, repente Fauſtulus cum Romulo ſupervenit: à quo cognita origine puerorum, facta conſpiratione, et adoleſcentes in ultionem maternæ necis, et Numitor in vindictam erepti regni armantur.

CAP. III. Occiſo Amulio, regnum Numitori reſtituitur, et urbs Romana ab adoleſcentibus conditur. Tunc et ſenatus centum ſeniorum, qui patres dicti ſunt, conſtituitur: tunc et vicinis connubia paſtorum dedignantibus, virgines Sabinæ, rapiuntur, finitimiſque populis armis ſubjectis, primum Italiæ, et mox orbis imperium quæſitum. Per ea adhuc tempora reges haſtas pro diademate habebant, quas Græci ſceptra dixere. Nam et ab origine rerum, pro diis immortalibus veteres, haſtas coluere: ob cujus religionis memoriam, adhuc deorum ſimulacris haſtæ adduntur. Temporibus Tarquinii regis, ex Aſia Phocenſium juventus, oſtio Tyberis invecta, amicitiam cum Romanis junxit: inde in ultimos Galliæ ſinus navibus profecta, Maſſiliam inter Ligures et feras gentes Gallorum condidit: magnaſque res, ſive dum armis ſe adverſus Gallicam feritatem tuentur, ſive dum ultro laceſſunt, à quibus fuerant ante laceſſiti, geſſerunt. Namque Phocenſes exiguitate ac macie terræ coacti, ſtudioſius mare quàm terras exercuere: piſcando, mercando, plerumque etiam latrocinio maris, quod illis temporibus gloriæ habebatur, vitam tolerabant. Itaque in ultimam Oceani oram procedere auſi, in ſinum Gallicum oſtio Rhodani amnis devenere. Cujus loci amœnitate capti, reverſi domum, referentes quæ viderant, plures ſolicitavere. Duces claſſis Simos et Protis fuere. Itaque regem Segobrigiorum, Nanum nomine, in cujus finibus urbem condere geſtiebant, amicitiam petentes conveniunt. Forte eo die rex occupatus in apparatu nuptiarum Gyptis filiæ erat: quam more gentis, electo inter epulas genero, nuptum tradere illic parabat. Itaque cum ad nuptias invitati omnes proceſſiſſent, rogantur etiam Græci hoſpites ad convivium. Introducta deinde virgo, cum juberetur à patre aquam porrigere ei quem virum eligeret, tunc omiſſis omnibus ad Græcos converſa, aquam Proti porrigit: qui factus ex hoſpite gener, locum condendæ

dæ urbis à ſocero accepit. Condita igitur Maſſilia eſt prope oſtia Rhodani amnis, in remoto ſinu, veluti in angulo maris. Sed Ligures incrementis urbis invidentes, Græcos aſſiduis bellis fatigabant. Qui pericula propulſando in tantum enituerunt, ut victis hoſtibus, in captivis agris multas colonias conſtituerent.

CAP. IV. Ab his igitur Galli, et uſum vitæ cultioris, depoſita et manſuefacta barbaria, et agrorum cultus, et urbes mœnibus cingere didicerunt. Tunc et legibus, non armis vivere, tunc et vitem putare, tunc olivam ſerere conſueverunt: adeoque magnus et hominibus et rebus impoſitus eſt nitor, ut non Græcia in Galliam emigraſſe, ſed Gallia in Græciam tranſlata videretur. Mortuo rege Nanno Segobrigiorum, à quo locus acceptus condendæ urbis fuerat, cum regno filius ejus Comanus ſucceſſiſſet, affirmante regulo quodam, quandoque Maſſiliam exitio finitimis populis futuram, opprimendamque in ipſo ortu; ne mox validior ipſum obrueret. Subnectit et illam fabulam: Canem aliquando partu gravidam locum à paſtore precario petiſſe, in quo pareret: quo obtento, iterato petiſſe ut ſibi educare eodem in loco catulos liceret: ad poſtremum adultis catulis, fultam domeſtico præſidio, proprietatem loci ſibi vindicaſſe. Non aliter Maſſilienſes, qui nunc inquilini videantur, quandoque dominos regionum futuros. His incitatus rex, inſidias Maſſilienſibus extruit. Itaque ſolenni Floraliorum die, multos fortes ac ſtrenuos viros hoſpitii jure in urbem miſit: plures ſcirpiis latentes, frondibusque ſupertectos induci vehiculis jubet; et ipſe cum exercitu in proximis montibus deliteſcit; ut quum nocte à prædictis apertæ portæ forent, tempeſtive ad inſidias adeſſet; urbemque ſomno ac vino ſepultam armatis invaderet. Sed has inſidias mulier quædam, regis cognata, prodidit, quæ adulterare cum Græco adoleſcente ſolita, in amplexu juvenis, miſerata formæ ejus, inſidias aperuit, periculumque

declinare

declinare jubet. Ille rem [redacted]tim ad magiſtratus defert; atque ita patefactis [redacted]ſidiis, cuncti Ligures comprehenduntur, latent[redacted]que de ſcripiis protrahuntur. Quibus omnibus i[redacted]erfectis, inſidianti regi inſidiæ tenduntur. Cæſ[redacted]ſunt cum ipſo rege hoſtium ſeptem millia. Exi[redacted]de Maſſilienſes feſtis diebus portas claudere, vi[redacted]ias agere, ſtationem in muris obſervare, peregrin[redacted]s recognoſcere, curas habere, ac veluti be[redacted]um habeant, ſic urbem pacis temporibus cuſtodi[redacted]deo illic bene inſtitu[redacted]rum neceſſitate, ſed recte facien[redacted] conſuetudine [redacted]

Cap. V. Poſt hæc [redacted] Liguribus, magna cum Galli[redacted]ere bella: quæ res et urbis gloriam auxit; [redacted]rtutem Græcorum, multiplicata victoria, cele[redacted]n inter finitimos reddidit. Carthaginienſium quoque exercitus, cum bellum captis piſcatorum navibus ortum eſſet, ſæpe fuderunt, pacemque victis dederunt: cum Hiſpanis amicitiam junxerunt: cum Romanis prope ab initio conditæ urbis fœdus ſumma fide cuſtodierunt, auxiliisque in omnibus bellis induſtrie ſocios juverunt. Quæ res illis et virium fiduciam auxit, et pacem ab hoſtibus præſtitit. Cum igitur Maſſilia fama rerum geſtarum, et abundantia opum, et virium gloria virente floreret, repente finitimi populi ad nomen Maſſilienſium delendum, veluti ad commune extinguendum incendium concurrunt. Dux conſenſu omnium Catumandus regulus eligitur, qui cum magno exercitu lectiſſimo[redacted]m urbem hoſtium obſideret, per quietem ſpecie torvæ mulieris, quæ ſe deam dicebat, exterritus, ultro pacem cum Maſſilienſibus fecit; petitoque ut intrare illi urbem, et deos eorum adorare liceret, cum in arcem Minervæ veniſſet, conſpecto in porticibus ſimulacro deæ, quam per quietem viderat, repente exclamat, illam eſſe, quæ ſe nocte exterruiſſet; illam quæ recedere ab obſidione juſſiſſet. Gratulatusque Maſſilienſibus, quod animadverteret eos ad curam deorum immor-

immortalium pertinere, torque aureo donata dea, in perpetuum amicitiam cum Maſſilienſibus junxit. Parta pace, et ſecuritate fundata, revertentes à Delphis Maſſilienſium legati, quo miſſi munera Apollini tulerant, audierunt urbem Romanam à Gallis captam, incenſamque. Quam rem domi nuntiatam publico funere Maſſilienſes proſequuti ſunt: aurumque et argentum publicum privatumque contulerunt, ad explendum pondus Gallis, à quibus redemptam pacem cognoverant. Ob quod meritum et immunitas illis decreta, et locus ſpectaculorum in ſenatu datus, et fœdus æquo jure percuſſum. In poſtremo libro, Trogus majores ſuos à Vocontiis originem ducere; avum ſuum Trogum Pompeium, Sertoriano bello, civitatem à Cneio Pompeio percepiſſe dicit: patruum Mithridatico bello turmas equitum ſub eodem Pompeio duxiſſe; patrem quoque ſub Cajo Cæſare militaſſe, epiſtolarumque et legationum, ſimul et annuli curam habuiſſe.

## LIBER XLIV.

### CAP. I.

HIſpania ſicuti Europæ terminos claudit, ita et hujus operis finis futura eſt. Hanc veteres ab Ibero amne primum Iberiam, poſtea ab Hiſpano Hiſpaniam cognominaverunt. Hæc inter Africam et Galliam poſita, Oceani freto, et Pyrenæis montibus clauditur. Sicut minor utraque terra, ita utraque fertilior. Nam neque ut Africa violento ſole torretur, neque ut Gallia aſſiduis ventis fatigatur; ſed media inter utramque, hinc temperato calore, inde felicibus et tempeſtivis imbribus, in omnia frugum genera fœcunda eſt; adeo ut non ipſis tantum incolis, verum etiam Italiæ urbique Romanæ cunctarum rerum abundantiam

dantiam ſufficiat. Hinc enim non frumenti tantum magna copia eſt, verum et vini, mellis, oleiq; nec ferri ſolum materia præcipua eſt, ſed et equorum pernices greges; nec ſummæ tantum terræ laudanda bona, verum et abſtruſorum metallorum felices divitiæ. Jam lini ſpartique vis ingens minii certe nulla feracior terra. In hac curſus amnium non torrentes rapidique ut noceant; ſed lenes, et vineis campiſque irrigui, æſtuariiſque Oceani affatim piſcoſi: plerique etiam divites auro quod in paludibus vehunt. Uno tantum Pyrenæi montis dorſo adhæret Galliæ; reliquis partibus undique in orbem mari cingitur. Forma terræ prope quadrata, niſi quod arctantibus freti littoribus in Pyrenæum coit. Porro Pyrenæi montis ſpatium ſexcenta millia paſſuum efficit. Salubritas cœli per omnem Hiſpaniam æqualis, quia aëris ſpiritus nulla paludium gravi nebula inficitur. Huc accedunt et marinæ auræ undique verſus aſſidui flatus, quibus omnem provinciam penetrantibus, eventilato terreſtri ſpiritu, præcipua hominibus ſanitas redditur.

CAP. II. Corpora hominum ad inediam, laboremque, animi ad mortem parati. Dura omnibus et adſtricta parcimonia. Bellum quàm otium malunt; ſi extraneus deeſt, domi hoſtem quærunt. Sæpe tormentis pro ſilentio rerum creditarum immortui: adeo illis fortior taciturnitatis cura quàm vitæ. Celebratur etiam bello Punico ſervi illius patientia, qui ultus dominum inter tormenta riſu exultavit, ſerenaque lætitia crudelitatem torquentium vicit. Velocitas genti pernix; inquies animus: plurimis militares equi, et arma, ſanguine ipſorum cariora. Nullus in feſtos dies epularum apparatus. Aqua calida lavari, poſt ſecundum bellum Punicum à Romanis didicere. In tanta ſæculorum ſerie nullus illis dux magnus præter Viriatum; fuit: qui annis decem, Romanos varia victoria fatigavit, (adeo feris propiora, quàm hominibus ingenia gerunt) quem ipſum non judicio

popul

populi electum, ſed ut cavendi ſcientem, declinandorumque periculorum peritum, ſequuti ſunt. Cujus ea virtus continentiaque fuit, ut cum Conſulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus geſtis non armorum, non veſtis cultum, non denique victum mutaverit: ſed in eo habitu, quo primum bellare cœpit, perſeveraverit; ut quivis gregarius miles ipſo imperatore opulentior videretur.

CAP. III. In Luſitania juxta fluvium Tagum, vento equas fœtus concipere multi auctores prodidere: quæ fabulæ ex equarum fœcunditate et gregum multitudine natæ ſunt, qui tanti in Gallæcia, et Luſitania, et tam pernices viſuntur, ut non immerito vento ipſo concepti videantur. Gallæci autem Græcam ſibi originem aſſerunt. Siquidem poſt finem Trojani belli, Teucrum morte Ajacis fratris inviſum patri Telamoni, quum non reciperetur in regnum, Cyprum conceſſiſſe, atque ibi urbem nomine antiquæ patriæ Salaminam condidiſſe. Inde accepta opinione paternæ mortis, patriam repetiſſe. Sed quum ab Euryſace Ajacis filio, acceſſu prohiberetur, Hiſpaniæ littoribus appulſum, loca, ubi nunc eſt Carthago nova, occupaſſe: inde Gallæciam tranſiſſe; et poſitis ſedibus genti nomen dediſſe. Gallæciæ autem portio Amphilochi dicuntur. Regio cum æris ac plumbi uberrima, tum et minio, quod etiam vicino flumini nomen dedit. Auro quoque ditiſſima, adeo ut etiam aratro frequenter glebas aureas exſcindant. In hujus gentis finibus ſacer mons eſt, quem ferro violari nefas habetur: ſed ſi quando fulgure terra proſciſſa eſt, quæ *in his locis* aſſidua res eſt, detectum aurum velut dei munus colligere permittitur. Feminæ res domeſticas, agrorumque culturas adminiſtrant: ipſi armis, et rapinis ſerviunt. Precipua his quidem ferri materia, ſed aqua ipſo ferro violentior: quippe temperamento ejus, ferrum acrius redditur: nec ullum apud eos telum probatur, quod non aut Bilbili fluvio, aut Chalybe tingatur. Unde etiam Chalybes, fluvii hujus finitimi-

timi appellati ; ferroque cæteris præſtare dicuntur.

CAP. IV. Saltus vero Tarteſiorum, in quibus Titanas, bellum adverſus deos geſſiſſe proditur, incoluere Curetes : quorum rex vetuſtiſſimus Gargoris, mellis colligendi uſum primus invenit. Huic cum ex filiæ ſtupro nepos provenisset, pudore flagitii variis generibus extingui parvulum voluit : ſed per omnes caſus fortuna quadam ſervatus, ad poſtremum ad regnum tot periculorum miſeratione pervenit. Primum omnium cum eum exponi juſſiſſet, et poſt dies ad corpus expoſiti requirendum miſiſſet, inventus eſt variarum ferarum lacte nutritus. Deinde relatum domum, tramite anguſto, per quem armenta commeare conſueverant, projici jubet : crudelis prorſus qui proculcari nepotem, quàm ſimplici morte interfici maluit. Ibi quoque cum inviolatus eſſet, nec alimentis egeret, canibus primo jejunis, et multorum dierum abſtinentia cruciatis, mox etiam ſuibus objecit. Itaque cum non ſolum non noceretur, verum etiam quarundam uberibus aleretur ; ad ultimum in Oceanum abjici juſſit. Tum plane manifeſto quodam numine inter furentes æſtus, ac reciprocantes undas, velut nave non fluctu veheretur, leni ſalo in littore exponitur : nec multo poſt cerva affuit quæ ubera parvulo offerret. Inde denique converſatione nutricis eximia puero pernicitas fuit ; interque cervorum greges diu montes ſaltuſque, haud inferior velocitate peragravit. Ad poſtremum laqueo captus, regi dono datus eſt. Tunc et lineamentorum ſimilitudine, et notis corporis, quæ inuſtæ parvulo fuerant, nepos agnitus. Admiratione deinde tot caſuum periculorumque, ab eodem ſucceſſor regni deſtinatur. Nomen illi impoſitum Habidis : qui ut regnum accepit, tantæ magnitudinis fuit, ut non fruſtra deorum majeſtate tot periculis ereptus videretur : quippe barbarum populum legibus junxit ; et boves primus aratro domari ; frumentaque ſulco quærere docuit ; et ex

agreſti

agreſti cibo mitiora veſci, odio eorum quæ ipſe paſſus fuerat, homines coëgit. Hujus caſus fabuloſi viderentur, niſi et Romanorum conditores lupa nutriti, et Cyrus rex Perſarum cane alitus proderetur. Ab hoc et miniſteria ſervilia populo interdicta, et plebs in ſeptem urbes diviſa. Mortuo Habide regnum per multa ſæcula à ſucceſſoribus ejus retentum eſt. In alia parte Hiſpaniæ, et quæ ex inſulis conſtat, regnum penes Geryonem fuit. In hac, tanta pabuli lætitia eſt, ut niſi abſtinentia interpellata ſagina fuerit, pecora rumpantur. Inde denique armenta Geryonis, quæ illis temporibus ſolæ opes habebantur, tantæ famæ fuere, ut Herculem ex Aſia prædæ magnitudine illexerint. Porro Geryonem ipſum non triplicis naturæ, ut fabulis proditur, fuiſſe ferunt: ſed tres fratres tantæ concordiæ extitiſſe, ut uno animo omnes regi viderentur: nec bellum Herculi ſua ſponte intuliſſe; ſed cum armenta ſua rapi vidiſſent, amiſſo bello repetiſſe.

CAP. V. Poſt regna deinde Hiſpaniæ, primi Carthaginienſes imperium provinciæ occupavere. Nam cum Gaditani à Tyro, unde et Carthaginienſibus origo eſt, ſacra Herculis, per quietem juſſi, in Hiſpaniam tranſtuliſſent, urbemque ibi condidiſſent, invidentibus incrementis novæ urbis finitimis Hiſpaniæ populis, ac propterea Gaditanos bello laceſſentibus, auxilium conſanguineis Carthaginienſes miſere. Ibi felici expeditione et Gaditanos ab injuria vindicaverunt, et majorem partem provinciæ imperio ſuo adjecerunt. Poſtea quoque hortantibus primæ expeditionis auſpiciis, Hamilcarem imperatorem cum magna manu ad occupandam provinciam miſere; qui magnis rebus geſtis, dum fortunam inconſultius ſequitur, in inſidias deductus, occiditur. In hujus locum gener ipſius Haſdrubal mittitur; qui et ipſe à ſervo Hiſpani cujusdam, ulciſcente domini injuſtam necem, interfectus eſt. Major utroque Annibal imperator, Hamilcaris filius, ſuccedit. Siquidem u-

triuſque res geſtas ſupergreſſus, univerſam Hiſpaniam domuit: inde Romanis illato bello, Italiam per annos ſexdecim variis cladibus fatigavit: cum interea Romani miſſis in Hiſpaniam Scipionibus, primo Pœnos provincia expulerunt: poſtea cum ipſis Hiſpanis gravia bella geſſerunt. Nec prius, perdomita provincia, jugum Hiſpaniæ accipere potuerunt, quàm Cæſar Auguſtus perdomito orbe, victricia ad eos arma tranſtulit, populumque barbarum ac ferum, legibus ad cultiorem vitæ uſum traductum, in formam provinciæ redegit.

FINIS.

JACKSON MEMORIAL COLLECTION.

00087069

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 25 June, 2016